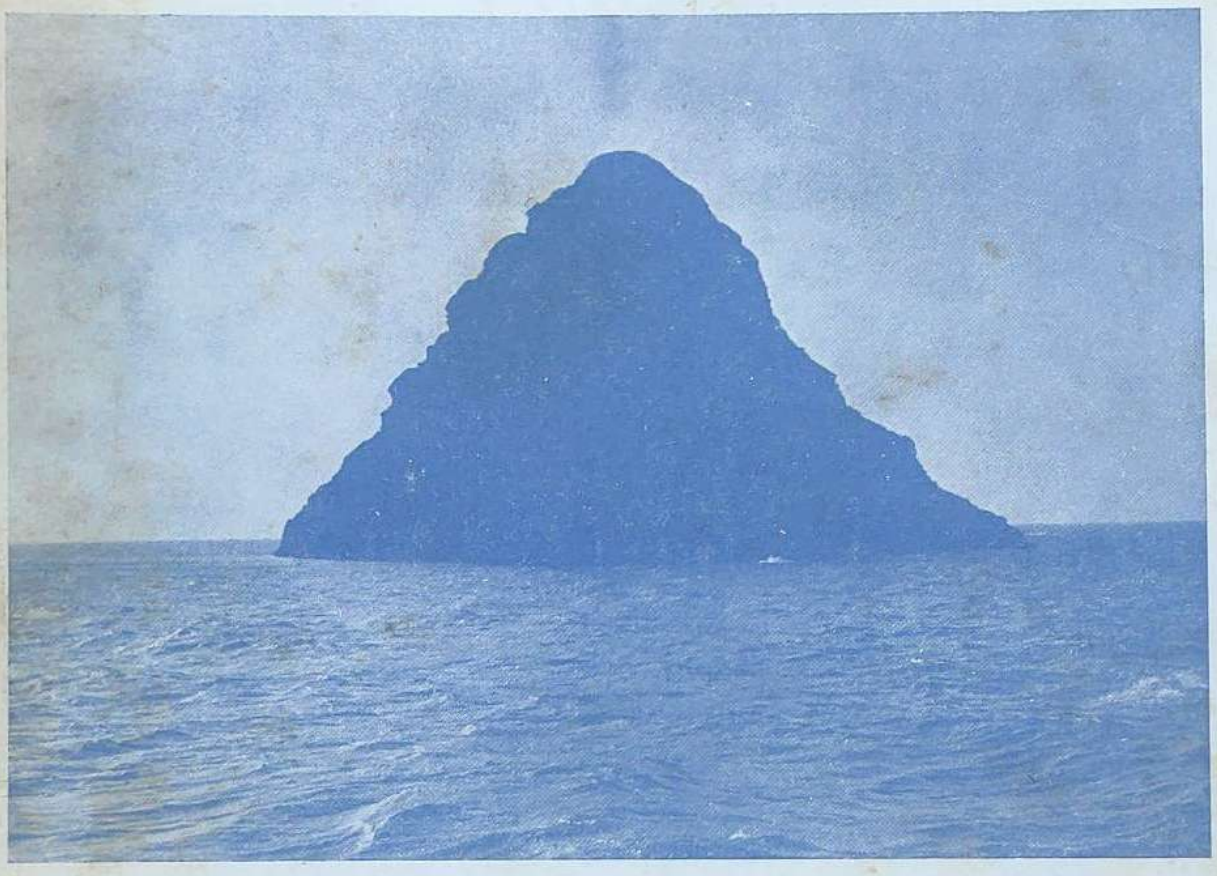

RIBARSTVO ŠIBENSKOG PODRUČJA

RIBARSTVO ŠIBENSKOG PODRUČJA

PRINOSI PROUČAVANJU EKONOMIKE RIBARSTVA
I RIBARSKOG PRAVA

Knjiga 6

Urednik
VLADISLAV BRAJKOVIĆ

JADRANSKI INSTITUT
JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI

ŠIME ŽUPANOVIĆ

RIBARSTVO ŠIBENSKOG PODRUČJA

ZAGREB

1963

Tisak, uvez i oprema
IZDAVAČKI ZAVOD JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE
ZAGREB

PREDGOVOR

Program istraživanja ekonomike ribolova na istočnoj obali Jadrana izradio je 1955. i objavio 1956. u predgovoru knjige o ribarskoj radnoj zadruzi »Proleter« – Vela Luka, naš vrstan stručnjak i odličan poznavalac ekonomike ribolova, akademik *M. Mirković.*[1] U tom programu istaknute su osnovne proturječnosti u našem ribolovu. Sam program obuhvatio je ova područja istraživanja: riblje tržište, uključujući i preradu i izvoz, tržište ribolovnih proizvodnih sredstava, investicije, rad ribara i njegovu produktivnost, poslovanje ribolovnih poduzeća, ekonomiku proizvodnje (ulova) i prometa pojedinih vrsta ribe, monografije ribolovnih rajona, historijat ribolova pojedinih područja i pojedinih vrsta ribe.

Sistematsku obradu nekih pitanja iznesenih u programu, pokušali smo dati u ovom radu. Kod obrađivanja sabranog materijala naročitu pažnju smo posvetili izučavanju kompleksne ekonomsko-ribolovne problematike šibenskoga kotara.* Sama je problematika obuhvatila ova područja istraživanja: historijat ribolova, ispitivanje posebnih uvjeta ribolovnog područja, vrste riba, veličinu ribljeg fonda i metode ribolova, stanje proizvodnje i proizvodnih sredstava, kretanje i strukturu ribara i ribarskih ekonomskih jedinica, promet ribom i vrste potrošnje, preradu i tržište, cijene, ekonomiku poslovanja različitih privrednih jedinica, uključujući i čiste ekonomske podatke i financijske pokazatelje.

U historijskom pregledu nastojali smo iznijeti što je moguće više podataka o razvoju ekonomije ribolova na području kotara Šibenik. U svakom razdoblju u kojem su postojali brojčani podaci pruženi su i kvantitativni odnosi koji mogu poslužiti kao indikatori određenog stanja u određenom vremenu. Ovo navodimo zbog toga što su upravo ti kvantitativni odnosi veoma slabo proučeni u našem ribarstvu, iako je naša ribolovna prošlost na Jadranu ostavila bogatu dokumentaciju.[2] Radovi koji obra-

* Ova je rasprava završena prije najnovije administrativne podjele.

[1] *Žuvela Ivo*, Ribarska radna zadruga Proleter Vela Luka, predgovor M. Mirkovića o ekonomici ribolova i njegovom iskorišćavanju, str. V–XXIV, Zagreb 1956.

[2] *Čolak*, N., Iz povjesti našeg ribarstva, Morsko ribarstvo, br. 11, str. 369, Rijeka 1956.

duju specijalno ekonomsku problematiku iz povijesti našeg ribarstva gotovo i nemamo. Ukoliko negdje i postoje bilo kakvi pokušaji, oni su uglavnom fragmentarni.[3]

Postavljajući problematiku ekonomike ribolova na području šibenskoga kotara u prošlosti, autor je pošao od pretpostavke: da li je domaće tržište u stanju konzumirati sve količine ulova ili nije. Analiza činjenica i pojava u njihovu kvantitativnom obliku dokazala je da je ulov ribe, kako na šibenskom području tako i na ostalim područjima uzduž naše obale, odvajkada nadmašivao potrebe domaćega stanovništva. Proizvedeni višak, koji nije moglo konzumirati domaće tržište, pretvarao se u robu za izvoz kako u primorske krajeve manje bogate ribom tako još više u kontinentalne zemlje.[4] Slana srdela iz Dalmacije ili sušena neretvanska jegulja bile su jako tražene na vanjskom tržištu. Trgovina ribom, pored svih zabrana Mletačke Republike, cvjetala je između Dalmacije i talijanskih gradova na zapadnoj obali Jadrana. O njoj govori i Francesco *Marinoni*, koji je deset godina vršio službu direktora blagajnika na dacijama za slanu ribu, u pismu providurima »alla Giustizia Vecchia«, 10 kolovoza 1764: »Najsablasnije stanje je u Dalmaciji – piše on – koja bi zbog oružanih snaga koje se u njoj nalaze mogla biti najdisciplinirania;

[3] Prvi pokušaj objavljivanja isprava o ribarstvu Dalmacije, koje sadržavaju obilje statističkih podataka o ribolovu, predstavljaju »Dokumenti za povijest ribarstva na istočnoj obali Jadranskog mora« akademika Grge *Novaka*, Zagreb 1952. Obilan materijal, koji je sakupljen u toj građi, najbolje nam govori koliko je bogata povijest našeg ribarstva.

Od ostalih radova, koji parcijalno obrađuju i ekonomsku problematiku iz povijesti našega ribarstva, možemo navesti:

Schmarda, K.L., Die Maritime Production der Österreichischen Küstenländer, Öst. Revue, 1864, Bd. VI.

Marchesetti, C., La pesca lungo le coste orientali dell' Adria, Trst 1882.

Brunelli, V., Forma matricule Marianorum et Piscatorum Jadre, Dubrovnik 1882.

Faber, G. L., The fisheries of the Adriatic and the Fish thereof. A report of the Austro-Hungarian Sea-Fisheries, London 1883.

Parenzo, A., Un' inchiesta sulla pesca in Istria e Dalmazia (Decreti, relazioni, lettere) 1764–1784, Venezia 1894.

Sabalich, G., La Dalmazia nel commercio della Serenissima, Zadar 1907.

Calvi, L., La Dalmazia nel suo commercio nell' Adriatico fino al periodo moderno, Rivista Dalmatica, 1925, sv. I.

Perić, J., Ribarstvo u Dalmaciji, Zbornik na narodni život i običaje južnih Slavena, knj. XXIX, 2, Zagreb 1934.

Strgačić, A., Dva priloga poznavanju prošlosti ribarstva na Dugom otoku, Zadarska revija, 1955, br. 4.

Strgačić, A., Ribanje i ribarski obrt u Dalmaciji druge polovine XVIII stoljeća gledani očima jednog zapadnog naturaliste, Radovi Instituta JAZU u Zadru sv. IV–V, Zagreb 1958.

Dubinski ribolov, historijsko-pravna, ribarstveno-politička i ekonomska građa, priredio B. *Stulli*, knjiga 3, Prinosi proučavanju ekonomike ribarstva i ribarstvenog prava, Zagreb 1960.

[4] Cf. bilješku 2.

ona je zbog osude vrijednog sudjelovanja službenika postala takvom da godišnje izvozi na sajam u Sinigagliu šest, ili sedam tisuća barila srdela i skuša osim onoga što se izvozi u ostale luke na ovamo od Jakina i Kvarnera.«[5] Lakoća krijumčarenja i unosna cijena koju odmah dobiva proizvođač od svog ulova kad ga proda u inostranstvo, zatim mnogostruki tereti nameta mletačke uprave, naročito su razvili ovaj oblik trgovine.[6]

Postoje i mnogi drugi zapisi o razvijenoj trgovini ribom u prošlosti. Tako je, na primjer, otok Vis znao slati kako na istok tako i na zapad po 14.000 barila srdela i ubirati od toga godišnje koristi u vrijednosti od 4000 dukata.[7] Dalmatinska je obala sadržavala toliko bogatstvo riba da su čak Istrani znali dolaziti u Dalmaciju i kupovati ribu, a Puljani su bili poznati zakupci lova na neretvanske jegulje, dok su suhi polipi bili čuveni i cijenjeni artikal u Austriji.[8] Samo jedan trgovac iz Ankone, u XVIII stoljeću, ulagao je godišnje i do 2000 cekina u šibenski ribolov. Takvih ugovora za lov i trgovinu ribom na području šibenskoga kotara imamo dosta već potkraj XV i na početku XVI stoljeća.

Izvoz ribe već od najstarijih vremena bio je toliki da su često vladajuće klase znale rezervirati sebi neka područja za ribolov.[9] Akumulacija kapitala od ulova ribe duž dalmatinske obale bila je tolika da je, prema izjavi jednog Talijana iz Ferma, u polovini XVI stoljeća narasla do te mjere da je sam samostan sv. Krševana primao od ribara zadarskog arhipelaga godišnje ni više ni manje nego 16 tisuća dukata.[10] Vrijednost brutto-produkta od ribolova za domaću potrošnju iznosila je na početku XIX stoljeća 15,036.850 L, dok je aktivna brutto-vrijednost samog izvoza iznosila 2,873.700 L – ukupno 17,910.550 L. Uz bolju ribolovnu politiku postignuta brutto-vrijednost mogla se povećati za još jednu trećinu.[11]

Poznato je da riba kao roba za izvoz postaje u trgovinskoj razmjeni sredstvo za stvaranje profita i akumulaciju kapitala s jedne strane i klasne borbe s druge strane. Težnja za profitom, koju neprekidno potiče razvijen merkantilizam, dovela je do još jače ekonomske diferencijacije i eksploatacije najamne radne snage u ribolovu. Eklatantan primjer takve klasne borbe nalazimo u odnosima između velikih poduzetnika s potegačama, koji su uglavnom bili plemići i bogati trgovci, i malih vlasnika srdelara. Vlasnici ljetnih trata, uz pomoć zakona, borili su se nemilosrdno protiv obespravljenih pučana, u namjeri da osiguraju za svoje potegače: 1. monopol i potrebnu jeftinu najamnu radnu snagu za vlastitu akumu-

[5] *Strgačić*, A. M., Ribanje i ribarski obrt u Dalmaciji druge polovine XVIII stoljeća gledani očima jednog zapadnog naturaliste, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. IV–V, Zagreb, str. 145–146.

[6] Ibidem, str. 170.

[7] *Sabalich*, o. c. str. 21.

[8] Ibidem, l. c.

[9] Ibidem, l. c.

[10] Ibidem, l. c.

[11] *Novak*, G., Dokumenti za povijest ribarstva na istočnoj obali Jadranskoga mora, sv. I. Otoci Vis i Hvar, dok. 136, art. VIII, str. 231, Zagreb 1952.

laciju, i 2. da riba konkurentnih ribara »ne bi utjecala na cijenu na tržištu.«[12] Klasni karakter te borbe u prošlosti dobivao je više puta dramatične oblike.

Opće tendencije razvoja ribolova na istočnoj obali Jadrana našle su u prošlosti svog odraza i u ribarstvu šibenskog rajona. Važno je pri tom istaknuti da dinamika te privredne grane na području šibenskoga kotara, kako u prošlosti tako i danas, pokazuje neke specifičnosti razvoja. Te specifičnosti razvoja šibenskoga ribolovnog rajona, za razliku od drugih rajona, naročito su došle do izražaja nakon drugoga svjetskog rata. Uzroke postojećem stanju nakon rata autor je pokušao tražiti u kompleksu novih privrednih djelatnosti, koje mijenjaju vrlo brzo strukturu stanovništva na području šibenskog bazena. U tom društvenom previranju ribolov kao profesija gubi na svojoj privlačnosti. Ekonomska diferencijacija pojedinih zvanja sve više dolazi do izražaja. Zbog te diferencijacije ribolov kao dopunsko zanimanje ili poluprofesija seljaka ribara, vinogradara ribara itd. održava se i dalje, dok pravih ribara profesionalaca, kojima je ribarstvo čista profesija, nestaje. Nestaje zbog toga što »okazionalni« i sezonski karakter proizvođnje, koji je karakterističan na čitavom području šibenskoga kotara, zatim nesigurnost ulova zbog velikih fluktuacija migratorne ribe tjera ribare bezemljaše da se prebacuju u druga, sigurnija zvanja. Ova je tendencija naročito izražena kod mlađega kadra koji bježi u gradove.

U prošlosti su otočani šibenskog rajona bježali u tuđinu jer im primitivna ribolovna sredstva i sezonski način ribolova nisu osiguravali egzistenciju. Danas postoje ribolovna sredstva, zajednica je pripravna da ih osigura, a ipak ribarstvo kao profesija izumire na šibenskom području. Mlađi se kadar nerado uključuje u ribarstvo. Velike potrebe za radnom snagom u gradovima privlače mlađe ljude da emigriraju s otoka. Šibensko područje sa svojom industrijskom perspektivom pruža u tom pogledu odličan primjer toga tzv. mehaničkoga kretanja stanovništva.

Analiza stanja ribarstva u kotaru Šibenik u poslijeratnom periodu ukazala je da, pored tehničke zaostalosti i sezonskoga karaktera proizvodnje, glavne uzroke opadanju ribolova treba tražiti još i u »ekonomici kako ribolova samog tako odnosa na ribolovnom tržištu i odnosa na tržištu ribolovnih sredstava«, kako je to naglasio *M. Mirković* u svom programu. Ovaj ekonomski problem autor je pokušao povezati s biološkim aspektom stanja ribljega fonda, odnosno s potencijalnim mogućnostima povećanja proizvodnje. Koliko smo uspjeli u tome ne znamo, ali ako uočeni nedostaci i mogućnosti razvoja ove grane privrede na području šibenskoga kotara pokrenu na razmišljanje zainteresirane faktore, rad je postigao svoju svrhu.

Autor i ovom prilikom najtoplije zahvaljuje bivšem načelniku Odjela za privredu NO kotara Šibenik drugu Nikoli *Čaći* za pruženu pomoć pri sprovođenju ankete o ribarstvu u kotaru, šefu statističkog ureda drugu Bošku *Šariću*, koji je uvijek rado stavljao na raspolaganje sve potrebne statističke podatke, kao i upravi bivše Ribarske proizvođačke zadruge s. o. j. Jezera, koja je stavila na raspolaganje svoje zaključne račune i pružila sve potrebne informacije u vezi s razvitkom zadruge. Isto tako zahvaljujem i direktoru ribarskoga kombinata »Kornat« drugu Dragi *Jurkoviću*, koji mi je također stavio na raspolaganje zaključne račune svoga poduzeća.

[12] Ibidem, str. 8. predgovora M. *Mirkovića*.

I dio

RIBARSTVO U PROŠLOSTI

1. POSTANAK, RAZVOJ I ADMINISTRATIVNA PODJELA KOTARA ŠIBENIK U PROŠLOSTI

Područje kotara Šibenik obuhvaća danas, pored kopna, i brojne otoke i otočiće šibenskog arhipelaga. Od tih mnogobrojnih otoka i otočića stalno su naseljeni jedino Murter, Krapanj, Prvić, Zlarin, Kaprije i Žirje. Postanak i razvoj ribarstva na području kotara Šibenik usko je povezan s okupacijom i napučivanjem ovih otoka u prošlosti. Prema tome, ribarstvo šibenskog područja možemo, uglavnom, promatrati kroz prizmu razvitka ribarstva na njegovim otocima.

Međutim, iako su spomenuti otoci neprekidno sačinjavali sastavni dio šibenskog područja,[13] samo područje kotara kao takvo nije u prošlosti sačinjavalo jednu političko-teritorijalnu cjelinu, nego je često bilo rascjepkano. U doba Ilira, a kasnije Rimljana, postojalo je na tom području nekoliko zasebnih političko-teritorijalnih jedinica. S onu stranu rijeke Krke nalazili su se Liburni sa svojim konventom u Skradinu. Srednji dio današnjega šibenskog područja bili su zaposjeli Dalmati s municipijem na Danilu, dok su na jugoistočnom dijelu, presumptivno na području današnje Rogoznice, Grci držali važan trgovački emporij Heraklij.[14]

Provalom Gota (V stoljeće) u Dalmaciju bio je rimski municipij na Danilu uništen, a pučanstvo se razbjeglo. Neki misle da su Riditi, stanovnici Riđera, prešli u Albaniju i sačuvali se pod imenom Miriditi.[15]

Slaveni, koji su potkraj VI i na početku VII stoljeća počeli provaljivati u ove naše krajeve, znatno su prorijedili preostalo romansko pučanstvo Dalmacije. Prema vijestima Tome arhidakona i cara Konstantina VII

[13] Izuzetak čine otoci Murter (Srimac), Žirje i Jarta koji su se od 1278–1325. nalazili pod vlašću Zadra. Poslije dugotrajne raspre između Šibenika i Zadra na silu zauzeti otoci bili su ponovno vraćeni Šibeniku. *Stošić*, K., Sela šibenskog kotara, str. 197, 198, Šibenik, 1941.

[14] *Novak*, G., Dim(os) i Herakleia, Bulićev zbornik (Strena Buliciana) str. 657, Zagreb/Split 1924.

[15] *Stošić*, o. c., str. 92,

Kaer, P. Povjesne crtice grada Šibenika, knj. 2, str. 183.

Porfirogeneta ti Romani nijesu bili posve istrebljeni, nego je jednom dijelu uspjelo da se spasi pred navalom Slavena, i to djelomice u rimske gradove koji su preživjeli te burne godine (kao Zadar, Trogir), djelomice opet u novoosnovane utvrđene gradove iznad mora (Split, Kotor, Dubrovnik) ili na otoke (Rab, Cres, Krk, Šoltu, Brač, Hvar, Vis, Korčulu).

Sudbina Romana na području današnjega kotara Šibenik ostala nam je nepoznata. Po razaranju Skradina od Avara i Slavena u VII stoljeću preživjelo se romansko stanovništvo iz porušenog Skradina vjerojatno sklonilo u susjedne utvrđene rimske gradove (Zadar, Trogir) koji su odoljeli toj navali.

Pod dalmatinskim gradovima razumijevamo one gradove i općine što ih Konstantin VII Porfirogenet nabraja u glavi 29 »De administrando imperio«, dakle: Split, Trogir, Zadar, te Krk, Rab i Osor na otocima. Ti su gradovi živjeli kao enklave u sredini neprijateljskoga slavenskog stanovništva. Međusobno su oni bili povezani u jednu političku cjelinu, tj. *temu dalmatinsku*, koja je bila pod formalnom vlašću Bizanta. Izvanji znak postojanosti te teme bio je naslov stratega, kojim se kitio u temi dalmatinskoj prior zadarski.[15a]

Budući da od Zadra do Trogira, koji su pripadali tematu dalmatinskom, nije bilo nikakva grada, a hrvatska država ga je trebala, podignut je grad Šibenik, kao sijelo jedne plemenske župe Hrvatske. Tako je, pored Biograda, podignut grad Šibenik, vjerojatno u X stoljeću. Kada se njegovo ime prvi put spominje u spomenicima godine 1066, on je već znatno mjesto u kome hrvatski kralj Krešimir IV dijeli pravdu.

Do turskih osvajanja u XVI stoljeću šibenski je kotar, pored otoka šibenskog arhipelaga, obuhvaćao sva naselja od Modrave do Rogoznice, prema Skradinu do Guduće, a u unutrašnjosti s ovu strane Krke sva današnja šibenska sela, te veliki dio dalmatinske Zagore. Šibenski su otoci u to vrijeme bili veoma rijetko naseljeni.

Neprekidne provale Turaka, koje su naročito učestale na početku XVI stoljeća, svele su područje šibenskoga kotara na veoma uski pojas uz samo more. U tim uskim teritorijalnim granicama nalazio se šibenski kotar sve do Karlovačkoga mira (1669), kad su mu povraćena uglavnom sva prije izgubljena sela.

Područjem šibenskoga kotara prolazila je gotovo 151 godinu granica između Osmanlijske Carevine i Mletačke Republike.

Pred propašću Mletačke Republike, područje kotara Šibenik obuhvaćalo je 871.2 km², a grada i kotara Skradina 370,8 km².

Kampoformijskim mirom Venecija je pripojena Austriji, a zajedno s Venecijom došla je i Dalmacija pod Habsburgovce.

Prva austrijska vladavina (1797–1805) zadržala je mletačku podjelu šibenskog područja. Mirom u Požunu (26. XII 1805) Dalmacija je došla pod francusku upravu. Francuzi, koji su vladali Dalmacijom od 1806. do 1813, pristupili su radikalnim izmjenama postojećeg uređenja. Edik-

[15a] *Kostrenčić*, M., Nacrt historije hrvatske države i hrvatskog prava, I, Zagreb 1956, str. 109–110

tom providura Dandola od 26. XI 1806. Dalmacija je podijeljena u distrikte, ovi u kantone, a kantoni na gradske i seoske općine. Ta je podjela stupila na snagu 1. I 1807. Šibenski distrikt, na osnovu nove francuske podjele, obuhvaćao je kantone Šibenik, Skradin i Knin. U svakom od tih kantona bila je također i po jedna istoimena općina, kojoj je priznato područje koje je i prije imala.

Novom odlukom od 30. XI 1811. francuska uprava u Dalmaciji stvorila je od postojeće šibenske općine tri nove općine: Šibenik, Tijesno i Zlarin.

Druga austrijska vladavina (1813–1918) pretvorila je distrikte u okružja. Pri tom je ukinula šibenski distrikt i pripojila ga zadarskom okružju. Kotari, kao preture koje su vršile ujedno sudsku i upravnu vlast, zadržani su i dalje u Šibeniku i Skradinu. Isto tako i sve općine, osim Tijesnoga i Zlarina, koji su na osnovu Pravilnika o organizaciji općina od 4. V 1821. postali općine nižeg ranga. Na čelu tih općina stajao je sindik, a ne načelnik.

Dekretom od 21. II 1854. izvršena je nova reorganizacija općina na šibenskom području. Sindikati su postali ravnopravni s ostalim općinama. Nekoliko godina kasnije, na osnovu zakona od 19. V 1868 šibensko je područje, konačno, postalo i administrativno jedinstveno. Tim je zakonom stvoren od dotadašnjih pretura u Šibeniku i Skradinu jedinstven politički kotar Šibenik s ekspoziturom u Skradinu. Promjene koje su otada pa sve do sloma Austrougarske Monarhije godine 1918. uzakonjene i provedene u administrativnom pogledu odnosile su se samo na razgraničenja teritorija općina. To isto vrijedi i za razdoblje između dva svjetska rata, tj. sve do godine 1940.

2. PRVI TRAGOVI RIBOLOVA

Koliko je staro ribarstvo šibenskog područja i otkada datiraju njegovi prvi počeci teško je ustanoviti. Pisanih vrela o tome nemamo. Prvi, nama dostupni tragovi u tom pogledu, bile bi gomile morskih školjaka i morskih puževa koje su se u vrlo velikim količinama nalazile pri iskopavanju neolitske naseobine u Danilu Bitinju.[16]

Postavlja se pitanje kako su se te školjke skupljale i tko se mogao baviti ribolovom u to davno prahistorijsko doba, kad imamo pred očima da mjesto nalazišta nije položeno na morskoj obali, nego je prilično udaljeno od nje.

Kao odgovor na postavljeno pitanje *Korošec*, koji je vršio iskapanja u Danilu Bitinju, pretpostavlja trostruku mogućnost. Jedna je da su stanovnici od vremena do vremena odlazili zajednički na morsku obalu, tu proboravili neko vrijeme i zatim se opet vraćali na naselje, noseći sa sobom i dio svoje lovine. Druga je mogućnost da su na morsku obalu odlazili samo za to određeni ribari, koji su zatim lovine donosili u naselje. Treća je mogućnost, kojoj on pridaje najveću važnost, da su školjke kao i svu ostalu morsku faunu nabavljali preko trgovine, odnosno zamjene dobara.

[16] *Korošec*, J., Neolitska naseobina u Danilu Bitinju, Zagreb 1958.

U tom slučaju moraju se ili su se morala na obali ili blizu nje nalaziti istovremeno i druga naselja koja su, međutim, danas, po svoj prilici, već potonula.[17]

Poznavajući konfiguraciju terena šibenskog područja smatramo da su sve tri varijante moguće i da se one međusobno nadopunjuju. Gomile školjaka koje su nađene u pojedinom sloju, kao i determinacija njihovih vrsta, otkrivaju nam, u neku ruku, i mogućnost njihove provenijencije. Sve su navedene vrste, uglavnom, jestive i one su jamačno igrale vrlo značajnu ulogu u prehrani neolitskog naselja u Danilu Bitinju. Te vrste su: *Mytilus edulis* L., *Mytilus gaederopus* L., zatim *Ostrea cf. edulis* L., *Ostrea edulis* L., *Ostrea* sp., *Arca noae* L., *Arca* sp., *Cardium cf. tuberculatum* L., *Cardium rusticum* L., *Cardium* sp., *Monodonta turbinata* Brug., *Patella cf. coerulea* L., *Tapes cf. pullastra geographicas* Gunel itd. (narodni nazivi za spomenute vrste su: dagnje, različite vrste kamenica, mušule, srčanske, nanare, prilipci i različite kućice).[18]

Ostale vrste, kao na primjer: *Cerithium vulgatum* Brug. i *Cypraea cro-nes* L., mogle su više poslužiti za ukras, nego za prehranu.

Budući da se sve navedene vrste, osim kamenica – koje su iščezle, mogu i danas naći u velikim količinama na pjeskovitom predjelu između Zablaća i Krapnja, nije isključena mogućnost da su upravo ti tereni ujedno i provenijencija nađenih školjaka u Danilu Bitinju. Ako ovoj našoj postavci dodamo još i to da je područje između Zablaća i Krapnja najmanje udaljeno od nalazišta školjaka na Danilu Bitinju i da su prilazi moru na tom mjestu najlakši, tada postoji velika mogućnost da su, pored stanovnika naselja na obali, i sami stanovnici Danila Bitinja dolazili od vremena do vremena da sakupljaju te školjke, koje su zatim donosili na naselje. Ovi kolektivni pohodi na more vjerojatno su se provodili zimi ili za hladnijega doba godine, kad zemlja nije davala nikakva ploda. Malena udaljenost od mora, kao i prikladni prilazi k njemu, nijesu, po svoj prilici, predstavljali nikakvu prirodnu zapreku za neolitskog stanovnika Danila Bitinja koji se, u tom periodu, pretežno bavio stočarstvom i lovom.

Uvala Morinje, koja je danas pod vodom, nekada je bila polje kojim je protjecao potok Ribnik. Sada taj potočić, koji nikad ne presuši, utječe u uvalu Morinje. Skraćivanje toka potočića Ribnika mogli bismo dovesti u vezu s nestajanjem kamenica. Promjene hidrografskih uvjeta i milenijsko povećavanje slanosti pridonijeli su tome. Da su se kamenice nekad nalazile na tom području, može nam kao dokaz poslužiti i naziv polja iznad Ribnika »Kamenice arbanaške« (Camenizze arbanesce) koje se spominju god. 1768.[19] Još prije, potkraj XV stoljeća, Juraj *Šižgorić* spominje u šibenskom kanalu »dalmatinsku kamenicu« (Ostrea Dalmatico nimium saturata liquore).[20]

[17] Ibidem, str. 128.
[18] Ibidem, str. 126, 127.
[19] *Stošić*, o. c. str. 46.
[20] *Šižgorić*, J., De situ Illyriae et Civitate Sibenici a. 1487. Građa za povijest književnosti hrvatske, knjiga 2, str. 8, Zagreb 1899.

Otok Krapanj sačinjavao je u tom periodu sastavni dio kopna. Etimološko objašnjenje toponima Krapanj, koji je grčkog ili predgrčkog podrijetla, govori da je tamo, nekad bilo blato (Kopranon).[21] Naziv Blato (Veliko i Malo) postoji još i danas u uvali Morinje, a istoga je korijena i riječ Zablaće pa, prema tome, možemo pretpostaviti da se današnji otok Krapanj, u neolitskom periodu, nalazio usred blata koje je pokrivalo gotovo polovinu današnjega šibenskog kanala prema otoku Zlarinu.

* * *

Pojavu skupljanja školjaka za prehranu u neolitiku (starijem i mladem) imamo i na drugim obalama svijeta. U Danskoj, na primjer, ta je pojava poznata pod imenom »kjökkermödding«, što na danskom znači »ostaci kuhinje«.[22] Te ostatke kuhinje sačinjavale su goleme gomile školjaka koje je neolitski čovjek upotrebljavao za svoju prehranu. Gotovo iste vrste školjaka, koje sačinjavaju konglomerat »kjökkermödding«, nalazimo i mi u našem neolitskom naselju na Danilu Bitinju. Karakteristično je pri tom istaknuti, da se sve te školjke još i danas vade i jedu na obalama Danske, osim kamenica, koje su iščezle.[23]

Osim za prehranu neolitski stanovnik sjevernih područja upotrebljavao je školjke i za ukras,[24] što bi se podudaralo s nalazima fragmenata nakita i nedovršenih obrada pojedinih školjaka na Danilu Bitinju.[25] Kao živi primjer tog načina života neolitskih stanovnika može nam još i danas poslužiti život i prehrana Fuegina na Ognjenoj zemlji koji se, i pored svih dostignuća moderne tehnike, još uvijek pretežno hrane školjkama koje sakupljaju po žalima duž obale.[26]

3. RIBOLOV I RIBARSKA TERMINOLOGIJA

O ribarstvu šibenskog područja nemamo nikakvih pisanih vrela sve do kraja XIV stoljeća.[27] U nedostatku podataka o ribolovu i ribarstvu dotičnog područja, poslužit ćemo se, u tu svrhu, lingvističkom metodom

[21] *Skok*, P., Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, Toponomastička ispitivanja, str. 155, Zagreb 1950.
[22] Ces kjökkermöddinger montrent, comme l'écrit Gabriel de *Mortillet*, que »sur les côtes du monde entier, l'homme a abondamment et longuement pêché les mollusques marins avant de connaitre l'emploi des métaux, à quelque date que cet emploi lui soit parveni.« *Thomazi*, A.: Histoire de la pêche, str. 30 i 31, Paris 1947.
[23] Ibidem, l. c.
[24] »... A côté des coquilles qui ont évidemment servi à l'alimentation, la plupart des kjökkermöddinger en renferment en effet qui, percés d'un trou, polies, taillées en forme de bracelets ou de bagues, ont dû être employées comme parures,« *Thomazi*, o.c. str. 34–35.
[25] *Korošec*, o. c. str. 129.
[26] *Dupouy*, A., La pêche maritime et le Pêcheur en Mer, str. 9., Paris 1955.
[27] Šibenski statut. Liber Reformationum 116, Cap. LXXXV.

ispitivanja leksičkog materijala, sakupljenog na terenu.[28] Ispitivanje leksičkog materijala dopušta nam da stvorimo stvarnu predodžbu o načinu usvajanja ribarske terminologije od strane nadošlih Hrvata na području šibenske župe (Castrum Sibenicense cum tota sua iupa) pod čijom se jurisdikcijom nalazilo i cijelo šibensko otočje.

»Prvi dodiri svih mediteranskih naroda s morem imaju neke zajedničke crte. Kod svih je pomorski rječnik sastavljen velikim dijelom od posuđene građe, od riječi koje su pozajmili od naroda, koji su se na tim obalama nalazili prije njih. I onda, kad su te narode više ili manje asimilirali, u pomorskom i ribarskom rječniku osvajača ostao je veoma značajan broj elemenata preuzetih od pokorenih naroda. Tom pravilu, koje je uvjetovano posebnim prilikama nepomorskog naroda, koji se susreće s morem, nisu izbjegli ni Hrvati, kad su se, došavši na ove obale, našli suočeni s nužnošću da novim, njima do tada nepoznatim pojmovima, dadu imena. A od koga će ih preuzeti, ako ne će od sredine u koju su upali. I tako se dogodilo, da su i u njihovu pomorskom i ribarskom rječniku posuđeni elementi nesrazmjerno brojniji od slavenskih, iz pradomovine donesenih riječi.«[29]

Tih slavenskih riječi, iz pradomovine donesenih, bilo je zaista vrlo malo. Pokojni profesor *Skok* ih je nabrojio svega nekoliko (more, lađa, mreža, riba, vršva).[30]

Postavlja se pitanje, od koga su Hrvati šibenskog arhipelaga mogli naučiti pomorsko ribarstvo i pomorstvo? Ako imamo na umu da su prije dolaska Hrvata na Jadran na istim obalama živjeli Grci i dalmatinski Romani, onda je logično očekivati da će i naš pomorski i ribarski rječnik sadržavati u sebi »veoma značajan broj elemenata preuzetih od pokorenih naroda.« Slavenski dijelovi našega današnjeg ihtiološkog vokabulara nastajat će kasnije, i to pretežno za ekonomski nevažne ribe kao jedan od alternativnih naziva tamo gdje ih imamo više.[31]

Međutim, pri usvajanju pomorsko-ribarske građe od Grka i dalmatinskih Romana postoje ipak velike razlike između pojedinih dalmatinskih gradova. U tu svrhu možemo razlikovati dva osnovna tipa naselja, i to: *predrimsko* ili *rimsko* i *hrvatsko*. Pri preuzimanju ihtiološke nomenklature ta podjela dolazi naročito do izražaja. Interesantan primjer, u tom pogledu, pružaju dva susjedna grada: Zadar i Šibenik. Zadar je predrimsko i predslavensko, a Šibenik čisto slavensko naselje. Zadar je od pamtivijeka bio gravitaciona tačka ekonomske i kulturne penetracije na brojne otoke, geografski naslonjene na ovaj grad, pa su se preko njega

[28] Građa u svezi s imenima riba, koju ovdje iznosim, dio je bogatog materijala sakupljenog za »Atlas jadranskih riba«, a sakupio sam ga u suradnji s drom V. *Vinjom*, profesorom Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Općenitu lingvističku obradbu ribarske terminologije šibenskog područja obradio je prof. *Vinja*, kojemu se i ovom prilikom zahvaljujem.

[29] *Vinja*, V., Otkud našem narodu imena riba i kako ih on usvaja i prilagođuje, Morsko ribarstvo, br. 9, str. 248, 1957.

[30] *Skok*, P., Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu, str. 5, Split 1933.

[31] Cf. bilješku 29, l. c.

vršili naseljivanje i izmjena stanovništva tih otoka.[32] S druge strane imamo njegovu antitezu – grad Šibenik, koji predstavlja južniji geografski centar istoga otočkog skupa. Taj grad uopće nema rimskih tradicija, već mu prvi počeci sežu u doba narodne dinastije. Postanak i razvoj Šibenika vezan je, dakle, sasvim na hrvatsku administrativnu organizaciju, tj. na obrazovanje župa na obalama Jadrana. Hrvatski pečat ovoga grada značajan je za pitanje koje nas zanima, tj. za najranije odnose slavenstva i romanstva na otocima što gravitiraju gradu Šibeniku.

Razaranjem rimskih municipija na području šibenskoga kotara (Skradin, Rider) romanizirano ilirsko stanovništvo koje je preživjelo gotsku, odnosno slavensko-avarsku navalu sklonilo se, kako smo to i prije naveli, vjerojatno u susjedne rimske gradove (Zadar, Trogir) koji su odoljeli navali. Bijegom dalmatinskih Romana iz rimskih municipija šibensko je područje ostalo pusto i nenapučeno. Na tom pustom i nenapučenom terenu naselili su se nadošli Hrvati, osnivajući starohrvatske župe u Šibeniku i u Stupinu kraj Rogoznice. Hrvati šibenskoga područja nijesu, prema tome imali prilike naučiti pomorsko ribarstvo i pomorstvo od prethodnika, kao što je to bio slučaj u ostalim dalmatinskim gradovima predslavenskog podrijetla, gdje je u srednjem vijeku dolazilo do brze simbioze slavensko-romanske i gdje su osvajači »suočeni s nužnošću da njima do tada nepoznatim pojmovima dadu imena.« Ta su imena oni imali prilike preuzeti od pokorenih naroda koje su zatekli na novim područjima. Za Hrvate grada Šibenika i okolice to nije bio slučaj, jer su umjesto starosjedilaca zatekli samo pusto i nenapučeno područje. Nenapučenost otočkoga skupa šibenskog arhipelaga spominje i bizantski car Konstantin VII Porfirogenet. Podatak je carev veoma dragocjen za kronologiju naseljivanja ovoga otočkog skupa. Slavensko naseljivanje tih otoka može da potječe najranije iz druge polovice X stoljeća. Romana je u to vrijeme, prema pisanju carevu, bilo jedino na Vrgadi. Svi otoci južnije od Vrgade, koje je car po svoj prilici ubrajao među one mnogobrojne otoke kojima nije znao imena, bili su nenapučeni.[33] Iskorišćivanje Kornata od strane Romana s Veloga otoka (Dugog otoka), kao što su ih kasnije iskorišćivali Hrvati, dalo je mogućnost Hrvatima na šibenskom otočkom skupu da se upoznaju s mnogim predlatinskim, latinskim i romanskim toponimima, koji se kao relikti i danas nalaze na tom području. Međutim, za razliku od romanskog utjecaja na području zadarskog arhi-

[32] Cf. bilješku 21, str. 253–254.

[33] Oko sredine X stoljeća car Konstantin Porfirogenet spominje među naseljenim otocima samo τό λουμβρικάτον (Vrgada), a »ostala ostrva nisu naseljena, imadu puste varoši, i imena su im ova: Κάταν (Tkon, današnji Pašman), Τρεδενώ (današnji Kornat) Ριξέχ (današnji Dugi otok, prozvan tako po vrhu Čuh), Σελβω (današnja Silba), Σκερδα (Skerda), Κίσσα (Keša, današnji Pag), Ρυρότιμα (Premuda), Μελετα (Molat), Εστρουν (Sestrunj), Hξ (Iž), ima još i veoma mnogo drugih ostrva, ali im se imena ne znaju.« Tekst je uzet prema ispravcima naših učenjaka: Ferdo *Šišić*, Hrvatska povijest sv. I, Zagreb 1925; P. *Skok*., Kako bizantinski pisci pišu slavenska mjesna i lična imena, Starohrvatska prosvjeta, nova serija 1, 3–4, juli–dec., Zagreb/Knin 1927.; cf. *Marčić*, L., Doseljavanje i iseljavanje na zadarskim i šibenskim ostrvima, Glasnik Geografskog društva, sv. XV, str. 62, Beograd 1929.

pelaga, a naročito na Kvarnerskom području, romanski utjecaj na otočku skupinu šibenskog područja ukazuje se samo kao lingvistički relikt, dok su slavenski toponimi na ovom području bitni i oni obuhvaćaju sve geografske, ekonomske i kulturne odlike ove otočke jedinice, kako ih zamišlja narod koji tamo stanuje.[34]

Dok su otoci šibenskog arhipelaga, preko ribolova i ostalih pomorskih djelatnosti, dolazili lakše u kontakt s ribarima i pomorcima Romanima s drugih otoka i od njih primili neke elemente u njihovu pomorskom i ribarskom rječniku, dotle je sam grad Šibenik i dalje pokazivao svoj izraziti kontinentalni karakter. Ova činjenica ukazuje na kasni razvoj ribarstva na području grada Šibenika i njegove neposredne okolice. Do promjena u tom pogledu dolazi istom onda kad je i samo poljoprivredno stanovništvo Šibenika i njegove bliže okolice bilo prisiljeno da – zbog provala Turaka – u moru i ribolovu »potraži odštetu« za izgubljeno zemljište na istoku i zapadu.

Šibenska ihtiološka nomenklatura pokazuje najbolje tu nezainteresiranost Šibenčana prema ribarstvu i uopće prema moru. Dok gotovo svako naše ribarsko naselje, bio to grad ili selo, pokazuje uvijek po koju crtu arhaičnosti u nomenklaturi, što rječito govori o tome da su novi (slavenski) stanovnici primili ribarsku i ihtiološku terminologiju od svojih predšastnika na tim tačkama, dotle Šibenik takvih arhajičnih crta uopće ne pokazuje, osim u kontinentalnoj terminologiji, što znači, da je u tom smislu bio u dodiru. i to u vrlo aktivnom dodiru, s balkanskim Romanima.

Šibenska je terminologija izrazito nova, tj. ona pripada pretežno venecijanskom sloju. O recentnosti njegova ihtiološkog vokabulara govori i činjenica što Šibenik drži venecijanski oblik čak i tamo gdje će druga mjesta pokazivati oblike koji govore u prilog predmletačkog posuđivanja. Tako na primjer: dok se u pretežnom dijelu Dalmacije za *Sparus auratus* (L.) upotrebljava dalmatinski ostatak OVRATA (s varijantama) ili jedna od slavenskih tvorba, dotle Šibenik ima izrazito venecijanski oblik ORADA.[35] Jednaka je situacija i kod *Oblata melanura* (L.). Dalmacija je lingvistički interesantna sa svojim varijantama na starije oblike »oculata« ili »osseata«, dok Šibenik ima izrazito venecijanski oblik OĆADA.[36] Ne isto, ali slično je i s venecijanizmom BIŽOT *(Anguilla anguilla* L.). Šibenik isto tako ne izbjegava sufikse koji su u drugim mjestima davno »nivelirani« prema hrvatskom jezičnom sustavu: rombo, molo itd.

Postavku o recentnosti šibenske ribarske terminologije možemo potkrijepiti i konstatacijom da se samo u Šibeniku opažaju simptomatične

[34] Cf. bilješku 21, str. 255.

[35] Cf. bilješku 30, str. 49. Još i danas u Tijesnome, u kotaru Šibenik živi obitelj s prezimenom ORADA. Franjevac Pavao iz Rovinja u svom izvještaju od g. 1640. kaže da je boravio u kući NIKOLE ORADE, koga puk zove OVRATIĆ,* *Stošić*, o. c. str. 200, o. Stj. *Zlatović*, Izvješće o Bosni g. 1640, Starine JAZU, knj. 23, 5.

* Ovaj dalmatinski ostatak, slavenski po tvorbi, vjerojatno je kasnijeg postanja i njega su preuzeli stanovnici Tijesnoga od romanskih ribara.

[36] *Vinja*, V., En marge d'un livre de Skok, Le noms adriatiques d' *Oblata melanura* C. V. et de *Seriola dumerilii* Risso, str. 13–20, Annales de l'Institut français de Zagreb, N°. 4–5, 1955/1956.

pojave brkanja ribljih naziva te da se radi o kasnijem primanju tih naziva u jednoj »nesaživljenoj« sredini kojoj je ribanje bilo sporedno vrelo prihoda. Tako se, na primjer, naziv GA(V)UN jedino u Šibeniku i njegovoj bližoj okolici brka s nazivom GIRA koji je najčešći uzduž naše obale, a to je dovelo i do nužne zamjene i uvođenja novog termina BRAFUN za izraz GA(V)UN u ostalim mjestima. Šibensko se područje, nadalje razlikuje od ostale Dalmacije i posebnim miješanjem dviju i inače brkanih vrsta: *Scomber scomber* (L.), skuša (šibenski lokarda) i *Scomber colias* (L.), plavica (šibenski lancarda).

Od interesantnijih romanskih, predmletačkih naziva možemo spomenuti naziv (L)JÒGA. I ovaj naziv potkrepljuje našu prije iznesenu tvrdnju o labavosti u nazivanju ribljih vrsta u ovom kraju. (L)JÒGA je nastavak latinskog HALEX, HALICIS i označuje danas u Šibeniku »bilo koju sitnu ribicu.« Što je za kruh »mrvica« to je za ribu »joga«. Šibenskim je ribarima (i to u Mandalini) jòga isto što i najmanja riba, ali to je više fraza, nego ihtionim: »Nisān uvatija vragu joge!«. Posvuda drugdje duž naše obale, nastavljači ovoga latinskog oblika označuju određenu vrstu ribe *(Clupeidae* ili *Atherinidae)*, samo na području šibenskoga kotara ono postoji u obliku JÒGA.

Iako ove naše tvrdnje mogu biti dosta općenite, arbitrarne i subjektivne, one ipak ukazuju da starijih romanskih naziva na šibenskom području nema, ili ukoliko ih i ima, oni su općedalmatinski; nisu, dakle, izrazito šibenski, pa je, prema tome, mnogo vjerojatnije da su ih uzeli od svoje okoline (možda čak i u najnovije doba!) nego od Romana samih u neposrednom dodiru (kirna, lokarda, obrat). Ovamo ide i naziv spuga za *Euspongia officinalis*. Pod romanskim ovdje shvaćamo predmletački sloj.

Na osnovu svega izloženoga možemo prihvatiti tvrdnju da na području šibenskoga kotara nema starih izrazito šibenskih termina. Radije možemo kazati da su slavenski elementi novijega postanja. A takvi oni zbilja i jesu, jer su svi jasni i bez arhajskoslavenskih promjena: knjeginja, ovčica, prstavac, kozarica, kljunara, bilica, iglica itd. Slavenski elementi su ili onakvi kakvi su u ostaloj Dalmaciji ili su novije tvorbe, a u ovom posljednjem slučaju izrazito šibenski (kljunara, krivac, bak, kopilić, prutaš itd.).

Iz ovih nekoliko lingvističkih podataka izlazi nadalje da je Šibenik bio i ostao mnogo izrazitije neribarsko naselje nego druga mjesta na Jadranu. Njegov poljodjelski karakter lako se vidi u potpunoj i bogatoj terminologiji ratarskog alata i u veoma siromašnim dodirima s morem kod većine njegova stanovništva. Ono što je za druge gradove na moru *barka* i *brod* (Trogir, Hvar), to je za Šibenik bio *kar*. Ukoliko Šibenčani i imaju brod, on im je više služio kao sredstvo za prebacivanje u njihove posjede preko zaljeva (Martinska, Zaton, Srima, Raslina). To se veoma dobro opažalo i na šibenskim brodovima koji nijesu bili dobro čuvani i uglavnom su služili kao sredstvo za prebacivanje alata, ljudi i stoke. Iz opće slike ovog mentaliteta izdvajali su se jedino Dolačani, koji su se od svih šibenskih predjela prvi dali na ribarenje, i to sporadično. Budući da su njihovi posjedi uglavnom prekomorski, bili su prisiljeni služiti se brodovima, a kad su ih već jednom imali, služili su se njima i za ribanje.

Prema tome, Dolačani su se na području grada Šibenika prvi orijentirali na more.

Šibenski povjesničar Dinko *Zavorović* spominje da je već prije 1384. postojao u Šibeniku arsenal (škver) na mjestu »Postinje« (zapravo: Podstinje), u šibenskom predgrađu Docu, gdje se još i danas nalaze visoke i strme stijene nad samom obalom, koje su poslužile kao solidni temelji mnogim zgradama. Škver je bio ograđen bedemima (»merlate muraglie«) da ga ne bi opljačkali gusari. Godine 1443. on se naziva općinskim, a spominje se još 1457.[37]

Od njegovih kalafata (brodograditelja) kao najstarijega nalazimo Radoslava 1391.[38] Ostali kalafati, koji se spominju 1448. jesu: protomagister kalafat Martin Radigostić te Vukić Dominčić i Juraj Radmilović. Po prezimenima navedenih kalafata mogli bismo zaključiti da su sve to bili naši ljudi.[39]

Nazivi lađa koje su se izrađivale na tom škveru veoma su zanimljivi s leksičkog stajališta. Njihova imena, koja se susreću u spisima jesu: *gripetun ili gripetta*, 1494., *grippa, gripet*, 1504. pohrvaćeno: *gripanica*, 1528. *gripo sive barca*, u istom stoljeću.[40] Ribari »piscatores«, prema novom šibenskom statutu, spominju se tek potkraj XIV stoljeća. Mnogo ranije nalazimo nazive za ribare na zadarskom području. U jednom zadarskom dokumentu iz XI stoljeća, kojega prijepis potječe iz XVI stoljeća, zovu ribare »piscatores qui etiam gripatores nominantur«, dok prijepis iz XIII stoljeća upotrebljava samo jedan naziv i to: »omnes cripatores huius civitatis.«[41]

Naziv gripatores ili cripatores izvedenica je od grčke riječi grîpos koja je u starije doba glasila i grîphos »mreža«. Od te riječi postoje i grčki nazivi grîpeús »ribar« i grîpeúô, grîpízo »ribati«. Grčka se riječ sačuvala ne samo u talijanskom nazivu za mrežu gripo (u tršćansko-istarskom govoru) ili grifo nego i kod nas u obliku grip ili grib (ili gripe u Splitu), u istom značenju.[42]

Grčke nazive za ribare i mreže primili su Zadrani od dalmatinskih romana. Ribari grada Šibenika, odnosno šibenskog područja, koji su dolazili u dodir sa zadarskim ribarima, pučkom su analogijom, koja je dosta česta u denominaciji jadranskih ihtioloških naziva,[43] upotrebili taj izraz i za lađe. Miješanje ne samo ribarskih nego i pomorskih naziva na šibenskom području ukazuje još jednom na recentnost kako ribarske tako i pomorske terminologije na području kotara Šibenik.

[37] D. K. *Stošić*, Šibenski škver, galija i galijoti, str. 12, Šibenska revija, 4–5, septembar 1955.

[38] Ibidem, l. c. Ime kalafata Radoslava u spisima šibenskog notara Slavogosta nalazimo već 1386. »Eodem die (4. VI. 1386) C. Domina Mathia, relicta olim ser Dissmani Slauogne de Sibenico, per hoc presens instrumentum, dedit pacto et concessit ad pastinandum Misleno Dragosij et Radoslauo Dominici, habitatoribus Sibenicensibus, presentibus et recipientibus per se et eorum heredes et successores, vnam terram suam, gonaiorum tredecim cum dimidio uel circa, sitam in Campo Morigne ex parte australi loci uocati Helmac, iuxta terram Radoslaui chalaphati ex . . .« dr Mirko *Zjačić*, Spisi šibenskog notara Slavogosta, Starine, knj. 44, spis 105, 1952.

[39] Cf. bilješku 37.

[40] Ibidem, l. c.

[41] Cf. bilješku 30, str. 64.

[42] Ibidem, l. c.

Ribolov je na tom području bio u početku pretežno lokalnog karaktera i ograničavao se samo na ribarenje u uvalama i lukama. Riba se lovila gotovo isključivo za vlastite potrebe, a kao ribarski alat služili su: udica, osti i vrše. Tek provale Turaka na šibensko područje, kao i njegovo neprekidno smanjivanje na uski obalni pojas, zatim gubitak plodnog zemljišta itd., prisilili su stanovništvo šibenskoga otočkog skupa da se intenzivnije počne baviti ribarstvom u naknadu za izgubljene zemlje. Upravo u tom periodu i ribarski stalež postaje važan faktor u privrednom životu komune. O postojanju toga vještog ribarskog staleža nalazimo potvrde i u statutima dalmatinskih gradova, koji su donosili i posebne propise za ribare i za prodaju riba.

4. RIBOLOV DO TURSKIH PROVALA (1500)

Otoci šibenskog arhipelaga bili su do XV stoljeća vrlo rijetko naseljeni. Godine 1298. otok Murter je imao 26 kuća sa 203 stanovnika, otok Žirje 23 kuće sa 103 stanovnika, otok Zlarin 20 kuća i 70 stanovnika, a Jezera 8 kuća i 94 stanovnika.[44]

Naseljivanje šibenskih otoka datira od vremena prvih narodnih vladara (X i XI stoljeće). Neprekidne borbe na kopnu između feudalaca, zatim ugarsko-hrvatske borbe za prevlast na Jadranu tjerale su narod na otoke gdje je život bio mnogo mirniji. Međutim, dosta česti ratovi, zatim različite epidemije, kuga i slično, pridonijeli su da je od toga prvog slavenskog elementa na šibenskom području ostalo vrlo malo do turskih provala u naše krajeve.

Zbog sve jačega osmanlijskog pritiska na istoku, potkraj XIV i na početku XV stoljeća dolazi do prve znatnije seobe brđana iz unutrašnjosti na primorje. Ti doseljenici iz Bosne i sa Dinare ponijeli su sa sobom i svoje gorštačko-stočarske navike. Međutim, kako su se naselja na obali, a kasnije i na otocima razvijala, bilo je sve manje mjesta za stoku i razvoj stočarstva, pa su oni bili prisiljeni da se preorijentiraju na ratarstvo, odnosno na ribarstvo. Tamo gdje je bilo dosta ziratne zemlje, uzimali su je na obrađivanje (ad pastinandum), i tako su se, malo pomalo, ti novoselci počeli pretvarati u ratare, zadržavajući pri tom još dugo vremena svoj stočarski, odnosno brđanski karakter. Vojnički organizirani, nisu ni imali mnogo vremena da se tako brzo prilagode novoj okolini.[45]

[43] *Vinja*, V., Etymologie populaire comme déformatrice des noms grecs et latins dans la nomenclature ichtyologique de l'Adriatique orientale, Godišnjak I. Balkanološkog instituta, str. 33–34, Sarajevo 1956.

[44] Folium Diocesanum organum Curiae Episcopalis Sibenicensis Annus III N–rus 10, str. 82.

[45] *Marčić*, op. c., str. 62–63.

U početku su svi otoci, zajedno s kopnom, potpadali pod jurisdikciju šibenske općine koja je uživala i pravo zemljišnoga gospodara. Stanovnici otoka su, prema tome, bili gotovo isključivo »seljaci šibenske općine«, iako je među njima bio i izvjestan broj onih koji su imali »bona patrimonialia« ili »bona propria«.

Općina se tim svojim pravom koristila putem ugovora sa seljacima (villani) ili s novoselcima koji su uzimali na obrađivanje uglavnom pusto zemljište. Jedan takav ugovor općine šibenske s novoselcima sklopljen je već 2. svibnja 1390. Te, naime, godine 18 glavara obitelji, koje su najvjerojatnije doselile iz Bosne,[46] sklapaju ugovor s općinom, u kojem se obavezuju da će se sa svim svojima i svom svojom imovinom stalno nastaniti u Bosiljini (pustom predjelu između Primoštena i Rogoznice).[47]

Obaveza što su je preuzeli na sebe ti novoselci iz Bosne veoma je karakteristična za agrarni režim šibenskoga područja potkraj XIV stoljeća. Ugovor sadržava ova prava i dužnosti novoselaca i njihovih nasljednika:

– Svakom seljaku novoselcu općina daje 10 gonjaja zemlje i posebno još 1 gonjaj za vrt, te 10 lira kao pomoć za kuću.

– Za primljenih 10 gonjaja zemlje novoselci neće prvih deset godina davati ništa, a za gonjaj vrta oslobođeni su svakog podavanja uopće. Prvih pet godina bit će i inače oslobođeni svakog osobnog i stvarnog podavanja (»angaria«), a posebno još davanja dara (»ensenium«).

– Po isteku navedenih pet i deset godina novoselci će općini davati petinu uroda sa primljenih zemalja (i podvornica i vinograda koje će posaditi), kao što to davaju drugi seljaci, te tri puta na godinu, o Božiću, Uskrsu i sv. Mihovilu (patron grada), po jedan dar u vrijednosti od 10 soldi.[48]

Prve vijesti o kmetstvu otočkih stanovnika nalaze se u dražbenim ediktima i odnosnim odlukama o davanju otoka u zakup. Odlukom Velikoga vijeća, kmetovi Žirja bili su 1391. dužni davati šibenskoj općini petinu prihoda.[49] Svoje pravo na prihode (»introitus«, »datium«) šibenska je općina rado davala u zakup za gotov novac putem javne dražbe. Tako su pojedini bogatiji građani, pa i stranci uzimali od općine u zakup otoke: Srimac (Murter), Žirje, Primošten itd., obično na 5 godina. Obaveze zakupnika bile su regulirane općinskim statutom.[50]

Kao posljedica sve učestalijih seoba stanovnika iz unutrašnjosti, koji su nadirali u valovima,[51] postojeći agrarni odnosi primaju novu formu. Stari agrarni odnosi, koji nijesu bili ograničeni na vrijeme ili trajanje

[46] Cf. bilješku 13, str. 263.

[47] »... debeant venire ad standum, morandum et perpetuo habitandum cum eorum personis, familiis et rebus in dicto Bossigline districtus Sibenici, et ibidem facere debeant villam unam pro eorum habitatione paratam et ordinatam ...« *Božo Dulibić*, Borba murterskih seljaka za »staro pravo«, Šibenska revija, 4–5, str. 57, 1955.

[48] Ibidem, l. c.

[49] Liber ref., 61.

[50] Cf. bilješku 47, str. 55–56.

[51] *Friganović*, M., Utjecaj društvenih zbivanja na naseljenost u poljima gornje Krke, str. 439, V kongres geografa FNRJ, Cetinje 1959.

kulture, ustupaju svoje mjesto bijednom položaju seljaka-vinogradara, vezanih individualnim ugovorima i samovolji gospodara.[52]

Prvi takav napad na slobodan seljački posjed (plemeništinu), djedovinu, nalazimo već u zaključku šibenskoga Velikog vijeća od 18. prosinca 1385.[53] kojim se negradanima zabranjuje svaka kupnja nekretnina na području kotara, ako prije ne kupe ili ne sagrade kuću i uz to ako takvu kupnju prethodno ne odobri Veliko vijeće. Tom odlukom Velikoga vijeća onemogućivalo se kmetovima ne samo otkup nego i samo jačanje slobodnoga seljačkog posjeda.[54] Svrha je tih novih mjera bila da se olabavi staro pravo i da se razbije seljački kolektiv otoka i svakoga pojedinog seljaka, da se on pretvori u prostoga najamnog radnika, te da se na taj način bitno izmijene uvjeti pod kojima je seljak prije živio i radio na svojoj zemlji.[55]

Prve poznate podatke o tome nalazimo u spisima šibenskog notara Slavogosta 1386. Sedam takvih spisa (3, 6, 27, 36, 56, 65 i 105) sadrži podatke o pojedinačnom davanju zemljišta na obrađivanje seljacima ili pučanima iz samoga grada od strane vlasnika, putem ugovora reguliranih općinskim statutom. Sve te isprave, osim jedne o vječnom livelu vrta (36), sadrže odrebe o vremenskom ograničivanju trajanja agrarnog odnosa na njima (»... ad pastinandum ... donec uites durabunt, et deficientibus uitibus terra reuertatur ad locum pristinum.«)[56]

Dolaskom Šibenika pod mletačku vlast (1412) seljak šibenske općine bio je izvrgnut još težoj samovolji gospodara. Primivši 1414. upravljanje nad imovinom i prihodima šibenske općine, mletačka je vlast počela nagrađivati neke svoje vjerne sluge ne samo novcem i penzijom već i čitavim posjedima.[57] Tako je, na osnovu dukale od 18. prosinca 1448, dodijelila Iliji Linjičiću 225 gonjaja zemlje u Trstenici i Betniščici na Srimču.[58] Također zbog zasluga dr Ambros Mihetić, sin Radoslava iz Šibenika, dobije dukalom od 10. II 1450, zajedno s Mihovilom Semonićem, 373 gonjaja zemlje u Velikom polju kod Zgona, na vječni livel, uz dužnost da za svaki gonjaj plaćaju 4 solda.[59] Mletački dužd daje 3. II 1467. Jurju Šižgoriću neke posjede na otoku Žirju na 5 godina za 250 libara godišnje, jer je bio vjeran Republici, hrabar pomorac, sovrakomit šibenske trireme itd.[60] Aug. Barbadigo, dužd mletački, dodijeli zauvijek otok Kaprije braći Divnićima, Šimunu, Nikoli i Jeronimu, kao i njihovim baštinicima, u znak priznanja, 26. III 1500.[61]

Plemići, postavši na taj način gospodari pojedinih otoka šibenskog arhipelaga, pregli su svom snagom da »važeće staro pravo«, na osnovu

[52] Cf. bilješku 47, str. 59.

[53] Ibidem, str. 55.

[54] Ibidem, l. c.

[55] Ibidem, str. 62.

[56] Cf. bilješku 38, spis 3, str. 206.

[57] Cf. bilješku 47, str. 62.

[58] Cf. bilješku 13, str. 227.

[59] Ibidem, l. c.

[60] Ibidem, str. 197.

[61] Ibidem, str. 191.

kojeg su bili uređeni agrarni odnosi, što prije eliminiraju. U tim svojim namjerama oni su došli u otvoren sukob sa seljacima, koji su branili svoja stara prava. Šibenska vlast, plemićko Veliko vijeće, mnogo je pođupiralo tu tendenciju gospodara. Ta je njihova pomoć došla do izražaja i u samom statutu grada Šibenika koji u svojoj IV knjizi (o realnim i konsenzuelnim ugovorima) opširno govori o obavezama seljaka pri obrađivanju gospodske zemlje na osnovu ugovora o radu ili ugovora o zakupu.[62] Izmjene i dopune statuta (Reformacije) od kraja XIV i prve polovine XV stoljeća imale su šibenskog seljaka potpuno lišiti njegovih stvarnih prava.[63]

Upravo u tom periodu, tj. od kraja XIV i prve polovine XV stoljeća, seljaci šibenskoga područja bili su vjerojatno slabi pomorci i nevješti ribari. U početku nepovjerljivi prema moru, oni su se vjerojatno okušali u lukama i uvalama, a tek kasnije, sa stečenim iskustvom, upućivali su se i dalje na pučinu. Obilje ribe, vjerujemo, sve je više privlačilo te brđane k moru. Ali, dok su se oni zaista prilagodili moru, moralo je proći mnogo vremena. U međuvremenu, ribarstvo šibenskog područja bilo je uglavnom ograničeno na šibensku luku, Prokljansko jezero, šibenski kanal i možda na neke obližnje otoke.

Šibenski statut – novi sadrži u pogledu ribolova samo dvije odredbe koje naređuju: prvo, da nitko ne može prodavati ribu na drugome mjestu, osim na općinskom gatu ispod kneževe palače i ne prije nego se sva riba iskrca iz lađe;[64] drugo, da nitko ne smije započeti s prodajom ribe prije nego li se knez, putem kavaljera ili kakvim drugim načinom, opskrbi ribom.[65]

[62] Volumen statutorum legum et reformationum civitatis Sibenici cum tabula rubricarum; Venetiis, apud Nicolaum Morettum, 1608. (IV/71; IV/76; IV/71, 72, 74; IV/75; IV/73; IV 90; IV/87 i IV/88).

[63] Ibidem, Liber Ref. (27, 166, 34, 8. 89, 87, 232, 205, 234, 242, 274, 144, 81, 80, 78, 79 i 82).

[64] Ibidem, Liber Sextus, 95, Cap. CXXIX. »De poena vendentium pisces alibi. quàm in molo sub Palatio et bicharia.« Volumus, et iubemus, quòd nulla persona audeat vendere pisces alibi, quàm in molo sub Palatio, et in bicharia sub pena soldorum quadraginta paruorum, et nullus audeat alibi discargare pisces, vel arriuare nisi admolum communis sub poena praedicta, nec audeat incipere pisces vendere, nisi omnes pisces extra barcam extraxerit in molo sub eadem pena, et non audeat diuidere pisces alibi, quàm in dicto molo, vel domum portare sub dicta pena, et sub pena perdendi pisces: de quibus penis medietas sit communis, et altera accusatoris. Saluo, quòd praedicta pena in extrahendo in piscibus salitis non uendicent sibi locum.«

[65] Liber Reformationum, 206, 1428. Die 26 Septembris. »In eodem consilio generali posita fuit pars infrascripti tenoris videlicet. Cum propter acerbitatem piscatorū qui vt plurimum sunt sic enormes, quòd nullum habentes respectum ad Dominum Comitem suum denegant eidem seu nuntio suo vendere pisces pro eo pretio, quo alijs vendatur, vbi in alijs terris, et locis Rectores in alijs auantagiantur ab alijs personis. Ad refrenandum duritias, et enormitates dictorum piscatorum ibit pars, quod de caetero nullus piscator, vel venditor piscium, audeat, vel praesumat, diebus quibus carnes non venduntur siue comeduntur, vendere aliquos pisces, magnos vel paruos, nisi prius Caualerius siue Comilito Dom. Comitis vel alius eius nūtius venerit iu piscariam, et acceperit pisces necessarios pro domo ipsius Dom. Comitis, sub poena soldorum quadragita pro quolibet, et qualibet vice cuius medietas sit communis, et

Statut grada Skradina donosi propise o ribolovu i načinu prodaje ribe na području skradinske komune. Interesantno je pri tom istaknuti da skradinski statut spominje i lov mrežama noću pobukom i pod svijeću, te donosi i cijene pojedinih ekonomski vrednijih vrsta, koje su se lovile na tom području.[66] Podaci o ribolovu skradinskog statuta odnosili su se na ušće Krke i na jedan dio Prokljanskoga jezera (od Guduće do Skradina) koji je administrativno pripadao skradinskoj komuni.

alij medietas sit legitimi accusatoris. Et si dictus nuntius Dom. Comitis nō poterit de pretio concordari tunc Iustitiarij Communis debeant de dicto pretio terminare quid eis videbitur.«

[66] Statuta et leges-civitas Scardonae – Monumenta historico-juridica, Vol. III. Zagrabiae 1882–83, str. 126–127, priredio Š. *Ljubić*. Cap. XXV. De piscatoribus. »Ordinamus quod piscatores, qui vadunt in nocte piscari, sicut ab antiquo constitutum est, de omnibus piscibus, qui capti fuerint, inprimis ut habeant unum piscem maiorem in comuni, alium vero piscem sub maiori detur comiti pro honorifico, de aliis vero residuis dent unum piscem iudicibus sub pisce comunitatis, alium vero accipiat de parte comitis, ita quod quilibet iudex habeat suum piscem equaliter, et comes integram partem suam habeat absque ullo pisce supra dicto sicut et alii, videlicet de illis, qui vadunt cum retibus in nocte cum pobuc et igne et cum eo, qui vocatur scitillo. Et si sine licencia comitis vel vice ipsius iverit cum predicta scitilla, de omnibus piscibus, qui capti fuerint tam cum igne quam sine igne sive in die, dabunt partem comiti et iudicibus, sicut superius est expressum. Si vero cum licencia prefatum instrumentum asportaverint, tunc solumodo de illis dabunt, quicquid cum iam memorato instrumento in nocte ceperint, de allis vero non teneatur dare; et si venientes mane ad civitatem cum piscibus, et sepe dictum instrumentum scilicet scitillam ponerent in civitate, et reversi fuerint ad piscandum in die, tunc non teneantur partem dare comiti nec iudicibus; si vero non ponunt illud in civitate, et secum asportaverint tunc dabunt partem comiti et iudicibus, sicut superius dictum est, quicquid capient de piscibus in nocte vel in die; et quod nullus piscator audeat vendere pisces sine licencia curie nisi in sua civitate; vel quicunque contra fecerit, solvat bannum III. romanatos, de quibus habeat comes I., aliam comunitas, terciam vero ille, qui emerit mortuam partem piscium. Insuper quod omnes pescatores dividant pisces; et quilibet teneatur partem suam portare ad forum et stando vendere, et qui contra fecerit solvat XL. solidos, medietas comuni, alia comiti.«

Cap. LXVII. De venditione piscium, ibidem, str. 135.

Item quod forum piscium sit ad litus maris; et omnes barce aut zolle, que vadunt piscari, ad locum unum teneantur venire, et dividere pisces; et si extra dividere voluerint, dividant, et quamlibet partem ponant separatim in sarcis, et cum in prefatum locum venerint omnes piscatores, debeant ostendere vicario-comitis, et etiam illi, qui habuerit mortuam partem emtam a comuni, et ipsi habeant liberam potestatem eligere inter omnes partes, que eis placuerint; piscatores vero residuas partes suas venunadabunt, vel si eis placuerit ad domun portabunt. Et volumus ut hac forma vendantur ad pondus sicut et carnes ad unam libram et dimidiam, que vadit per civitatem nostram, ut dictum est. Iuprinus dentosum ita debeant venundari, unam libram pro v. denariis, et non ultra: trilla, anguilla, grongus, bilizna sive cherbla, pro tantodem venundentur: alios vero omnes pisces scamalas dent pro IIII. denariis. pulpes vero dentur pro III. denariis, salpa pro tantodem, lighna pro IIII. denariis, et non ultra. Omnes autem pisces, qui sunt crilatqui, scilicet: psovina, ploscnacha, calatnina, canina, volumus ut venundentur unam libram pro duobus denariis et non amplius; et quicquid piscator, portaverit pisces ad domum dicens pro familia sua, volumus, quod nullus audeat alias vendere alicui nisi in predicto loco, ut superius est expressum; et quicunque contra hoc fecerit, solvat bannum II. libras, una pars sit comiti alia comuni nostro, tercia indicatori, emtori vero X. solidos solvat, et dividatur modo supra dicto.«

Prve pisane podatke o ribarima šibenskoga područja nalazimo zabilježene u reformacijama šibenskog statuta 11. novembra 1396. kad Veliko vijeće u Šibeniku dopušta zakupniku klaonice i ribarnice da može za sebe izabrati dva ribara koje bude htio, na račun i korist rečene ribarnice. Pošto je izabrao zakupnik, smiju mala braća i propovjednici među ostalim ribarima izabrati dva druga ribara. Sve ostale ribare smije zadržati za sebe samostan slobodno za jednu godinu.[67]

Ribarske su lađe od najstarijih vremena posjedovali franjevci i dominikanci u Šibeniku i davali su ih u zakup ribarima. Od tog zakupa oni su ubirali prihode. To se može zaključiti i po najstarijim računima samostana sv. Frane od god. 1420. a i kasnije, u kojima dolazi neprestano trošak za ribu (»pro piscibus«) ne samo u korizmi, nego malne svakoga dana u godini.[68]

Šibenska je obala veoma dobro razvijena svojim uvalama te malim i većim plićacima. U tim uvalama i plićacima žive mnoge vrste riba koje su se – zbog njihove kvalitete – mnogo tražile. Tako su već u rimsko doba bili poznati cipli i ugori iz Prokljanskoga jezera, tuni iz šibenske luke i uvale Zatona, a krunati zubaci specijalno iz šibenskoga kanala.

Na obilje ribe u Prokljanskom jezeru i u šibenskom kanalu upozorava i Šibenčanin, humanist Juraj *Šižgorić* već u XV stoljeću. U šibenskom se kanalu mogla naći osobita poslastica za šibensku gospodu »krunati zubatac«, koji se lovio u ljetnim mjesecima, kad sunce leži u Raku, Lavu i Djevici. Ta je riba bila u velikoj cijeni i kao specijalitet šibenskih voda jer se, prema vjerovanju onoga doba, lovila samo tu i u Helespontu. Kad je sunce ležalo u Biku (april, maj) udicom se iz morske dubine vadilo veliko mnoštvo gira i špara, dok se glavata riba: salpe, škrpine, oslići, lubini, glavoči, zlatni pargi, lignje i skuše, lovila svakodnevno u velikim množinama. Tu su se znali naći tuni, goleme veličine, a katkada su se lovile i čudne ribe koje se prije toga nikad nisu vidjele.[69]

Krka je preko Skradinskoga buka davala izvrsne cipile i pastrve. Dobri ulovi kvalitetnih vrsta omogućuju Jeri Draganiću da 27. III 1495. iznajmi Marku Karimajiću svoje pravo ribanja na rijeci Krki za sedam godina, uz uvjet da mu kao vlasniku daje 1/3 ulovljene ribe i 6 ugora svake godine za Božić. Isto tako u Prokljanskom jezeru Petar Tobolović iz Šibenika iznajmljuje nekom Karnigvalji (Carnigualia) godine 1489. na tri

[67] Liber Reformationum 116, 1396 die 11 Nouembris: Quod emptor becarie eligere possit duos piscatores, Cap. LXXXV.

»Item captum, et reformatum fuit per maiorem partem dicti generalis Consilij, quòd de caetero emptor becarie, et piscarie debeat eligere pro se duos piscatores quos uoluerit in ratione in cantus dictae piscarie, et quod facta tali electione per dictum emptorem, quòd de alijs piscatoribus Fratres Minores, et Praedicatores duos alios piscatores eligere debeant, et facta tali electione, quòd inter dictos Minores, et Praedicatores debeāt fortes ponere inter eos piscatores, et secundū quod fors dederit sic quod libet monasterium debeat tenere suum pro vno anno tantum, et sic omni anno in futurum per dictum modum fieri debeat, et si aliter factum fuerit nullo modo valeat, nec teneat.«

[68] *Stošić*, K., Povijest Šibenika IV/12, str. 1–4 (rukopis u muzeju grada Šibenika).

[69] Cf. bilješku 20, str. 8.

godine ribište u Gudući (pisceria posita in Guduchia), koji je bio dužan napraviti jaze (optare loca ad captendos pisces) i davati Petru 2/3 ulovljene ribe.[70]

Ribolov na pučini nije u to vrijeme bio još razvijen. Prvi podaci o tome datiraju iz godine 1472. Te, naime godine Ivaniš Grgurević iz Šibenika sklapa pismeni ugovor s Franjom Pavlovićem iz Stona za lov srdela mrežama na otvorenom moru.[71] Ovaj je ugovor veoma važan, jer predstavlja jedan od najstarijih ugovora o ribolovu na našoj obali. Takvih ugovora, naročito za lov srdele, sklopljeno je dosta na početku XVI stoljeća, a i kasnije na šibenskom području.

U nedostatku sredstava za lov na otvorenom moru ribolov na šibenskom području uglavnom se obavljao neposredno s obale ili u maloj udaljenosti od obale. Pri tom su se upotrebljavali sitni ribolovni alati: udice, osti, vrše, različiti konopi za zatvaranje ribe, male obalne potegače itd. Šižgorić spominje u svom djelu kao ribolovni alat samo udicu.[72] Količine ribe ulovljene tim alatom nisu mogle biti velike, i prema tome ribolov se ograničivao uglavnom za domaće potrebe.

Sve veći pritisak doseljenika potkraj XV stoljeća, gubitak zemlje u unutrašnjosti kotara, zatim oskudica poljoprivrednih artikala, zahtijevali su od preostalih stanovnika da se što više orijentiraju na more i morske proizvode. U tu svrhu bilo je potrebno dopustiti više slobode u ribolovu. Prva takva mjera možda je i slobodnija prodaja ribe na ribarnici u prvoj polovini XIV stoljeća.[73] Cijene ribi trebale su biti udarene od poreznika na častan način i prema prilikama. Ova posljednja mjera bila je ozakonjena dukalom od 18. januara 1475.[74]

Ekonomske prilike na kotaru Šibenik postajale su sve teže. Turske su čete zauzele već dobar dio dalmatinske Zagore.[75] Stanovništvo iz zauzetih sela bježi u zaštićenija sela na obali ili prelazi na same otoke. Zbog sve češćih upada Turaka na šibenski teritorij kmetovi s kopna bježe na otoke. Tako su se oko godine 1500. naselile 2 obitelji Jelovčića i Radovčića na otok Kaprije.[76] Kmetovi Kruševa, Široka i Prhova sklanjaju se u Primošten (ad seraleam Capitis Cistae).[77] Drugi su pobjegli na druge otoke ili k moru, pa i u Pugliu (Italija). Zbog tih tako čestih turskih provala, gradski knez oslobada 1502. seljake koji su bili na udaru turskih provala plaćanja zemljarine (terraticuma). Godine 1510. naredi mletačka

[70] *Stošić*, K., Povijest Šibenika IV/12 (rukopis u muzeju grada Šibenika).

[71] Ibidem, III/13.

[72] Cf. bilješku 69.

[73] Liber ref., Cap. CCLXXXIII, Die dicto, Quod piscatores sint in libertate ad uendendum pisces. »Captum fuit, quod omnes, et singuli piscatores, qui portauerint in futurum pisces ad piscariam Sibenici possint libere vendere pisces suos cuicunque personae, ipsos pisces emere volenti: Non obstante aliqua lege Reformatione, aut scriptura incontrarium loquente.«

[74] *Miagostovich*, V., Per un cronaca Sebenicese, Rivista Dalmatica, Fasc. 1., Vol. 1., str. 36, Zara 1909.

[75] Cf. bilješku 13, str. 81–89.

[76] Ibidem, str. 192.

[77] Ibidem

vlada da se pučanstvo s kopna pribjeglo od Turaka sa svojim blagom zakloni na Kaprije, Obučan, Kakanj i Orut.[78] I ovi su novi doseljenici bili oslobođeni svakoga osobnog i stvarnog podavanja (»angaria«).[79]

Prehrana izbjegloga stanovništva postaje za gradsko Vijeće sve veći problem. Da bi donekle ublažili to teško stanje, sindici Bernardin Loredano i Nikola Dolfin dopuštaju 2. jula 1499. »da svak može slobodno loviti ribu u uvali Mandaline«.[80] Odluka je bila donesena na osnovu pritužbe ribara da su plemići okupirali neke otoke i da im ne dopuštaju ribariti u njihovim vodama.[81] Ovakve je dozvole građsko Vijeće bilo prisiljeno izdavati i kasnije. Seljaci i ribari su se branili od samovolje plemića. Branili su se svojim starim pravima, pa i prijetnjom na koju su Mleci bili posebno osjetljivi, tj. da će se iseliti, makar i u Tursku.[82] Od straha da ne ostanu »bez radnika na zemlji, vojnika na krajini i mornara na galijama« Mleci su često intervenirali u korist seljaka i ribara. Sve te njihove intervencije karakterizira stalan izraz u njima: »Neka se ne unose novosti« (Nihil innovetur), tj. da seljaci i ribari imaju uživati sva ona prava i ispunjavati sve one obaveze koje su imali dok je na otocima država bila zemljišni gospodar. Tako glasi već prva dukala od 26. veljače 1459. izdana na tužbu seljaka s Murtera (Srimča), protiv nepravednih posezanja obitelji Dragojevića iz Šibenika.[83] Kad su utjerivači prihoda stali tražiti više nego je ugovoreno, mletački dužd Paskal Malipiero, na osnovu tužbe seljaka iz Primoštena, odredi 10. veljače 1462. da se ne zahtijeva više nego što je bilo »po starom običaju.«[84]

5. TURSKE PROVALE, NASELJIVANJE OTOKA I RIBARSTVO KAO PRIVREDNA DJELATNOST DO PROPASTI MLETAČKE REPUBLIKE (1500–1797)

Kad je grad Šibenik s pripadnim teritorijem došao pod vlast Mletačke Republike godine 1412. imao je 120 sela. Na njegovu su teritoriju uspijevale različite poljoprivredne kulture, kao vinova loza i raznovrsno voće. Proizvodi zemlje zadovoljavali su ne samo domaće potrebe nego su

[78] Ibidem, str. 191.

[79] *Kaer*, P., Preti e frati nella guerra coi turchi sotto Sebenico, da documenti inediti del XVI. secolo, Rivista Dalmatica, Vol. VI., fasc. V, str. 185, Zara 1904.

[80] Il N. Cronista Anno IV. 1896. Memorie di Sebenico: Scritti inediti del dott. Federico Antonio Galvani. Parte seconda. Apendice I. Annona, str. 141, bilješka: »Lagnavansi i pescatori che essendo alcune isole state occupate dai nobili, non li si lasciava pescare in quelle acque. Quanto alla valle di Maddalena, usurpata a titolo di regalia dai Reppresentanti intorno al 1475, i sindaci Bernardino Loredan e Niccolò Delfin, sancendo l'usurpo con Terminazione del 2 luglio 1499, l'avevano esclusa.«

[81] Ibidem, l. c.

[82] Cf. bilješku 47, str. 63.

[83] Ibidem, l. c.

[84] Cf. bilješku 13. str. 263.

se mnogi proizvodi izvozili i u druga mjesta. Bezbrojni pašnjaci osiguravali su stoci hranu.[85]

Međutim, to stanje nije potrajalo dugo. Već potkraj XV stoljeća vojske sultana Bajazida II prodriješe u zagorsku Dalmaciju. Tada nastaše žalosni dani po grad Šibenik i njegovu okolinu. Turci su bezobzirno palili sela, ubijali stanovništvo i odgonili stoku. Zauzećem Skradina 1522. turske provale na šibenski teritorij bile su sve češće. Strah pred Turčinom natjerao je seljake da bježe s izloženih mjesta u primorske krajeve i tako opustješe istočni, a i neki zapadni dijelovi kotara.[86] Seljaci su napuštali svoja ognjišta i bježali u grad, na obalu i otoke, a mnogi odoše čak preko mora u Italiju i nastaniše se jednim dijelom u Abruzzima, a drugim u Markama.[87] Zbog nesigurnosti od Turaka, polja su ostala neobrađena i u neposrednoj blizini samoga grada Šibenika. Tako se zapustilo obrađivanje Gornjega polja šibenskog, jer se seljaci nijesu usuđivali noćiti na polju, prilično udaljenu od grada.

Područje šibenskoga kotara bilo je neprekidnim upadima Turaka jako suženo. Od nekadašnjih cca 30 milja duljine i 25 milja širine, svedeno je na svega 7, a na mjestima je imao čak pet, četiri i manje milja. Od pređašnjih 120 sela ostalo ih je još samo 14. Ta su preostala sela bila položena uza samo more, dok su ostala mjesta koja su prije bila naseljena ostala pusta, a njihovi su stanovnici pobjegli u grad ili u druga mjesta koja su bila obrađena.[88]

O stradanjima pučanstva na šibenskom području bila je redovito informirana Venecija preko svojih sindika i providura, koje je odašiljala u Istru i Dalmaciju da ispitaju faktično stanje. Takvih izvještaja, specijalno za područje građa Šibenika, postoji nekoliko iz XVI stoljeća. Tako npr. Antonio Diedo, (vjerojatno 1452.), piše Senatu u Veneciji o situaciji na području šibenskoga kotara ovako:

> »... U gradu sa okolinom ima 16.223 duše, stvarno muškaraca 2410, dužine 25 milja, malo široko; ima pod sobom 45 sela, od kojih 15 su naseljena i prije rata su imali 105 dijelova od onoga što je razoreno i od strane Turaka zauzeto.«[89]

Sindik za Dalmaciju i Albaniju Giovanni Battista Giustiniano predlaže u svom »Itinerario« Veneciji s obzirom na grad Šibenik ove mjere:

> »... Ne dozvoliti da emir gospodina Turčina stanuje u gradu radi prikladnih poštivanja, nego u Mandalini gdje mu je sagrađena i dodijeljena nastamba.«

[85] *Ljubić*, Š., Monumenta Comm. et Relat., Tom III., str. 238–39. Izvještaj domaćeg povjesničara, Šibenčanina F. Divnića Senatu u Veneciji godine 1566. o prilikama Šibenika i njegovog teritorija.

[86] Ibidem, l. c.

[87] Ibidem, l. c.

[88] Ibidem, l. c.

[89] Ibidem, str. 15–16. »La relazione non porta data, sembra pero essere stata scritta non prima 1542, cioe dopo la pace.«

Ovaj izvještaj bez datuma bila bi prva direktna izjava toga Giustinijana o Dalmaciji i prethodi onoj Paola Donata od 20. novembra 1553.[90]

Gradski knez i kapetan Šibenika Giovanni Garzoni (31. V 1555 – 7. VI 1557) izvješćivao je Senat 1. jula 1557. riječima:

»... Kako je ta teritorija vrlo tijesna, naročito od strane kopna, budući da je bila okupirana većim dijelom od Morlaka, turskih podanika, koji do sada drže protiv pravice, i okupiraju 32 sela ove pokrajine.«[91]

Sindici Michele Bon i Gaspero Erizzo pišu 1559. o Šibeniku ovo:

»Prije rata ova teritorija bila je svojina 150 sela, sada između otoka i kopna nema nego 28 slabo napučenih, u kojima se nalazi 6 hiljada duša, stvarno 1200.«[92]

Politička situacija na području šibenskoga kotara, u prvoj polovici XVI stoljeća, prema izjavama pojedinih sindika, providura i knezova gradskih, bila je veoma kritična. Gubitkom najplodnijega zemljišta i nedovoljnim obrađivanjem preostaloga stvorene su goleme poteškoće oko prehrane pučanstva. U takvoj situaciji šibenskoj komuni nije preostalo ništa drugo nego da potraži druge načine prehrane u nedostatku žita. Gubeći i dalje u ratu s Turcima posjede na kopnu, ona se okreće prema moru, da bi u njegovim gotovo nedirnutim izvorima našla potrebnu odštetu za gubitke na kopnu. Otoci i školji, koji prije nisu dolazili u obzir, najednom postaju glavno vrelo prehrane.[93] Plemstvo, kao privilegirani stalež kojemu su općine i njihovi knezovi iznajmljivali ili darivali te otoke i školje, nemilosrdno je iskorišćivalo postojeću tešku situaciju. To se izrazilo u momentu kad su se prvi valovi brđana, od straha pred Turčinom, spuštali na te otoke. Nevoljni zbog udesa bili su izloženi milosti i nemilosti te ohole vlastele, posjednika otoka. U takvim bi prilikama Senat više puta bio prisiljen da poništi zakupe, ne bi li se na otocima slobodno zaklonile izbjeglice s brda.[94]

[90] Ibidem, str. 30.
[91] Ibidem, str. 91.
[92] Ibidem, str. 126.
[93] Relazioni intorno allo stato del teritorio di Sebenico 1566–1568. Tomus III, Vol. XI, XXXI, str. 238–246. Comm. et Rel. Venetae.
[94] *Perić*, o. c., str. 120, bilješka: »Le isole di Caprie Cacan et Orut e gli scogli di Misjak e Obocen. Sac. B. Caer: Rivista Dalmatica Anno II. Fascic. 6. Isprava od 1. febr. 1502. bilježi kao zakupljene otoke:

Kakanj sa L. 12,
Orut sa L. 7,
Obočen sa L. 4,
Kaprije sa L. 31 na godinu.

Šibenski je plemić Petar Miketić držao te otoke do 26. febr. 1510. kad je Senat poništio zakup (p. 207–209). Iz jedne isprave od 8. nov. 1551. izlazi da su otoci Kakanj, Orut, Mišjak Veliki i Mali Smokovac bili dani opet u najam za 100 L. godišnje Jakovu Orsiniju, fiskalnom advokatu u Šibeniku, i njegovim nasljednicima in perpetuo (p. 281. Anno II. Fasc. 6).

Zakupnici otoka i školja svojatali su za sebe pravo ribolova u vodama koje ih okružuju.[95] Protiv takvih nepravednih zahtjeva plemstva, ograničivanja slobode ribolova, kao i zabrane ribolova u nekim vodama šibenskog područja, bunili su se ribari.[96] Nije trebalo dugo čekati da ta oholost i nesmiljenost vlastele izazove pobunu puka. Hvarska buna (1510–1514) dala je podstreka i pučanstvu u ostalom dijelu Dalmacije da se dignu protiv svojih omraženih tlačitelja.[97] U augustu 1510. pobunili su se protiv gospode i pučani grada Šibenika. U decembru iste godine, puk je potjerao neke plemiće iz grada, dok su drugi kojekuda pobjegli, zaplijenio im imanja i »sebi postavio zakone i magistrate.« U novoj 1511. godini pučani su tužili plemiće Veneciji da samovoljno vladaju i da ne poštivaju njihova prava. Delegaciju od 8 pučana, među kojima su se možda nalazili i predstavnici ribara, uputili su u Veneciju da lično traže svoja prava. Na osnovu tužbe pučana, dužd Leonard Lauredan izdao je rješenje 4. februara 1511. koje je poslao šibenskom gradskom kapetanu Ivanu Fr. Emilianu i njegovim nasljednicima da ga provode.[98] U svom dukalu dužd je donekle uvažio stara prava pučana, ali im nije dao novih. Čini se da su ribari u svojim zahtjevima bili najuporniji. Dukalom od 1511. dužd Lauredan im dopušta na njihovo izričito traženje da mogu loviti gdje hoće, jer je »more slobodno. Ribu mogu prodavati po cijeni koju hoće.« Na zahtjeve, dostavljene pismenim putem u ime ribara grada, dužd odgovara posebno, pridavajući time veliku važnost ribarskim zahtjevima, nasuprot plemićkim zloupotrebama. Odgovori dužda na postavljena pitanja ribara bili su ovi:

»Što se tiče pritužbe podnesene u ime ribara ovoga grada:

Uz prvu tačku u kojoj se tuže da su prisiljeni voziti s barkom za zabavu bez naplate i da im nameću druge terete itd. –

rekosmo:

da naše je mišljenje da, prvo bude udovoljno njihovom zahtjevu i da se izdana naredba neprikosnoveno izvršuje od naših sindika. I druge stvari navedene u ovoj pritužbi hoćemo da se ne uvode (innovato).

Uz drugu tačku, gdje traže da mogu donijeti ribu u naša mjesta, a da pri tom ne plaćaju više od jednog nameta (dazio) –

rekosmo:

da hoćemo da bude kako je uobičajeno.

Uz treću tačku, gdje kažu da su neki otoci okupirani od nekih plemića tako da ne mogu ribariti, itd. –

rekosmo:

budući da je more slobodno, hoćemo da bude slobodno svakome našem podaniku da ribari kako mu se svida, bez ikakvog obzira na bilo koje koncesije koje smo učinili u korist Vašeg gospodstva.

[95] Cf. bilješku 51.
[96] Ibidem, l. c.
[97] *Antoljak*, S., Bune pučana i seljaka, str. 46, Zagreb 1956.
[98] *Miagostovich*, V., Per una Cronaca Sebenicese, Rivista Dalmatica, Anno V., Fasc. II, str. 285 i 286, Zadar 1911.

Uz četvrtu tačku, u kojoj mole da se njihova riba ne procjenjuje, nego da je mogu prodati uz tržnu cijenu, itd.:

rekosmo:

neka budu zadovoljni, neka se učini kako traže i neka bude u njihovoj moći da mogu prodati ribu kako budu mogli.

Uz petu i posljednju tačku, koja se odnosi na ribu za koju kažu da su od nedavna prisiljeni davati sovrakomitu, itd. –

rekosmo:

ako je istina da nisu običavali davati prije rečenu lovinu osim od vremena našeg vjernog Dominika Simonića, sovrakomita, slažemo se da bude učinjeno kako mole.«[99]

Glavni su ribari u to doba u gradu Šibeniku bili Dolačani. Gradski knez Franjo Taiapiera potvrđuje 2. V 1516. povlasticu da svaka kuća ili obitelj može svake godine pribaviti i držati dvije kvarte soli za svoju upotrebu; u Docu 4 kvarte, jer su tu ribari, ali je ne smiju prodavati pod prijetnjom kazne od 50 malih lira. To je bilo proglašeno na trgu.[100]

Velika potražnja za ribom, zbog oskudice poljoprivrednih proizvoda, omogućila je vlasnicima proizvodnih sredstava, da su unosno unovčivali svoju robu. Osim lokalne potrošnje znatne količine ribe prodavale su se i izvan šibenskog područja, usprkos centralističkoj komercijalnoj politici Venecije, prema kojoj se sva roba koja se izvozila iz dalmatinskih gradova imala uvoziti u Veneciju i ni u koje drugo mjesto.[101] Takvih ugovora o prodaji ribe unutar i izvan šibenskoga područja na početku XVI stoljeća bilo je zabilježeno nekoliko. Tako na primjer, Antun i Šimun Karinčić iz šibenskog Doca prodaju 6. VI 1512. Jakovu Hlapotiću (?) iz Šibenika 20.000 skuša koje će uhvatiti za prvog mraka (in futuro schuro) ili kasnije, a za svakih 1000 komada po deset libara.[102] Isti Antun godinu dana kasnije prodaje Marinu i Kristoforu de Termile (Abruzzi) 14.000 skuša koje će uloviti za 15 dana. Svakih 1000 komada po deset libara.[103] Ivan Hrelić p. Grge iz Žirja 19. III 1514. prodaje Benediktu Contarenu iz Šibenika 50.000 srdela koje će uhvatiti ljeti u junu mjesecu.[104] Ivan Mišić i Mate p. Nikole iz Dubrovnika obavezuju se 16. VI 1530. da će Ivanu i Juliju de Termo de Abrucio i njegovim drugovima de ducato Sanzo predati 12.000 srdela u barilcima, a za svakih 1000 srdela plaćaju po 7 (sedam) libara malih. Srdele će biti ulovljene od

[99] Libro Rosso, carte 174 e Codici Difnico N. 355, str. 86 i No. 356, str. 50, Per una Cronaca Sebenicese, *Miagostovich* Vicenzo, Rivista Dalmatica, Anno V., Fasc. II., str. 290 i 291, Zadar 1911.

O predmetu vidi: Arhiv za jug. povijest, knjiga VI, Rapporti d. republ. Veneta; *Antoljak*, o. c. str. 43 i 44; *Stošić* K., Povijest Šibenika, pogl. 5. Bune, rukopis u muzeju grada Šibenika.

[100] *Stošić*, K., Povijest Šibenika III/12, str. 11 (rukopis u muzeju grada Šibenika).

[101] Listine IX, 449.

[102] Cf. bilješku 67, IV/12, str. 1–4.

[103] Ibidem, l. c.

[104] Ibidem, l. c.

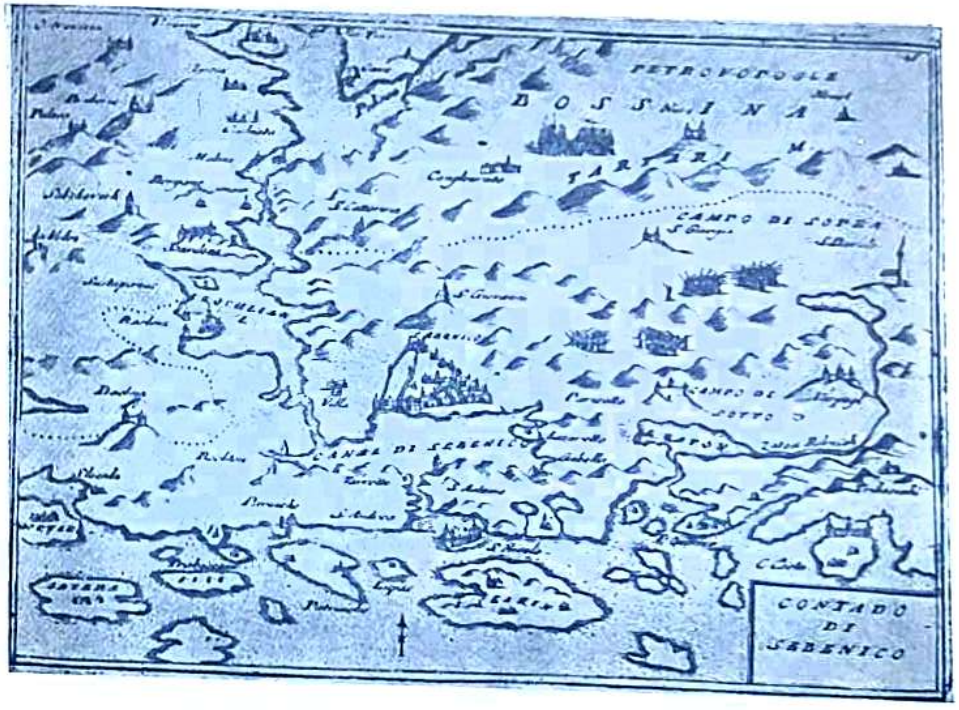

Slika 1. Šibenik s okolicom 1570.

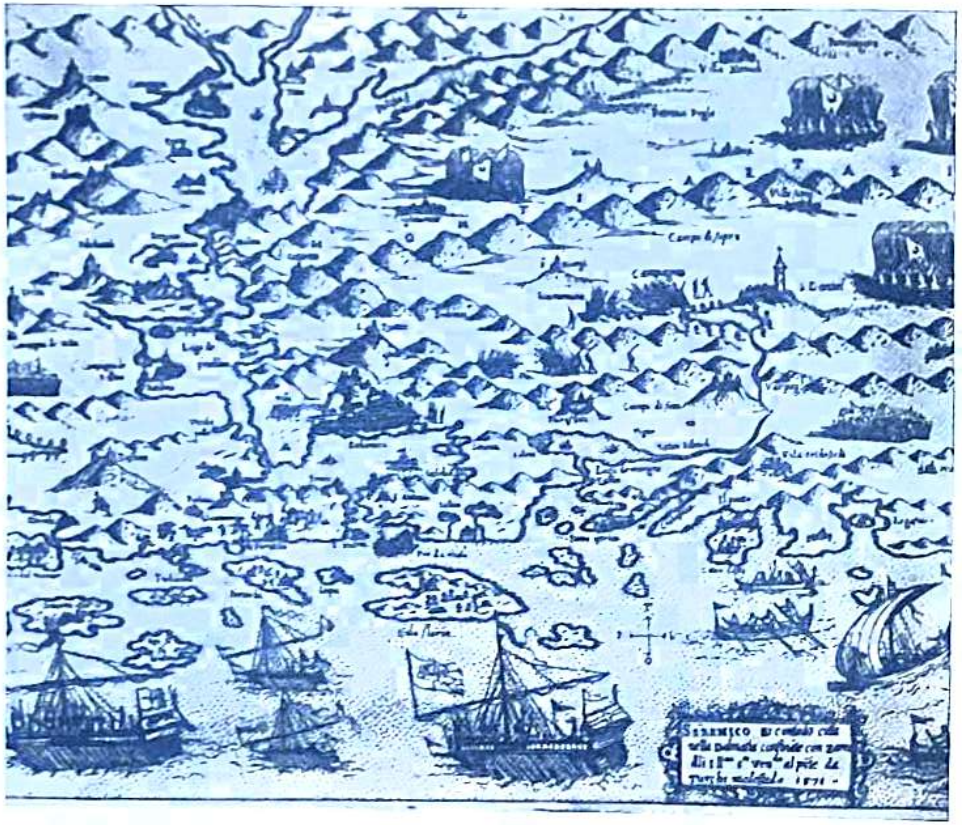

Slika 2. Šibenik s okolicom za vrijeme ciparskoga rata

Žirja do Kornata.[105] Ivan Prkić i Ivan Kikosić iz Šibenika 14. X 1537. prodaju Stjepanu p. Mihovila iz Kotora, koji živi u Mlecima, 26.000 srdela u barilima.[106]

Cijene ribi određivali su vlasnici ribe slobodno. Zbog sve veće potražnje ribe unutar i izvan kotara Šibenik, vlasnici proizvodnih sredstava, zloupotrebljavajući slobodu prodaje, podizali su cijene. To dokazuju i tužbe komune, pa se dukalom od god. 1539. opozvao predašnji dukal, naredbom da se cijene udaraju po zadarskom cjeniku.[107] U duhu tih dispozicija knez i kapetan Antonio Michiel godine 1561. dao je novi cjenik. Po njemu se riba, prelazeći težinu jedne libre, prodavala za 5 bezza (novčića) po libri. Riba ispod te težine prodavala se odoka, osim trlja (barboni), ovrata (orata), arbuna (arbori) i kanjaca (cainzi) koji se nisu prodavali na mjeru.[108]

Gotovo u isto vrijeme (1557) nalazimo i u statutu hvarske komune reguliranje cijena ribi.[109] Po njemu se sve ribe velike i male prodaju po težini. Riba koja prelazi težinu od jedne libre nije se smjela prodavati više od dva novčića (solda) po libri. Sitna riba, kao girice, gavuni i slično, prodavala se po jedan beč libra, dok se druga riba koje god vrste prodavala po jedan solad libra, osim srdela koje su imale određenu gornju granicu, prema kojoj su se smjele prodavati. Po jeftinijoj cijeni ribe na području hvarske komune dalo bi se zaključiti da je hvarski kotar bio bolje opskrbljen ribom od šibenskoga,[110] odnosno da su se stanovnici Hvara bavili više ribolovom nego oni s područja Šibenika. Tome je sigurno pridonosila i veća sigurnost hvarskih pučana od Turaka, pa su se i kazne za svaki prekršaj, prema tome, mogle lakše provoditi. Strah pred Osmanlijama na šibenskom području omogućio je kojekakve malverzacije ribom, krijumčarenje i nabijanje cijena. Gradski zakoni nijesu bili u stanju spriječiti te pojave, dokle god je riba predstavljala osnovno vrelo prehrane stanovništva.

Živahna trgovina ribom, koja se razvila između šibenskoga područja i trgovaca iz Abruzza, Bergama i drugih mjesta na zapadnoj obali Jadrana,

[105] Ibidem, l. c.

[106] Ibidem, l. c.

[107] Ducale di Pietro Laudo, 14. agosto 1539. V. Libro rosso, Il N. Cronista, Anno IV Memoire di Sebenico, str. 139–143.

[108] Ibidem. Najobičniji novac, koji je kolao u Dalmaciji, bili su lireta i solad. Gazeta i solad su sitan bakreni novac; gazeta je vrijedila 2 solada (soldi). Od god. 1472–1512. solad je odgovarao 1/20 lire, a bezzo (beč) je odgovarao 1/2 solda. Solad i gazeta je i mletački novac jednake vrijednosti. Osim tih sitniša cirkulirao je u Dalmaciji naročito sitan novac, tzv. bagatino ili, kako su ga zvali, obol. Najprije se kovao za Šibenik god. 1485, za Zadar od 1491, Trogir 1492, Hvar 1493. Bagatin je sitan bakreni ili mjedeni novac, a odgovarao je 1 denaru mletačkom ili 1/12 solada, tako da je jedan solad imao 12 bagatina. I L. je imala 20 solada. (Vidi, *Perić*, o. c. str. 129 bilješka; Le monete dei possedimenti veneziani di oltremare e di terra ferma da Vincenzo Lazari. Venezia 1851, str. 27–28 i 159).

[109] Statuta Communitatis Lesinae II. LXXXIX. De piscatoribus 1557. 7 ianuarii, Lesinae, str. 291 i De regulatione in sua parte terminationes circa piscatores. 1557. 4 martii, Lesinae, str. 292.

[110] Perić, o. c. str. 127.

zahtijevala je podizanje skladišta za ribu, osobito za posoljene srdele. Pored domaćih obitelji, u zabitnim uvalama, podizali su isto tako svoja skladišta i talijanski trgovci soljenom ribom. U uvali zvanoj Muna (Munna) na otoku Žirju nalazili su se 1558. magazini i kućice Nikole Bosnića, Marka Labinovića, Mate Gabelića, Jakova Grizice, Margarite Skočić, Ante Soldina i Jakova Veniera iz Bergama, koje su oni bili podigli bez dozvole da drže bačve soljenih srdela.[111]

Objavom ciparskoga rata (1571–1573) dolazi do nove, druge važnije seobe stanovništva iz unutrašnjosti na otoke šibenskog arhipelaga. Tako su mnogi stanovnici iz Primoštena prebjegli na Zlarin. Drugi su se zaklonili na Kapriju, Obučanu, Orutu. Oko godine 1570. mnogi su seljaci iz bližnje Oštrice, Dubrave, Dazline i Ivinja prebjegli pred Turcima na otok Murter i nastanili se uzduž obale. Sela Betina i Tijesno nastala su u to vrijeme doseljivanjem bjegunaca pred Turcima. Prebjezi s turskoga kopna (čak iz Bosne) pojačali su tada i mnoga primorska sela i otoke na području šibenskoga kotara.

Poslije ciparskoga rata, kad je već glavnina brđana prešla s kopna na otoke, ribarstvo se šibenskoga kotara osobito razvilo. Slobodom ribolova kao i slobodnim raspolaganjem ribom koristili su se vlasnici proizvodnih sredstava i dalje, usprkos dukali od god. 1539. i naredbi o cijenama ribe od 1561. Teška situacija na kopnu kao da je pogodovala ribarskoj politici vlasnika proizvodnih sredstava. Otoci, odvojeni od kopna, koristili su se tom svojom prednošću. Generalni providur Nikola Dona, po svoj prilici upoznat s tom otočkom situacijom, naređuje 30. VI 1603. da ribari šibenskog otočja, kad prolaze kraj tvrdave sv. Nikole u šibenskom kanalu, moraju ponuditi ribom kastelana i vojnike, ako žele kupiti, a po tom je voziti na šibensku ribarnicu. Ova naredba nije bila po volji Zlarinjanima i Prvićanima, pa su nastale duge borbe oko toga.[112] Ribari su se i dalje bunili. Čini se da ni ta naredba nije urodila plodom. Dvadeset i četiri godine kasnije (8. novembra 1628) novom generalnom providuru Alvisu Zorzi nije preostalo ništa drugo nego da propiše novi cjenik i oštrije mjere za ribare šibenskog područja, podvrgavši ih strogoj reglementaciji s obzirom na njihovo naizmjenično obredivanje.[113] Iz te odredbe doznajemo da su glavni ribari u šibenskom kotaru na početku XVII stoljeća bili Žirjani i Prvićani te da je u to doba 6 lađa stalno ribarilo parangalima.

Prema novom cjeniku od godine 1628. riba se prodavala

Riba s ljuskama težine preko jedne libre	libra	solida	6[114]
Riba manja s ljuskama	„	„	4
Lignje	„	„	4
Sipe, raže, sklati i psi očišćeni	„	„	3
Hobotnice	„	„	2

[111] Cf. bilješku 14, str. 178.
[112] Ibidem, str. 195.
[113] Cf. bilješku 107.
[114] Ibidem, l. c.

Palamide	libra	solida	5
Tunj (trup)	„	„	4
Tunj, utroba	„	„	—
Jegulje svježe	„	„	4
Srdelice	„	„	3
Skuše iz kanala	„	cijena udarena	4
Skuše svježe iz luke, ljeti	„	od giustiziera	3
Šnjuri veći	„	„	2
Šnjuri manji	„	„	1½
Gavuni veliki	„	„	1½
Gavuni manji	„	„	—
Gruj, salpe, cipli	„	„	6
Gire, bilice, za gazetu	„	„	№ 20
Gire, modrice, za gazetu	„	„	№ —
Srdele velike izvan luke, za gazetu	„	„	№ 15
Gire oblice, za gazetu	„	„	№ 25

Za prekršitelje normiranoga cjenika ribe Zorzi je predvidio novčanu globu od 10 dukata, izgon, zatvor i galere.

Pored cjenika za svaku vrstu ribe Zorzi je također propisao, uz prijetnju gubitka lađe, mreža i ribe, 10 dukata globe i ostalih većih tjelesnih kazni, da ribari sa tratama ili mrežama za gavune moraju izmjenično po dvojica svaki ponedjeljak, srijedu i petak donositi u grad svu ulovljenu ribu. Žirjani su morali dolaziti u utorak i subotu, a Prvićani u nedjelju; i to, lovilo se ili ne (e ciò pesca o non pesca). Ribari s tunerama i palamidarama morali su donositi u grad trećinu lova, dok su ribari od parangala morali naizmjenično po dvojica dolaziti s ulovljenom ribom svake srijede, petka i subote i svakoga posnog dana (vigilia) u godini. Na isti su se način morali ljeti izmjenjivati ribari s tratama za srdele.[115]

Koliko su se u stvarnosti ribari držali spomenutih reglementacija teško je išta konkretno kazati, jer ne posjedujemo pisanih vrela o tome. Sigurno je da su ribari i njih izigravali, kao i sve prijašnje uredbe. Potvrdu za ovu našu tvrdnju možemo naći u svima kasnijim uredbama koje su također imale svrhu da uspostave red u ribolovu. Ali, bez obzira na izvršivanje ili neizvršivanje donijetih uredaba, iz njihovih propisa vidimo da je u XVII stoljeću na području kotara Šibenik morao »postojati« vrstan ribarski stalež, vezan određenim propisima, koji predstavljaju i neku organizaciju među samim ribarima.[116]

Nove poteškoće za grad Šibenik i njegovu okolicu nastupile su objavom kandijskog rata (između Venecije i Turske) godine 1644. U četvrtoj godini toga četvrt stoljeća dugog rata, tj. 1647. Mehmed Teleki-paša sa 40.000 Turaka udari na grad Šibenik. Grad se uspio obraniti, tako da su Turci morali uzmaći. Pobjeda Šibenčana nad turskom silom dala je povoda dalmatinskim »kršćanima« da pod vodstvom Venecije poduzmu

[115] Ibidem, l. c.
[116] *Perić*, o. c., str. 128–129.

ofenzivu protiv Turaka. Tom su prilikom, pod vodstvom providura Foscola, bila osvojena mjesta Zemunik, Obrovac, Knin, Drniš, Skradin, Solin, Zadvarje i Klis. Poslije nekoliko godina borbi i upadanja na šibenski teritorij, koji je jako stradao, Turci povratiše sva izgubljena mjesta, osim Klisa, koji je ostao pod Mlečanima. Status quo je ostao sve do 1669, kad je između oba protivnika sklopljen mir. Venecija se odrekla Kandije (Krete), ali zato je proširila svoj teritorij na račun naše obale, time što je nova granica (»linea Nani«) tekla podalje od obale po sljemenu gorskih kosa.[117]

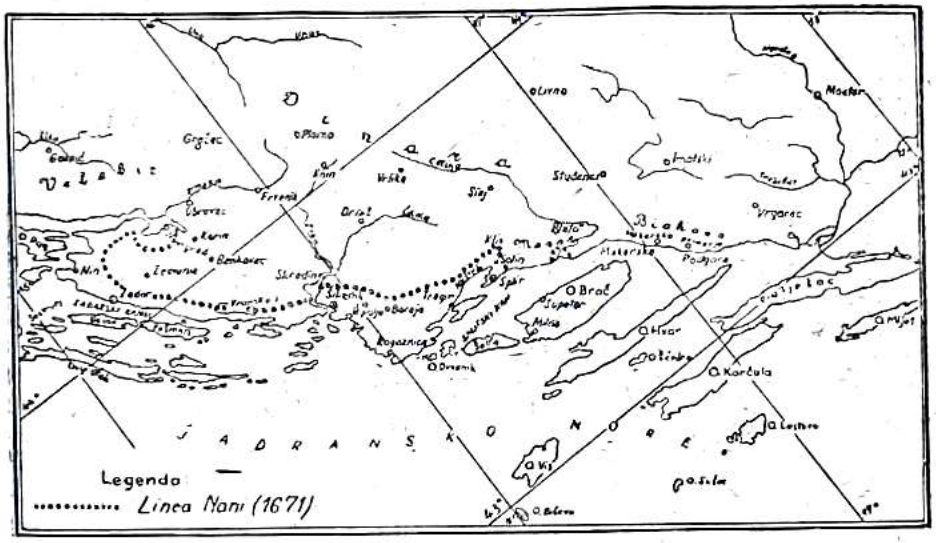

Slika 3. Dalmacija za vrijeme Mlečana

Pučanstvo šibenskoga kotara za vrijeme kandijskoga rata zadesile su dvije strašne nesreće: ratna pustošenja i kuga. Kad su Turci u augustu 1647. počeli opsjedati grad Šibenik, preko 10.000 seljaka iz Drniškog polja i Promine te iz sedamdesetak različitih sela sklonilo se u šibensko predgrađe i primorje od Grebaštice do Tijesnoga sa svim pokućstvom i životinjama, zapalivši pri tom svoje kuće i razorivši sela.[118]

Još teži udes zadesi grad Šibenik i njegovu okolicu dvije godine kasnije (1649), kad je u gradu Šibeniku harala kuga, koja je za nekoliko mjeseci pokosila 8500 ljudi. Od 10.000 stanovnika u gradu i okolici preživjelo je kugu samo 1500.[119] Mnogi stanovnici, ponajviše iz građa, odlaze na obliž-

[117] *Šišić*, F., Neke stranice iz novije naše historije (1797–1814) Hrvatsko kolo, knjiga V., str. 194–95, Zagreb 1909.

[118] *Zlatović*, S., Franovci, str. 93–94, Zagreb 1888.

[119] Ibidem, str. 111; *Difnico* F., Historia della guerra di Dalmazia tra Veneziani, e Turchi ... dall'anno 1645 alla pace, e separazione delli confini ..., manuskript u gradskoj biblioteci u Splitu, str. 166; *Perić* J., Šibenik u kugi za Kandijskog rata godine 1649, str. 10, Zagreb 1928.

nje otoke, a stanovnici iz neposredne gradske okolice pobjegoše prema Trtru, Zagori, Moseću, Danilu, Slivnom, Sitnom i drugim selima, ne bi li se tako sačuvali od kuge.[120] Ovo doseljeno stanovništvo obnovit će nakon kuge, i oživjeti grad Šibenik i njegova predgrađa, a isto tako i zapuštena sela šibenskoga kotara.[121]

Ovo bi bila treća i najvažnija seoba stanovništva iz unutrašnjosti. Ona je uzrokovala potpunu izmjenu strukture pučanstva šibenskoga kotara koji su oživjele te mase doseljenika. Poljoprivreda, ribarstvo, trgovina itd. potpuno su bili zapušteni, bilo zbog haranja kuge ili četvrt stoljeća duga ratovanja. Zemlja je ostala zapuštena. U tim su teškim danima seljaci-kmetovi lako mogli kupovati ždrijeb ili ga dobivati na obradivanje ugovorom. Takvih je oporuka najviše sačuvano na otoku Murteru, koji je tada predstavljao jedini zemljišni posjed kojim se »dobar dio grada koristio«.[122]

Poslije kandijskog rata Šibenik je dobio natrag izgubljene posjede, osim današnjih sela drniške općine. Karlovačkim mirom (1669) ekonomske prilike Mletačke Republike, izazvane dugogodišnjim ratom, bile su očajne, a naročito na području kotara Šibenik gdje su se dobrim dijelom odvijale te borbe. Mnoge izbjeglice s otoka vraćaju se natrag na kopno da obrađuju zapuštena polja. Obnova poljoprivrede i trgovine zahtijevala je nova ograničenja, uvjetovana oskudicom poljoprivrednih proizvoda, u pogledu ribolova. Da navodno siromašni narod ne bi trpio glad (»che languisce di fame«), potrebno je bilo uvesti nove namete i stari red. Svrha je tih novih ograničenja bila da se disciplinskim i drugim različitim sankcijama spriječi krijumčarenje ribe koja se, pospremljena u barila za izvoz, morala jedino uvoziti u Veneciju. Svrha je, dakle, tih odredaba bila dvostruka: prvo, udesiti da nameti budu uvijek što produktivniji i drugo, obilno snabdijevati Republiku i dalmatinske gradove ribom.[123] Ribari su bili, u vezi s time, prisiljeni dopremati u grad polovinu svježe ribe i prodati je svu na ribarnici. Morali su također, pod kaznom koju je određivao sudac knez davati na popis Giustizieru i količinu ribe, koju su solili i stavljali u »zeladiu« (vrsta marinade, o. p.) koju nisu mogli prodavati izvan ribarnice. Prodaja se vršila na određenome mjestu, pod nadzorom agenata poreznika. Porezi na ribu, koji su bili plaćani u gradu, iznosili su osminu prodaje na malo, a tridesetinu na izvoz ili prodaju na veliko. Drugi namet, koji je teretio direktno ribare šibenskoga područja bio je šestina svježe ribe od svake lovine, ali ni tu nisu manjkale prijevare ne samo ribara nego i Giustiziera, koji su znali raditi u svoju korist.[124]

[120] Cf. bilješku 137, str. 111.

[121] *Šupuk*, A., Šibenski glagolski spomenici, str. 35, Zagreb 1957.

[122] Ibidem, str. 116: Martin Meštrov pk. Šimuna iz Jezera 13. septembra 1667. ostavlja svojoj »hćeri Mand(i), ka se ni odala« svoj »ždrib« ki sam ga kupi za sto i četridesct libar«, XV, 107, Taštament Martina, sina pokoinoga Šimuna Meštrova.

[123] *Calvi*, L., Il »Dazio della Pescaria, Beccaria e Legne«, La rivista Dalmatica, str. 56. Anno VIII, fasc. II, Zara 1925

[124] Ibidem, l. c.

Kao posljedica tih novih mjera, kojih je bilo dosta u to vrijeme, dolazilo je do nereda u ribolovu na šibenskom području. Te nerede u ribolovu nisu pravili samo domaći, nego i strani ribari koji su dolazili loviti u šibenske vode. Tako, na primjer, Lošinjani, glavni ribari zagonicom u prošlosti, koji su obilazili čitavu obalu dolazili su loviti i na lovišta šibenskoga kotara. U godinama oskudice plave ribe, domaći su ribari bacali krivnju na te »štetne alate«, koji taru more i ležišta srdele. Da se to ne bi i dalje ponavljalo, Skup gradana i puka (Università dei cittadini e popolo) tražio je 22. novembra 1695. da se Lošinjanima zabrani ribariti u Šibenskome moru.[125]

Da se »uzdrži mir u gradu i teritoriju« Pavao Trevisan, knez šibenski izdaje 1698. različite naredbe o ribolovu.[126] U tim naredbama stoji zapisano:

»25. Nitko ne smije mrežama loviti zubace krunaše, pod tjelesnu ili novčanu kaznu.
26. Ne smije se loviti riba u vojničkoj uvali.
27. Svi koji love ribu u luci ili vani moraju je dovesti na prodaju na određeno mjesto, ali prije prodaje dužni su donijeti sprtvu ribe u kneževu palaču, da se opskrbe starješine (knez, guverner i suci Velikog dvora) pod prijetnjom da izgube mreže, ladu, orude, konope i dodu u tamnicu.
28. Ribari koji love mrežama srdele moraju ih po utvrđenom redu nositi na šibensku ribarnicu, srijedom, petkom i subotom. Gavuni i srdele, uhvaćene u luci, ne smiju se soliti, nego se moraju svježe prodavati.
29. Zabranjuje se ići ususret ribarskim ladama i zakupljivati ribu.
30. Oni koji sole ribu u Žirjama ili drugdje ne smiju takvu ribu nikome prodavati, a najmanje strancima, bez dozvole gradskoga kneza.
31. Svi ribari moraju se prijaviti vlasti, inače neće dobiti dozvole.«

Isti je knez godine 1708. objelodanio novi cjenik ribe, pod prijetnjom globe od 25 lira i drugih kazni.[127] Novi cjenik ribe, u usporedbi s onim od 1628. izgledao je ovako:

			1628.	1708.
Riba s ljuskama	libra	solida		
težine preko jedne libre	„	„	6	6
Riba manja s ljuskama	„	„	4	5
Lignje	„	„	4	4
Sipe, raže, sklati i psi očišćeni	„	„	3	4

[125] Vol. Miscelania. VI. c. III. 81. Copia tratta libro consigli e colloqui della Magnifica Comunità e Sp–le università di Sebenico che comincia dal 1667, e termina 1696. esistente nell Off. e Comune di detta città. Adi 22 nov. 1695. (v. Perić, o. c., str. 125).

[126] Cf. bilješku 40, pogl. 4. Naredbe gradskih knezova.

[127] Cf. bilješku 74.

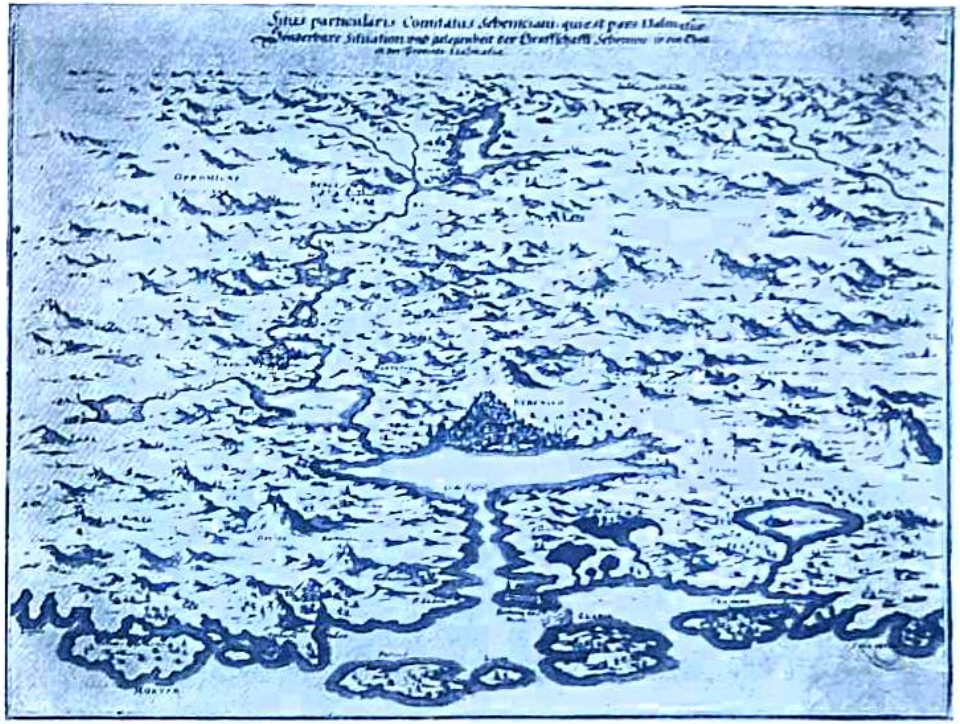

Slika 4. Šibenik s okolicom oko 1650.

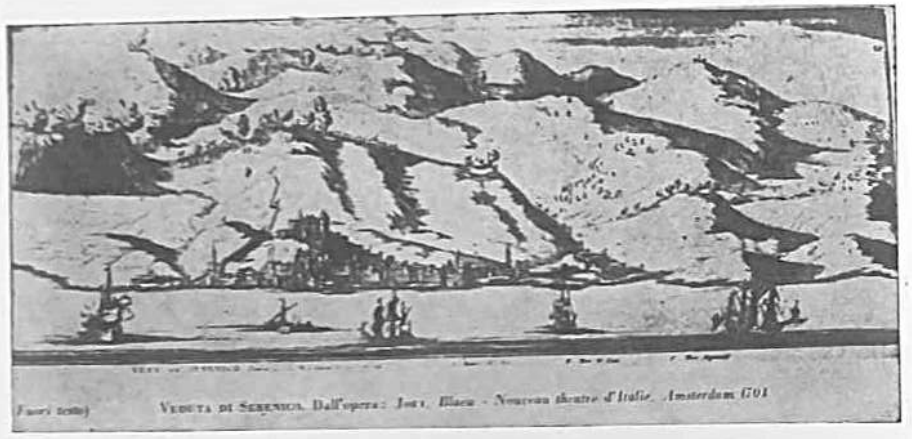

Slika 5. Pogled na Šibenik s mora godine 1704

Slika 6. Šibenik 1753.

	libra	solida	1628.	1703.
Hobotnice	„	„	2	4
Palamide	„	„	5	8
Tunj (trup)	„	„	4	6
Tunj, utroba	„	„	—	7
Jegulje svježe	„	„	4	5
Srdelice	„	„	3	3
Skuše iz kanala	„	cijena udarena	4	—
Skuše svježe iz luke, ljeti	„	od giustiziera	3	—
Šnjuri veći	„	„	2	3
Šnjuri manji	„	„	1½	—
Gavuni veliki	„	„	1½	3
Gavuni manji	„	„	—	2
Gruj, salpe, cipli	„	„	6	6
Gire bilice, za gazetu	„	„	№ 20	No. 16
Gire modrice, za gazetu	„	„	—	No. 12
Srdele velike izvan luke, za gazetu	„	„	№ 15	No. 10
Gire oblice, za gazetu	„	„	№ 25	No. 11

Što se tiče posoljene ribe, ona se prodavala po gornjem cjeniku, uz povećanje od jednog solda po libru. Kod soljenja ribe, šibenski su ribari imali veliku prednost, jer su sol mogli dobiti u vlastitom kotaru (solane u Zablaćama). Ta se pogodnost znala cijeniti, osobito u vremenima, kad je produkcija soli zatajivala. Takav se jedan slučaj desio 1638. kad se u šibenskim solanama u dvije godine uzastopce proizvela vrlo mala količina soli. Ribari su zbog nestašice soli bili jako pogođeni.[128]

Iz usporedbe cijena ribi, u posljednjih 80 godina na šibenskom području vidimo da su one općenito porasle. Porast cijena u godini 1708. mogli bismo protumačiti: 1. pojačanim izvozom; 2. oskudicom ribe na šibenskoj ribarnici i 3. dekadencijom venecijanske trgovine. Sve tri navedene mogućnosti, a ne opadanje ribljega fonda neracionalnim ribarenjem, uzrokovale su porast cijena. Kako su zakonski propisi predvidali da gradovi moraju biti dovoljno opskrbljeni živežnim namirnicama, normirane su cijene i propisane kazne za svaki prekršaj, tako da je i prodaja i raspačavanje ribe bilo podvrgnuto kontroli upravnih organa. Venecija je naročito pritiskivala dalmatinsku trgovinu svojim carinskim sistemom. Tim monopolističkim sistemom bio je naročito pogođen ribolov. Carina, koju je, na primjer, vlada pobirala preko svojih zakupnika sa šibenske ribarnice, bila je znatna. Po starom običaju mletačke vlade ta je carina dolazila skupa sa carinom od mesarnice, koja je u Šibeniku za prvu polovinu XVI stoljeća iznosila više od 1000 dukata.[129] Pored carine mletačke vlade, i općina je ubirala svoj porez. Iz arhivskih isprava XVII stoljeća doznajemo da su gradovi imali i posebnoga zakupnika za carinu od ribar-

[128] Libro di Consigli 1620–1640. Adi 29 giugno 1640. Opć. arhiv Šibenik (v. Perić, o. c., str. 129).

[129] Itinerario di Giovanni Battista Giustiniano XXXVII, str. 206. Comm. et Relationes, etc.

nice, što znači da je ta carina bila veoma unosna, a i općinske su kase ubirale regaliju. Tako je šibenska općina pobirala regaliju od 51 mijara slanih srdela na godinu.[130]

Nije stoga nikakvo čudo, ako su ribari šibenskoga područja radije prodavali svoju robu strancima, nego da je uz male pare otpremaju u Veneciju. Takvih slučajeva imamo mnogo u XVIII stoljeću. Taj »nezakoniti« oblik trgovine ribom bio je naročito razvijen u Šibeniku. Koliko je ta trgovina ribom bila razvijena u to doba, doznajemo iz podataka da je samo jedan trgovac iz Ancone ulagao i do 2000 cekina godišnje u šibenski ribolov.[131]

Unosna trgovina sa zaleđem, razvijena zakupnina ribe, izbjegavanje prodaje ribe na šibenskoj ribarnici, kao i otpremanje u Veneciju, uz postojeće uvjete, dovelo je do oskudice ribe u samom gradu, u kojem je »sirotinja trpjela glad«, tako da godine 1747. plemići i građani jednoglasno traže da se sve mreže opet podvrgnu starom redu.[132] Na 19. III 1747. određeno je da svaka ribarska lađa koja dolazi s ribom u grad ima platiti po 2 cekina na godinu i četrdesetinu. Dani, u koje su lađe morale doći u grad bili su tačno određeni.

Uzroke ovoj pojavi trebamo tražiti prije svega u vrlo razvijenom krijumčarenju ribe pojedinih zakupnika i vlasnika proizvodnih sredstava, a ne u siromaštvu i barbarskom načinu ribarenja, kako to trideset godina kasnije izvješćuju u Veneciju pojedini providuri i stručnjaci.[133]

Da su carinske mjere i preveliki nameti, pred propašću Serenissime, bili odlučujući faktori slabijoj dostavi ribe na šibenskoj ribarnici, a ne njihova oskudica, potvrđuju i same izjave providura za Dalmaciju i Albaniju Pierra Michelija godine 1765. kad kaže da je lov na srdele i tune

[130] Vol. 10631. XXIX. III. Selva di pub-ci Dacij di Sebenico. Dato in Ducali Palatio die XXVII. julij ind-ne IX. MDCLVI. Libro di Consigli e Colloqui della Comunità ed Università del 1667 fino 1696 adi 15 sett. 1671 (v. *Perić*, o. c., str. 131).

[131] Il N. Cronista, o. c., str. 305.

[132] Svezak: Consigli e Colloqui od 1714–1752 adi 19 marzo 1747. Il colloquio di tutti gli ordini ... Terzo: Che correndo anticchissima consuetudine avvalorata da tanti publici Decreti, che obbligano dover tutte le reti che pescano nel territorio capitar la quadragesima ogni giorno a vicenda a questa riva per vender il pesce che avessero quella notte pescato per sovvegno di questo popolo nemeroso, et avendo l'Illmo Rappresentante da qualche tempo esentate tutte le reti medesime dal supplire a questo loro debito coll' esborso di due cechini per cadauna, sicchè nessuna capita al sovvegno della città, che languisce di fame, sia supplicato il levar totale di questo abuso e tolta intieramte la facoltà di esentarle, onda tutte in avvenire a norma dell' antica consuetudine venghino a provedere del bisognevole la città. (List nema broja. Arhiv u šibenskoj općini.) – U istome svesku na nepaginiranom listu nalazi se pismo od 8. augusta 1747. koje su suci Velikoga dvora i opunomoćenici građana i puka predali knezu i kapetanu grada. Tražeći da se mreže podvrgnu starom redu, pozivaju se na dekrete i odredbe ovako: Correndo antichissima consuetudine avalorata da publiche Terminazioni e Decreti 1628. 9 novembre del fù Illmo Sr Aluzie Zorzi provr. Gnale 1722, 10 febraio dell Illmo provr. Gnale Marc Antonio Diedo o dalle publiche lettere in seguito 1722: 12 febo del fù Illmo Sr Dnico Loredan Co: Capo Antecessor al fù Sigr Conte di questo Contado Girolamo Sisgoreo e 1741: Il marzo dell' Illmo Sigr Aluise partecipato a Badoer Co: e Capo etc. (v. Perić, o. c., str. 130).

[133] *Fortis*, A., Viaggio in Dalmazia, Vol. Sec., str. 128, Venezia 1774.

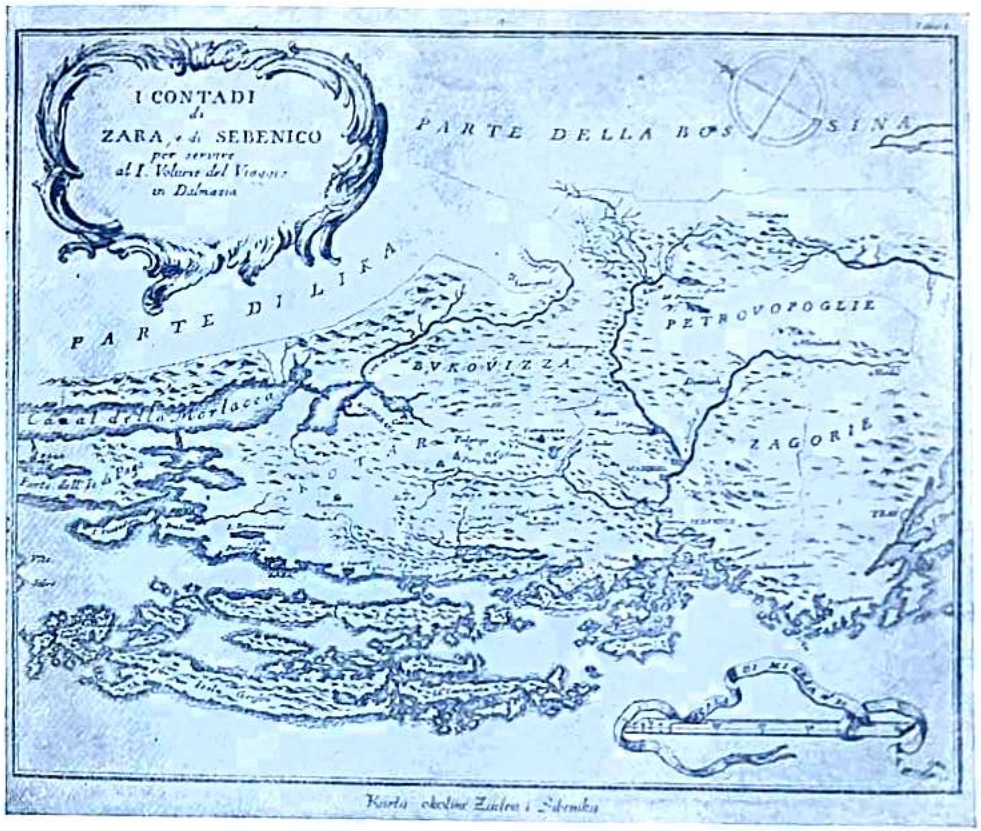

Slika 7. Karta okoline Zadra i Šibenika

na području šibenskoga kotara bio mnogo veći nego u ostaloj Dalmaciji.[134]

Što se god propast Mletačke Republike više približavala, to je više nereda i neposluha bilo u ribarstvu, a uredbe su se dosta često sve manje poštivale. Da bi donekle sanirala postojeće stanje, mletačka je vlada u posljednjim decenijama svoga postojanja počela sakupljati podatke o ribarstvu na istočnoj obali Jadrana, preko svojih konzula, službenika ili putem specijalnih izaslanika, upućivanih na lice mjesta. Anketa o stanju ribarstva na istočnoj obali Jadrana otvorena je relacijom magistrata »Provveditori alla Giustizia Vecchia«, od 31. kolovoza 1764. Tom relacijom magistrata alla Giustizia Vecchia započeto je 20-godišnje ispitivanje uzroka propadanju ribarstva i ribarskog obrta na istočnoj obali Jadrana i niza prijedloga kako da se to stanje popravi.[135]

O stanju ribarstva na području grada i kotara Šibenik u tom dvadesetgodišnjem periodu imamo dvije vrlo važne relacije: izvještaj providura inkvizitora magistrata alla Giustizia Vecchia od 5. maja 1765. i vrlo vrijednu raspravu o lovu riba u Dalmaciji, koju prikaza presvijetloj i preuzvišenoj gospodi izvanrednim delegatima nad regulacijom obrta i trgovine, gospodin abbate Fortis godine 1774.[136]

U prvoj relaciji Gabriel Marcello, providur inkvizitor alla Giustizia Vecchia, upućuje 5. maja 1765. generalnom providuru za Dalmaciju i Albaniju pismo u kojem govori o velikom lovu srdela i tuna na području Šibenika, većem nego u ostaloj Dalmaciji, što se odražava i u vrlo živoj trgovini.[137]

Senat, uvidjevši da poduzeta akcija ne dovodi željenom cilju, poslije različitih neuspjelih reforama magistrata alla Giustizia Vecchia, odluči da stvar jasnije postavi i pokrene.[138] Dekretom od 13. marta 1773. Senat, nezavisno od kompetencije alla Giustizia Vecchia, imenuje izvanrednu delegaciju »sopra le arti« da ona uzme u ispitivanje predmet. U tom se dekretu govori, da se imaju izabrati tri specijalna, za to odabrana plemića iz sredine Senata, »col titolo di Deputati Estraordinari alla regolazione delle arti di questa citta.« Kako pomenuti izvanredni delegati Senata nijesu bili dovoljno upućeni u predmet, oni su zamolili opata Fortisa da u tu svrhu izradi raspravu o stanju ribarstva i ribarskog obrta u Dalmaciji na osnovu njegovih dotadanjih putovanja po Dalmaciji.[139]

Fortis zaista izradi tu raspravu god. 1774. pod naslovom: »Dissertazione – sopra la pesca della Dalmazia – presentata – agli – Illu(strissi)mi, ed Ecc(ellentissi)mi Sig(no)ri Deputati Estraordinari – alla regolazione

[134] *Parenzo*, A., Un' inchiesta sulla pesca in Istria e Dalmazia (Decreti, relazioni, lettere [1764–1784], Venezia 1894, Estratto dell Nuovo Archivio Veneto, tomo VIII, parte II, str. 27; Cf. Il Nuovo Cronista di Sebenico, o. c., str. 203–204.

[135] *Strgačić*, A. M., Ribanje i ribarski obrt u Dalmaciji druge polovine XVIII stoljeća gledani očima jednog zapadnog naturaliste, Radovi Instituta JAZU, sv. IV–V, str. 145, Zagreb 1959.

[136] Ibidem.

[137] *Parenzo*, o. c., str. 51.

[138] Cf. bilješku 97, str. 146.

[139] Ibidem, str. 147.

delle Arti, e – del Commercio«.[140] Magistrat je tu Fortisovu raspravu podastro Senatu pismom od 9. svibnja 1773. ističući izričito da je za izvještaj o ribolovu iskoristio Fortisa.[141] Tu je relaciju izradio Fortis od marta do maja 1773. za magistrat Izvanrednih delegata.[142] Za ovu relaciju ističe Parenzo da je đodana kao prilog pismu izvanrednih delegata od 9. svibnja 1773. na Senat (»allegata alla scrittura dei deputati straordinari in data 9 maggio 1773«).[143]

Kako je u toj Fortisovoj raspravi najopširnije obrađeno ribarstvo šibenskoga područja, smatramo veoma oportunim doslovno iznijeti ta njegova ihtiološko-ekonomska zapažanja o ribarskim prilikama Šibenika i njegove okolice, u drugoj polovini XVIII stoljeća. Taj se izvještaj u svojoj biti poklapa s podacima koje je on kasnije obradio na mnogim stranama svoga putopisa. (Viaggio in Dalmazia, 1774).[144]

Izvadak iz Fortisove rasprave odnosi se na uže područje šibenskoga kotara, i počinje s otokom Murterom, tada beznačajnim, a danas najvažnijim izvorom ribarskih kadrova na čitavom šibenskom području.[145]

»... Mreže za tunje iz obližnjega mjesta Murtera ne zaslužuju ni da ih podastrem ekonomskim razmatranjima vaše uzvišenosti, jer su bez potrebnih osobina, a da bi se mogle očekivati od njih znatne koristi. Jedina njihova prednost sastoji se u tom, da love tunje zimi. A ova se okolnost ne bi smjela prezreti. Ovi glupi stvorovi, kad ih progone dupini, tako zalutaju od svojih predvodnika, da više ne znadu naći izlaza iz kanala koji se vijuga između skupine otoka u blizini Murtera.

S obzirom na nakane tog uzvišenog magistrata, jednako je malo vrijedna pažnje i šibenska luka kao i Skradinsko jezero. Šibenska luka zapravo i počinje ovim zadnjim i u njih se slijevaju obilate vode rijeke Krke. Ne ulazi u račun ono malo barila srdjelica, što se ulovi u šibenskom kanalu. Veća je prednost ribe ovog kanala u njenoj vrsti, negoli u njenoj količini te više služi, da začini obroke uglednih stanovnika dvaju obližnjih gradova. Među izvrsnije ribe selice Skradinskog jezera ubrajaju se lice, tunji, palamide, ogači, ugori, trlje i ona vrsta kozica dugih jedan pedalj, koje do nas ovdje rijetko dospiju konzervirane u ulju ili sauru. Od obilja strgne ribe što živi u Skradinskom jezeru i u slankastim kanalima, koji ga vežu sa šibenskom lukom, moglo bi se u najboljem slučaju dati u trgovinu po koje barilo ribe u hladetini ili u sauru. Možda ima i jegulja u kojem od njegovih položaja, osobito ondje, gdje utječe muljava rječica Goduća. Ali se ne bih usudio ustvrditi na osnovi same vjerojatnosti, da bi se tu mogao uspješno otvoriti lov.

[140] Ibidem, l. c.
[141] Ibidem, str. 148.
[142] Ibidem, l. c.
[143] Parenzo, o. c., str. 51.
[144] *Fortis*, o. c., str. 51, 54, 56, 64.
[145] Cf. bilješku 97, str. 161–164.

Uopće je dno u Skradinskom jezeru prepuno litica i osamljenih stijena. Koliko je ovakvo dno prikladno da skriva mnogo vrsta samotnih riba, toliko je nepoželjno, dapače i štetno za trate, koje se lako zadiju o nj i lako se paraju.

Morinjsko jezero, koje se uvuklo za pet do šest milja među plodne zemlje Donjeg polja Šibeniku na istok nije pak toliko nestalna proizvoda, koliko je sada sasvim nekorisno za državnu trgovinu. Vrlo bi se lako od njega moglo učiniti lijepo i bogato lovište riba. Opseg jezera mjeri tri milje. Dno mu je u većini prekrito algama i nisko je, a prema moru dublje i pjeskovito. Kanal, koji ga spaja s morem nije širi od sto pedeset noga. U nj se sliva nepresušiva vrulja, koja obiluje slatkom vodom i probija se kroz mali puteljak u mulju i uspješno privlači k sebi ribe. Njezin naziv Ribnik dolazi od riječi riba. To je generični naziv za ribu u svim narječjima hrvatskog jezika.

To je jezero javno dobro, a lov riba je u njemu slobodan. Lovi se surovim metodama kao fružatama, tunjama, braganjama, ostima, a ne rijetko i udarcima handžara, a lovina je obilata. Sve to služi za porabu, ili još ispravnije rečeno za zloporabu obližnjih sela. Često ostaje obližnji grad lišen ovakvih dnevnih opskrba ribom zbog pokudne lijenosti seljaka i urodene im mržnje prema građanima. Da pak gradani doskoče ovim nezgodnim postupcima, neke obitelji, koje su vlasnice zemljišta uz jezero, sagradile su pregrade za domaća lovišta riba.

Smatrao sam za uputno da i narišem spomenuto Morinjsko jezero kao ono, koje mi se učinilo, da zaslužuje vrlo mnogo pažnje, kao još i takvo, koje je u stanju dati trgovini znatne količine ribe, kada bi se uvele i uzdržale mreže i ribarski alat dobrim metodama i kad bi se poduzele uspješne mjere, da ulov ne otide krišom iz države. Također sam smatrao kao uputno nacrtati i Zablaćko jezero, stari položaj solana između Šibenika i Morinja. To je jezero u vezi s morem pomoću jednog umjetno učinjenog kanalića. Ovo jezero, koje je zajedno s obližnjim zemljištima, podvrgnutim poplavi mora, davalo od početka ovog vijeka velike količine soli izvrsne kakvoće, na osobiti je način prikladno da trajno zadrži ribu.[146] A kada su višnjom naredbom porušene solane, ono je postalo lovište prosječnog proizvoda; ali se ipak to dade popraviti. Uvjeren sam, da sam dobro postupio, što sam podastro vašim uzvišenostima ta dva nacrta.

Samo stanovnici triju sela između svih šibenskih sela i otoka bave se neposredno ribanjem. A to su Z'arin, Prvić i Žirje. Redovito

[146] *Stošić*, K., Povijest Šibenika III/13. (Rukopis u muzeju grada Šibenika.) Kad je u Zablaću ponestalo solana, počeo se u jarcima (kanalima) gajiti ribolov. Franjo Špiro Tavelli upravlja molbu providuru 14. III 1774. da mu se ondje dozvoli ribolov, gdje su bile negda javne solane, sada srušene (pubbliche saline ora distrutte). Već su neki i prije te godine ondje lovili ribu i plaćali državi 4 cekina na godinu. – Tavelli se obavezuje da će davati regalia i najmovinu. Vlast je naredila da njezin vještak pođe u Zablaće i odredi mjesto za gajenje ribe.

izlaze u lov u određeno vrijeme sa trideset i pet do četrdeset trata, da love skuše, srdjele i gire. Stanovnici ovih triju otoka su otvrdli od truda i nepogoda vremena i stekli veliko iskustvo i o prikladnom vremenu za lov i o zgodnim predjelima, gdje se skuplja riba. Pa i bili tu ne znam kako oskudni prolazi riba, ipak hvataju toliko »miljara« ribe, da je to dovoljno, da postane važnim predmetom trgovine. Ali su kobni stjecaji prilika tako otudili od vlade srca ovih otočana, da od njihova lova niti glavni grad, a niti sama pokrajina ne vuku nikakve koristi. A taj je lov ipak najznatniji od svih, koji se vrše u morima Dalmacije. Malo poslije ću razboru vaših preuzvišenosti podastrijeti i razloge.«[147]

Ti razlozi, prema opatu Fortisu, bili su ovi:

»... Uza sve ove spomenute razloge propadanja ribolova u Dalmaciji, ono bi ipak bilo u stanju dovoljno opskrbiti glavni grad i Terra Fermu, kad ne bi sav proizvod krijumčarski odlazio van i razlivao se po stranim državama. Na osnovi informacija, koje sam marljivo skupio iz samih tih zemalja, uvjeren sam, da sam u stanju osvjedočiti vaše preuzvišenosti, da rijetko i deseti dio tog ulova dolazi na mletačku obalu. Kad sam se dao na ispitivanje razloga i načina tog otuđivanja proizvoda, došao sam do utvrđenja, da je tom općenitom nepokoravanju višnjim naredbama uzrok općenito siromaštvo vlasnika trata, komu se pridružio mnogostruki teret nameta, lakoća kriumčarenja i unosna cijena, koju odmah dobivaju od svog ulova, kad ga predadu u inostranstvo. Stalna je pojava (koja dopušta u najmanju ruku kao izuzetak tri do četiri zakupca), ako vlasnici trata nemaju dovoljno suda, da spreme ulovljenu ribu prvih noći mraka, oni ne mogu uzeti na se iduće znatne troškove oko ribe. Njihova nesposobnost raste iz godine u godinu u upravnom omjeru, kako stalno raste osiromašenje Dalmacije. Trgovci iz Papine države i Pulje, koji vrlo dobro poznaju stanje onog naroda, dođu u zgodno vrijeme i usidre se u uvalama i mrtvim lukama, da kriumčareći krcaju na brodove ribu. Nerijetko donose oni sobom i znatne količine soli te zamjenom robe olakšavaju pogodbe. Bilo bi vrlo teško, a možda i nemoguće, silom spriječiti ovu rastuću tajnu trgovinu, jer su bezbrojni zgodni položaji, koji joj pogoduju, a glas je sadanje nevolje jači i rječitije govori nego onaj daleka straha.

Bliža zgodna prilika, da se uz vrlo visoku cijenu proda riba, koja je tek ulovljena, i da se novac primi u gotovu, goni na kršenje zakona, koje je donijela potreba. Ribare mami, da ustraju u nedozvoljenoj praksi već privlačiva korist od kriumčarenja i mala vjerojatnost kazne, koja je preveć daleko. A možda im i po koja privatnička korist olakšava način, da nastave taj posao uz sigurnu nekažnjivost. Uz nepokornost zakonima se prodaju godinu za godinom srdjele Ankonjanima i drugim strancima po cijeni od jednog dukata po miljaru, a skuše katkada po četrnaest libara. A jedan ankonski trgovac običava godišnje uložiti tri tisuće cekina, pa i više, za same ribe šibenskog kraja. Bez sumnje mnogostruki

[147] *Strgačić*, o. c., str. 164.

tereti pod raznim vidicima dažbina, novi porez i tridesetina, koji dolaze do dvadeset i jedan po sto, kao i nameti, koji se traže za izvoz ribe, pa i one za Mletke, zajedno s uvoznom carinom, koju moraju plaćati Dalmatinci, kad prispiju u glavni grad – sve su ovo uzroci, da se oni otuđuju, da ne prijavljuju i da ne dovoze ovamo svoje proizvode.«[148]

Svi su ti pokušaji svršili bez ikakva konkretnog rezultata.[149] Ribolov je i dalje »osta pri starih načinih«.[150] Teške materijalne prilike pučanstva u Dalmaciji prisiljavale su Mletačku republiku, da barem nešto poduzme, jer »tržište glavnog grada Serenissime ostajalo je bez ribe, a njegovi trgovci bez masne uobičajene zarade«.[151] Ali, već je bilo kasno. Godine postojanja nekad slavne Serenissime, gospodarice »jedne četvrtine i po rimskoga carstva«, bile su odbrojene. Nikakvi novi propisi o tridesetini gradskoj, o daćama ribarnice u Šibeniku i na Žirjama, mesarnice i drugim godine 1787. nijesu joj mogli pomoći.[152]

Dana 9. travnja 1790. gradski knez u Šibeniku izdaje nove naredbe, po uputama vlade, da nitko ne smije ništa na moru ukrcavati ili iskrcavati bez njegove posebne dozvole, pod prijetnjom globe od 25 dukata, od čega polovina ide prijavitelju; da se plaća dacija od tridesetine na slanu ribu, uz dodatak, da se plati tridesetina za svaku drugu robu, osim na žito ... Od svježe ribe svatko će plaćati osmi »soldo« za daciju i 10 soldi na liru. Za maride (gavune) će plaćati deseti »soldo«, odnosno 10 soldi na liru. Osim toga, imaju se popisati sve barke i ribarske sprave. Ovu naredbu gradskoga kneza o novim traženjima Serenissime objavili su župnici s oltara u Krapnju, Jadrtovcu, Primoštenu, Rogoznici, Prviću, Betini, Murteru, Tijesnom, Jezerima, Vodicama, Tribunju i Zatonu.[153]

Taj popis o ribarskom alatu i o njihovu vlasništvu, trebalo je dostaviti »avvocatu fiscale« u Veneciji, koji je 1789. dobio zadatak da podnese izvještaj o stanju istraživanja u predmetu unapređenja ribarske industrije u Dalmaciji. Taj »Avvocato« zamjera Fortisu što u svojim radovima nije vodio računa o vlasništvima ribolova, kad ih spominje.[154]

U općinskom arhivu grada Šibenika, od godine 1790. nalazi se popis broja vlasnika ribarskih lađa i pojedinih vrsta mreža u upotrebi za pojedina sela (Tabela I). U tabeli su zadržani hrvatski i talijanski nazivi koji se nalaze u popisu.[155]

[148] Ibidem, str. 172.

[149] Cf. bilješku 135, str. 145.

[150] *Ljubić*, Š., Ogledalo književne povijesti jugoslavenske, str. 281, II, Rijeka 1859.

[151] Cf. bilješku 135, str. 143. Ibidem: Dva priloga poznavanju prošlosti ribarstva na Dugom otoku, Zadarska revija IV/4, str. 247–49, Zadar 1955.

[152] Cf. bilješku 68. U brošuri na str. 66 od godine 1787. pod naslovom: Capitoli per li dazi dipendenti dalla Camera fiscae approvate dall' eccell. Senato col decreto 5. settembre 1787, pubblicato del magistrato eccelentissimo delli Deputati ed Aggionti sopra la provision del dinaro«, govori o tridesetini gradskoj, daćama ribarnice (i ribarnice u Žirjama), klaonice i drugim.

[153] *Stošić*, K., Povijest Šibenika. Naredbe gradskih knezova, pogl. 4., Općinski arhiv (1700–1790) (rukopis u muzeju grada Šibenika).

[154] Cf. bilješku 135, str. 153.

[155] *Stošić*, K., Povijest Šibenika, IV/12, Ribarstvo (rukopis u muzeju grada Šibenika).

Analizirajući podatke tabele I vidimo da su potkraj XVIII stoljeća najveći broj lađa i mreža posjedovali otoci Prvić i Krapanj, a zatim Žirje i Rogoznica, dok su ostala mjesta, a naročito otok Murter, bili bez ribarskih lađa i bez ribarskog alata.

Tabela I

Mjesto	broj vlasnika	broj ribarskih lađa	nasse	tunjare	fronzate	fossine	rete da cavi	Sanadische
Krapanj	42	43	132	13	6	75	13	1
Jadrtovac	8	4	6	1	6	11		
Murter								
Tribunj			2					
Rogoznica	32	22				32		
Žirje	14	11				5		13*
Prvić	57	68				60		

Mjesto	dasse	gavunare	srdelare	sklatara	braganja.	psarica	angusigole	passarela	passara	prostice	vergnocchi	pripostarice	parangali	razne mreže
Krapanj	2	3											4 (200 udica)	
Jadrtovac		2											1	
Murter				1	1	1						1	1	
Tribunj													1	
Rogoznica													1	par raznih mreža
Žirje			12		4		5	1					2	
Prvić		9	9	10			4		12	15	14		11	

* Andrija Juričević, župnik, ima pasaru i fosinu.

Specijalan izvještaj o broju lađa na području šibenskoga kotara u aprilu 1792. dali su glavari mjesta. Broj popisanih lađa donosimo na str. 49.[156]

U ovom drugom popisu ne spominju se sela Jadrtovac, Rogoznica i Krapanj iz prvog popisa godine 1790., a navedeni su podaci za sela Zlarin, Tijesno, Jezera, Betinu i Primošten. Prema ovom drugom popisu vidimo opet, da su otoci Prvić i Zlarin najjače zastupani s brojem lađa

[156] Ibidem, l. c.

Mjesto	Lađe	Lađe con scaffo	Lađe za lov srdele i gavuna
Zlarin	76	28	10
Prvić	79	18	56
Žirje	10	4	—
Tribunj	4	2	—
Tijesno	24	3	3
Jezera	25	2	7
Murter	19	2	9
Betina	11	2	15
Primošten	8	1	—

u kotaru Šibenik. Neznatan broj ribarskih lađa za lov srdele i gavuna na otoku Murteru ukazuje da se većina lađa i dalje upotrebljava za prijevoz stoke, ljudi i robe na obližnje otoke, a ne za ribolov.

U skladu s popisom broja brodova i ribarskog alata, godine 1795. bile su određene također i nove cijene ribi u Šibeniku od Uskrsa do konca rujna.[157] Novi cjenik ribe, u odnosu na ranije cjenike (1708. i 1628. godine), pokazuje znatan porast cijena ribi. Te razlike u cijenama kroz proteklih 167 godina, pokazivale su odnos prikazan u tab. na str. 50.

U ostalo doba godine određeno je da sva riba bude skuplja po 2 solda, a neka i po 4. Riba s udice, trlja i jegulja, zatim rijetke ribe »storio, goffa, spada« i druge, prodavat će se po cijeni koju do prigode odredi vlast.[158]

Porast cijena ribi za nekoliko puta neposredno pred propašću Mletačke Republike, u odnosu na ranije cijene, uvjerljiv su dokaz o teškoj ekonomskoj krizi, koju je proživljavala Republika, o premaloj ponudi ribe na ribarnici, kao i o nezdravu stanju ribarstva i ribarskog obrta na istočnoj obali Jadrana. Sve poduzete mjere, u posljednjim decenijama života Republike bile su, prema tome, tek »njezin labuđi pjev.«

Teške ekonomske prilike pučanstva na istočnoj obali Jadrana nijesu smetale različite Giustiziere i Camerlenge da pune svoje kese i kase ispijene Serenissime. *Pisani*,[159] kad govori o profitima i regalijama venecijanskih činovnika koji su bili mizerno plaćeni, spominje upravo Camerlenga grada Šibenika, koji je u godini 1796. primio u novcu od različitih nameta 6058,13 Lira venecijanskih, što odgovara vrijednosti od 12.000 livra dalmatinskih, osim raznih drugih sitnijih moneta i primanja u naturi. Prihodi od ribe, koje su ubirali različiti Giustizieri, bili su isto tako znatni. Dovoljno je, u tom pogledu, analizirati prihode koje su različitim prijevarama, za razdoblje od 1764–1770, ostvarili ti Giustizieri. Višak od 7250 lira u godini 1770. prema godini 1764., mogao je biti jedino rezultat prijevare,[160] kad imamo pred očima da su se utrški svake

[157] Ibidem, l. c.
[158] Ibidem, l. c.
[159] *Pisani*, P., La Dalmatie de 1797 a 1815, str. 80, Paris 1893.
[160] *Calvi*, o. c., str. 56.

godine sve više smanjivali. Ova anomalija sama po sebi je dovoljan vjesnik događaja, koji predstoje, a to je propast Republike (1797).

		Godina		
	1628.	1708.	1795.	
		libra, solida		
Riba s ljuskama težine preko jedne libre	6	6	16	
Riba manja s ljuskama	4	5	12	
Lignje	4	4		
Sipe, raže, sklati i psi očišćeni	3	4	8	
Hobotnice	2	4		Lica,
Palamide	5	8	24	palamida i
Tunj (trup)	4	6		tunj
Tunj (utroba)		7		
Jegulje svježe	4	5	10	riba od mulja
Srdelice	3	3		
Skuše iz kanala	4		18	skuše i lokarde
Skuše svježe iz luke, ljeti		3		
Šnjuri veći	2	3		
Šnjuri manji	1½			
Gavuni veliki	1½	3	8	
Gavuni manji		2	6	
Gruj, salpe, cipli	6	6	14	
Zubatac krunaš			20	
Gire bilice za gazetu	№ 20	No 16		
Gire modrice za gazetu		No 12		
Srdele velike izvan luke	№ 10	№ 10	№ 6[161]	
Gire oblice izvan luke	№ 25	№ 11		

6. RIBARSTVO ZA PRVE AUSTRIJSKE UPRAVE (1797–1805)

Kampoformijskim mirom 18. oktobra 1797. Dalmacija je zajedno s Venecijom pripojena Austrougarskoj Monarhiji. Teške ekonomske prilike u Dalmaciji vladale su i dalje i one se nijesu mnogo izmijenile ni za vrijeme prve austrijske uprave. *Pisani*,[162] govoreći o prilikama u Dalmaciji na kraju XVIII stoljeća, kaže da je malo zemalja bjednijih od Dalmacije. Mlečanin Vicenzo Dandolo, generalni providur Dalmacije, dolazeći u Zadar jula 1806. da preuzme upravu Dalmacije, rekao je u svom govoru stanovnicima Zadra: »Ovdje se do sada vladalo bezumno, nepromišljeno i protuslovno. U prvim ustanovama vladale su prilike kakve se nijesu susretale nego među divljacima, a u vremenima zaboravljenim. Mjesto napredovanja, Dalmacija je poznavala samo nazadovanje i ništa nije

[161] Broj srdela za 1 gazetu u godini 1795. izračunat je na osnovu određene cijene od 8 soldi po libri.

[162] Cf. bilješku 160, str. 9.

primila od općeg napretka koji traje već tri stoljeća.«[163] To teško ekonomsko stanje konstatirao je u svom opširnom izvještaju o stanju u Dalmaciji i austrijski namjesnik Goes 1802. riječima: »Nije bilo prave uprave, nego je vladala pljačka, pa je za to Dalmacija stradala.«[164]

Austrija, preuzimajući upravu Dalmacije, premalo se angažirala da to stanje izmijeni. Ulaskom austrijske vojske u Dalmaciju ulazio je u nju i sasvim novi duh i sasvim drugačiji način uprave.[165] Međutim, iz straha da ne bi »uvođenje svega onoga što je postojalo u Austriji izazvalo čitavu revoluciju u životu Dalmacije«, prva austrijska uprava je radije nastojala da održi status quo. Možda jedan dio odgovornosti za takvu politiku snosi i njena prevelika okupiranost u ratovima s Napoleonom i nesigurnost njenih posjeda, netom okupiranih, kao što je to bio slučaj i s Dalmacijom.

Provizorne uredbe, donesene za vrijeme prve austrijske uprave, trajale su koliko i sama uprava Austrije u Dalmaciji.[166] Sve donesene mjere bile su polovične. Zbog njihove polovičnosti, prilike su u Dalmaciji ostale uglavnom i dalje nepromijenjene. Česte administrativne promjene (4 guvernera u nekoliko godina), zatim različite uredbe, koje su se također dosta često mijenjale, još su više otežavale ionako teško ekonomsko stanje. Ribarstvo, posve neuredno, nije u takvim prilikama moglo prosperirati. Postojeće mletačke uredbe, koje su još uvijek bile na snazi, gušile su ga i dalje. Ta jadna venecijanska baština prešla je i na austrijsku upravu koja se, iz tobožnjeg straha pred revoltom puka, nije usuđivala da poduzme bilo kakve revolucionarne mjere. Umjesto toga ona se radije zadovoljavala postojećim stanjem. Ribarstvo, iako vrlo važna grana privrede u to vrijeme, bilo je zapušteno. Jedino što se za vrijeme prve, kratke austrijske uprave u Dalmaciji uspjelo učvrstiti, bilo je zakonodavstvo, tj. uvođenje austrijskoga kaznenog postupka. Za sve ostale slučajeve vrijedili su i dalje mletački zakoni ili gradski statuti. Ukinute su bile prisilne regalije, dok su se ostavile samo one koje su od starine bile uobičajene.[167]

Ribarstvo se u Dalmaciji reguliralo po starim mletačkim zakonima. Na području šibenskoga kotara nije u to vrijeme, doduše, bilo onih krvavih sukoba između vlasnika potegača i vlasnika srdelara (vojga), karakterističnih za hvarsku komunu. Borba između vlasnika potegača i srdelara na području kotara Šibenik, ukoliko je takve i bilo, nije nikada uzimala takve dramatične oblike, kakvi su bili na ostalim područjima. Dapače, vlasnici trata su mimo zakona i ranije tolerirali takav ribolov srdelarama u svojim vodama. Padom Mletačke Republike i preuzimanjem uprave Dalmacije od strane Austrije na području kotara Šibenik sklopljene su dvije takve konvencije između vlasnika potegača i srdelara. Prva takva konvencija uglavljena je 1800., a druga 1803. Usmeni sporazum između

[163] Kraglski Dalmatin, br. 1., 12. srpnja 1806, str. 4 i 7.

[164] *Ožanić*, S., Poljoprivreda Dalmacije u prošlosti, str. 38, Split 1955.

[165] *Novak*, G., Prošlost Dalmacije II., Zagreb 1944, str. 287.

[166] Cf. bilješku 160, str. 74.

[167] Ibidem, str. 98.

ugovornih stranaka postojao je i ranije, ali istom za vrijeme austrijske uprave to je običajno pravo na području šibenskog arhipelaga dobilo i svoj određeni zakonski oblik. Dana 29. jula 1803. bila je sklopljena u kraljevskoj carinarnici u Šibeniku, u prisutnosti Mihovila Todorovića-Zanca i Augusta Gjadrova Ivanova, jedna takva konvencija. Pri njezinu sklapanju bili su pozvani i umoljeni da prisustvuju također i poznati svjedoci. Na samom sastanku bili su prisutni vlasnici potegača (trata) i to osobno Marko Gradiška, reč. Zaze, i Lorenzo Sandereh iz Prvića, Mate i Tomo Dean iz Zlarina, sudionici i vlasnici velikih potegača, koje su pripadale i drugima, kako rekoše, te harambaše (seoski glavari) Zvane Alić, Sargent Šimun, Agnus Capi sa žirjanske komune, koji su predstavljali dotičnu komunu i narod, Šimuna Ruma?, Tome Marvizija, Jakov Pasavora iz istog sela i vlasnici rečenih mreža srdelara, koji predstavljaju i ostala lica. Oni su između sebe uglavili ovaj ugovor:[168]

1° Gospodari (parcenevoli) velikih trata dozvoljavaju da gore rečeni seljaci iz Žirja ili vlasnici mreža srdelara mogu realizirati ribolov rečenim mrežama kod postaja određenih za ribolov srdela, da se i dalje koristi kraljevskom interesu ili za opstanak dotičnog naroda.
2° Izričito se zabranjuje gospodi vlasnicima da ikad bace svoje mreže ispred trata ili velikih mreža, niti prije nego ove budu bačene mogu baciti oni svoje. Ali oni će uvijek morati slijediti velike ako treba skupit onu ribu koja bi pred njima bježala.
3° Posebno se zabranjuje da vrše ribolov onih dana kad velike ne love.
4° Ako se ogriješe o bilo koju tačku ovog sporazuma, u koliko bi bili uhvaćeni u prekršaju, prekršiteljima će se neminovno konfiscirati mreža, a polovina lovine dodijelit će se kraljevskoj poreskoj vlasti, a druga u korist tužitelja i kraljevske carine. Dijelove će odrediti dvojica predstavnika, svaki izabran od jedne stranke.
5° Bit će dužnost vlasnika istih mreža da prijave kraljevskoj carini uhvaćenu ribu za namiru kraljevskih prava i to pod udarom kazna utvrđenih štampanim pravilnikom i sporazumom utvrđenim sa suvlasnicima potegača od 10. augusta 1800. godine.

Gotovo u isto vrijeme dok vlasnici ljetnih potegača na području šibenskog kotara sklapaju ugovore s vlasnicima srdelara Josip Devechi, u ime hvarskih vlasnika ljetnih trata, 1. lipnja 1804. upozorava suce istražitelje (giudice dirigente) na štetnost lova srdelarama, koje ipak više nijesu toliko štetne kao ranijih godina, jer se te godine uvela nova vrsta goleme mreže za lov skuša i lokarada, koje su odjednom postale vrlo kobne za lov trata (»perniciosissima alla pesca delle Tratte«).[169] Srdelare, koje

[168] *D'Erco*, Le voighe, Distretto di Sebenico, str. 48–51, Permesso dato alle voighe di pescare dietro le tratte (manuskript u gradskoj biblioteci u Splitu).
[169] *Novak*, G., cf. bilješku 3., dok. 134, str. 220.

su preko dva i pol stoljeća bile glavni neprijatelj ljetnih trata, ustupaju svoje mjesto novim konkurentima koji su počeli ugrožavati interese velikih poduzetnika ljetnih trata. Taj »vlasnički jal« seže daleko u našu ribarsku prošlost, a njegovi tragovi opažaju se još i danas, jer se on uvijek pojavi onda kad suvremenija i uspješnija ribolovna sredstva zamjenjuju starija i bezuspješna. Taj »jal« dolazi naročito do izražaja kad je u pitanju sloboda ribolova novim, modernijim ribolovnim sredstvima. Ljubomorno čuvanje starog reda i uobičajenih privilegija, u tom slučaju, postaje svetinja.[170] Da bi se očuvale stečene privilegije poduzimaju se sve dopuštene i nedopuštene mjere. Te su i takve mjere više puta u našoj prošlosti onemogućivale potpuno iskorišćivanje postojećih proizvodnih mogućnosti našega mora, a osobito bogatih fluktuacionih godina pojave plave ribe, specijalno srdele, na pojedinim područjima lova koja su ostala zatvorena različitim općinskim privilegijama za strane ribare u »domaćim vodama.«

7. RIBARSTVO ZA FRANCUSKE UPRAVE (1806–1813)

Mirom u Požunu (26. XII 1805) Dalmacija je došla pod francusku upravu. Francusko vladanje Dalmacijom, iako kratkotrajno, bilo je veoma korisno za privredno zaostalu pokrajinu kao što je to bila Dalmacija poslije propasti Mletačke Republike. Naročito prvo razdoblje francuske okupacije, tj. vrijeme uprave generalnoga providura Vicenza Dandola (1806–1809), bilo je zaista vrijeme privrednog uspona u toj pokrajini koju je Napoleon najprije pripojio talijanskom kraljevstvu, a zatim provinciji Iliriji. Ediktom providura Dandola od 26. XI 1806. Dalmacija je bila podijeljena u 4 distrikta (zadarski, šibenski, splitski i makarski). Šibenski distrikt, na osnovu te podjele, obuhvaćao je kantone Šibenik, Skradin i Knin.

Dandolo, preuzimajući upravu Dalmacije, posvetio je naročitu pažnju razvitku poljoprivrede uvođenjem novih mjera. Tako, na primjer, u svom izvještaju caru iz godine 1807. on predlaže nagrade za uzgajatelje krumpira, dudova i duhana, zatim predlaže uvođenje boljih kola, boljeg alata i bolje opreme. Preporučuje uvođenje i uzgajanje lana i konoplje, podizanje rasadnika iz kojih bi se narodu badava dijelile voćkice, dakako pod uvjetom dobra njegovanja, zatim umnožavanje uništa itd. Osobito upozoruje na neretvanska blata, na njihovu štetnost zbog malarije, kao i na njihovu prikladnost da se privedu poljoprivrednoj kulturi, pretvore u ribnjake itd.[171]

Zadojen učenjem fiziokrata, Dandolo je, jednom riječju, nastojao da što više podigne iz zaostalosti privredu povjerene mu pokrajine. Velika je šteta što je francuska uprava Dalmacijom bila kratkotrajna, jer bi ona, usprkos revoltu puka, potpirivanom mržnjom klera i svrgnutoga plem-

[170] Ibidem, dok. 135, str. 222.
[171] *Ožanić*, o. c., str. 43.

stva, uspjela da u Dalmaciji uvede mnoge korisne novosti potrebne za njen privredni razvitak. Te nove mjere nije bilo moguće provesti bez dobro organizirane trgovine, kojoj je Dandolo, sa svoje strane, posvećivao posebnu pažnju.[172]

Slične reforme kao u poljoprivredi, francuska je uprava nastojala provesti i u ribarstvu. Vrlo loše prilike u ribarstvu, koje su vladale u pojedinim gradovima Dalmacije, Dandolo je nastojao što prije sanirati. To on napominje i u svom izvještaju caru godine 1808. riječima:[173]

»... Ribarstvo, jednom obilati izvor bogatstva za Dalmaciju, pretrpjelo je ujedno s ostalim izvorima dalmatinskoga blagostanja, najžalosniji udes.

Dokazao sam Vam, Sire, lanjsko njegovo stanje i dobro vidjeste kako se je ono upravljalo, kako se riba prirediva la i do koje se svote mogla procijeniti riba u Dalmaciji potrošena, a do koje ona poslana u tuđinu kroz godinu dana.

Godina 1808. bila je namijenjena preporođaju dalmatinskog ribarskog zakonođavstva. Morali su dakle prestati svi oni rdavi postupci i carine kojima je neka politika, isto tako divlja kao besmislena, zatirala ribarstvo.

Kada se neko zemljište iz kojeg se vadi surova materija nalazi u porabi cijelog svijeta, kao što je upravo more, nerazložito je bilo nekoga obavezati da plaća upotrebu. Osobna dozvola, jedino protivna interesima sviju, morala se ukinuti i bijaše ukinuta.

Sloboda ribanja bi proglašena i objelodanjena bijahu razumna pravila, ustanovljena na osnovu vještačkog znanja, istinitosti probitaka i posebnih prilika ovog mora. Tako bi zajamčeno povećanje godišnjeg prihoda, ne rušeći u nepogodno doba godine, radi neznatnog probitka, one klice koje su još mogle biti izvor bogatijih susljednih godišnjih prihoda.

Jest, Sire, svima je poznata istina da palače po ostrvima, već srušene vremenom i siromaštvom, sve bijahu u prošlim stoljećima sagrađene plodovima ribarstva. U ona vremena neznanje je moglo možda biti jednako današnjem, ali očito bilo je manje zablude, nereda i pohlepa.

U onim mjestima gdje pomorske prilike nijesu ove godine smetale ribanju prikazalo je ono čudnih uspjeha, tako da od usta do usta prelazeći takova nenadna radost izazva svuda blagoslov svrhu onog Vladara koji je svojim utjecajem umio dovesti i stvari manje znamenitosti do boljega reda.

Radilo se o tome, kako će se siromašnome narodu podati veća količina sredstava prehrane, crpeći je iz opsežnog spremišta, koje, sudjelovanjem pogodnih prilika, može da postane neiscrpivo. Naumilo se staviti u ruke puka glavnica što se imala sakupljati po nutarnjim i inostranim tržištima, pošto je svuda na glasu posoljena dalmatinska riba; htjelo se

[172] Cf. bilješku 163, str. 8; Rapporti sullo stato della Dalmazia al fine di decembre del proved. gener. V. Dandolo negli anni 1806–1807, Oggetti Interni par. 9, str. 29–33 (rukopis u Arheološkom muzeju Split).

[173] Rapporti sullo stato della Dalmazia al fine di decembre del proved, gener. V. Dandolo, negli anni 1808–1809, Oggetti Interni, str. 106, Parte prima; pismo upućeno caru u izvještaju iz god. 1808.

najposlije postupati po Vašim načelima dobrotvornosti prema Dalmatincima. Nadam se, da će Dalmacija imati trajne koristi u ovom dijelu narodnog prihoda.«

Poduzimanje novih mjera u ribarstvu Dalmacije bilo je neophodno potrebno. O potrebi tih novih mjera piše i Kraglski Dalmatin 11. septembra 1807.[174] Članak je napisan u svrhu razgolićivanja nesređenog stanja u ribarstvu Dalmacije. U prvom poglavlju dotičnog članka, izneseni su općeniti podaci o teškim prilikama u kojima se tada nalazilo ribarstvo Dalmacije. Kao rezultat toga lošeg stanja ribolov je, kao zanimanje koje se nekada držalo u Dalmaciji, nestao. Nestručnost ribara i »ubitačni način njihova ribolova«, zatim loše smišljeni zakoni različitih gradova, natjerali su ribara da napušta svoju profesiju i gotovo su uništili njegov zanat. Sami postojeći zakoni, pravilnici itd. bili su ga podvrgli tolikim formalnostima, gubicima, procjenama, tarifama, kaznama ličnim i materijalnim, kao da se upravo namjerno htjelo, da se totalno uništi taj obilni izvor uzdržavanja i bogatstva Dalmacije.

Svima mogućim navedenim zaprekama pridružile su se još i previsoke cijene lađama, mrežama, kao i svima ostalim instrumentima za ribolov u krajevima gdje nedostaju kapitali za pravljenje znatnih anticipalnih troškova. Svi navedeni razlozi doveli su do lošeg stanja u ribarstvu Dalmacije na početku XIX stoljeća. Ribari, nije ni čudo, poslije svih tih zapreka i nerentabilnosti ribarstva radije su se (1807 godine!) prihvaćali bilo kojega drugog zanata, a napuštali svoj, nego da i dalje trpe ta bezakonja. Kao posljedica te nerazumne politike prema ribarskoj privredi, već se god. 1807. moglo kazati, da na području Dalmacije ne ribari nitko od domaćih stanovnika, osim seljaka s obale i školja i to u onim vremenima, kad su manje okupirani svojim poslovima na zemlji. Taj sezonski karakter proizvodnje doveo je do toga da ribolov kao zanimanje životari »i jedino da je nešto malo više nego nikakav« (e perciò Ia pesca, come Arte, langue ed è poco meno che nulla in queste parti).

Dalmatinski ribar u takvim je prilikama daleko od toga da svojim izlaganjima i naporima, ma kakvi oni bili, dobije priznanje i dostojnu korist. Umjesto toga, kad se on vraća svojoj obali sa svojim proizvodima, »nailazi na neprijateljsku obalu, gdje ga dočekuju takse, zapreke, smetnje, šikaniranja, koja neslobodoljubiva i loše shvaćena administracija naziva Pravilnicima.«[175]

Ni šibensko područje nije bilo izuzeto od te općenite situacije u ribarstvu Dalmacije. Za vrijeme francuske uprave to je područje, pored poznatog zubaca krunaša, obilovalo i različitim drugim vrstama ribe, kao na primjer: ovrate, pagari, lubini, cipli, ugori, trlje, iglice, škrpine, salpe, kovači i pici, i to u vrlo velikim količinama u usporedbi s drugim mjestima u Dalmaciji.[176]

[174] Kraglski Dalmatin, br. 37, 11 sept. 1807. Cenni sulla pesca in Dalmazia, str. 289, 290, 291, 292, 293 (rukopis u Arh. muzeju Split).

[175] Ibidem, l. c.

[176] Ibidem, l. c.

Tunji su se u to doba lovili na području šibenskoga distrikta u selima Krapnja i Zatona, a lov nije bio neznatan. U šibenskom se kotaru za vrijeme francuske uprave lovilo godišnje oko 800 libra tunja.[177]

Međutim, pored sveg obilja ribe, ribarstvo je šibenskoga područja i dalje nazadovalo. U takvoj situaciji »bilo je potrebno misliti kako uvesti dobro smišljene mjere znanja, naročito da se ne uništava, nego pomaže priroda u tome sklona Dalmaciji, upravo kao u tolikim drugim produktima i svojim korisnim dispozicijama, u kojima ima kao prvog protivnika i neprijatelja samog čovjeka kojeg bi ona htjela obdariti.«[178]

Da bi se to zaista i postiglo, bilo je potrebno uvesti nove mjere koje će regulirati stanje ribarstva u Dalmaciji. Godina 1808., kao što kaže Dandolo u svom izvještaju caru, bila je godina »preporoda ribarskog zakonodavstva« u povjerenoj mu pokrajini. Ribar pod francuskom upravom postaje ravnopravan građanin, pa su, prema tome, i ribari bili oslobođeni svih ograničenja koja su ih sprečavala da što slobodnije iskorišćuju bogatstvo mora. Sloboda uvoza i izvoza ribe omogućila je ribarima da po »nutarnjim i inostranim tržištima plasiraju svuda na glasu posoljenu dalmatinsku ribu.«[179] Ta sloboda ribolova, kao i potpuna sloboda izvoza i uvoza u sva mjesta bez razlike, uz neke sitne carine, bila je proglašena dekretom od 16. decembra 1807. Oslobađanje od carine, kao i mogućnost slobodnog uvoza i izvoza u sva mjesta, a ne samo u Veneciju, kako je to bilo ranije propisano venecijanskim zakonicima, znatno su utjecale na daljnji razvitak i obnavljanje zapuštenog ribolova u Dalmaciji.

Prvi odraz toga novoga slobodarskog duha i njegova utjecaja na promjene u ribarstvu Dalmacije, možda je i molba vlasnika ljetnih trata Zlarina, Prvića, Žirja i Šibenika, da ljetni ribolov na srdelu bude slobodan.[180] Svjesni koliko takva zabrana može štetiti ribolovu, ribari šibenskoga područja, koji su naročito bili pogođeni različitim venecijanskim odredbama o pravu korištenja Kornatskih otoka, tražili su od Ministarstva trgovine, da dozvoli slobodu ribolova za ljetne trate (»che la pesca delle Sardelle venisse dichirata illimitatemente libera.«)[181]

Traženje ribara šibenskoga područja francuska je uprava uputila na mišljenje hvarskoj deputaciji koja je bila poznata kao najkonzervativnija u tom pogledu. Za razliku od ribara šibenskog područja hvarska je deputacija bila protivna i samoj ideji takve slobode. Na upućeno pismo ribara Prvića, Zlarina, Žirja i Šibenika ona odgovara negativno, jer »ima potpuno suprotno mišljenje od rečenih vlasnika i smatra da bi bilo apsolutno štetno pod svakim izgledom slobodno i bezgranično vršenje djelatnosti toliko važne za Dalmaciju kao što je ribolov srdela . . .« »Zbog svega toga, premda ovoj delegaciji nisu jasni razlozi zašto se pokrenula ova ideja od gore navedenih ribarskih vlasnika, deputacija smatra kao sasvim suprotnu od razumnog tu misao, kao što smatra za potrebno čuvanje

177 Ibidem, l. c.
178 Ibidem, l. c.
179 *Katurić,* M., Smotra Dalmatinska, br. 89, god. XV od 8. XI 1902.
180 Cf. bilješku 170, str. 221–222.
181 Ibidem, l. c.

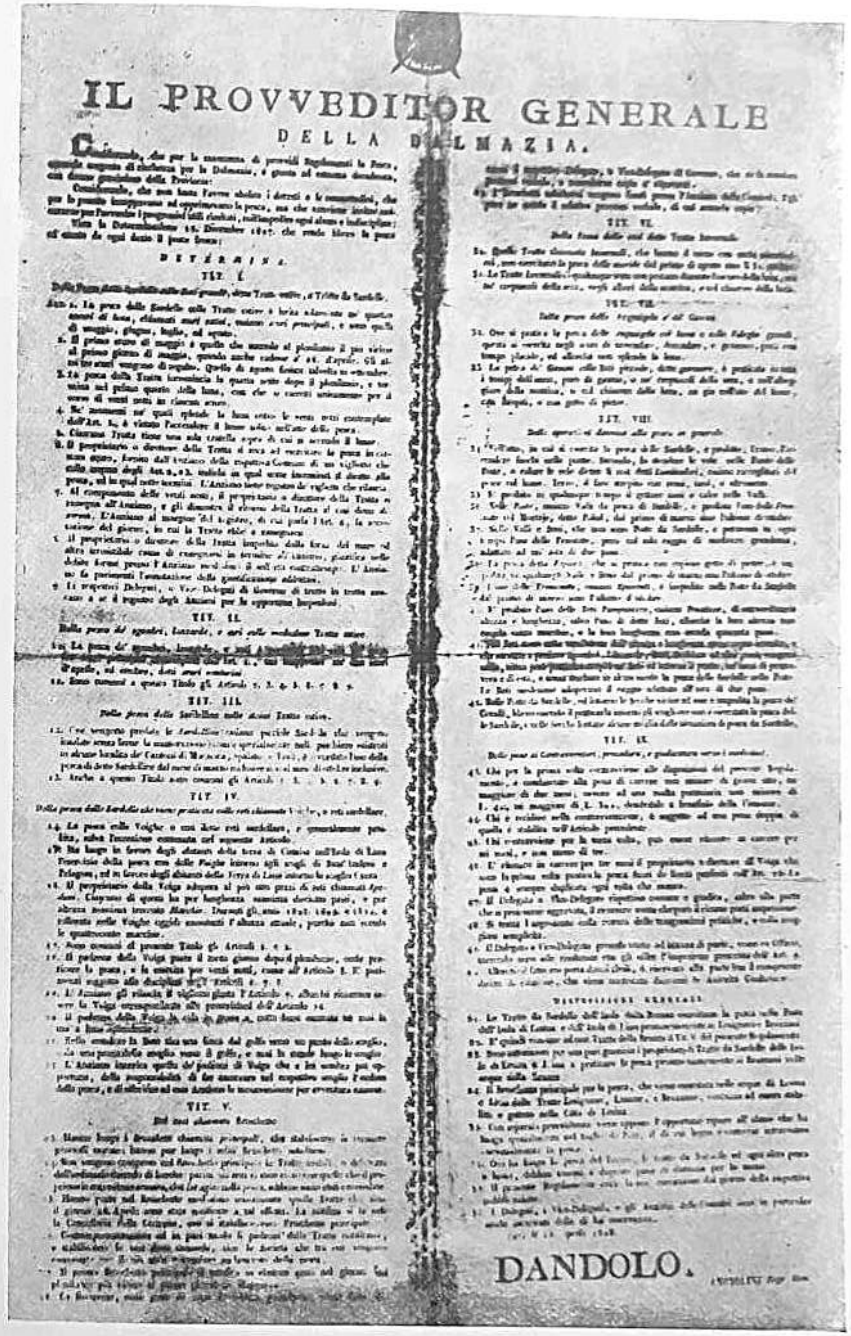
IL PROVVEDITOR GENERALE
DELLA DALMAZIA.
DANDOLO.

Slika 8. Dandolov pravilnik o morskom ribolovu 1808.

svih postojećih odredaba o navedenom vršenju ribarske djelatnosti, koja strada ponovno samo kad izvršioci izlaze iz granica odredaba i prepuste se svojoj volji.«[182]

Ideja slobode ribolova nije bila po volji hvarskoj deputaciji. Nije im bila jasna svrha »takve ideje.« Međutim, ona je bila veoma jasna francuskoj upravi u Dalmaciji, kad je slobodarsku i za ono vrijeme veoma revolucionarnu ideju šibenskih ribara uputila izravno hvarskoj deputaciji. Ali, bez obzira na konzervativan stav hvarske deputacije, Dandolo izdaje 16. decembra 1807. dekret kojim dopušta slobodu ribolova i oslobađa ribolov i svježu ribu od svakog nameta (»rende libera la pesca ed esente da ogni dazio il pesce fresco«).[183]

Nakon proučavanja stanja ribarstva u Dalmaciji godine 1807., zatim anketiranja pojedinih distrikata i kantona, koo i savjetovanja s domaćim ljudima na području ribarstva, Dandolo izdaje 15. aprila 1808. novi Pravilnik o ribolovu u vodama Dalmacije.[184] Mnoge su se uredbe iz toga Pravilnika zadržale sve do najnovijih dana na pojedinim područjima duž naše obale. U svom uvodniku Pravilnik skreće pažnju na to kako je, zbog nedostatka dobrih zakona, ribolov propao na štetu provincije. Dekret je predvidio važne propise za ljetni ribolov: srdela, skuša, lokarda (plavica), šnjura i srdelica te je odredio razvrstavanje riba u »pošte ili lovišta«, ždrebanjem (brušketom) i ujedno zabranio upotrebu štetnih sprava i mreža.[185] Čl. I Pravilnika govori o ribolovu na srdele velikim, ljetnim mrežama. Čl. II govori o ribolovu na skuše, lokarde i šnjure tratama. Čl. III određuje kako treba da se love srdelice istim tratama. Kako će se loviti srdele mrežama, zvanim vojge, određuje čl. IV; u čl. V određeno je kako se vrši brušket i kada se to čini. Lov tzv. zimskim mrežama određen je u članu VI; čl. VII govori o lovu iglica i gavuna, a čl. VIII o činima koji škode lovljenju uopće. U čl. IX određuju se kazne za one koji prekrše naredbu, a u posljednjem članu Opće odredbe određuje se da Bračani mogu loviti u hvarskim i viškim vodama, a Hvarani u bračkim vodama. Glavni brušket bacat će se u Hvaru.[186]

Dandolov Pravilnik o ljetnom ribolovu predstavlja, bez sumnje, novo poglavlje u ribarstvu Dalmacije na početku XIX stoljeća. Duh pravilnika očituje se u slobodnom obavljanju ribolova na pojedinim »poštama«, vezanim jedino uz brušket. Nažalost, u tom pravilniku dolazi do izražaja ozakonjenje i mnogih postojećih pravila u ribarstvu Dalmacije, koje je Dandolo preuzeo iz mletačkoga zakonodavstva. Tako je, na primjer, Pravilnik preuzeo iz mletačkog zakonodavstva staru borbu između vlasnika ljetnih trata i malih srdelara, zabranjujući lov vojgama u čl. IV,

[182] Ibidem, l. c.
[183] Ibidem, dok. 139, str. 233.
[184] Ibidem.
[185] Ibidem.
[186] Ibidem, str. 234–239.

p. 14 i 15.[187] Čini se da je pri toj zabrani lova vojgama mnogo kumovao i hvarski poddakon Jakov Foretić kojemu Dandolo 18. aprila 1808. specijalno zahvaljuje na dostavljenom elaboratu o ribarstvu koji je on obilno iskoristio za njegov »Regolamento«.[188]

Nakon objavljivanja Pravilnika o ribolovu 15. travnja 1808. bilo je uloženo više žalbi i traženja objašnjenja u vezi s tim pravilnikom. U povodu tih žalbi, a želeći da što bolje organizira zakonodavstvo, Dandolo zatraži potanja objašnjenja od različitih ureda.

Šibenska komuna, među ostalim komunama, također je bila zamoljena za mišljenje. Umjesto odgovora, ona dostavi žalbu stanovnika otoka Žirja na p. 14. i 15. Pravilnika. Zabrana lova vojgama nije odgovarala postojećoj praksi na šibenskom području. Sklopljene konvencije između vlasnika ljetnih trata i vlasnika malih mreža-vojga god. 1800. i 1803., zatim traženja slobode ribolova za ljetne trate od strane vlasnika Zlarina, Prvića, Žirja i Šibenika, kosile su se s donijetom uredbom. Te su konvencije dozvoljavale vojgama (bez određivanja broja) da slijede trate i da love ribu koja bježi iz trata. U konvenciji od godine 1803. također je bilo zabranjeno da se vojge bacaju ispred trata i da love u danima kad ne love trate.[189] Odredba p. 14. Dandolova Pravilnika predstavlja, prema tome mjeru toliko više neuvidavnu za ribare otoka Žirja i Prvića koliko su oni medusobno uglavili konvenciju prema kojoj je ribolov vojgama bio koristan »koliko kraljevstvu, toliko i za uzdržavanje samog pučanstva.« Da postojeća konvencija između ribara šibenskog područja i dalje ostane na snazi, ribari otoka Žirja uložili su 6. maja 1808. žalbu protiv p. 14. i 15. Dandolova Pravilnika. Žalba je upućena preko izvanrednoga komesara u Šibeniku, generalnom providuru. U toj žalbi vojgari otoka Žirja navode kako je »šibenski teritorij onaj koji, kao i drugi, a možda i više nego drugi, izvlači svoje izdržavanje većim dijelom od ribolova. Fertilnost i skupocjenost ovog proizvoda, jednako koristan javnosti kao i privatniku, dala je života teritorijalnoj industriji da po mogućnosti prosperira i pod drugim prošlim vladavinama. Međutim, kasnije zapreke i loše shvaćena politika obustavila je velikim dijelom napredak ribolova u ovom području.« Da se te greške prošlih vladavina ne bi opet pravile, vojgari otoka Žirja zaklinju generalnog providura da im dozvoli »nastavak upotrebe rečenih mreža vojga sa svim onim primjedbama i svetim nealteriranim obavezama, navedenim u sporazumu iz godine 1803«.[190]

Molba žirjanskih vojgara nije bila uvažena. U pismu upućenu prokuratorima vojgara Visa i Komiže providur Dandolo je 15. maja 1808. od-

[187] Ibidem, str. 235: TIT. IV.: Della pesca delle Sardelle che viene praticata colle reti chiamate Voighe, o reti Sardellare.

14. La pesca colle Voighe o così dette reti sardellare, e generalmente proibita, salva l'eccezione contenuta nel seguente Articolo.

15. Ha luogo in favore degli abitanti della terra di Comisa nell' Isola di Lissa l' esercizio della pesca con delle *Voighe* intorno agli scogli di Sant'Andrea e Pelagosa, ed in favore degli abitanti della Terra di Lissa intorno lo scoglio Cazza.

[188] Ibidem, dok. 138, str. 232–233.

[189] Cf. bilješku 168, str. 48–51.

[190] Ibidem, l. c.: Ricorso dei Voigari di Zuri contro il regolamento Dandolo,

Proscritte le Voighe col regolamento Dandolo anche dai mentovati luoghi implorarono la loro salvezia, con la seguente supplica diretta in data 6 maggio 1808. al regio Commissario straordinario in Sebenico.

Regio Sig. Commissario straordinario di Governo!

Frà i teritorj della Dalmazia questo di Sebenico è quello, che al pari e forse più di ogni altro ritrae il proprio sostentamento nella maggior parte dall' esercizio della pesca.

La fertilità e la preziosità di questo prodotto, utile egualmente al pubblico ed al privato ha animata l'industria territoriale a prosperare possibilmente il successo anche sotto i passati Governi.

Gli ostacoli d'una mal intesa politica ne ha arrestati in gran parte i progressi, ma ad ogni modo l'interesse degli esercenti quest'arte, ha cercato per quanto fù possibile di misurare i funesti effetti.

Non tutti costituiti dalle vicende della sorte, e per la scarsezza delle poste in stato di adoperare le reti grandi estive per la pesca delle Sardelle, Sgombri, e Suri, e dall' altro latò dolenti nel vedere dispersa una quantità di pesce, che s'involava alle Tratte grandi, hanno costruite le piccole reticelle dette Voighe, ossiano reti d'imbrocco.

L'abuso di queste ha portato nè tempi passati moltiplici questioni, che a vicenda si soppivano, e si riproducevano trà i proprietarj di queste, e delle Tratte grandi, e tra gli abboccatori del Dazio.

A tutte queste nell'anno 1803 fù tirata una linea, e tutte queste furono eliminate, e sepolte nel silenzio coll'accordo 29 Giugno dell'anno stesso(a:).*

Le discipline col medesimo stabilite hanno banditi tutt'i danni che apportavano alla pesca in generale, hanno promossa la floridezza della pesca, hanno incrementato l'erariale interesse, ed hanno preservato uno dei principali fonti di sussistenza a quasi tutto lo Scoglio di Zuri che più d'ogni altro ne è provveduto.

L'articolo 14. del saggio e providente Regolamento della pesca vieta l'uso di dette reti in generale, ma il successivo § 15. lo accorda a quelli di Comisa unicamente.

Le quella Comune ha meritato le cure speciali del Governo si lusingano anche i proprietari di quelle dello Scoglio di Zuri di questo Cantone di non essere indegni –

Sopra questo Scoglio fanno centro tutte le Tratte grandi, sopra questo egualmente le reticelle, e sopra questo sono anche stabiliti i magazzini di tutti i Pescatori.

Uno solo tra gli abitanti di questo Scoglio ha la Tratta grande, e tutti gli altri usano la così detta Voiga, che pure è usata anche d'alcuni proprietarj di Tratte grandi –

Questa rete alimenta tante famiglie e con esse quasi tutto quel miserabile Comune posto in mezzo al mare, e più distante d'ogni altro abitato dal continente.

Questa rete adoperata con quelle misure che sono convenute non porta nocumento alle grandi, anzi col raccogliere quel pesce, che emigra, e deserta, accresce l'erariale interesse.

E perciò che li nominali nella unita procura si presentano ossequiosi a Lei Sig. Commissario, ed implorano perchè si degni di prendere in considerazione le umiliate loro ragioni e convenienze, e qualora le trovi corrispondenti alla verità discenda ad accompagnare la presente devota loro supplicazione all'autorità Superiore di S. E. Provveditore Generale, da cui parti detto Regolamento, con cui implorano che sia loro accordata la continuazione dell'uso di dette reti dette Voighe con quelle avver-

* (questo accordo e la premessa convenzione).

bio žalbu vojgara otoka Žirja, naponinjući pri tom svim delegatima i vicedelegatima da se drže usvojenih pravila pri rješavanju svih sporova koji bi iskrsli oko ribolova vojgama.[191]

Dandolova poruka delegatima i vicedelegatima pojedinih distrikata nije čini se imala mnogo uspjeha na šibenskom području. Ribolov vojgama vršio se tamo i dalje kao i prije, dok još Pravilnik nije bio donesen. Teško je vjerovati da bi takav ribolov mogli napustiti pojedinci koji su ga obavljali toliko godina i koji su u njemu našli odlično sredstvo prehrane.[192]

Nakon odlaska Dandola (29. januara 1810.) francuska je uprava u Dalmaciji vrlo malo učinila za prosperitet ove pokrajine. Iste godine Dalmacija je pripojena provinciji Iliriji. U tom sastavu ostala je sve do kraja 1813. kad čitava Dalmacija, osim otoka, dolazi ponovno pod vlast Austrije. Dana 5. decembra 1813. austrijska vojska zauzima Zadar, 18. decembra Klis, 5. januara Kotor i 18. januara 1814. Dubrovnik. Knin, Šibenik, Trogir i Split bili su zauzeti bez ikakva otpora. Evakuaciju otoka izvršili su Englezi od 15. jula do 8. augusta 1815. Zaključcima Bečkoga kongresa godine 1815. Austrija je i diplomatskim putem zaposjela Dalmaciju koju je već prije bila okupirala.

8. RIBARSTVO ZA DRUGE AUSTRIJSKE UPRAVE (1813–1918)

Druga austrijska uprava, koja je trajala više od jednoga stoljeća, ostavila je svojih tragova i u ribarstvu Dalmacije. Za vrijeme te dugotrajne okupacije, većina ribarskih problema bila je rješavana u okviru postojećih propisa. Glavni interes u prvoj polovini XIX stoljeća, pored ljetnjeg ribolova, bio je posvećen reguliranju ribolova koćom uzduž istočne obale Jadranskoga mora.[193]

tenze, e sacri inalterabili impegni, che si aggono nell' accennato Convegno 1803. e setto qualunque altra modificazione e disciplina, che la saggezza del Governo credesse di stabilire, onde conciliare, colla prosperità della pesca l'interesse dell'Erario e le commoventi e compatibili convenienze supplicanti.

Sebenico 6 maggio 1808.

[191] Ibidem, l. c.: Licenziamento del ricorso

Dissi già, che il Provveditore Dandolo licenziò questo ricorso, e cio col comunicare ai supplicanti il tenere della summentovata lettera scritta in data 15. maggio ai Procuratori dei Voigari di Lissa e Comisa, di cui Dandolo avea rimessa una copia a tutti i rispettivi Delegati e vice Delegati per loro norma nel caso che insorgessero questioni intorno alla pesca delle Voighe.

[192] Ibidem, l. c.: »Ma sembra che come prima la pesca colle voighe vi fu esercitata senza essere colpita dalla legge, cosi pure dopo pronunziata la loro proibizione la legge restasse innosservata; egli è infatti difficile credere, che tale pesca avesse potuto esser abbandonata da individui che l'avevano esercitata per tanti anni, e che trovavano in essa quasi gli mezzi di sostentamento.« –

[193] Cf. Dubinski ribolov, Prinosi proučavanju ekonomike ribarstva i ribarstvenog prava, knjiga 3, Zagreb 1960.

Dandolov pravilnik o ljetnjem ribolovu doživio je, s vremenom, neke svoje nadopune. Do 1819. dozvola za lov vojgama još se uvijek ograničivala na stanovnike otoka Visa. Pojava vojga na otoku Hvaru izazvala je žučljive rasprave.[194] Ali, bez obzira na revolt hvarskih vlasnika trata, austrijska uprava dekretom od 12. jula 1820. D. 10770. dopušta ribolov vojgama. Sve žalbe vlasnika ljetnih trata protiv upotrebe vojga bile su odbijene dekretom vlade od 16. maja 1821.[195] Novim dekretom od 29. juna 1824. austrijska uprava dopušta, štoviše, vojgama da mogu slobodno loviti iza ljetnih trata te da moraju, poput trata, bacati ždrijeb (brušket) za pošte, ne bi li se ribolov mogao obavljati normalno.[196]

Slabe lovine srdele između 1820. i 1830. na području srednje Dalmacije, dale su povoda vlasnicima ljetnih trata, da traže ponovno ukidanje slobode ribarenja vojgama, povezujući slabe godine lova s dozvolom lovljenja vojgama. U tom svom traženju djelomično su i uspjeli. Već godine 1830. dolazi do zabrane lova vojgama u blizini položaja, određenih za lov ljetnih trata. Vojgama se dopuštao jedino ribolov na udaljenosti najmanje od jedne morske milje sa svake strane trate i na mjestima gdje se ne lovi tratama. Status quo je potrajao sve do 1880.[197]

Vojgari otoka Žirja kojima je prva žalba protiv zabrane upotrebe vojga bila odbijena,[198] uputili su bili 1819. novu žalbu protiv § 14. Dandolova Pravilnika. Kao lajtmotiv njihovih traženja oni ponovno navode zaključke konvencija od 1800. i 1803. Žalba vojgara otoka Žirja ovaj je put bila uvažena. Godinu dana kasnije, tj. 1820., kako smo to prije naveli, vlada dopušta slobodan lov vojgama.

Međutim, nijesu samo vojge bile predmet neprekidnih napada vlasnika ljetnih trata. Isto tako u godinama slabih pojava srdele napadale su se i koće, kao uzročnici »sterilnosti« mora. Sloboda koćarenja, koja je bila uvedena za vrijeme prve austrijske uprave, nije bila po volji vlasnicima ljetnih trata. Oni su uvijek podizali tužbe protiv upotrebe koća zato što one, navodno, uništavaju jaja srdele, stružući po morskom dnu.[199] Tak-

[194] Cf. bilješku 3, dok. 168, str. 296: »Fino agli anni 1818, 1819, gli argomenti di pesca colle Voighe limitavansi ad alcuni abitanti della terra di Comisa e ad alcuni abitanti della terra di Lissa, concentrati già nell'esercizio relativo alle acque dei lontani scogli di Pelagosa, Cazza e S. Andrea. Entro essi anni 1818 e 1819 per la prima volta sorsero Voighe in Lesina. Nacquero forti discussioni sulla loro ammissione . . .«

[195] Ibidem, l. c.; Cf. bilješku 168, str. 90–91: »In favore della pesca delle Voighe dietro le Tratte furono conchiuse due Converzioni fra quei Trattari e Voigari; una una nell'anno 1803. – Col Decreto del Governo Dalmato dattato 12 giugno 1820 D. 10770 fù pure permessa tale pesca. – Con Decreto 16. maggio 1821 D. 7865 venne rigettato un relativo ricorso dei Trattari.«

[196] Ibidem, l. c. Le Voighe. ». . . e col Decreto dei 29 Giugno 1824 D. 10115 fù ordinato che le Voighe per pescare dietro le Tratte facessero pure un broschetto come le Tratte, di pescare cioè con fanno regolare.«

[197] *Milić*, N., Zaštita ribljeg bogatstva i ribarstva na Jadranu, str. 21, Prinosi proučavanju ekonomike ribarstva i ribarstvenog prava, knjiga 1, Zagreb 1955.

[198] Cf. bilješku 191.

[199] Cf. bilješku 3, dok. 166, str. 287: »Ora un nuovo argomento di abuso e di grave danno a tale industria viene ad essere recato agli industrianti, ossiano proprietarj di tratta da Sardelle di Lesina, per mezzo di perniciosissime operazioni di pesca nelle acque e presso alle Valli, dette Poste, ove si esercita la pesca di Sardelle – Tale

vih je pritužaba u prvoj polovini XIX stoljeća bilo veoma mnogo. Što više, i sam dalji razvitak koćarenja bio je za vrijeme druge austrijske uprave neprekidno u znaku zabrana i dozvola lova koćama. Te zabrane ili dozvole, koje su se vrlo često mijenjale, davale su se ad hoc, a ne na osnovu faktičnoga stanja ribljeg fonda. U duhu tih i takvih dispozicija donesena je 1835. i uredba o zabrani koćarenja. Odlukom od 6. maja 1835. No 12188/4516, vlada donosi pravilnik o pomorskom ribolovu na obalama Jadranskoga mora (Regolamento disciplinare per la pesca di mare nella costa del Golfo Adriatico). Tim pravilnikom (§ 2) bio je zabranjen svaki ribolov koji se smatrao škodljivim za razmnožavanje ribe. Ribolov koćom koju su povlačile dvije lađe bio je, prema odredbi spomenutog paragrafa, bezuvjetno zabranjen. Drugih odredaba o zaštiti morskog bogatstva nije sadržavao dotični pravilnik, već je više polagao važnost na samu redarstvenu stranu uređenja ribolova.[200] Zato i izdaje pokrajinska vlada 7. augusta 1835. N. 14504, poseban redarstveni pravilnik za ribolov na obalama Jadranskoga mora (Regolamento per la polizia della pesca di mare alle coste dell'Adriatico).[201]

Često mijenjanje odluka za koćarenje i protiv njega stvaralo je još veći nered u ribolovu. Različiti zakonski propisi, umjesto razumijevanja, unosili su još veću zabunu u ribarstvo. To ističe i c. kr. okružni kapetanat u Splitu u svom izvještaju br. 62 od 22. rujna 1850. kad kaže:

> »Nakon čitavog niza odluka, koje su zabranjivale, dopuštale, uvjetovale, izmjenjivale, potvrđivale i bezuvjetno uklanjale i uvijek bile promjenljive, nauka nije ništa dobila, a vlasti, koje vode brigu o ribarstvu, našle su se u takvom položaju, da se na svakom koraku sukobljuju sa svojim vlastitim propisima, dok naizmjence zadovoljni i ozlojeđeni ribari uvijek imaju otvoreno polje za nove prigovore. Jednom riječi, da se poslužim izrazom, koji je s iskrenom istinitošću upotrebila općinska skupština – prešli smo *iz svjetlosti* u kaos.«[202]

* * *

U tim neprekidnim borbama između vlasnika ljetnih trata, sitnoga obalnog alata i vlasnika koća, šibensko se područje uopće ne spominje. Čitav ribolovni alat koji su posjedovali ribari šibenskoga područja u prvoj polovini XIX stoljeća bio je uglavnom priobalni. Jedino što je moglo interesirati ribare kotara Šibenik jeste: poštivanje odredaba § 1. Pravilnika o pomorskom ribolovu, po kojemu se stanovnicima obale daje

abuso e danno si opera per parte de Pescatori di Chioggia stanziati a Spalato e che pescano con reti a strascino ossiano a fondo. – Come si sà verso il principio della Primavera le Sardelle permanenti depongono presso i lidi le loro ovaje dalle quali si formano poscia le masse di tali pesci che vengono predate dalle Tratte estive. – Interessa grandamente che tali germi non vengano distrutti, come del pari grandemente interessa che non vengano distrutti i pascoli alle masse medesime . . .«

[200] *Milić*, o. c., str. 40.

[201] *Krisch*, A., Die Fischerei im Adriatischen Meere, str. 259, Pola 1900.

[202] Cf. bilješku 193, str. 135.

isključivo pravo ribolova unutar jedne morske milje.[203] Svako ugrožavanje tog prava bilo je, po svoj prilici predmet neprekidnih pritužaba od strane ribara šibenskoga područja, iako o tome nemamo nikakvih podataka.

Ekonomski izvještaj o stanju ribarske industrije na području kotara Šibenik u posljednjem deceniju prve polovine XIX stoljeća to potvrđuje. U katastarskom popisu šibenskog distrikta 1840–1841. (Operato dell' Estimo Censuario distretto di Sebenico),[204] nalazimo i podatke o ribarstvu. Podaci su veoma interesantni jer ukazuju na postojeće stanje, kao i mogući smjer kretanja ribarstva na šibenskom području. Ti su podaci izneseni u § 15, u poglavlju industrija, i to za ova mjesta: Zlarin, Tijesno, Tribunj, Prvić, Žirje, Murter, Krapanj, Zaton i Zlosela. Nedostaju bilo kakvi podaci o ribarstvu za mjesta: Rogoznica, Vodice, Mandalina i Betina. Ekonomsko stanje i zanimanje pučanstva, na osnovu izvršenog popisa četrdesetih godina prošloga stoljeća, bilo je ovo:

Zlarin:

> Na ovom otoku, pored poljoprivrede, mnogi se stanovnici bave i ribolovom vršama, košarama od drva, ostima, malim mrežama, zatim većim mrežama, tratama za lov srdela, skuša, iglica i gira. Za obavljanje ribolova bilo je ukupno upotrebljeno 36 opremljenih lađa sa 149 ribara. U lovu na koralje bilo je angažirano 12 lađa sa 5 ljudi u svakoj ladi. Veliki broj stanovnika ovoga otoka bavi se pomorstvom. Na 44 bracere i trabakula, bila su 1840. stalno uposlena 184 profesionalna pomorca.[205]
>
> Ribolov na ovom otoku, koji je nekada bio vrlo važna grana privrede,[206] pokazuje tendenciju opadanja. On ustupa svoje mjesto navigaciji koja – kako vidimo – već 1840. okupira znatan broj stanovnika otoka. Ova tendencija napuštanja ribarstva u korist pomorstva kod stanovnika otoka Zlarina bit će još jače izražena u drugoj polovini XIX stoljeća. Do propadanja jedrenjaka (1900) Zlarinjani su imali jaku flotu trabakula, brikova, bracera, škuna itd. kojima su trgovali po Jadranu i po Sredozemnome moru.[207] Pomorci i kapetani s otoka Zlarina bili su poznati u prošlom stoljeću.

Tijesno:

> Ribolov nije, kao ni ranije, bio nikakvo zanimanje pučanstva u ovom mjestu. On se uglavnom obavljao za vlastite potrebe.[208]

[203] *Lorini*, P., Ribanje i ribarske sprave pri istočnim obalama Jadranskoga mora, str. 205, Beč 1903.

[204] Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju–Split (rukopis).

[205] Ibidem: Operato dell' Estimo Censuario del Comune di Zlarin, Introduzione, Riparto Censuario No. 2. Distretto di Sebenico, § 15 (Industria), Zlarin li 11 ott. 1840.

[206] Cf. bilješku 107.

[207] Cf. bilješku 13, str. 179.

[208] Cf. bilješku 204: Riparto Censuario No. 2. Distretto di Sebenico. Operato dell' Estimo Catastale del comune censuario di Stretto – § 15 (Industria), Stretto li 21. II. 1841.

Prvić:

Ribarstvo je na ovom otoku i dalje vrlo važna grana privrede pučanstva. Ribolovom se bavi oko 310 stanovnika sa 57 opremljenih lađa. Međutim, ako uzmemo u obzir da je 1792. u Prviću bilo registrirano ukupno 79 lađa, a od toga za lov srdela i gavuna 56, mogli bismo izvesti zaključak da i na ovom otoku ribolov ne samo stagnira, nego da pokazuje očitu tendenciju opadanja. Poput Zlarinjana, i Prvićani se posvećuju pomorstvu, ali u mnogo manjem broju.[209]

Žirje:

Sezonski karakter ribolova na srdele i ostalu ribu još uvijek je dopunsko zanimanje pučanstva ovog otoka.[210]

Tribunj:

Ribarstvo se uopće ne spominje. Postojeće lađe upotrebljavaju se jedino za prijevoz različitih predmeta unutar i izvan mjesta.[211]

Murter:

Sitni ribolov vršama, baketinama, ostima, rijetko malim mrežicama za lov ribe, i dalje je karakterističan za ovaj otok. Tvrdnja opata Fortisa, »da se Murterani malo bave ribarstvom«, pred više od pola stoljeća i dalje ostaje nepromijenjena. Veliki broj gajeta (138) služi im, uglavnom, za potrebe saobraćaja s okolnim mjestima.[212]

Krapanj:

Osim sitnoga ribolovnog alata, stanovnici otoka Krapnja, bave se također i lovom tunja i pálamida, a ponajviše vađenjem spužava. Spužvarstvo je glavna industrija ovoga malog otoka. U toj industriji je zaposleno 38 lađa sa dva čovjeka u svakoj. Količina ulovljenih spužava zavisila je o većoj ili manjoj sreći u ribolovu.[213]

Zaton:

Sezonski lov tunja, koji je konstatiran već 1807., sačinjava dopunsko vrelo prihoda za vlasnike nekoliko lada koji se bave tim načinom ribolova, a da u isto vrijeme ne zanemaruju i svoje poljske poslove.[214]

[209] Ibidem: Operato dell'Estimo Censuario del Comune di Provichio (Riparto Censuario No. 2. Distretto di Sebenico, § 15 (industria). Provichio li 4 Luglio 1840.

[210] Ibidem: Operato dell'Estimo Censuario del Comune di Zuri – § 15. Zuri 27 Luglio 1840.

[211] Ibidem: Operato dell'Estimo Censuario del Comune di Trebocconi, Introduzione, § 15, (1840).

[212] Ibidem: Operato dell'Estimo Censuario del Comune di Morter – Introduzione, § 15, Morter li 22 Luglio 1840.

[213] Operato dell'Estimo Censuario del Comune di Crappano, Introduzione, § 15, Crappano li 31 Luglio 1840.

[214] Ibidem: Operato dell'Estimo Censuario del Comune di Zaton – Introduzione § 15, Zaton li 9 Gennaio 1841.

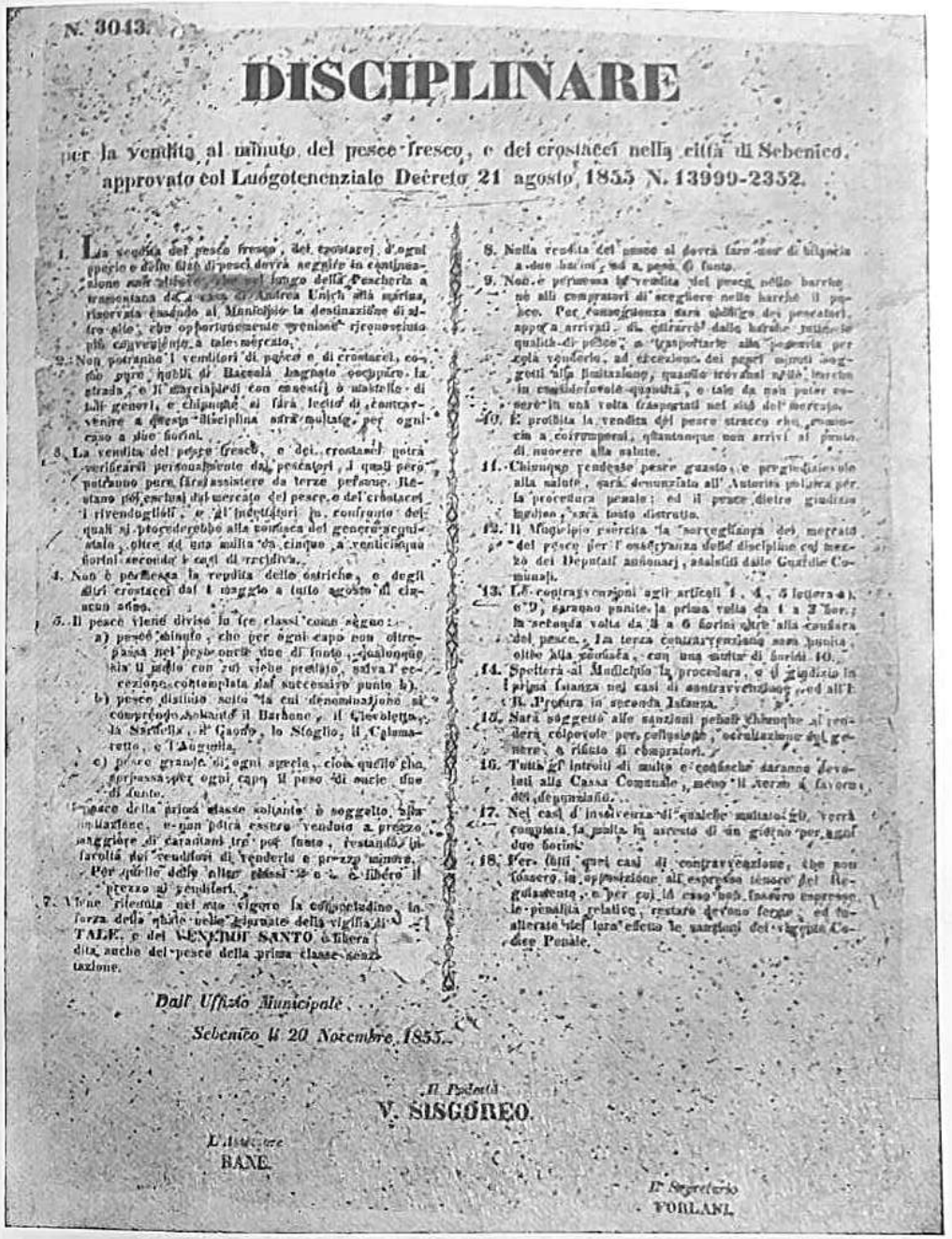

N. 3043.

DISCIPLINARE

per la vendita al minuto del pesce fresco, e dei crostacei nella città di Sebenico, approvato col Luogotenenziale Decreto 21 agosto 1855 N. 13999-2352.

1. La vendita del pesce fresco, dei crostacei d'ogni specie e delle fave di pesci dovrà seguire in continuazione nella pescheria a tramontana della casa di Andrea Unich alla marina, riservata eziandio al Municipio la destinazione di altro sito, che opportunamente venisse riconosciuto più conveniente a tale mercato.

2. Non potranno i venditori di pesce e di crostacei, come pure quelli di Baccalà bagnato occupare la strada, e li marciapiedi con cassetti o tavolette di tali generi, e chiunque si farà lecito di contravvenire a questa disciplina sarà multato, per ogni caso a due fiorini.

3. La vendita del pesce fresco, e dei crostacei potrà verificarsi personalmente dai pescatori, i quali però potranno pure farsi assistere da terze persone. Restano poi esclusi dal mercato del pesce, e dei crostacei i rivendugliuli, e gl'individui, in contratto dei quali si procederebbe alla confisca del genere negoziato, oltre ad una multa da cinque a venticinque fiorini secondo i casi di recidiva.

4. Non è permessa la vendita delle ostriche, e degli altri crostacei dal 1 maggio a tutto agosto di ciascun anno.

5. Il pesce viene diviso in tre classi come segue:
   a) pesce minuto, che per ogni capo non oltrepassa nel peso onde due di lordo, qualunque sia il prezzo con cui viene pretiato, salva l'eccezione contemplata dal successivo punto b).
   b) pesce distinto sotto la cui denominazione si comprendono soltanto il Barbone, il Cievoletta, la Sardella, il Gaudo, lo Sfoglio, il Calamaretto, e l'Anguilla.
   c) pesce grande di ogni specie, cioè quello che sorpassa per ogni capo il peso di once due di lordo.

Il pesce della prima classe soltanto è soggetto alla tassazione, e non potrà essere venduto a prezzo maggiore di carantani tre per lordo, restando in facoltà dei venditori di venderlo a prezzo minore. Per quello delle altre classi è libero il prezzo ai venditori.

7. Viene ristretta nel suo vigore la consuetudine, in forza della quale nelle giornate della vigilia di TALE, e del VENERDÌ SANTO è libera ditta anche del pesce della prima classe senza tassazione.

8. Nella vendita del pesce si dovrà fare uso di bilancia a due bacini, ed a peso di lordo.

9. Non è permessa la vendita del pesce nelle barche, ne alli compratori di scegliere nelle barche il pesce. Per conseguenza sarà obbligo dei pescatori, appena arrivati, di estrarre dalle barche partitele qualità di pesce, e trasportarle alla pescaria per ivi venderle, ad eccezione dei pesci minuti soggetti alla limitazione, quando trovansi nelle barche in considerevole quantità, e tale da non poter essere in una volta trasportati nel sito del mercato.

10. È proibita la vendita del pesce stracco che comincia a corrompersi, quantunque non arrivi al punto di nuocere alla salute.

11. Chiunque venderà pesce guasto, e pregiudizievole alla salute, sarà denunziato all'Autorità politica per la procedura penale; ed il pesce dietro giudizio inciso, sarà tosto distrutto.

12. Il Magistrato esercita la sorveglianza del negozio del pesce per l'osservanza delle discipline coi mezzi dei Deputati annonarj, stabiliti dalle Giudizie Comunali.

13. Le contravvenzioni agli articoli 1, 4, 5 lettera a), e 9, saranno punite la prima volta da 1 a 2 fior.; la seconda volta da 3 a 6 fiorini oltre alla confisca del pesce. La terza contravvenzione sarà punita oltre alla confisca, con una multa di fiorini 10.

14. Spetterà al Municipio la procedura, e il giudizio in prima istanza nei casi di contravvenzione, ed all'I. R. Procura in seconda istanza.

15. Sarà soggetto alle sanzioni penali chiunque si renderà colpevole per collusione, occultazione del genere, o rifiuto di compratori.

16. Tutti gl'introiti di multe e confische saranno devoluti alla Cassa Comunale, meno il terzo a favore del denunziante.

17. Nel caso d'inadempienza di qualche multa, verrà commutata la multa in arresto di un giorno per ogni due fiorini.

18. Per tutti quei casi di contravvenzione, che non fossero in opposizione all'espresso tenore del Regolamento, e per cui in caso non fossero espresse le penalità relative, restano devono forze, ed applicate nel loro effetto le sanzioni del vigente Codice Penale.

Dall'Ufficio Municipale

Sebenico li 20 Novembre 1855.

Il Podestà
V. SISGOREO.

L'Assessore
BANE.

Il Segretario
FORLANI.

Slika 9. Propis šibenske općine godine 1855. o prodaji svježe ribe i rakova na ribarnici

Zlosela:

> Ribolov se u ovom mjestu uopće ne spominje. Jedino što se spominje, to je 12 lada koje »interpolamente vengono importati ed esportate diversi articoli fuori e dentro del comune.«[215]

* * *

Prodaja ribe i rakova na malo bila je regulirana različitim disciplinskim propisima kotara Šibenik, na temelju kojih se kažnjavala svaka zloupotreba u tom pogledu. Jedan takav propis izdala je šibenska općina 20. novembra 1855. Prema tom propisu (»Disciplinare«) prodaja svježe ribe i rakova na malo mogla se obavljati jedino lično od strane ribara i to bez ikakva učešća trećih osoba (čl. 3.). Riba se, prema tom pravilniku, dijelila u 3 klase: a) prvu klasu (pesce minuto) sačinjavala je sitna riba koja nije smjela biti teža od dvije unče; b) drugu klasu (pesce distinto) sačinjavale su: trlje, cipli, srdele, gavuni, listovi, lignje i jegulje; c) treću klasu (pesce grande) sačinjavale su sve velike ribe, bez obzira na vrstu, koje su prelazile težinu od dvije unče po komadu (čl. 5). Jedino je prva klasa bila predmet ograničivanja (e soggetto alla limitazione) te se nije smjela prodavati po cijeni većoj od tri karantene po funti, ostavljajući pri tom prodavačima da mogu prodavati slobodno po nižoj cijeni. Za drugu i treću klasu ribe prodavači su mogli slobodno određivati cijene i prema njima ih prodavati (čl. 6). Izuzetno za Badnjak i Veliki petak mogla se slobodno prodavati riba i prve klase (čl. 7).

Nije bilo dopušteno prodavati ribu iz lađe, niti su kupci smjeli izabirati ribu u lađi. Ribari su bili obvezani da iz lađe iznesu svu kvalitetnu ribu, čim stignu na obalu i da ju prenesu na ribarnicu (čl. 9).

Iz ovog pravilnika izlazi da je samo jeftina riba bila normirana, dok su se sve ostale kvalitetne ribe mogle slobodno prodavati. Normiranje cijena sitnoj ribi, prema tome, sadrži u sebi izvjestan socijalan momenat zaštite siromašnih potrošača. Cijene su uglavnom, nabijali različiti zakupci i preprodavači, koji su pri prodaji ribe i rakova na malo bili isključeni. (Restano poi esclusi dal mercato del pesce, e dei crostacei i rivenduglioli, e gl'incettatori in confronto dei quali si procederebbe alla confisca del genere aquistato, oltre ad una multa da cinque a venticinque fiorini secondo i casi di recidiva (čl. 3).

Za bilo kakvu zloupotrebu ovoga disciplinskog pravilnika od strane ribara pri prodaji ribe na ribarnici, bila je predviđena novčana kazna ili konfiskacija cjelokupne ribe (čl. 13–18).[216]

* * *

[215] Ibidem. Operato dell'Estimo Catastale del Censuario di Zlosella – Introduzione § 15. (Industria).

[216] Disciplinare, N. 3043 per la vendita al minuto del pesce fresco, e dei crostacei nella citta di Sebenico, approvato col Luogotenenziale Decreto 21 agosto 1855 N. 1399–2352.

Opadanje ribolova na području šibenskoga kotara dovodi do novog rasporeda ribolovnih centara i do intenzivnijeg iskorišćivanja morskih izvora u tim centrima. Umjesto Zlarinjana i Prvićana sve više dolaze do izražaja ribari Murtera, Rogoznice i Žirja. Zbog nagla razvitka trgovine, pomorstva itd., ribolov u centralnom dijelu šibenskog područja opada i prebacuje se na njegove perifernije dijelove koji, kako u ribarstvu i trgovini, tako i u pomorstvu, nemaju gotovo nikakvih tradicija pa je, prema tome, ribolov kao industrija imao sve uvjete da se nesmetano razvije.

Ribarska proizvodnja u drugoj polovini XIX stoljeća pokazuje tendenciju opadanja na čitavoj jadranskoj obali. Opadanje ulova pokazuje i zadarsko područje kojemu je pripojen šibenski distrikt. To se može vidjeti i po vrijednosti proizvoda ribolova na zadarskom području za vrijeme od 23. aprila 1877. do 22. aprila 1882.:[217]

god. 1877.	680659	for.
1878.	545184	„
1879.	531222	„
1880.	453461	„
1881.	458487	„

Opadanje ulova, a time i vrijednosti proizvoda, rezultat je sezonskoga načina proizvodnje u kojem dominira srdela. Izrazite fluktuacije kod te vrste, a naročito nakon 1877., vjerojatno su uzrok tome.[218] Koliko te fluktuacije u lovinama srdele mogu utjecati na ukupan ulov u pojedinim godinama, možemo najbolje vidjeti iz desetgodišnjeg ulova srdele na zadarskom području:[219]

god. 1874.	470	mtc
1875.	3705	„
1876.	4952	„
1877.	1635	„
1886.	1444	„

Općenito nezadovoljstvo zbog nazadovanja ribolova kojemu su uzroke, zbog neznanja, tražili u neracionalnom ribarenju, zahtijevalo je da kompetentni faktori napokon ispitaju primitivno stanje u kojem se nalazilo ribarstvo na istočnoj obali Jadranskoga mora i da poduzmu odgovarajuće reforme koje bi mogle sanirati to nezdravo stanje. Međutim, kako se moglo i očekivati od jedne kapitalističke zemlje, uzroci propadanja ribarstva nijesu se tražili u postojećim proizvodnim i društvenim odnosima, nego su se socijalni i ekonomski problemi nastojali rješavati vanjskim formama (zakonima, uredbama i naredbama). Čak i samo zadrugarstvo, koje je u principu socijalno, nije postiglo željenih rezultata, jer se i kroza nj neprekidno očitovao individualistički duh. Nedostatak kolektivne svijesti učinio je da su se mnoge zadruge vrlo brzo raspadale, dok su ostale većinom životarile, ne postigavši željena cilja.

Uspjesi ribarstva u drugim evropskim zemljama prisilili su i Austro-Ugarsku monarhiju da posveti malo više pažnje moru i morskim proizvodima. Poslije bitke pod Visom (1866), austrijska se uprava orijentira sve više na more, istražujući njegova bogatstva kako u Jadranu tako i izvan Jadrana. Prve naučne ekspedicije započete su već 1874. (»Nautilus«), zatim 1875/1876. (»Deli«) i 1888. (»Hertha«) u Jadranu. Osim ovih jadranskih ekspedicija, austrougarska uprava organizira i nekoliko drugih naučnih ekspedicija izvan Jadrana. Najznačajnija je, u tom pogledu, ekspedicija brodom »Admiral Tegetthoff« 1872–1884. na Sjeverni pol. Ova je ekspedicija, pored njezinih naučnih rezultata, interesantna za nas i po tome što je gotovo sve navigaciono osoblje bilo dalmatinsko, tj. ljudi s naše obale.[220]

Dne 9. aprila 1873. (d. z. 1. br. 70) donesen je u Austriji poseban zakon o zadrugama koji je vrijedio i za pokrajinu Dalmaciju. Nevolje u ribarstvu austrijska je uprava nastojala rješavati zadružnim mjerama. Prva takva zadruga, ribarskoga smjera, bila je osnovana u Zadru 1874. pod naslovom: »Società pella pesca delle spugne da bagno e da corallo« koja je 1904. likvidirana.[221] Godinu dana kasnije (1. marta 1875.) izlazi u »Gospodarskom listu dalmatinskom« (Bollettino Agrario della Dalmazia) članak nepoznatog autora pod naslovom: »Considerazioni sulla pesca lungo la costa dalmata, e le naturali ricchezze dei mari di Novegradi e Karin«. Osnovna je poanta samoga članka: nazadovanje ribolova u Dalmaciji i traženje uzroka tome. Kao moguće uzroke autor nabraja: sezonski način ribolova obalnog pučanstva (lov tunja i srdela); nepostojanje profesionalnih ribara, slaba kupovna moć ribara, izrabljivanja različitih lihvara, nepostojanje zadružnih organizacija, sitna primitivna ribolovna sredstva itd.[222] Taj sitni obalni ribolov konstatirao je 10 godina ranije i Schmarda.[223]

[217] *Marchesetti*, o. c. str. 162. Opadanje vrijednosti ulova na području zadarskog okružja bilo bi još izrazitije, da nije bilo upravo tih godina (1879–81) bogatih lovina tuna u samom šibenskom kanalu, gdje je ulovljeno cca 130.000 kg. Ibidem, str. 15.

[218] *Županović*, Š., O uzrocima fluktuacija u lovinama srdele na istočnoj obali Jadrana (manuskript).

[219] Ergebnisse der Seefischerei Oesterreich's in den Jahren 1873–74 bis 1876–77, Stat. Monatschrift, 1878, IV Jahr., str. 283, Wien; Die Seefischerei an der adriatischen Küste Oesterreichs, Stat. Monat, str. 515, XIII Jahr, 1887, Wien.

[220] *Buljan*, M., Zanimljiva oceanografija, str. 195, Split 1960.

[221] Cf. bilješku 3., *Perić*, o. c.

[222] Bollettino Agrario della Dalmazia (Gospodarski list Dalmatinski), str. 74–77, Zara 1. marzo 1875, Anno IV, No. 5.

»Lungo la costa austriatica, e specialmente lungo la dalmata, viene la pesca esercitata soltanto quale occupazione accessoria dell'agricoltura, lasciandosi l'esclusivo esercizio industriale, e con esso la maggior parte del guadagno, ai Chioggiotti. I pescatori di costa e si occupano a preferenza colla pesca di massa (tonni, sardelle) in modo da impiegarvi soltanto alcune parti dell'anno, dedicando le rimanenti comodamente all'agricoltura. Per le giornaliere esigenze di mercato provvedono quelli di Chioggia, i quali non esitano di prendere qualunque qualità di pesci, anche i più piccoli. I Chioggiotti sono anzitutto pescatori d'alto mare, e pescano d'estate e d' inverno.

Come avviene che gl'indigeni si accontentano di una tale parziale occupazione? Per quale motivo non vennero già da lungo pezza resi impossibili i Chioggiotti sul

U svrhu promicanja morskog ribarstva na istočnoj obali Jadranskoga mora osnovano je 5. prosinca 1884. povjereništvo za poslove pomorskog ribarstva pri pomorskoj vladi u Trstu, kao savjetodavno tijelo. Iste godine ribarstvo, koje se dotada nalazilo u sklopu ministarstva poljoprivrede i trgovine, prešlo je u kompetenciju pomorske vlade u Trstu.

U listopada 1896. bilo je održano desetodnevno savjetovanje povjereništva za ribarstvo pri Pomorskoj vladi u Trstu. Na dnevnom redu tog savjetovanja bilo je pitanje uzroka propadanju ribarstva i pronalaženje načina da se ono unaprijedi. Uz ostale zaključke, prihvaćene na tom sastanku povjereništva, bilo je navedeno doslovce i ovo: »... Sve moguće odredbe u pogledu pomorskog ribarstva imaju se, uz sve predloge i preinake prihvaćene, skalupiti u poseban zakon.«[224]

nostro mercato? Per quale motivo il nostro prode e valente marinaro dalmato si attiene soltanto alla costa o tutto al più s'aggiva fra mezzo ad isole, invece di utilizzare il campo piu vasto dell'alto mare, che sta pure anche a sua disposizione? La risposta che siamo costretti di dare, con riguardo alle suavvertite nostre considerazioni, è quella che la povertà da una parte e la doppia occupazione della classe lavoratrice dall'altra, nonche il ritegno della parte più benestante, la quale preferisce d'impiegare i propri capitali in fondi, oppure in carte pubbliche, oppongono ostacoli gravi ad un corrispondente sviluppo della pesca.

Ove la pesca offrisse più lucrosi risultati, p. e. più guadagno del semplice indennizzo dei guadagni ritraibili dall'agricoltura, in allora vi si dedicherebbe più facilmente alla medesima, e vi si impiegherebbe più cura. Per raggiungere però quei risultati e indispensabile l'applicazione di mezzi più addatti, e per procurarsi questi mezzi sono indispensabili alcune condizioni preliminari. Se si tengono più a calcolo le avvertite circostanze, si va incontro ad una serie di cause ed effetti che producono appunto la stagnazione.

In riguardo alla spontanea esclusione dei capitali dalle imprese per la pesca non vogliamo occuparsene. – La contemporanea occupazione nella pesca e nell'agricoltura proviene dalla scarsa popolazione della Dalmazia, la quale non è sufficiente per la coltivazione del suolo; le riescirebbe per tale motivo molto sensibile di distaccare una parte delle forze, impiegandole esclusivamente nell'industria marittima. All'incontro la doppia qualità di pescatori e di agricoltori è causa che i rispettivi individui non si dedichino con amore, e col trasporto di tutte le loro forze all'industria della pesca, ciò che nuoce d'altra parte alla produttività della medesima. La condizione dei poveri pescatori è spesso da ciò peggiorata, che i prodotti pescherecci non possono venir esitati direttamente, ma che abbisognano d'intermediari. Alcuni poi tentano di raggiungere l'indipendenza coll'acquisto, mediante pagamenti rateali, di barche, e si gettano in tali operazioni nelle mani di usurai, dai quali il più delle volte non sono in grado di liberarsi, lorchè cioè dovrebbero acquistare la proprietà delle barche possedute, pagando censi esorbitanti, superiori alle loro forze, con che gli usurai protraggono a lungo queste operazioni ...«

[223] *Schmarda*, K. L., Die Maritime Production der Österreichischen Küstenländer, Ost. Revue, str. 93 i 99, Bd. VI. I. Dio 1864.

»Unsere gesammte Seefischerei gehört in die Kategorie der kleinen Seefischerei« ... »Dass an unseren Küsten eine Verminderung der Seethiere eingetreten ist, unterliegt keinem Zweifel, wenn sie auch nicht solche Dimensionen angenommen hat, wie bei den Süsswasserfischen. Der Schrei Consumenten nach Nahrungsmitteln und des Fischers nach Verdienst lassen sich nicht länger ignorieren. Nur Venedig wird noch einigermassen genügend mit Fischen versorgt und fast mit unveränderten Preisen; an allen anderen Orten der Küste ist der Fisch theurer geworden, und trotz den steigenden Fischpreisen decken die Fischer oft nicht mehr ihre Kosten ...«

[224] Cf. bilješku 203, str. 204.

Na osnovu zaključaka povjereništva Pomorska vlađa u Trstu sastavila je taj zakon i uputila ga Ministarstvu trgovine s molbom da ga podnese zakonodavnom tijelu na odobrenje, kako bi »već jednom i naše pomorsko ribarstvo imalo se o što da osloni.«[225]

Dalmacija je u to vrijeme proživljavala tešku ekonomsku krizu. Propadanje vinogradarstva još je teže pogodilo njeno stanovništvo nego propadanje samoga ribolova. Filokserska zaraza, otkrivena u Dalmaciji prvi put 1894., brzo se proširila i po drugim kotarevima. U kotaru Benkovac, na domaku šibenskoga područja, utvrđena je pojava filoksere god. 1899. Iste godine pojavila se i u samom Šibeniku.[226] Naglo propadanje te osnovne poljoprivredne kulture prisililo je otočko stanovništvo da se počne intenzivnije baviti ribolovom. Otok Murter, na primjer, koji je već bio zahvaćen peronosporom, a pred sam napad filoksere, imao je već 1897. godine 5 ribarskih lađa sa 43 ribara koji su uglavnom lovili na Kornatskom otočju. Glavnu količinu lovina sačinjavale su gire koje su se solile i izvozile u Italiju (Falconeru).[227] Nakon pojave filoksere broj ribara na otoku Murteru rapidno se povećao i neposredno pred prvi svjetski rat »oni su najveći ribari u šibenskom kotaru«[228] i predstavljaju glavninu ribarskih snaga u kotaru Šibenik.

Rogoznica, smještena na drugom kraju kotara, u to je vrijeme imala 1500 stanovnika i 16 ribarskih lađa s 80 ribara koji su se uglavnom bavili lovom srdela i jastoga.[229]

Ostala ribarska naselja u godini 1897., tj. na prekretnici ribarstva šibenskoga područja, pokazivala su ovo stanje: Krapanj – 900 stanovnika od kojih se 176, s 80 lađa pretežno bavilo spužvarstvom. Primošten – 888 stanovnika sa 36 ribara i 7 lađa za lov srdela i gira. Zlarin – 2300 stanovnika, Prvić–Luka – 1280 stanovnika, Kaprije – 415 i Žirje – 578 stanovnika, tj. ukupno 4573 stanovnika. Godine 1897. svi oni skupa imali su samo 72 ribarske lađe sa 360 ljudi angažiranih u ribolovu.[230]

Iz ovih se podataka vidi kako ribolov, nekad važna grana privrede na ovim otocima, ustupa svoje mjesto pomorstvu, trgovini i drugim zanimanjima, dok se ribolov počinje naglo razvijati na perifernim dijelovima kotara (Murter, Rogoznica) kojima ribolov postaje sve važnije vrelo prihoda.

Vinska kriza na području Dalmacije imala je svoga naročitog odraza i na ribarstvo kao takvo. Mnogi dojučerašnji seljaci, kojima propadoše vinogradi, posvećuju se aktivnije ribolovu, kao novom izvoru egzistencije. U takvim prilikama još se više osjetila potreba za jednim ribarskim zakonom. Ta potreba je došla do izražaja i prilikom VIII kongresa za ribarstvo u Beču, 14. septembra 1902. na kojem je prvi put bila zastupana i Dalmacija. Prva tačka dnevnoga reda na tom kongresu glasila je:

[225] Ibidem, l. c.
[226] Zadrugar, br. 12, 1908, God. I. Split.
[227] Cf. bilješku 201, str. 88.
[228] Cf. bilješku 13, str. 230.
[229] Cf. bilješku 201, str. 89.
[230] Ibidem, l. c.

»Je li zgodno utjecati na pokrajinske sabore onih pokrajina, koje još danas nemaju jednoga zakona za ribarstvo, sastavljena na modernoj osnovi?«

Zadarski ihtiolog prof. Katurić, koji je lično prisustvovao na tom kongresu, održao je tom prilikom veoma značajan govor o važnosti ribarstva za stanovništvo obalnog pojasa. Na kraju svog izlaganja on je predložio rezoluciju koja je bila usvojena zajedno s rezolucijom za slatkovodno ribarstvo. Ta je rezolucija glasila:

> »Da se u Dalmaciji bolje potakne i ojača ribarstvo, jedno od najglavnijih izvora njezina blagostanja, preporučuje se nadležnim faktorima da se prilikom sastavljanja zakonske osnove za ribarstvo u ovoj pokrajini ima prije svega temeljito i potanko proučiti predmet, tako da se slučajni nedostaci i pogriješke sadašnjih odredaba uklone, a da u zakonskoj osnovi budu usvojene samo odredbe koje bi po spomenutom proučavanju bile priznate za korisne i potrebite.«[231]

Međutim, rezolucija za slatkovodno i morsko ribarstvo nije usvojena. Nacrt zakona s odgovarajućim primjedbama ponovno je bio predmet diskusije povjereništva u Trstu 11. i 12. juna 1907.[232] Mnogi projekti koji su bili navedeni u tom nacrtu objelodanjeni su već ranije u pojedinim naredbama i propisima, a naročito što se tiče ljetnjeg ribolova i koćarenja. Dandolovi propisi bili su, uz neke male preinake, može se reći i dalje na snazi za ljetni ribolov. Jedina novost u predloženom nacrtu bila je određivanje minimalnih duljina za ove vrste riba i morskih životinja:[233]

Gire – *Smaris vulgaris* i *Sm. alcedo*	cm	6[234]
Srdela – *Clupea sardina*	„	7
Srdelica (papalina) – *Clupea papalina*	„	6
Brgljun (inćun) – *Engraulis encrasicholus*	„	6
Trlja blatarica – *Mullus barbatus*	„	12
Trlja kamenarka – *Mullus surmuletus*	„	9
List – *Solea vulgaris*	„	15
Iverak – *Pleuronectus italicus*	„	15
Cipli – *Mugilidae*	„	12
Lubin – *Labrax lupus*	„	15
Zubatac – *Dentex vulgaris*	„	15
Skuša i plavica – *Scomber scomber* i *Sc. colias*	„	12

[231] Cf. bilješku 179.

[232] Protocollo delle Sedute della Commissione Centrale per la Pesca Marittima, tenute a Trieste nei giorni 11 e 12 giugno 1907 Trieste: Allegato A. Modificazioni ed aggiunte ai progetti di una legge ed un'ordinanza d'esecuzione concernente la pesca, compilata da parte dell'i. r. Governo marittimo; Allegato B. Progetti come deliberati dalla Commissione centrale per la pesca marittima; Allegato C. Ordinanza del Ministero del commercio del... per l'esecuzione della Legge... (B. L. I. N.) concernente la pesca marittima, str. 35–63.

[233] Ibidem, str. 54, § 3 (al § 13 della Legge).

[234] Ibidem, l. c., nomenklatura latinska je izvorna.

Arbun – *Pagellus erythrinus*	cm	10
Jegulja – *Anguilla vulgaris*	„	25
Glavoč – *Gobius ophiocephalus*	„	6
Kamenica – *Ostrea edulis*	„	5
Dagnja – *Mytilus gallo provincialis*	„	5
Hlap i jastog – *Homarus marinus* i *Palinurus vulgaris*	„	25
Norveški rak (škamp) – *Nephrops norvegicus*	„	12
Spužva – *Spongia adriatica*	„	6

Ispod navedenih duljina riba i ostale morske životinje nijesu se smjele prodavati na ribarnici. Jedino riba koja se lovila mrežama koje su imale propisanu veličinu oka, mogla se donositi na tržište i ispod navedenih mjera, a da se pri tom nije smatrala kao prekršaj.[235]

Diskusija oko nacrta zakona o morskom ribarstvu i dalje se nastavljala. To možemo zaključiti i po saopćenju Nikole Verona, ribarskog predstavnika za Dalmaciju u Povjereništvu, na sjednici pomorske uprave u Trstu 26. juna 1912.[236]

U međuvremenu, dok se diskusija vodila oko usvajanja zakona o morskom ribarstvu, ribarski savjetnik pri pomorskoj upravi u Trstu, naš uvaženi stručnjak za ribarstvo Jadrana, Petar Lorini, piše na početku XX stoljeća o propadanju našeg ribolova i o načinima kako da se ono sanira.[237] Propadanjem jedrenjaka (oko god. 1900) i uvođenjem parobrodarstva veliki broj naših pomoraca, a naročito sa šibenskog područja (Zlarin, Prvić) bio je prisiljen da se vrati svojim kućama ili da zauvijek ostane u tudini. Škrta i siromašna zemlja na šibenskim otocima prisilila je naše pomorce da se preorijentiraju na ribarstvo. S druge strane, nerodice »poljskih imanja«, na koje »su pale svakojake bolesti«, vinske krize itd., prisilile su mnoge seljake da se prebace na more. Taj veliki priljev novih ribara ne dopada se Loriniju, jer oni oduzimaju kruh pravim ribarima i uništavaju riblji fond. Ti nepozvani su štoviše uz bok »ribaru od starine da mu otimlju kruh iz usta, pak nas na ribanju ima deset puta više nego li to može da podnosi i dopusti razvoj naše obale. Teške posljedice te jagme stoje u tom da nitko ne može da po ribarstvu

[235] Ibidem, l. c.

[236] Protocollo delle Sedute della Commissione centrale per la Pesca marittima, tenute a bordo del piroscafo erariale »Pelagosa« nei giorni 26, 27, 28 e 29 Giugno 1911 ed a Trieste nei giorni 28 e 29 Maggio 1912, Trieste 1912, str. 5 i 6: Seduta ant. del 26 Giugno 1912: »Verona – informa che il progetto della legge sulla pesca marittima e stato gia avanzato all i. r. Ministero del commercio per venir assoggettato alla trattazione costituzionale da parte dei corpi legislativi.

Assicura la commissione che nel progetto si tenne conto dei postulati e desideri della commissione centrale, delle Giunte provinciali, delle Camere di commercio e del ceto peschereccio. Furono specialmente consultati i conchiusi della commissione d'inchiesta del 1897, che formarono una delle importanti fonti della nuova legge. Se le condizioni parlamentari lo avessero permesso, la legge sarebbe stata gia presentata alla Camera dei deputati.«

[237] Cf. bilješku 203, str. 251–266.

ekonomski glavu podigne.«[238] »Uzmemo li – piše stručnjak za ribarstvo tog doba, Šibenčanin Vicko Belamarić – da je na Jadranu 22631 ribar, to ne dopada svakoga na glavu ni 200 kruna iliti samo 55 para na dan, što nije niti dobit na glavnicu uloženu oko kupovanja 6232 ribarska broda i đotičnih mreža i ostalih ribarskih sprava.«[239] Pored velike jagme za ribom, bioloških faktora i atmosferskih promjena, Lorini navodi još jedan faktor koji je, po njegovu mišljenju, i najvažniji razlog propadanja našeg ribarstva, a taj je nestajanje šuma pri obalama našeg mora. Kao primjer takva nestajanja šume i propadanja ribarstva navodi uvale Sakarun i Telašćicu na Dugom otoku.[240]

Isto mišljenje zastupao je i Fortis.[241] I on također povezuje nestajanje ribe sa oguljivanjem brda uz more i po otocima. »Učene su osobe izvršile ovakva opažanja – veli Fortis – u uvalama šibenskih predjela. Oni su utvrdili da je na nekim stalnim mjestima u upravnom omjeru opadanje primorskih šuma s opadanjem prisutnosti riba selica.«[242] »... Bilo bi potrebno, koliko od strane poboljšavanja lova riba, toliko i s gledišta

[238] Ibidem, str. 256–257.

[239] Zadrugar, br. 11, str. 201, 1908.

[240] Cf. bilješku 237, str. 255: »U travnju bi se svake godine Telašnica natočila svakovrsnom ribom, poimence lokardama. Glavni lovovi su se vršili na tri mjesta obale gdje je gusta mrtovina i smrdelja dosegla do samog mora. Sada su se po Telašnici izredale samo gole, bijele vrleti, a ribe ni za lijek, gdje su stariji govorili, da bi čitav grad našao čim da žive od bogatstva kojim je ono more prepuno bilo.«

Sličan je slučaj i s uvalom Sakarun na Dugom otoku, koju također opisuje spomenuti autor. »U toj se je drazi od pamtivjeka, do nazad malo godina, u stanovito doba, lovila riba na pune brodove. Sada više toga nema. Sad je pravo čudo ako bi u drazi ulovio koliko bi družina založila. Otkad je tako? Upravo *od one godine od kada je prva ograda zasnovana na istočnoj obali drage* uzduž koje riba putuje, kad tamo dolazi. Gustu sitnogoricu pri toj obali zamijenio, čak do mora, bijeli, goli zid, koji ograđuje nasađene vinograde.«

Ovo mišljenje praktičara o utjecaju šume na produkciju u obalnim vodama našlo je i svoju naučnu potvrdu 50 godina kasnije. »U jezerima ili zatvorenim morskim bazenima, veli Buljan, čija je okolina pokrivena bogatom vegetacijom, na pr. šumom ili guščom makijom, neprestano dolazi do snabdijevanja bazena organskim tvarima, u obliku lišća, grančica, polena, humusa koji dolaze direktno u jezero ili ih donose tekućine. Ovi bazeni su obično osigurani, da će u toku ljetne stagnacije imati na svom dnu jaku redukcionu sredinu, koja će oslobađati fosfat i druge hranjive soli iz mulja u vodu...«. Naprotiv »... bazeni bez okolne šume i zelenila nemaju mogućnosti neprestanog mobiliziranja hranjivih soli sa dna. Oni su osuđeni da održavaju svoju oskudnu ekonomiju samo sa ono malo hranjiva, koje dozvoljava sposobnost otapanja soli feri-fosfata vode u uslovima visoke lužnatosti i bogatstva kisika.« Prema tome, dakle, »postoji jasna veza između produktiviteta morskih i jezerskih bazena s jedne strane, te zelenog, poglavito šumskog pokrivača, uz te bazene s druge strane. Moguće je ona jednostrana, te da pretežno samo šuma djeluje na more i na vodene bazene. Tim je veće značenje važnosti šumskog pokrova i njegove uloge. Ovo je i jedan daljnji primjer biološkog faktora sa znatnim geokemijskim značenjem«. Buljan, M., Utjecaj šume na produkciju u priobalnim vodama, Morsko ribarstvo, Rijeka, sept. 1959, br. 9. str. 193–194.

[241] Cf. bilješku 97.

[242] Ibidem, l. c.

Tabela II

Stanje pomorskog ribarstva na području šibenskoga kotara god. 1911.

Mjesto	Brodovi upisani za ribarstvo			Broj ribara	Ljetne trate na svijeću	Srdelarske mreže (manaide) 600–800 oka	Mreže za inćune	Srdelare (vojge) 200–400 oka	Bugvare, lokardare–prostice	Poponice	Sklatare	Polandare i tunare	Šabake	Zimske trate	Migavice i šabakuni	Iglarice	Koče i tartane	Mreže za listove i iverke	Mreže za ludar	Fenjera za ljetno ribarenje	Ostale manje vrijedne sprave
	brodova	tonaža	momčad																		
													K o m a d a								
Tijesno	5	10	25	25					10	5			8		2						
Jezera	18	53	78	78					30	4			16		1						
Betina	4	8	9	9					77	4			10								
Murter	35	130	188	188			6	5	329		100		60		14						
Vodice	2	4	6	6						2											
Tribunj	13	28	32	32					5	13			2		1						
Šepurine	18	48	87	87				31	9				16		1						
Prvić–Luka	28	72	137	137	2			100	30				26	3	1					4	
Kaprije	24	55	111	111			20		35	10			24		1						10
Žirje	30	86	147	147	2			228	330	30			15	1	5					2	1000
Zlarin	21	74	99	99	2			60	30	70	40		9	2	1					2	50
Rasline	2	4	4	4								3	1		1						15
Bilice	2	4	4	4								8			3						
Zaton	8	22	49	49						12		16			2						16
Šibenik	15	33	58	58						5					2						500
Mandalina	9	23	56	56						40					4						60
Zablaće	3	4	4	4									3								25
Krapanj	83	166	196	196						36	40	3	3		3						800
Skradin	3	5	14	14						9				1	4						
Primošten	8	17	32	32	4			42	9											8	5
Rogoznica + Zečevo + Ražanj	46	95	203	203	13			45	29	4					13					26	260

Izvor: I. Paštrović: Ribarski priručnik. 1913. god. I., Trst, 1912, str. 180–184.

predusretanja nestašice drva i paše, da se izda prikladna odluka, koja bi uspješno branila kako paljevine, tako i nerazložitu sječu stabala uz brdovitu obalu i na strmenitim obroncima otoka uz more . . .«.[243]

* * *

Ekonomske prilike u kotaru Šibenik neposredno prije prvoga svjetskog rata bile su dosta teške. Vinska kriza 1908., koja je strahovito pogodila poljoprivredu Dalmacije, izvršila je još jači pritisak na ribarstvo. Nekad izrazito zemljoradničko pučanstvo otoka Murtera sve se više orijentira na more i na iskorišćivanje morskih proizvoda, pogodeno najprije propadanjem vinograda, a u najnovije vrijeme i vinskom krizom.[244] Nova orijentacija na more stvorila je od Murterana prve ribare u kotaru Šibenik. To potvrđuje i popis ribara i ribarskog alata iz tabele II koja prikazuje stanje pomorskog ribarstva na području šibenskoga kotara god. 1911.

Analizirajući podatke tabele II, vidimo da otok Murter ima 1911. najveći broj ribara, a isto tako i ribolovnih sredstava u kotaru Šibenik. Pored otoka Murtera, ostali su važniji centri ribarstva u kotaru Šibenik otok Žirje, otok Kaprije, zatim Rogoznica, koja pokazuje kao i otok Murter nagli razvitak ribarstva. Najjaču tendenciju propadanja ribarstva kao privredne grane pokazuje otok Zlarin, a nešto manje i Prvić–Luka. Neribarska mjesta kao Vodice i Zlosela (sada Pirovac), koja se i ne spominju u popisu, i dalje su zadržala svoj kontinentalni karakter.

Prvi svjetski rat naročito je pogodio ribarstvo Dalmacije. Oskudica živežnih namirnica nametnula je »upravljajućim faktorima da pomišljaju kako bi se iz mora moglo crpiti što više hranjivog materijala na korist obalnog pučanstva.«[246] Međutim, pri provođenju takvog jednog programa naišlo se na goleme poteškoće zbog istrošenosti postojećega ribarskog materijala, a još više zbog pomanjkanja potrebne radne snage. Da bi se ipak nešto postiglo, vojnička je oblast ovdje-ondje u Dalmaciji stavila na raspolaganje nešto ribarskog materijala, rekvirirana već na početku rata. Starost i istrošenost ribarskih brodova, jedara, vesala, konopa itd., a najviše ograničenost prostora na kojemu se moglo slobodno loviti, bili su razlog što se malo učinilo na poboljšanju prehrane obalnog pučanstva. Suočene sa stvarnošću centralne su vlasti počele da proučavaju mogućnost razvoja našeg ribarstva i na pučini, iz koje su do početka rata samo strani ribari izvlačili koristi.[247] Ideja iskorišćivanja naših teritorijalnih voda od strane naših ribara prvi je put, prema tome, iskrsla na kraju Prvoga svjetskog rata. Prvi takvi počeci lova na otvorenom moru, »po ćozotsku« sežu u godinu 1918. Počelo se, doduše, neprikladnim brodovima na jedra, slabim mrežama, slabim i gotovo istrošenim konopima,

[243] Ibidem.
[244] Cf. bilješku 226.
[245] *Paštrović*, I., Ribarski priručnik, 1913, god. I. str. 180–184. Trieste 1912.
[246] Zadrugar, januar 1918, br. 1, str. 3–4.
[247] Ibidem, l. c.

neukim i novomu poslu nenaviklim ribarima-vojnicima, ali se ipak započelo. To bi, u neku ruku, bio zametak jedne nove ribarske politike iskorišćivanje otvorenijih voda koje se, nažalost, zbog različitih uzroka, nije ni do danas još dovoljno razvilo na našim obalama.

Rat je naročito pogodio šibenski ribolov, jer je Šibenik, kao ratna luka, bio u zoni mina te je ribolov u većem dijelu morao bio isključen, a kako je naš ribar ostao nakon rata potpuno bez alata, to je ostjetljivo utjecalo na poratne rezultate ribolova.[248]

9. RIBARSTVO IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA (1918–1941)

Slomom Austrougarske Monarhije i proglašenjem Kraljevine SHS, ribarstvo istočne obale Jadrana nalazilo se u veoma bijednom materijalnom stanju. Ratna pustošenja ostavila su teške tragove. Prema prvim, iako nepotpunim statističkim podacima, u godini 1919. bilo je 7428 ribara koji su ulovili 1,904.469 kg ribe u vrijednosti od 7,728.827 dinara. Od ribarskih lađa, koje su preživjele rat, bile su na broju 2092.[249]

Preuzimanjem vlasti nova je država preuzela na sebe i nove obaveze. U čl. 34 Ustava bilo je proklamirano: »Pomorstvu i morskom ribarstvu obratit će se naročita pažnja. Naročitim zakonom uredit će se obezbjeđenje lica pomorskog zanimanja za slučaj njihove bolesti, iznemoglosti, starosti i smrti.« Prema ovom članu Ustava država se obavezala da će pomoći siromašnim neorganiziranim ribarima, rasijanim po dugoj obali i osamljenim po grebenastim otocima.[250] Podizanju ribarstva imalo se dati obilježje državnoga, tj. javnog interesa. U smislu čl. 29 Ustava, država je trebala priskočiti u pomoć ribarima što obilnijim pripomoćima i potrebnim kreditima, da bi se postigla što veća proizvodnja. Međutim, usprkos obećanjima, pomoć države je izostala. Ribar je i dalje bio prepušten sam sebi. Pomoć države namijenjena unapređenju i zaštiti morskog ribarstva bila je gotovo nikakva. To se vidi i iz podataka Pomorske uprave u Splitu, koja je za potrebe morskog ribarstva u periodu od 1919. do 1940. utrošila svega 6,477.657,59 dinara ili 294.438,9 dinara godišnje.[251]

Ribarstvo je, kao privredna grana, u novoj državi najprije pripalo u nadležnost Pomorske oblasti u Bakru, a zatim pod Direkciju pomorskog saobraćaja u Splitu. Članom 10 Uredbe o pomorskoj upravi od 6. septembra 1919. (Službene novine br. 95/19) riješeno je da svi raniji pomorski zakoni i propisi ostaju na snazi. Takvo je stanje ostalo sve do 1922. tj. do donošenja Zakona o pomorskom ribolovu. Novi zakon, koji je proglašen 30. III 1922. nije ništa drugo nego doslovna recepcija Naredbe austrijskoga Ministarstva trgovine od 5. XII 1884. Usvajanjem te Naredbe vlada Kraljevine SHS usvojila je i posljedice koje su proizlazile iz takva gesta.

[248] Cf. bilješku 94, str. 139.
[249] Jadranska straža, br. 9, sept. 1927, str. 270.
[250] Cf. bilješku 94, str. 139.
[251] Cf. bilješku 197, str. 138–139.

Odugovlačenje austrijske vlade da zakonom regulira pomorski ribolov na jadranskoj obali rezultat je političkih obzira prema susjednoj kraljevini Italiji. Spomenuta je Naredba, prema tome, konvenirala talijanskim ribarima, jer su na osnovu nje mogli neograničeno iskorišćivati naše teritorijalne vode, pa čak i u prvoj nautičkoj milji od obale. Usvajanjem zakona o pomorskom ribolovu vlada SHS je na taj način potvrdila činjenično stanje. Novi udarac prosperitetu našeg ribolova zadan je Brionskom konvencijom o ribolovu u Jadranskom moru od 14. IX 1921. Poznato je koliko je štete našem ribarstvu uzrokovala ta konvencija[252] koja je stupila na snagu i bez ratifikacije Svetomargaretskom konvencijom od 23. X 1922. (Službene novine br. 42 od 23. II 1923). Po toj konvenciji stvorene su mješovite zone ribolova u pobliže naznačenim pitanjima (čl. 1). Usprkos isključivom pravu ribolova državljana svake države »u zoni prve pomorske milje« (čl. 2), neprekidni upadi talijanskih ribara u naše obalne vode bili su predmet žučnih pritužbi od strane naših ribara.[253] Čl. 55. Brionske konvencije određivao je da će ona vrijediti od dana ratifikacije te da će trajati onoliko koliko obje ugovarajuće strane budu utvrdile. Budući da do ratifikacije nije dolazilo, to je Svetomargaretskom konvencijom za opće sporazume, sklopljenom 23. oktobra 1922, bilo ugovoreno da su se vlade obiju ugovornica sporazumile da smatraju izvršnom, bez ikakve ratifikacije, konvenciju koja reguliše ribolov u Jadranskom moru i koja je bila potpisana od strane tehničkih delegata obiju država na Brionima 14. septembra 1921. (čl. 44). Osim toga, rečeno je da će Brionska konvencija vrijediti 5 godina od dana stupanja na snagu toga sporazuma te da će se njezina vrijednost, ako ne bude otkazana na godinu dana prije isteka, produžiti prešutnim obnavljanjem. Ugovoreno je pak bilo napose da Brionska konvencija neće moći biti otkazana od strane bilo koje od ugovornica za sve vrijeme trajanja trgovačkog i plovidbenog ugovora koji će između ugovornica biti zaključen.[254] Formalno je Brionska konvencija od strane SHS bila proglašena 18. februara 1924. (Službene novine br. 38), a bila je ukinuta tek drugim svjetskim ratom i ugovorom o miru s Italijom.[255]

Teške materijalne prilike u našem ribarstvu, odmah nakon prvoga svjetskog rata, pokušalo se liječiti razvijanjem zadružne svijesti kod naših ribara. U tu je svrhu Pomorska vlast u Bakru, svojom okružnicom od 11. II 1920. br. 662/20, pozvala potčinjene organe da uznastoje promicati ribarska udruženja, »da svaki ribar mora pripadati općinskoj ribarskoj zadruzi svoga stalnog boravišta te da se u svakoj općini, gdje

[252] *Zoričić*, M., Teritorijalno more, str. 216, Zagreb 1953.
[253] Jadranska straža, Split, str. 161–162, 1925; Novo doba, Split, br. 123, 28.V. 1925, 3; Jadranska straža, Split, 1931, str. 237–238; Novo doba, Split, br. 65, 17. III i br. 73, 27. III 1939; Novo doba, Split, br. 247, 8. X 1925. 6; Ribarski list, Split, 1934/IX, br. 3–4, str. 36–37; Novo doba, Split, 1927, br.19, str. 7; Jadranski dnevnik, Split, br. 42, 20. II 1936. 4; Hrvatski dnevnik, Zagreb, br. 30, 23. VI 1936. i br. 47, 10. VII 1939, br. 63, 15. III, 5; Jadr. Lloyd, II, br. 11, 17. III 1939; Novo doba, Split, br. 27, od 27. I 1925. 6.
[254] Cf. bilješku 252.
[255] Ibidem, l. c.

postoje pretpostavke za unapredivanje ribarstva, mora osnovati ribarska zadruga.«[256] Mnoge zadruge koje su bile formirane prije prvoga svjetskog rata davno su bile likvidirane. Zadružni savez u Splitu ponovno se dao na posao oko zadrugarskog udruživanja, obnovivši 1921. »Ribarski odsjek«.[257] Čak je dodijelio i svoja dva činovnika da pohode istočnu obalu Jadrana te da na licu mjesta ustanove koje su nevolje i potrebe ribara. pa da predlože sve što bi se moralo učiniti da se što prije i što bolje obezbijede ribarski interesi i sustavno razvija i usavrši ribarski obrt.[258] Nakon obilaska terena pristupilo se organiziranju ribarskih zadruga. Tako su već u prvoj dekadi nakon rata (1921–1930) postojale 62 ribarske zadruge, a do konca 1940. godine 123. Svrha je tim ribarskim zadrugama, prema izrađenim pravilima, da organiziraju ribare i ribarsku proizvodnju, da unapređuju ribarsku tehniku i racionalnu preradu morskih proizvoda te da se staraju za prodaju tih proizvoda. One su imale općenito zadaću da podižu ekonomsko, socijalno i kulturno stanje učlanjenih ribara.[259] Prema načinu poslovanja, ribarske su se zadruge dijelile u tri kategorije: 1. zadruge koje obavljaju svoj rad na kolektivnoj bazi, pri čemu članovi upotrebljavaju zajednički zadružni alat, te se ribolov vršio zajednički, a isto se tako zajednički prerađivala i prodavala zadružna lovina. Ona se dijelila tako da je jedan dio pripadao zadruzi kao cjelini, a ostatak pojedinim članovima koji su sudjelovali u ribolovu; 2. u drugu su se kategoriju ubrajale zadruge u kojima se nalazio jedan ili više vlasnika mreža i ostalog ribarskog alata, a pojedini su članovi uzimani kao najamni radnici (nadničari) ili kao pomoćnici koji sudjeluju u lovu za svoj odgovarajući dio; 3. treću kategoriju sačinjavale su ribarske zadruge koje su svojim članovima pribavljale ribarski materijal prema njihovim narudžbama, eventualno uskladištavale slanu ribu ili posredovale pri prodaji. Takve su zadruge odgovarale više tipu nabavljačkih zadruga s primjesom posredništva, dok je svaki član lovio za sebe i svojim alatom te sam prerađivao i prodavao ribu.[260]

Slaba tehnička oprema ribara proizvođača odrazila se i na razvitak ribarstva i ribarske proizvodnje između dva svjetska rata. Zbog poteškoća oko plasmana ribe na domaće ili strano tržište, usprkos nedostacima tehničke opreme, proizvodnja je bila sputavana te je i ulov više puta morao biti obustavljen, jer se nije znalo kamo da se plasira riba. Od sveukupnoga domaćeg konzuma otpadale su 3/4 na obalni pojas, a 1/4 na unutrašnjost, i to na gradove: Zagreb, Beograd, Ljubljanu, Sarajevo, Maribor, Celje i Mostar. Najviše je morske ribe trošio grad Zagreb. Izvoz ribe u inozemstvo bio je jako malen. On se kretao između 1–1,5 milijuna kg. Glavni konzument naše ribe u prijeratnom periodu bila je Italija.

[256] Zadrugar, 1921, br. 7, str. 51.

[257] Ibidem, br. 1. str. 5.

[258] Cf. bilješku 248, str. 140.

[259] Naši ribarstveni problemi, Ribarske konferencije održane prigodom Ribarskog sajma Zagrebačkog zbora od 11–20. maja 1935. str. 93, Zagreb 1935.

[260] Ibidem, str. 94.

Godine 1934. u Italiju je bilo izvezeno 993.200 kg morske ribe. Osim Italije, naša se morska riba izvozila još u Austriju, Čehoslovačku i Mađarsku.

Neredovita otprema ribe na unutrašnje tržište, zatim često kvarenje i opadanje kvalitete, znatni su razlozi s kojih se potrošnja ribe u unutrašnjosti naše zemlje nije dovoljno razvila. Pored poteškoća oko transporta, niskoga konzuma ribe u unutrašnjosti zemlje, slaboj potrošnji ribe pridonosile su i neobično visoke cijene morske ribe na tržištu. Različite cijene ribi god. 1934. na ribarnici u Šušaku, prema onima na zagrebačkoj tržnici, to potvrđuju. Tako su se na primjer, na sušačkoj ribarnici neke vrste riba prodavale uz ove cijene:[261]

Vrsta ribe	Cijene u zim.-mj. Din	Cijene u ljet. mj. Din
Oslići i raci	16–24	10–16
Pišmoljci	16–20	6–12
Srdelice	4–12	1– 4
Minćuni	6–12	1– 6
Oblice	6– 8	1– 4
Oblige	8–16	4– 8
Lubini, lovrate i zubaci	32–36	28–32
Mrkači i sipe	8–12	2– 8
Lignji	16–24	12–20
Golčići	—	1– 8
Lokarde	—	10–16
Rumbaci i palamide	—	8–12
Tunjevina	—	16–24

U isto vrijeme cijene ribi na unutrašnjem tržištu bile su još više. (Nakon drugoga svjetskog rata u većini slučajeva cijene su gotovo izjednačene). Na zagrebačkoj su se tržnici 1933. i 1934. cijene morskoj ribi kretale ovako:[262]

Vrsta ribe	Prosječne cijene u god.	
	1933. Din	1934. Din
Cipal	20,50	20.—
Lokarda	19,75	14.—
Lignji	35.—	24,50
Lubin	34,75	37,75
Srdele	11,25	9,75
Trilja	29.—	33.—
Tunjevina	32.—	24,75
Zubatac	27.—	30.—
Raci	31,75	29,75

[261] Ibidem, str. 64.

[262] Ibidem, l. c.

Tako visoke cijene, kad se usporede s cijenama ostalih živežnih namirnica, uvrštavale su ribu u red cijena delikatesnih artikala, koji nijesu bili pristupačni širokim slojevima. One su odbijale svakoga racionalnog potrošača. Zbog tako visokih cijena, a u nedostatku moderne tehničke opreme (kamioni, rashladni uređaji itd.) riba se kao prehrana teško probijala u unutrašnjost zemlje, što se vidjelo i po ukupnoj potrošnji po stanovniku u Jugoslaviji koja je u periodu od 1922–1940. iznosila prosječno 272 g.[263]

Slične tendencije kretanja morskog ribarstva Jugoslavije između dva svjetska rata pokazivalo je i šibensko područje, koje je po ukupnoj proizvodnji, uključujući i neka ribarska naselja današnjega zadarskog okružja, zauzimalo drugo mjesto, tj. odmah poslije splitskoga kotara.

* * *

Po završetku prvoga svjetskog rata šibensko su područje, na osnovu Londonskoga sporazuma, okupirali Talijani. Talijanska uprava u okupiranim zonama najviše je pogodila ribare šibenskoga arhipelaga. Međutim, to stanje nije potrajalo dugo. Rapalskim ugovorom od god. 1920., novoj su se državi SHS postepeno vraćali sjeverni dijelovi Dalmacije koje su bili okupirali Talijani. Tako se i Šibenik s okolicom, poslije 2 godine stradanja, ponovno našao u krilu svoje braće. Najgore su bili prošli Murterani. Oni su se naime, nalazili u trećoj zoni koja je ostala duže vremena pod okupacijom Talijana. Saljani su odmah iskoristili tu nepriliku Murterana te su im, uz pomoć karabinjera priječili ribolov na Kornatskim otocima, plijenili im mreže i zajedno s ribom odnosili u Sali.[264] To nije bilo prvi put da Saljani sličnim sredstvima i uz pomoć »zakona« svojataju za sebe ribolov na Kornatskim otocima. U prošlosti je bilo više takvih slučajeva.[265] Ometanje slobode ribolova na Kornatskim otocima, u prošlosti, od strane Saljana, vjerojatno je povezano i sa traženjima vlasnika trata Žirja, Prvića, Zlarina i Šibenika, za vrijeme francuske uprave, da im se dozvoli sloboda ribolova.[266]

Odlaskom Talijana, ribarstvo šibenskog područja krenulo je na bolje. Zadružni savez u Splitu počeo je organizirati ribare šibenskog područja u zadruge. U maju mjesecu 1922. jedan je službenik ribarskog odsjeka posjetio radi toga neka mjesta šibenskoga kotara. Kao rezultat te nove aktivnosti ribarskog odsjeka Zadružnog saveza, u periodu od 1922–1924. bile su osnovane četiri čisto ribarske zadruge, i to: u Rogoznici, Murteru, Prvić–Luci i Jezerima s poslovnim udjelima od 100 dinara i dvostrukim jamstvom.[267]

[263] *Tilić*, I., Proizvodnja i potrošnja morske ribe u odnosu na stanovništvo, Morsko ribarstvo, br. 5, Rijeka 1956, str. 142.

[264] Zadrugar, 1922, br. 5, str. 39.

[265] *Basioli*, J., Ribolov u Kornatskom arhipelagu nekad i sad, Morsko ribarstvo, Rijeka 1956, br. 2, str. 45–49.

[266] Cf. bilješku 180.

[267] Cf. bilješku 248, str. 140.

Ribarska zadruga u Murteru, osnovana 25. februara 1922. registrirana je 25. maja 1922. Firm. 33/22; ona u Prvić–Luci bila je osnovana 6. jula 1922. registrirana je 25. oktobra 1922. Firm. 105/22; ribarska zadruga u Jezerima osnovana 9. augusta 1922., registrirana je bila 23. marta 1923. Firm. 75/22, a ona u Rogoznici, osnovana 9. marta 1924. bila je registrirana 1. aprila 1924. Firm. 20/24.[268]

Od svih ovih zadruga najbolje je poslovala ona u Jezerima, koja je uistinu bila prava ribarska zadruga, jer je imala svoj ribarski alat, a ribari su poslovali na zadružnim principima. Ministarstvo poljoprivrede i voda bilo joj je, u početku, dodijelilo pripomoć koja nije bila dovoljna za nabavu mreža, pa joj je Zadružni savez dao kredit, tako da je nabavila prvu mrežu. Prema reviziji koju je izvršio Zadružni savez 11. oktobra 1927., konstatirano je da su u zadruzi učlanjena 53 zadrugara, da ribari zadruge love ljetnom tratom na srdele »čak do Kornatskih otoka«, da nakon zajedničkog ribanja dolazi i zajedničko zadrugarsko soljenje i prodaja ribe na račun zadruge. Godine 1927. bilo je u zadruzi posoljeno 100 barila srdela. Istaknuto je da njezini zadrugari pokazuju volju za rad i zadružnu svijest. Namjeravajući da proširi djelokrug svoga rada, ova se zadruga bila obratila navedenom Ministarstvu s molbom za nabavu jednog motora za transport ribe s udaljenijih lovišta.[269]

Ribarska zadruga u Prvić–Luci imala je karakter konzumne zadruge, zato što nije imala dovoljno kapitala za nabavu potrebnog alata, a država joj nije došla u susret jačom pripomoći. Zadruga je prodavala, uglavnom zadrugarima, ribarske potrepštine i živežne namirnice.[270]

Ribarske zadruge u Murteru i Rogoznici nijesu od svoga postanka uopće poslovale. Ribarska zadruga u Murteru nije, štoviše, bila uvela ni knjigovodstvo. Pokazalo se da kod Murterana uopće nema shvaćanja za zadružno ribarstvo, pa je na skupštini od 3. januara 1927. bilo zaključeno da se zadruga raspusti i da se briše zadružna tvrtka.[271]

Od ove četiri zadruge poslovale su prema tome do konca 1940. jedino ribarska zadruga u Jezerima i u Prvić–Luci, dok je ribarska zadruga u Murteru bila likvidirana prvi put 1927. i 1932 ponovno osnovana sa 19 članova, a ribarska zadruga u Rogoznici nije, takoreći, nikad ni poslovala. Ova je konstatacija veoma važna jer stanje ribarskih zadruga, kao i zadružna svijest ribara, pokazuje i poslije drugoga svjetskog rata iste tendencije. Od svih zadruga na šibenskom ribolovnom području, ona u Jezerima pokazuje najbolji način zadružnog poslovanja i najviši stupanj zadružne svijesti.

Ribolovom, kao važnim nuzzanimanjem bavili su se između dva svjetska rata na području šibenskoga kotara, stanovnici: Prvić–Luke, Rogoznice, Murtera, Jezera, Žirja, Jadrtovca, Krapnja, Primoštena, Kaprija, a nešto i Zlarina.

[268] Ibidem, l. c.

[269] Ibidem, l. c.

[270] Ibidem, l. c.

[271] Ibidem, l. c.

U Prvić–Luci narod se bavio većinom ribarstvom, dok su se Šepurinci smatrali poljodjelcima.[272] Rogozničani, koji su živjeli po okolnim brežuljcima, bili su poljoprivrednici, a u selu sami ribari. Tu je bio bogat ribolov na srdele, tunje i palamide. Rogoznica je imala 100 brodova i fabriku srdela »Anglo-Bank.«[273]

U Primoštenu su seljaci pri moru obično i ribari s dobrim ribolovom.[274]

Zlarinjani su pretežno pomorci te ih je između dva rata bilo preko 300 odsutnih. Kad su, kao naši državljani, bili otpušteni s talijanskih lađa i parobroda, razišli su se po svijetu. Na otoku je bilo i nešto ribara, koji su posjedovali 3 migavice, 30 omanjih mreža i preko 20 ribarskih brodova.[275]

Murterani su pravi primorci i otočani. Ribarstvom se bave kao važnom uzgrednom granom. Imaju 300 brodova kojima love i na Kornatskim otocima jastoge, srdele i lokarde. Posjedovali su 21 tratu, preko 120 mreža potegačica, zatim tri ljetne trate za lov srdela na otvorenom moru. U dobrim godinama Murterani su znali posoliti i do 300 barila srdela. Godine 1922. nisu imali dovoljno soli pa su srdele, zbog obilna lova, bacali natrag u more.[276]

Krapnjani se bave ribolovom i spužvarstvom kao važnom uzgrednom privrednom granom.[277]

Šibenski je kanal već od davnine bio poznat po lovu na plemenite ribe, a naročito zubaca krunaša (Dentex gibossus), tunja i palamidu. Za zubaca krunaša bacao se u Šibenskom kanalu ždrijeb, kao za svaku drugu ljetnju ribu. Ribanje je najobilatije u augustu, dok u septembru sasvim iščezava. Godine 1907. i 1908. bilo je u Šibenskom kanalu mrežama i parangalima uhvaćeno oko 600 komada zubataca.[278] Osim zubataca, u Šibenskom su se kanalu znale katkada loviti i velike količine tunja.[279]

Lov tunja i palamida u Šibenskom kanalu bio je obilan i nakon prvoga svjetskog rata. Tako su ribari iz Rogoznice u prvoj polovini februara 1926. zapasali u Šibenskom kanalu oko 70.000 kg palamida. Za mjeseca rujna 1925. na šibensku ribarnicu bilo je dopremljeno 350 glava tunja u težini od 8000 kg i 480 komada palamida u težini od 720 kg, što je sve ulovljeno u Šibenskom kanalu.[280] U martu mjesecu 1926. u Šibenskom je kanalu bilo ulovljeno 170 komada tunja u ukupnoj težini od 22.000 kg.[281]

Seljaci Jadrtovca ribaju duž obale i u uvali Morinje, gdje se od davnine nalaze ograde za lov cipala. U uvali Morinje bilo je zabranjeno od ribarskih vlasti loviti ribu povlačnim mrežama, jer je ta uvala proglašena

[272] Ibidem, l. c.
[273] Ibidem, l. c.
[274] Ibidem, l. c.
[275] Ibidem, l. c.
[276] Ibidem, l. c.
[277] Ibidem, l. c.
[278] *Belamarić*, V., Priručnik za ribare, Šibenik 1909. str. 126.
[279] Cf. bilješku 217.
[280] Ribar, 1925, br. 3, str. 20.
[281] Ribar, 1926, br. 2. str. 3.

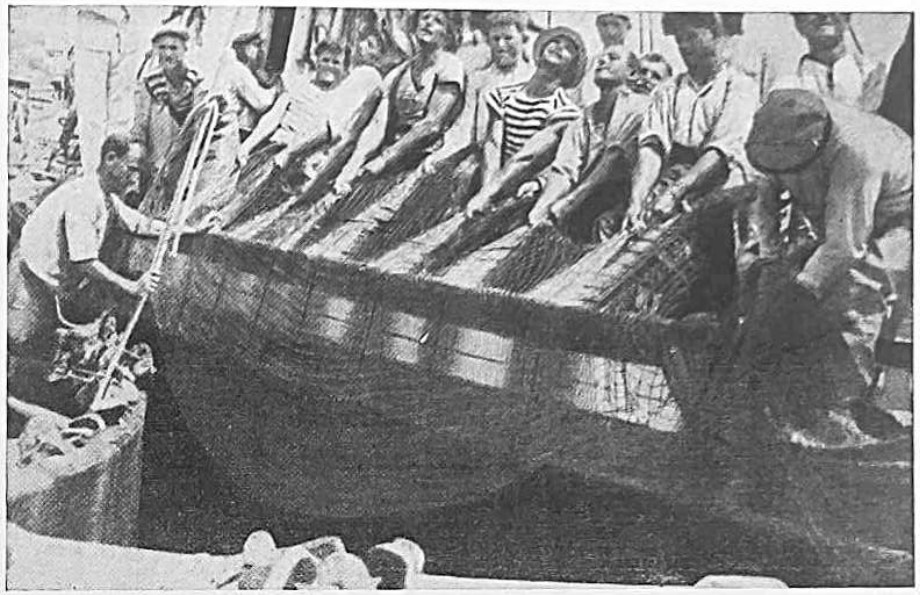

Slika 10. Istezanje kružne mreže tunolovke sa zapasanim tunama 1931.

Slika 11. Odlazak u lov na srdele (1933.)

rezervatom. Seljaci Jadrtovca su između dva rata, usprkos zabrani, lovili u toj uvali u jesen malim mrežama glavoče, a tako su i zimi opskrbljivali šibensku ribarnicu, kad je oskudijevala ribom.[282]

U mjesecu augustu 1925. rasprodano je na šibenskoj ribarnici: 1231 kg ribe prve kategorije, 3644 kg druge i 4506 kg ribe treće kategorije. Prosječna tržna vrijednost bila je 16 dinara po kg, te su bile unovčene 102.432 dinara. Na području lučkog poglavarstva Šibenik ulovljeno je u istom mjesecu 7305 kg prve klase, 16.302 kg druge i 40.999 kg treće kategorije, te je unovčeno 553.654 dinara. Omjer između potrošnje po kategorijama i ulova na području šibenskog arhipelaga iznosio je za prvu kat. 16,9%, za drugu kat. 22,4%, a za treću 11%. Iz ovih podataka proizlazi, usprkos visokoj cijeni ribe, da su se ribe prve i druge kategorije najviše konzumirale. Ukupna potrošnja ribe u gradu Šibeniku godine 1928. iznosila je 292.984 kg, u vrijednosti od 3,532.416 dinara, dok je potrošnja u gradu Splitu bila 405.985 kg, u vrijednosti od 4,250.000 dinara.[283]

Oko godine 1925. zapaža se tendencija primjene novih, savršenijih metoda lova i ribolovnih alata u našem morskom ribarstvu. Ova se tendencija očituje s jedne strane u gradnji većih ribarskih brodova, u sve jačoj upotrebi mehaničkoga pogona, te u uvođenju plivarica za lov sitne plave ribe (srdela, skuša itd.).[284] Osim plivarica za lov sitne plave ribe, u godinama 1928/29. prvi se put uvode velike plivarice kalifornijskoga tipa s motornim brodom za lov tunja i srodne ribe. Daske širilice s jednim brodom na motor ili na paru, počele su se upotrebljavati 1931.[285] Dok je koćarenje slabo napredovalo (za čitav period od 1932–1940. cca 20 brodova), dotle se mnogo brže širila upotreba mreže plivarice za lov ljetnje ribe pod svijeću. Za samih 6 godina, tj. od 1926. do 1931. porastao je broj tih mreža za preko 90, iako je svaka mreža stajala i do 60.000 dinara.[286] Paralelno s porastom broja plivarica opaža se zastoj u broju ljetnih i zimskih obalnih potegača starinskog sistema, što dokazuje da je ribolov dalje od obale pokazivao bolje rezultate. Broj velikih plivarica za lov tunja i srodne ribe nije, doduše porastao (jer je nabavka jačeg i većeg motornog broda i goleme mreže iziskivala velike investicije), ali su ipak ove vrste mreža utjecale na to da je većina ribara izmijenila svoje dotadašnje mišljenje, uviđajući prikladnost i korisnost toga novog sistema.[287] Za tunolov je upotrebljena kružna mreža plivarica, koja lovi ribu gdje je nađe, dok naprotiv stajaće tunere čekaju ribu na određenome mjestu. Stoga se ne opaža porast stajaćih tunolovki na doček, a ni velikih šabakuna, jer su ovakve mreže vezane na stalne položaje uz obalu, nisu uopće pokretne, a ribolov je njima spor. U pomanjkanju većih nov-

[282] Cf. bilješku 248, str. 145.
[283] Ribar, 1925. br. 2, str. 16; *Radica–Bošković:* Plasiranje ribe, Privrednička riječ, god. II, br. 23, od 23. marta 1929.
[284] Morsko ribarstvo, Rijeka, 1960. br. 12, str. 195.
[285] Specijalna statistika morskog ribarstva 1931, str. 5, Split 1932, Direkcija pomorskog saobraćaja, Split, Ribarski odsjek.
[286] Ibidem, l. c.
[287] Ibidem, l. c.

čanih sredstava za nabavku velikih plivarica s motornim brodovima, opaža se jači porast lakih pokretnih zatvornih tunara palamidara i sličnih mreža.[288]

Od mreža stajaćica, vojge (mreže za lov srdela na zabod) nazaduju, ustupajući mjesto ljetnom ribolovu pod svijeću, naročito mrežama plivaricama. Sve ostale mreže stajaćice na zabod pokazuju stalan porast, isto tako i manji ribolovni alati i obalne potegačice, parangali, osti i drugo. Ovaj jaki porast manjeg alata posljedica je teških ekonomskih prilika u kojima se nalazilo otočko pučanstvo između dva rata. U pomanjkanju novčanih sredstava za nabavku većeg alata, sitan i jeftin ribarski pribor pružao je dobrom dijelu obalnog pučanstva mogućnost prehrane i zarade.[289]

Od metoda ribolova između dva rata posebnu pažnju potrebno je posvetiti razvoju mreža plivarica za lov sitne plave ribe pod svijeću na pojedinim ribolovnim područjima, te lov koćom.

Broj ljetnih plivarica pokazuje neprekidnu tendenciju porasta. Godine 1925. broj ljetnih plivarica za sitnu plavu ribu iznosio je 7 prema 294 ljetne trate.[290] Taj odnos u 1940. godini bio je: 215 plivarica za sitnu plavu ribu i 420 ljetnih trata.[291]Veliki porast broja plivarica ukazuje, da su se plivarice uvele i afirmirale u našem ribarstvu toliko, da već igraju važnu ulogu. Razmjerno sve jači porast broja plivarica prema potegačama dokazuje kako su se ribari uvjerili, da je plivarica korisniji ribolovni alat. Vlasnici potegača, kao što to obično biva, osjetivši se ugroženim od modernijega ribolovnog sredstva, ulagali su sve sile da spriječe lov plivaricama. Taj ribarski »jal« naročito je bio jak između dva rata kod komiških i viških ribara s otoka Visa. Nitko nije prije rata smio loviti plivaricom oko otoka Visa. Pokušaj tvornice braće Mardešić da uvedu plivaricu izazvao je opći revolt komiških ribara. Taj je revolt izazvao strah od konkurencije i bojazan da će ostati bez posla i sirovine. U Veloj Luci na Korčuli vodile su se također ogorčene borbe protiv prvih plivarica. Vlasnici ljetnih trata pravili su im, u tom pogledu, različite smetnje i uspjeli su da plivaricama nametnu mnoga ograničenja. Sva bolja lovišta bila su rezervirana za lov potegačama, dok su plivaricama ostavljene na upotrebu slobodne »pošte«. Međutim kako se riba upravo posljednjih nekoliko godina prije drugoga svjetskog rata pojavljivala manje na lovištima s kojih je bila isključena plivarica, a više na brakovima, gdje su lovile plivarice, koje su postizavale bolje rezultate nego potegače, došlo je do preokreta u odnosu na plivarice. To je dalo povoda da su dojučerašnji najveći protivnici plivarice u Veloj Luci i Blatu na Korčuli napravili plivarice i počeli tražiti za njih prava, koja su im prije osporavali. Taj primjer najbolje ilustrira kako su se u prošlosti rješavali problemi našeg ribarstva, a gdjegdje kako se još rješavaju i danas. Lični

[288] Ibidem, l. c.
[289] Ibidem, l. c.
[290] Ibidem, str. 36.
[291] Brojidba hrvatskog morskog ribarstva za 1940 godinu, Zagreb 1943, knjiga X, Sv. 19, str. 32.

i grupni interesi diktirali su pri tom rješavanju više puta svrsishodnost jednoga ribolovnog alata, a ne njihova stvarna prednost. Da bi opravdali svoje negodovanje protiv upotrebe plivarica, vlasnici ljetnih trata nisu se ustručavali navoditi kakve god razloge, od kojih je, na primjer, bio najkarakterističniji da pri lovu srdela plivaricom otpada velika količina »lustara«, koje kad padnu na dno predstavljaju bijelu površinu preko koje riba neće da prolazi kad se svijećom vodi na lovište gdje ima da lovi potegača.[292]

Lov plivaricama obavljao se između dva rata uza samu obalu te se pretpostavljalo da kod nas ne može biti govora o ribolovu plivaricama na otvorenome moru kao u drugim zemljama. Isticalo se, štoviše, u vezi s time »da potisnuti plivaricu od obale na otvoreno more značilo bi, dakle, isključiti je iz našeg ribarstva.«[293]

Koćarenje, kao metoda lova, nije između dva svjetska rata uopće dolazilo do izražaja. Prijeratna statistika morskog ribarstva Jugoslavije iskazivala je prosječno oko 20 koćara, koji su lovili isključivo u obalnim vodama. Ulov tih koćara od 1932–1940. pokazivao je neprekidnu tendenciju opadanja. Tako, na primjer, dok je u 1932. godini 20 koćara postizalo ukupan ulov od 315,3 tona ribe i jestivih rakova, dotle je isto toliko koćara 1940. ostvarivalo samo 77,3 tone.[294] Uzrok tome stanju prije drugoga svjetskog rata dobrim je dijelom bio u slaboj povezanosti između pojedinih grana ribolova, kao i slaba potrošnja koćarske lovine. U ljetnom periodu, kad se ribolov koćom mogao lako i uspješno obavljati, nije se isplaćivao, jer se lovine od koće nijesu mogle lako plasirati na tržište, dok je na njemu bilo u izobilju druge, jeftinije ribe. Uzroke opadanja ulova koćom, za razdoblje od 1932–1940. možemo tražiti također i u poteškoćama plasmana ribe, naročito u ljetnjem periodu.[295]

Ove opće tendencije razvoja ribarstva duz istočne obale Jadrana, nalazimo između dva rata i na području šibenskog arhipelaga. To nam potvrđuje i kretanje broja ribara, lađa i ribolovnog alata u desetgodišnjem periodu (1931–1940), na području lučkih ureda. U tabeli III prikazano je to stanje.

[292] Statistika morskog ribarstva, godina 1936, str. 9. Direkcija pomorskog saobraćaja Split 1936.

[293] Ibidem, str. 10.: Praksa nakon drugog svjetskog rata opovrgla je ovo mišljenje. Upotreba plivarica kako u obalnom području tako i na otvorenom moru, ne predstavlja više problem. Broj potegača, koje se nakon rata nalaze u upotrebi, najbolji je dokaz. Međutim, nakon rata u lovu na srdelu i drugu sitnu ribu, iskrsnuo je novi problem, a to je jačina svijetla, upotreba agregata i njihova koncentracija na jednom mjestu. Borba oko toga vodi se između lokalnih ribara, koji posjeduju jačine svijeća od 2000–4000 i ribolovnih poduzeća općedruštvenog sektora koja svojim brzim i pokretnim brodovima, agregatima itd. ugrožavaju lokalne ribare. Iskustvo će dokazati, kao i kod upotrebe plivarica, da se progres ne može zaustaviti.

[294] *Županović*, Š., Produktivnost i intenzitet eksploatacije Jadrana, Anali Jadranskog instituta JAZU, Zagreb, 1961. sv. 3., str. 230.

[295] *Županović*, Š., O važnosti dubinskog lova i ribarstveno-biološka statistika, Ribarski godišnjak 1951, str. 116.

Tabela IIIa

Ribari i lađe na području lučke kapetanije I reda – Šibenik potkraj 1931–1940.

Godina	Područje lučkih ureda	Ribari	Lađe			Ukupno
			na jedra i vesla	na motor	na paru	
1931.	Šibenik	744	214	9	—	223
	Rogoznica	179	43	—	—	43
	Primošten	106	29	—	—	29
	Zlarin	571	118	2	—	120
	Vodice	107	35	—	—	35
	Tijesno	870	288	4	—	292
		2577	727	15		742
1934.	Šibenik	808	225	8	—	233
	Rogoznica	185	43	—	—	43
	Primošten	104	29	—	—	29
	Zlarin	611	132	2	—	134
	Vodice	133	45	—	—	45
	Tijesno	1005	318	3	—	321
		2846	792	13		805
1937.	Šibenik	746	323	7	—	330
	Rogoznica	183	41	—	—	41
	Primošten	104	29	—	—	29
	Zlarin	701	153	2	—	155
	Vodice	142	48	—	—	48
	Tijesno	864	320	—	—	320
		2740	914	9		923
1940.	Šibenik	687	216	6	—	222
	Rogoznica	260	50	1	—	51
	Primošten	108	31	—	—	31
	Zlarin	760	169	1	—	170
	Vodice	142	45	2	—	47
	Tijesno	1007	298	3	—	301

Analizirajući podatke tabele III a) i b) vidimo da na području šibenskoga kotara dominiraju brodovi na vesla i jedra. Njihov broj pokazuje konstantan porast od godine 1931. Naprotiv, broj brodova na motorni pogon, iako veoma malen, pokazuje tendenciju opadanja. Jači porast broja plivarica imamo tek od 1937. Ljetne su trate ostale više-manje na istom broju. Isto tako i zimske potegače. Koćarenje se na šibenskom području uopće nije prakticiralo. Jedna jedina koća nalazila se u popisu

Tabela IIIb

Ribolovni alati na području lučke kapetanije I reda – Šibenik potkraj 1931–1940.

Godina	Područje lučkih ureda	Plivarice za manju plavu ribu	Trate ljetne	Trate zimske i migavice	Koće	Tunolovke, stalne, pomične, plivarice, šabakuni, polandare	Ostali manji alat	
1931.	Šibenik	1	—	15	—	—	2272	2272
	Rogoznica	2	7	13	—	—	222	222
	Primošten	1	2	3	—	39	202	241
	Zlarin	7	8	11	—	6	619	644
	Vodice	—	—	2	—	—	195	195
	Tijesno	2	11	21	1	17	2022	2061
		13	28	65	1	62	5532	5707
1934.	Šibenik	—	—	18	—	—	1839	1839
	Rogoznica	1	8	16	—	37	275	329
	Primošten	1	2	3	—	5	243	253
	Zlarin	6	6	10	—	—	956	972
	Vodice	—	—	2	—	—	217	217
	Tijesno	1	11	32	1	19	2387	2451
		9	27	81	1	61	5917	6061
1937.	Šibenik	1	—	16	—	—	1989	1989
	Rogoznica	1	7	10	—	31	275	324
	Primošten	1	2	2	—	5	243	251
	Zlarin	13	8	8	—	—	943	972
	Vodice	—	—	2	—	—	313	313
	Tijesno	4	11	31	—	—	1849	1895
		20	28	69		36	5612	5744
1940.	Šibenik	1	—	16	—	—	1968	1968
	Rogoznica	4	7	11	—	31	539	581
	Primošten	2	1	2	—	7	259	269
	Zlarin	14	7	8	—	1	1037	1067
	Vodice	—	—	3	—	—	331	334
	Tijesno	4	11	34	—	4	1893	1946
		25	26	74	—	43	6027	6165

Tabela IVa

Ulov plave ribe u kotaru Šibenik u periodu od 1936. do 1940.

Godina	Plava riba												
	Srdela	Srdelica (papalina)	Brgljun (inćun)	Skuša	Plavica	Šnjur	Iglica	Tunj	Polanda	Trupac	Luc	Ostale plave ribe	Ukupno plave ribe
	(u tonama)												
1936.	155	2	5	98	10	14	—	14.2	5.8	13.6	0.8	—	318.4
1937.	243	10	10	3	126	14	—	1.0	9.7	1.2	1.2	—	419.2
1938.	244	15	2	6	163	34	—	1.3	11.6	1.8	0.2	—	478.9
1939.	57	10	1	61	20	28	—	2.0	28.1	0.8	—	—	207.9
1940.	267	15	1	19	17	23	—	0.8	7.0	6.4	1.1	—	357.3

Izvor: Statistika morskog ribarstva Jugoslavije 1936–1940.

Tabela IVb

Ulov pridnene ribe, rakova i glavonožaca u kotaru Šibenik u periodu od 1936. do 1940.

Godina	Pridnena riba, rakovi i glavonošci								
	Cipal	Jegulja	Gira	Ostale pridnene ribe	Landovina	Jastog	Hlap	Rakovica	Muzgavac
	(u tonama)								
1936.	11.5	2.2	66	120.3	14	3.6	1.4	0.4	25
1937.	8.4	2.8	48.8	90.0	19	2.0	0.2	1.2	25
1938.	5.3	1.2	80.9	100.0	21	1.8	0.4	1.1	25.8
1939.	5.1	2.7	70.0	99.8	13	2.0	0.8	1.3	22.7
1940.	5.4	4.1	60.0	68.0	17	0.3	0.1	1.9	19.0

Izvor: Statistika morskog ribarstva Jugoslavije 1936–1940.

samo do 1934. i nakon toga je više ne nalazimo. Obalne tunolovke (šabakuni i polandare) pokazuju tendenciju opadanja, dok ostali manji, sitni alat obalnoga lova uglavnom stagnira.

Nedostatak mehanizacije na šibenskom kotaru uvjetovalo je siromaštvo ribara, koji nijesu bili u materijalnoj mogućnosti da dođu do većih ribolovnih sredstava. To je bio i razlog da je ribolov na šibenskom arhipelagu između dva rata bio uglavnom obalni. Pomanjkanje znatnijih novčanih sredstava, potrebnih za bolju tehničku opremu, uvjetovalo je da se ribolov vršio unutar 1 Nm. Posljedica toga bila je, da se ribolovom kao profesijom bavilo razmjerno vrlo malo ljudi. Za većinu »ribara« ribolov je bio povremeno ili djelomično zanimanje. Sitna ribolovna sredstva, rezultat siromaštva, nijesu dopuštala da se ribolov razvije kao profesija, jer radijus kretanja malih ribolovnih jedinica na jedra i vesla bio je sveden uglavnom na općinske vode.

Ako usporedimo stanje proizvodnih snaga u ribarstvu šibenskoga područja u posljednjem deceniju prije drugoga svjetskog rata s postojećom proizvodnjom, konstatirat ćemo da je ulov po vrstama potpuno odgovarao upotrebljenim ribolovnim sredstvima (Tabele IV a) i b)). Sezonski lov na sitnu i krupnu plavu ribu dominirao je u ulovu. Nakon završetka ljetne sezone, ribolov je bio sveden na minimum. To se vidi i po sastavu lovina bijele ili pridnene ribe. Od svih ulovljenih vrsta, najjače je bila zastupana gira koja je u pojedinim godinama sačinjavala gotovo 50% cjelokupnog ulova bijele ribe. Velik broj malih mreža potegača (gripova, strašina, braganja, kogola, migavica itd.) kojima je obilovalo šibensko područje, dolazio je kod toga lova, u zimskom periodu, do izražaja. Dubinski ribolov povlačnim mrežama uopće se nije prakticirao na tom području, što se može zaključiti i po sastavu lovina (Tabela IV a) i b) na str. 86 i 87.).

10. PROBLEMI MORSKOG RIBARSTVA U PROŠLOSTI

Ribarstvo šibenskog arhipelaga u prošlosti, a isto tako i ribarstvo Dalmacije, možemo promatrati s aspekta procvata ili propadanja drugih djelatnosti koje su važne u prehrani pučanstva. Te druge djelatnosti jesu: vinogradarstvo, brodogradnja, pomorstvo i uljarstvo. Zatajivanje ovih privrednih grana povlačilo je automatski za sobom veći ili manji priljev kadrova u ribarstvo i obratno. To se osjetilo naročito za vrijeme propadanja vinogradarstva i pomorstva, zatim na početku XX stoljeća za vrijeme vinskih kriza itd. Takve krize imamo 1894–1900., zatim 1908. te 1928–1930. Ako analiziramo broj ribara u tim godinama, vidjet ćemo da se on znatno povećao. Ribarstvo kao dopunsko zanimanje u tima je i takvim situacijama još jače dolazilo do izražaja. Međutim, kad kriza nestane, ti se »okazionalci« ponovno vraćaju svome prvotnom zanimanju. U prošlosti, tj. za vrijeme turskih provala na šibenski teritorij, takvih je situacija bilo nebrojeno. Zapuštena polja, zatim oskudica poljoprivrednih artikala tjerala je stanovnike obalnog pojasa da u moru traže naknadu za izgubljene zemlje.

Glavna karakteristika ribolova kao profesije u prošlosti jest njegova nesigurnost. Zbog te nesigurnosti ribolov je služio više »kao sredstvo za ishranu, dopunsko sredstvo siromašnijih seljaka koji žive pri moru«,[296] nego kao profesija. Upravo to dvostruko zanimanje seljaka ribara uzrok je da se ribolov na našoj obali nije nikad mogao razviti u sigurnu profesiju. Ovu je činjenicu istakao i nepoznati autor prije devet decenija, kad je kazao da je dvostruko zanimanje ribara-zemljoradnika razlog da se ti ljudi ne posvećuju s ljubavlju i sa svim svojim raspoloživim snagama ribarstvu što, s druge strane, škodi, njegovoj produktivnosti.[297] Dalmatinski su ribari uvijek bili obalni ribari (izuzetak čine jedino ribari Hvara, Vele Luke i Trpnja, koji su u drugoj polovini XIX stoljeća odlazili loviti srdelu na afričke obale) te su se najradije bavili masovnim ribolovom (tuna i srdela) koji ih angažira samo jedan dio godine, dok se u ostalom dijelu godine mogu slobodno posvetiti zemljoradnji ili bilo kojem drugom poslu.[298] Dalmatinski se ribar u prošlosti najradije držao obale ili je u najboljem slučaju lovio između otoka, umjesto da iskorištava šira područja otvorenoga mora, koja su mu stajala na raspolaganju.[299] Tom sezonskom načinu proizvodnje pridružili su se još i različiti birokratski i korupcionaški postupci vlasti, na primjer, postojeći zakoni različitih gradova s njihovim formalnostima, pravilnicima, procjenama, tarifama, kaznama ličnim i stvarnim itd., kao da su željeli dotući ribarski zanat. Tim svim mogućim zaprekama administrativne prirode pridružili su se i mnogi ekonomski faktori koji su doveli do visokih cijena lađama, mrežama, kao i svima ostalim instrumentima za ribolov.[300] Nije stoga nimalo čudno što su ribari, zbog loših ekonomskih prilika, već 1807. napuštali ribolov i prihvaćali se radije »bilo kojeg drugog zanata« nego da i dalje trpe ta bezakonja. Kao rezultat jedne takve ribarske politike imamo da se od domaćih ljudi »osim seljaka obale i školja, i to u onim vremenima kad su bili manje okupirani svojim poslovima na zemlji« nitko nije bavio ribolovom kao profesijom.[301]

Takvo je stanje ribarstva prošlosti moralo, logično, formirati i određenu kategoriju ribara, od kojih su »okazionalni« i sezonski bili najbrojnije zastupani. »U velikom ribolovu oni nisu nikad mogli učestvovati, jer se nikad nisu mogli otrgnuti od svog poljoprivrednog zanimanja.«[302] Pravih profesionalnih ribara, kojima je ribolov jedino i isključivo zanimanje i kojima čitava »ekonomska egzistencija ovisi od njega«, bilo je veoma malo. Ukoliko je i bilo takvih, oni su većinom raspolagali sa siromašnim ribolovnim sredstvima i to ponajviše ladicom i sitnijim ribolovnim alatom. Vlasnici krupnijih ribolovnih sredstava – poduzetnici – bili su različiti trgovci, imućniji poljoprivrednici, plemići itd. Pomoćno ribarsko osoblje koje se upotrebljavalo kao najamna radna snaga bilo je

[296] *Mirković*, M., Naš pomorski ribolov, Novosti 1940, br. 355 od 24. XII, str. 30–31.
[297] Cf. bilješku 222.
[298] Ibidem, l. c.
[299] Ibidem, l. c.
[300] Cf. bilješku 174.
[301] Ibidem, l. c.
[302] Cf. bilješku 296.

samo povremeno i sezonsko. Dobit od ulova redovito je pripadala vlasnicima ribolovnih sredstava, trgovcima, lihvarima i tako dalje.

Zbog sezonskog načina proizvodnje, ribari su uglavnom bili zaposleni od proljeća do jeseni, tj. dok je trajao ribolov na plavu ribu. U zimskom periodu oni su bili prisiljeni da se bave drugim poslovima, ili su ostajali bez posla, zadužujući se pri tom već unaprijed kod seoskih lihvara. Time dolazimo »do druge strane problema, do problema tržišta.« Zbog neredovita snabdijevanja tržišta ribom, rezultat sezonskoga karaktera proizvodnje, »navika trošenja ribe razvija se slabije, tada postaje redovito i skuplja, a to sve skupa je dobrim dijelom uvjetovalo da potrošnja ribe po glavi stanovnika u Jugoslaviji nikad nije mogla da bude veća.«[303]

Orijentacija ribolova na jednu vrstu ribe štetno je djelovala na same ribare, koji su u tom pogledu potpuno zavisili o kupcima. Ovi su se, naime specijalizirali u trgovini jednom vrstom ribe u tolikoj mjeri da su mogli raspolagati sa svom proizvodnjom dotične vrste, i to bez obzira na ribara. Specijalizacija trgovine u jednoj vrsti ribe stvorila je, na taj način, monopol, koji je išao u prilog trgovcima ribom, a na uštrb samih ribara proizvođača. Trgovci su, prema tome, postajali gospodari situacije.

Prije se je svježa riba pretežno konzumirala na obalnom pojasu i izvozila u Italiju, slana u Grčku, a konzervirana u srednju Evropu. Istom kad je Italija, kao i ostale zemlje, počela da ograničava uvoz svima mogućim sredstvima, direktnom zabranom, kontigentima ili klirinškim sporazumima itd., trgovci su bili prisiljeni da tržišta ribe i ribljih proizvoda traže u unutrašnjosti zemlje. Međutim, za što uspješniji plasman ribe u unutrašnjost zemlje bilo je potrebno riješiti dva osnovna problema: 1. osigurati što redovitije snabdijevanje tržišta ribom i 2. osigurati potrebne tehničke i saobraćajne uređaje. U nedostatku jednog i drugog, kao što je to bio slučaj između dva rata, imamo nizak konzum ribe u unutrašnjosti zemlje i neobično visoke cijene ribi na tržištu. Dok je potrošnja ribe na primorju bila više-manje stalna, dotle je ona u unutrašnjosti zemlje bila podvrgnuta velikim kolebanjima. Kako su naša glavna tržišta u unutrašnjosti bili glavni gradovi i nekoliko većih mjesta, to je i konzum ribe bio ograničen. U nedostatku suvremenije opreme za promet ribom, uključujući rashladne uređaje i prijevoz za detaljnu prodaju, potrošnja svježe ribe bila je ograničena, a ta je ograničenost potrošnje utjecala na samu proizvodnju, koja je u dobroj mjeri zavisila o potrošnji.

Osiguranje redovitog snabdijevanja tržišta, kako se vidi, zavisilo je ne samo od bolje organizacije transporta i trgovine ribom nego i od razvijanja metoda ribolova koji bi mogao da konstantno preko čitave godine opskrbljuje tržište kvalitetnom ribom. Takvu stalnu opskrbu tržišta ribom mogla bi osigurati jedino orijentacija na dubinski ribolov. O stupnju rješavanja ovih dvaju osnovnih problema zavisit će i svako daljnje unapređenje ribarstva kao takva. Budući da se je u prošlosti malo pažnje posvećivalo upravo tim faktorima, ribolov, kao privredna djelatnost, nije nikad mogao da izide iz postojećeg okvira, niti da zauzme ono mjesto koje mu po važnosti i mogućnostima pripada.

[303] Ibidem, l. c.

II dio

RIBARSTVO NAKON DRUGOGA SVJETSKOG RATA (1947–1956)

11. EKONOMSKI ASPEKT MORSKOG RIBARSTVA JUGOSLAVIJE

Ribarstvo nakon drugoga svjetskog rata preuzelo je u baštinu mnoge elemente karakteristične za naš prijeratni ribolov. Ti su elementi karakterizirani u sezonskom načinu proizvodnje, koji uvjetuje da ribolov i dalje ostaje poluprofesija ili dopunsko zanimanje. Uvođenjem novih elemenata u proizvodnju, uvjetovanih društvenim preobražajem zemlje, ribolov kao profesija dobiva svoju čvršću ekonomsku podlogu. Bolja tehnička oprema, mehanizacija, kao i bolji materijalni uvjeti na brodovima općedruštvenog sektora proizvodnje predstavljaju te osnovne elemente koji bi, s vremenom, trebali izvršiti preokret i u našem ribolovu. Ribarstvo Istre i Slovenskog primorja na najboljem je putu da provede taj novi kurs profesionalizma u našem ribolovu. Od brzine usvajanja toga novog kursa zavisit će ne samo stupanj povećanja proizvodnje nego i povećanje plasmana, odnosno potrošnje ribe na tržištu – domaćem i stranom. Ukoliko proizvodnja bude prelazila potrošnju, kao što je to dosta često bio slučaj prije rata, ribolov će još dugo zadržati svoj poluprofesionalni karakter, a pogotovu tamo gdje su stoljetne tradicije ribolova na plavu ribu još uvijek veoma jake (Dalmacija). Naprotiv, ukoliko potrebe potrošnje budu veće i veća mogućnost plasmana ribe, profesionalizam u ribolovu zauzimat će sve veće učešće u proizvodnji.

Da bismo imali što jasniju sliku o mogućim tendencijama razvoja ribolova na našoj obali u poslijeratnom periodu, potrebno je prije svega razmotriti odnos između proizvodnje i proizvodnih snaga u ribarstvu i plasmana, odnosno potrošnje ribe, te učinka tržišta na ribolovnu proizvodnju. Ekonomski aspekt morskoga ribarstva, studiran kroz prizmu tih odnosa, omogućit će nam da jasnije sagledamo i ostale komponente koje su naročito važne za cjelokupno narodno gospodarstvo obalnog pojasa. Takav jedan oblik odnosa bit će prikazan u ovom poglavlju.

a) Proizvodnja

Ako usporedimo stanje ribarske privrede u našoj zemlji danas s onim prije drugoga svjetskog rata, konstatirat ćemo stvaran napredak koji je na ovom području nastupio u poslijeratnom razdoblju. Proizvodna sredstva u ribarstvu znatno su povećana. Izgrađene su nove tvornice za preradbu ribolovnih proizvoda. Ostvarena su relativno već snažna vlastita sredstva za proizvodnju i potrebe ribarstva i ribarske industrije itd.

Kao neposredna posljedica povećanja broja i kapaciteta proizvodnih sredstava u ribarstvu povećao se ne samo ulov ribe i nekih drugih proizvoda ribarstva nego i promet odnosno prerada ribe. Ovaj nagli porast potencijala ribarske privrede uslijedio je prvenstveno i izravno kao posljedica relativno velikih investicija koje je društvo uložilo i još uvijek ulaže u povećanje i modernizaciju proizvodnih sredstava, ne bi li se postojeća prirodna bogatstva na našem Jadranu mogla u još većem stupnju iskoristiti.

Dostignuto sadašnje stanje u razvoju ribarske privrede možemo donekle ocijeniti, ako usporedimo desetgodišnje kretanje proizvodnje morskog ribarstva naše zemlje u predratnom i poslijeratnom razdoblju. Tabela V pruža jednu takvu ocjenu.[304]

Tabela V

Ulov ribe prije i nakon drugoga svjetskog rata u FNRJ

Godina	1930. 1947.	1931. 1948.	1932. 1949.	1933. 1950.	1934. 1951.	1935. 1952.	1936. 1953.	1937. 1954.	1938. 1955.	1939. 1956.
Ulov u tonama	6835 11543	6222 14372	7203 21567	7134 21341	7779 16310	7441 15875	6334 17028	7189 14906	8016 13575	6300 18249

Izvor podataka: Statistički godišnjak FNRJ 1954, 1956 i 1957, str. 126, 142 i 174.

Po količinama ulova vidimo da se u poslijeratnom razdoblju prosječno godišnje ulov povećavao za 9432 tone. Ovo povećavanje prosječnog ulova nakon rata nastupilo je jednim dijelom kao neposredna posljedica povećavanja proizvodnih snaga u našem morskom ribarstvu.

Ulov ribe po sektorima proizvodnje u 1956. godini, izražen u procentima, prikazan je u tabeli VI.

U ukupnom ulovu od 18.249 tona najveći su polučili individualni ribari sa 7678 tona ili 42,0%. Za njima dolazi općedruštveni sektor sa 33,1%, dok se na posljednjem mjestu nalazi zadružni sektor sa 24,9%. Isti raspored ulova imamo i u god. 1955. Ako ulov po sektorima podijelimo na pojedine republike, dobit ćemo ovaj karakterističan odnos: NR Hrvatska zastupana je najjače s *privatnim* sektorom, NR Slovenija s *općedruštvenim*, dok je NR Crna Gora najjače zastupana sa *zadružnim* sektorom.

[304] Za prijeratni period podaci ulova su nepotpuni jer se odnose samo na teritorij bivše Jugoslavije.

Tabela VI

Područje kotara NR	Općedruš. sektor	Zadružni sektor	Privatni sektor	Ukupno 1956.	Ukupno 1955.
Kotar Pula	45,1	43,7	1,2	14,9	14,4
Rijeka	28,1	23,1	48,8	27,8	30,1
Zadar	6,9	18,1	75,0	10,2	11,2
Šibenik	7,0	19,0	74,0	4,5	5,5
Split	20,4	27,1	52,5	19,0	15,4
Makarska	0,8	23,9	75,3	2,8	2,8
Dubrovnik	5,0	42,0	53,0	5,9	7,5
NR Hrvatska	23,2	28,1	48,7	85,1	86,9
Slovenija	97,9	—	2,1	13,5	11,3
Crna Gora	18,3	62,2	19,5	1,4	1,8
FNRJ 1956.	33,1	24,9	42,0	100,0	
1955.	30,2	26,8	43,0		100,0

Izvor podataka: Zavod za statistiku NRH.

b) Proizvodne snage u ribarstvu

Proizvodne snage u ribarstvu sastoje se od dvaju elemenata, i to: 1. od materijalnih sredstava za proizvodnju, tj. od tehnike ribolova, brodova, mreža i ostalih ribarskih alata, i 2. od živog elementa, tj. od ljudskoga rada.

Kako u ribarskoj privredi neposredna proizvodnja sačinjava glavni i osnovni dio, to je prijeko potrebno da se upoznamo sa strukturom i stepenom njezina razvitka. Zato ćemo, na osnovu postojećih statističkih podataka, izvršiti analizu postojećih proizvodnih sredstava u ribarstvu, te broja i strukture ribara, prema stanju u godinama 1954. i 1955.

Ribarski brodovi

Materijalna sredstva za proizvodnju u ribarstvu dijelimo na ribarske brodove i na ribarske alate. U poslijeratnom razdoblju povećao se broj brodova na motorni pogon. U razmatranju današnjega stanja naše ribarske flote, korisno je usporediti predratnu veličinu i strukturu ribarske flote sa stanjem u godinama 1939. i 1940. s današnjim tj. od 31. XII 1955.

Kako ne raspolažemo podacima o broju i vrsti brodova na predratnom području Istre, Kvarnerskih otoka, Zadra i Lastova, izvršit ćemo usporedbu samo ribarske flote u predratnoj Jugoslaviji s već dostignutim stanjem na 31. XII 1955. Pri tome ćemo naročitu pažnju posvetiti floti velikog ribolova, jer ona predstavlja flotu specijalno građenih brodova za ribolov na otvorenom moru.

U godini 1940. bilo je na području predratne Jugoslavije ukupno 6561 ribarski brod i čamac. Na početku 1956. broj ribarskih brodova i čamaca iznosi svega 2645, što znači da je današnja ribarska flota brojčano manja za 3916 ribarskih jedinica od one u predratnoj Jugoslaviji.

Pogledajmo sada kakva je struktura tih 2645 ribarskih jedinica koje su bile registrirane 31. XII 1955. kao ribarski brodovi i čamci, prema podacima »Godišnjaka pomorstva i riječnog saobraćaja 1955 god.«

Tabela VII

Brojno stanje i struktura ribarske flote FNRJ na dan 31. XII 1955.

Kotar	Ribarski brodovi				Ribarski čamci na mali pogon na jedra i vesla				
	Broj	BRT	NRT	KS	broj	BRT	KS	broj	BRT
Kopar	26	716	273	2750	14	45	159	101	135
Pula	20	464	210	1446	36	147	487	150	154
Rijeka	40	1040	417	2713	133	556	1532	221	284
Zadar	14	522	223	1250	172	736	1690	142	378
Šibenik	3	159	52	395	62	354	914	82	190
Split	16	1025	374	2779	214	853	2535	424	773
Makarska	3	46	14	170	30	160	428	45	74
Dubrovnik	2	86	36	219	175	572	1567	287	434
Cetinje	6	267	97	720	25	143	410	137	171
UKUPNO	130	4325	1696	12442	867	3607	9824	1648	2674

Ribarskih brodova i čamaca na motorni pogon potkraj 1955. bilo je 997, s ukupnom snagom motora od 22.266 KS. Iz ovoga izlazi da 37,7% svih ribarskih jedinica upotrebljava u ribarstvu motore. To su svi veliki brodovi, pretežni dio leuta i nešto više od jedne četvrtine svih gajeta. Nasuprot ovoj snažnoj motorizaciji naše današnje ribarske flote bilo je 1939. svega 4,7% brodova i čamaca na motorni pogon. Ako se usporedi broj jedinica, tada izlazi da je prema 326 ribarskih jedinica na motorni pogon u godini 1939., u 1956. bilo već motoriziranih 997 ribarskih jedinica.

Ne samo da se povećao broj ribolovnih jedinica na motorni pogon nego se razmjerno još u većoj mjeri povećala njihova pogonska snaga. U podacima predratne statistike ribarstva samo su za 31 brod, i to »za brodove koji obavljaju ribolov povlačnim mrežama i plivaricama za lov tunja i slične ribe« u godinama 1939. i 1940. bili registrirani podaci o snazi motora, dužini, širini, visini, gazu i nosivosti broda. Tako je sveukupna snaga svih 326 brodova bila 3368 KS.

Ako tu flotu ribarskih brodova i čamaca na motorni pogon u godini 1939. usporedimo s flotom motoriziranih ribarskih brodova i čamaca

u 1956., tada proizlazi da je 1956. bilo 3,1 puta više brodova na motorni pogon, dok bi naša ribarska flota bila za oko 6,6 puta jača po pogonskoj snazi nego što je bila ribarska flota prije rata.

Ulov se, prema predratnom, povećao nakon rata za 9432 tone prosječno godišnje (ne računajući okupirano područje) ili za 2,3 puta više.

Kad promatramo ovo povećanje flote na motorni pogon, zatim izmjenu njene strukture i tehnike, tada možemo konstatirati da se je znatno povećala tehnička oprema našeg ribarstva u odnosu na prijeratnu. Isto tako možemo konstatirati da ta tehnička oprema nije još došla do svoga punog izražaja u povećavanju proizvodnje. Razlog je tom nerazmjeru premalen radijus kretanja poslijeratne flote, kao i u premalenom broju upotrijebljenih ribolovnih dana u dubinskom ribolovu povlačnim mrežama u toku godine.[305]

c) Ribolovni alati

Drugu skupinu materijalnih proizvodnih sredstava u ribarstvu sačinjavaju ribarski alati. Prema glavnim područjima ribolova podijelit ćemo ih ovdje na ribarske alate u malom ili obalnom ribolovu na stalne vrste, u ribolovu na plavu ribu i u dubinskom ribolovu (koćarenju).

Stanje u glavnim alatima maloga obalnog ribolova na stalne vrste bilo je potkraj 1954. ovako:

Tabela VIII

Ribarski alati maloga obalnog ribolova

Privredni sektor	Zimske potegače (girarice)	Migavice	Koćice za gire (tartane)	Kogoli i štrašini	Različite mreže stajaćice	Različite vrše	Parangali s udicama u tisućama komada	Svjetiljke za ribolov pod svijeću
Općedruštveni	5	2	10	1	2897	400	12800	4
Zadružni	49	89	118	15	4714	1327	66500	35
Privatni	242	333	225	940	18156	12557	847930	2826
UKUPNO	296	424	353	956	25727	14284	927230	2865

Izvor podataka: Zavod za statistiku NRH, prema popisu ribarskih alata u godini 1954.

To su glavni alati koji se upotrebljavaju u malom ili obalnom ribolovu. Analizirajući njihov raspored po sektorima proizvodnje, vidimo da ih najviše ima u privatnom, zatim u zadružnom, dok su u općedruštvenom sektoru u nešto jačem broju zastupane samo mreže stajaćice.

[305] Cf. bilješku 294.

Drugu skupinu ribarskih alata predstavljaju alati u ribolovu na plavu ribu. Njih ćemo podijeliti u alate za lov sitne plave ribe i za lov krupne plave ribe. Ribolovni alati za lov sitne plave ribe u godini 1954. bili su:

Tabela IX

Ribolovni alati na sitnu plavu ribu

Privredni sektor	Plivarice za malu plavu ribu	Potegače (ljetne trate) za sitnu plavu ribu	Igličare	Svjetiljke (ferali) za ljetni ribolov
Općedruštveni	65	13	1	200
Zadružni	208	87	11	600
Privatni	205	275	43	940
UKUPNO	478	375	55	1800

Izvor podataka: Zavod za statistiku NRH, prema popisu ribolovnog alata u godini 1954.

Važnost plivarica u današnjem našem ribolovu na sitnu plavu ribu najbolje ilustriraju statistički podaci iz kojih se može vidjeti kretanje broja ovih mreža (Tabela X).[306]

Tabela X

Vojge (srdelare)

Godina	1911.	1931.	1939.	1947.	1954.
NR Hrvatska	10.776	...	...	3.721	1.705
NR Slovenija	2.579	...	...	...	20
NR Crna Gora	11	75	63	30	27
NR Bosna i Hercegovina	...	...	...	...	...
FNRJ	13.366	...	...	...	1.752
Ljetne potegače (trate)					
NR Hrvatska	490	...	...	465	352
NR Slovenija	2	...	...	...	...
NR Crna Gora	44	37	37	38	24
NR Bosna i Hercegovina	...	...	2	2	2
FNRJ	514	...	...	505	388

[306] *Srdar*, S., Morsko bogatstvo Jadrana i njegovo iskorišćavanje, Zagreb 1960. str. 175–176.

Plivarice na sitnu plavu ribu	1911.	1931.	1939.	1947.	1954.
NR Hrvatska	2	...	...	359	437
NR Slovenija	...	...	...	...	17
NR Crna Gora	...	...	1	...	24
NR Bosna i Hercegovina	...	...	...	...	...
FNRJ	2	...	...	...	478

Koliko je porastao broj plivarica vidi se i po tome, što ih je 1940. bilo na predratnom području od Rječine do Bojane 215, a 1954. na istom području 398, tj. 183 više, dok ih na današnjem jugoslavenskom ribolovnom području ima već 478, a rade i nove, naročito na području Slovenskog primorja.

Ribolovni alati za lov krupne plave ribe u god. 1954.:

Tabela XI

Privredni sektor	Tunolovne plivarice (kružne (kalifornijske)	Stajaće tunolovke (tunere)	Šabakuni i polandare
Općedruštveni	20	2	2
Zadružni	8	8	36
Privatni	3	7	60
UKUPNO	31	17	98

Izvor podataka: Zavod za statistiku NRH, prema popisu ribolovnog alata u godini 1954.

Analizirajući podatke tabele XI, vidimo da je broj kružnih plivarica kalifornijskog tipa najjače zastupan kod općedruštvenog sektora. Prema 9 kružnih tunolovnih plivarica u godini 1940., u 1954. bila je 31 mreža. Naprotiv, prema 24 stajaće tunolovke, odnosno prema 525 šabakuna i polandara (velike mreže potegače za lov tunja i srodnika) god. 1940. smanjen je broj tih mreža na cijelom današnjem ribolovnom području i to stajaćih tunolovki za 7 mreža, a polandara i šabakuna za 431 mrežu.

Lov krupne plave ribe obavlja se danas pretežno motornim tunolovcima, od kojih se najveći dio nalazi u općedruštvenom sektoru, dok su se stajaće tunolovke i dalje održale na pojedinim mjestima zbog svoje ekonomičnosti. Od 17 stajaćih tunolovki, 8 ih se nalazi u zadružnom, a 7 u privatnom sektoru.

Treću skupinu ribolovnih alata sačinjavaju mreže koje se vuku brodovima. Male obalne koće (tartane) uvrstili smo u male obalne alate, jer

one love unutar jedne milje od kraja. Ovdje ćemo, prema tome, razmotriti samo stanje i raspodjelu dubinskih povlačnih mreža (koća) u godini 1954.

Te je godine broj dubinskih povlačnih mreža po sektorima bio:

Tabela XII

Privredni sektor	Dubinske povlačne mreže (koće)
Općedruštveni	244
Zadružni	119
Privatni	18
UKUPNO	381

Izvor podataka: Zavod za statistiku NRH, prema popisu ribolovnog alata u godini 1954.

God. 1954. bila je, dakle, u našem ribolovu na broju 381 mreža koća. U 1940. nije bio zasebno iskazan broj koća i broj tartana, nego je bila registrirana samo 61 mreža povlačnica, tj. broj koća i tartana zajedno. Ako zbrojimo sve koće i tartane iz god. 1954., dobivamo 734 mreže povlačnice, tako da se pokazuje povećanje tih mreža za 12 puta u odnosu na prijeratno stanje, dok je cjelokupan ulov dubinskim povlačnim mrežama pokazivao povećanje samo za 6,7 puta nakon rata.

Prema rasporedu glavnih alata vidimo da su u općedruštvenom sektoru najbrojnije zastupane mreže tunolovke plivarice i koće, u zadružnom sektoru plivarice za sitnu plavu ribu i dio obalnih alata, dok se u privatnom sektoru, prema stanju u 1954., nalazi dio plivarica, najveći dio tartana, te ostali mali i sitni obalni alat.

Ribari

Dok ribarski brodovi i ribarski alati predstavljaju proizvodna sredstva u ribarstvu, tj. materijalni dio proizvodnih snaga, ribari predstavljaju živi elemenat proizvodnih snaga, elemenat, koji pokreće proizvodna sredstva u ribarstvu, koji ribari.

Prvo pitanje koje nas ovdje interesira jeste: koliko danas ima ribara u našem ribarstvu? Kako smo u prikazu sredstava za proizvodnju usporedili današnje stanje prema predratnom i kako smo nastojali uočiti izmjene u strukturi proizvodnih sredstava koje su nastupile, isto je tako važno, a s ekonomskoga stajališta možda i važnije da ogledamo sastav ribara te da promotrimo uopće kretanje ovog elemenata proizvodnih snaga u našem ribarstvu.

Radi praćenja ukupnog broja ribara, usporedit ćemo brojno stanje ribara u različitim razdobljima. Kretanje broja ribara u svakom od tih različitih razdoblja bilo je:[307]

Godina 1911.	Godina 1939.	Godina 1954.
(područje od Kopra do Sutomorskog zaljeva) Ukupni broj ribara	(područje od Rječine do Bojane) Ukupni broj ribara bez sportskih ribara	(područje od Kopra do Bojane) Ukupni broj ribara bez sportskih ribara
21.440	20.064	17.939

Na osnovu podataka za predratno razdoblje o ribarstvu na području oslobođenih krajeva može se uzeti da je na području Istre s Cresom i Lošinjem bilo u godini 1939. oko 3000 ribara.[308]

Iz prednjega pregleda broja ribara izlazi da na područjima iste veličine, tj. od Kopra do Bojane, imamo najprije porast broja ribara od 1911. do 1939. za oko 1600 ljudi, a zatim od 1939. do 1954. broj ribara pada za 5125 ljudi.[309]

* * *

Iz navedenih podataka o proizvodnim sredstvima i o ribarima mogli smo zapaziti da u poslijeratnom razdoblju postoje dvije suprotne tendencije kretanja sastavnih elemenata proizvodnih snaga u našem ribarstvu.

Motorni brodovi i suvremeniji ribolovni alati znatno su se povećali, a i dalje se povećavaju, dok se broj ribara istovremeno smanjuje. Smanjuje se broj profesionalnih ribara, a isto tako i broj sezonskih. Usporedo s ovim smanjivanjem broja profesionalnih i sezonskih ribara nakon rata došlo je i do izmjene sastava ribara po starosti. U tom sastavu sve više prevladuju ribari srednje i starije dobi, dok mlađih ljudi, koji bi trebali od njih učiti i s vremenom ih zamjenjivati, sve je manje i manje u našem ribarstvu. Uzroke tim pojavama pokušat ćemo analizirati kod stanja ribarstva na području kotara Šibenik.

II Problemi plasmana (potrošnje) proizvoda ribarstva i učinci tržišta na ribolovnu proizvodnju

Interes neposrednog ribara-proizvođača sastoji se u ovom:

1. da postojećim proizvodnim sredstvima ulovi *što više* ribe;
2. da postigne *što veću* cijenu za ribu koju je ulovio;

[307] Cf. bilješku 306, str. 178.
[308] Ibidem, l. c.
[309] Ibidem, l. c.

3. da *riziko plasmana* bude što više smanjen te da postoji što veći stupanj *sigurnosti* da će plasirati sve količine koje ulovi;
4. da njegova *realna zarada*, odnosno *čista dobit* bude što veća.

Od kombinacije ovih komponenata u ribarskoj privredi uvelike će zavisiti daljnji *ekonomski podstrek* za razvijanje inicijative i obavljanje ribolovne aktivnosti, odnosno za intenziviranje ribarenja, i to kako kod radnih kolektiva, poduzeća i zadruga, tako i kod ribolovnih družina i individualnih ribara.[310]

Jedan takav kvantitativan odnos između proizvodnje, potrošnje i prerade ribe, pokušat ćemo iznijeti u ovom poglavlju. Na osnovu analize tih odnosa ustanovit ćemo kakva je i kolika potrošna moć našega domaćeg tržišta u pogledu konzumiranja ulovljenih proizvoda i da li postoji mogućnost daljeg povećanja proizvodnje s te strane.

a) Promet ribom

U godini 1956. prometom ribe bavilo se 18 poduzeća, od kojih su: 2 iz NR Slovenije, 15 iz NR Hrvatske i 1 iz NR Crne Gore. Poduzeća iz NR Hrvatske otkupila su u 1956. godini 8389 tona od ukupno ulovljenih 15.548 ili 53%. Izuzmemo li od toga direktnu potrošnju samih ribara, dobit ćemo da je 1956. bilo otkupljeno 58% od ukupnog ulova.

Ukupan ulov ribe, rakova i školjkaša bio je 1956. raspodjeljen ovako:

Tabela XIII

Ukupno	1956.	%	1955.	%
Tona	18.269	100	13.600	100
Konzervirano u tvornicama	4.020	21	2.250	17
Preradeno u riblje brašno	1.580	8	1.301	9
Usoljeno	3.455	18	2.287	17
Izvezeno u inozemstvo	1.331	7	1.370	10
Izvezeno unutar FNRJ	1.224	7	1.070	8
Prodano na obal. tržištima	5.673	30	4.264	31
Vlastita potrošnja ribara	1.473	9	1.058	8

Izvor podataka: Zavod za statistiku NRH.

Iz analize podataka tabele XIII vidimo da je do većih promjena došlo samo kod ribe koja je namijenjena konzerviranju. Tvornice za preradu ribe apsorbirale su 1956. znatno veću količinu ribe, nego 1955.

Izvoz morske ribe u godini 1956. sličan je po količinama onom iz 1955.

[310] Ibidem, str. 482.

Povoljniji financijski efekat 1956. rezultat je porasta cijena na svjetskom tržištu i plasmana ribe uz bolje uvjete. Kretanje izvoza svježe morske ribe, rakova i školjkaša po količinama i vrijednosti, pokazuje tabela XIV ($ = 300).

Tabela XIV

Godina	Količina u tonama	Vrijednost u dev. din.	Ukupan ulov u tonama	% izvoza
1952.	1511	93.842	14.963	10,1
1953.	1994	147.725	17.080	11,8
1954.	1330	125.704	14.912	8,8
1955.	1330	145.978	13.600	10,7
1956.	1331	161.469	18.269	7,6

Izvor podataka: Izvještaj o radu Udruženja morskog ribarstva Jugoslavije u godini 1956, str. 62. Rijeka, maj 1957.

Potrošnja ribe, kako na obalnom tržištu, tako i na tržištu u unutrašnjosti zemlje, znatno se povećala u odnosu na 1955. Učešće pojedinih gradova u potrošnji svježe morske ribe pokazuju nam ovi podaci (u tonama):

A. *Obalno tržište:*	1956.	1955.
Pula	232	248
Rijeka	688	721
Zadar	247	276
Šibenik	295	293
Split	760	725
Dubrovnik	171	174
Ostala mjesta	3280	1702
Ukupno	5673	4138

B. *Tržište u unutrašnjosti:*	1956.	1955.
Zagreb	892	773
Beograd	73	76
Ljubljana	133	111
Sarajevo	29	32

Izvor podataka: Ibidem, str. 62.

Kako je od presudne važnosti za povećanje količine ulova našega morskog ribarstva problem povećanja potrošnje ulovljene ribe u svježem stanju na domaćem tržištu, iznijet ćemo ovdje podatke o količinama plasmana ribe u svježem stanju na domaćem tržištu, i to samo onih količina koje predstavljaju *tržišnu robu*, isključivši vlastitu potrošnju ribara.

Plasman (potrošnja ribe) u svježem stanju na domaćem tržištu od 1950. do 1956., u tonama, prikazan je u tabeli XV.

Tabela XV

Godina	Plasman na obali	% ukupnog ulova	Plasman u unutrašnjosti	% ukupnog ulova	Ukupna potrošnja u zemlji	% ukupnog ulova
1950.	11.059	45	2.620	11	13.679	56
1951.	7.346	44	1.778	11	9.124	55
1952.	5.561	36	1.448	9	7.009	45
1953.	3.919	22	1.716	10	5.635	32
1954.	4.817	33	1.341	9	6.158	42
1955.	4.264	31	1.070	8	5.334	39
1956.	5.673	31	1.224	7	6.897	38

Izvor podataka: Zavod za statistiku NRH.

Ako usporedimo stanje u godini 1950. (v. tabelu XV), kao godini izvanredno bogatih lovina plave ribe od 19.498,5 tona, zatim u godini 1951., kao godini slaba ulova plave ribe od 11.677 tona, te u godini 1955., kao godini katastrofalnog ulova plave ribe od 8838 tona, vidjet ćemo da je domaće tržište god. 1950. bilo u stanju da potroši svježe ribe u količini od 13.679 tona, 1951. još 9124 tone, a da je trošilo svega oko 5500 do 6900 tona u razdoblju od 1953. do 1956. dakle, oko 7000 do 8000 tona manje nego 1950.

Iz ovih podataka može se, prema tome, izvesti *zaključak*, uzimajući u obzir samo potrošnju u svježem stanju na domaćem tržištu u cjelini, da su potrebe za ribom kudikamo veće nego što su količine koje se dopremaju na tržište, i to kako na obalnom pojasu, tako i u unutrašnjosti zemlje. Ovaj zaključak je veoma važan kad imamo na umu daljnje povećanje ribarske proizvodnje.

b) Proizvodnja i potrošnja morske ribe u odnosu na stanovništvo

Na grafikonu sl. 12 prikazan je odnos između proizvodnje, potrošnje ribe i priraštaja stanovništva u našoj zemlji.

Iz grafikona je vidljivo da potrošnja ribe u osnovi slijedi dinamiku proizvodnje uz djelomična odstupanja. Tako, na primjer, od 1948–1951. gotovo 60% ulova odlazi na potrošnju stanovništva, god. 1953. svega 32%, dok u posljednje tri godine odlazi oko 40%. Brzina porasta stanovništva ostaje uglavnom ista. Međutim, taj smjer gibanja pučanstva ne pokazuju količine proizvodnje po glavi stanovnika. One su karakterizirane znatnim izmjenama od godine do godine. Maksimalna je proizvodnja po glavi stanovnika u god. 1949 a minimalna u 1955. Sredina je godišnje potrošnje po glavi stanovnika u poslijeratnom periodu svega 621 g.

Proizvodnja ribe po glavi stanovnika, a naročito potrošnja morske ribe po stanovniku, pokazuju vrlo niske vrijednosti, ako se usporede s drugim mediteranskim zemljama (Grčka, Italija).

c) Prerada ribe

Danas se na našoj obali nalazi u pogonu 27 tvornica ribljih konzervi s dnevnim kapacitetom od oko 100 tona sirovine.

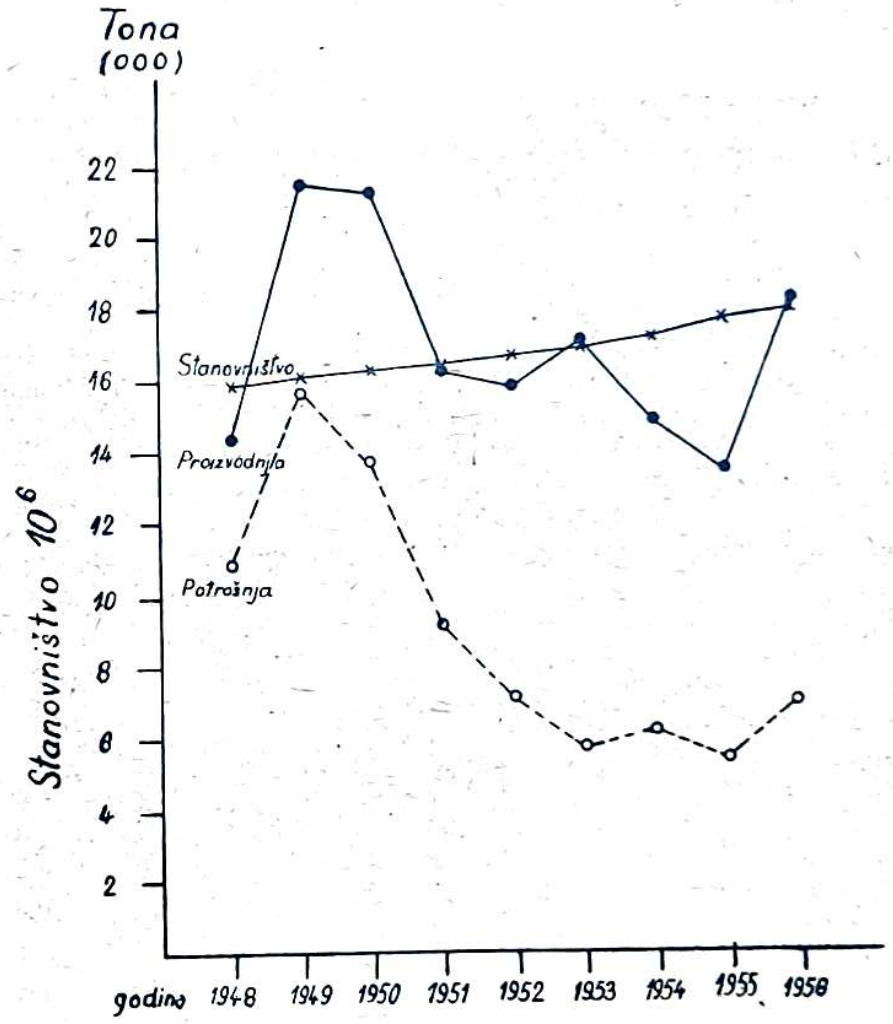

Slika 12. Proizvodnja i potrošnja morske ribe u odnosu na stanovništvo

Sve veća potražnja za ribljim konzervama na svjetskom tržištu dala je zamaha razvitku ove naše industrije ne samo u pravcu mehaniziranja i usavršavanja tehnološkog procesa nego i u povećanju broja dana prerade svježe ribe u sterilizirane konzerve. To je omogućeno boljom organizacijom prihvata i distribucije lovine, naročito postavljanjem lanca hladnjača. Time je omogućeno da riba neposredno poslije ulova bude uleđena

i osposobljena za dulji transport i uskladištena u hladnjačama. U danima bogatih lovina moguće je sada prebacivanje ribe sve do najudaljenijih tvornica u čijem području lovine tih dana budu slabije ili nikakve. Sve veće tvornice raspolažu hladioničkim prostorom koji, zajedno sa centralnom hladnjačom u Rijeci, može prihvatiti preko 1000 tona ribe.

Proizvodnja ribljih konzervi

Godišnja proizvodnja ribljih konzervi kretala se u ovom razmjeru:

Prosjek 1947–1954.	2065	tona indeks	100
1955.	4473	„ „	216
1956.	5862	„ „	284

Dalje povećanje proizvodnje ribljih konzervi uglavnom je zavisno od veličine proizvodnje. Lovine svih industrijskih vrsta riba prikladnih za preradu podvrgnute su velikim kolebanjima od godine do godine. Zbog te nestalnosti potrebno je maksimalno iskoristiti različite fluktuacione periode na različitim ribolovnim područjima.

Kretanje ulova pojedinih vrsta riba, koje su većinom namijenjene preradi, u prosjeku od 1947–1954. te 1955. i 1956. godine, bilo je:

Tabela XVI

Vrste	Prosjek 1947–1954	1955.	1956.	Indeks 1955.	Indeks 1956.
Srdela	8.907	2.297	4.769	26	53
Skuša	1.206	1.127	1.977	93	163
Tunj	609	345	252	57	41
Papalina	920	2.181	2.966	237	322
Inćun	574	1.486	1.931	261	339
Industrijske ribe ukupno	12.216	7.436	11.895	61	98
Sve ostale vrste	5.758	6.164	6.374	107	110
UKUPNO LOVINE	17.974	13.600	18.269	75	101

Izvor podataka: Izvještaj o radu Udruženja morskog ribarstva Jugoslavije u godini 1956, str. 70, Rijeka, maj 1957.

Od ukupnih lovina industrijske ribe prerađeno je u konzerve, slanu ribu i riblje brašno god. 1956.:

Tabela XVII

Vrste	Ulov (tona)	Prerađeno steril. konzer.	Prerađeno usolj. ribu	Prerađeno riblje brašno	Ukupno prerađeno	%
Srdela	4.769	2.619	1.585	—	2.204	88
Skuša	1.977	729	—	—	729	36
Tunj	345	218	—	—	218	62
Papalina	2.966	454	—	1.580	2.034	68
Inćun	1.931	—	1.870	—	1.870	96
UKUPNO	11.895	4.020	3.455	1.580	9.055	76

Izvor: Ibidem.

Ovdje je naročito važno istaknuti da su već danas naše tvornice ribljih konzervi u stanju, a pogotovu će to biti u budućnosti, *da apsorbiraju gotovo cijeli ulov sitne i krupne plave ribe*, jer u svjetskoj privredi potražnja konzervi pokazuje čvrstu tendenciju *trajnog porasta* pa je plasman konzervi moguć u mnogo većim količinama nego što iznosi današnja naša proizvodnja. Povećanje sirovinske baze, tj. neposredne proizvodnje, predstavlja glavnu kočnicu svakom takvom daljem plasmanu naših konzervi na svjetsko tržište. Da bismo bili u stanju zadovoljiti postojeće kapacitete, koji su zaista *predimenzionirani* u odnosu na proizvodnju, potrebno je prije svega podizati proizvodnju. Iako je pojava plave ribe u našem moru podvrgnuta velikim kolebanjima od godine do godine, praksa je ipak dokazala da modernizacija ribarske flote može osigurati povećanje ulova i u prosječnim godinama. Iskustvo ribara zapadne obale Istre i Slovenskog primorja najbolja su potvrda tome. Bolja oprema motornih brodova, jače električno svjetlo itd. ne samo da su dali bolje lovine, nego su također omogućili ribarima na tim brodovima da proširuju svoj radijus kretanja, tragajući za ribom. Dokle god naša ribarska flota ne bude što više orijentirana na traganje za ribom i prebacivanje iz jednoga područja u drugo, sve dotle naša industrija za preradu ribe neće biti u stanju da radi s dovoljnim kapacitetom. Prema tome, dalje povećavanje proizvodnje usko je povezano s daljom modernizacijom ribolovnih sredstava, čemu treba težiti naša ribolovna politika, ako nećemo da nam naša industrija ostane i dalje dobrim dijelom paralizirana.

12. RIBARSTVO ŠIBENSKOG PODRUČJA (1947–1956)

a) *Ribolovno područje*

Ribolovno područje kotara Šibenik dijeli se u tri dijela: unutrašnje vode, teritorijalno more i vanjski pojas. Unutrašnje vode zahvaćaju prostor koji se proteže od svih unutrašnjih istočnih tačaka otoka do crte

kopnene obale. Ovaj pojas narod zove »burna strana.«[311] Od svih vanjskih, zapadnih tačaka naših otoka, 6 morskih milja prema pučini Jadrana nalazi se pojas mora koji se zove teritorijalno more. Od zapadne crte pojasa teritorijalnih voda, 4 morske milje još prema zapadu, širi se morska zona, nazvana vanjski pojas (zone contigüe).[312] Sve ove tri zone skupa sačinjavaju prostor našeg obalnog mora. Izvan te zone proteže se slobodno ili otvoreno more, u kojem svaka od zainteresiranih zemalja može slobodno vršiti ribolov i ostala iskorišćivanja.

Danas naše ribolovne jedinice na području šibenskog bazena faktično iskorišćuju samo prva dva pojasa, tj. unutrašnje vode (kanale i obalni pojas zajedno sa zaljevima) i teritorijalno more. Prve su predmet eksploatacije domaćih, lokalnih ribara (poluprofesionalnoga zadružnog i privatnoga karaktera), dok drugo iskorišćuje jedino ribolovno poduzeće »Jadran« iz Splita (profesionalni ribari općedruštvenoga sektora).

Cjelokupno ribarstvo u kotaru Šibenik možemo uglavnom isto tako podijeliti u tri osnovne kategorije, i to: 1. sezonski ribolov na sitnu i krupnu plavu ribu (pelagički ribolov), 2. obalni ribolov sitnim ribolovnim oruđima (obalni bentoski ribolov) i 3. dubinski ribolov povlačnim mrežama (dubinski bentoski ribolov). Prve dvije kategorije ribolova obavljaju lokalni ribari kotara Šibenik, dok treću i vrlo važnu kategoriju, tj. dubinski ribolov povlačnim mrežama, obavljaju ribolovna poduzeća izvan kotara.

Prema položajima lova, konfiguraciji terena, razvio se u kotaru Šibenik i specifičan način ribolova. Prva kategorija ribolova najjače je zastupana neposredno uza samu obalu otoka. Glavna lovišta (»pošte«) ove kategorije ribolova protežu se uz vanjsku stranu, prema otvorenom moru, Kornatskog otočja, otoka Žirja, pa sve do rta Fauca kod Ploča. Obalni bentoski ribolov, kao druga kategorija ribolova u kotaru Šibenik, prakticira se u zaljevima, kanalima, na brakovima, tj. uz obalu, i on je uglavnom zastupan po inokosnim ribarima koji se bave tom metodom ribolova. Treća kategorija, tj. dubinski ribolov povlačnim mrežama, nije se razvio u kotaru Šibenik zbog njegova profesionalizma. Ovu metodu ribolova obavljaju ribolovna poduzeća izvan kotara, jer u samom kotaru ne postoji tijelo koje bi bilo u stanju razvijati takav oblik industrijskog ribolova posebne vrste. Glavno ribolovno područje za ovu metodu ribolova proteže se od južnoga dijela Kornatskog otočja, preko svjetionika Blitvenice sve do hridi Mulo kod Rogoznice. Površina ovog područja prikladna za koćarenje iznosi oko 850 km² ili 85.000 ha i smatra se našim najbogatijim područjem za lov kvalitetnih vrsta riba i rakova (oslić, trlje, kovač, škamp itd.) koje su prvenstveno namijenjene izvozu.

b) Položaji lova

Možda je malo ribolovnih područja tako pogodnih za razvitak ribarstva kao što je šibensko. Isto je tako možda malo ribolovnih područja duž

[311] *Rubić*, I., Naši otoci na Jadranu, str. 49, Split 1952.

[312] Zakon o obalnom moru FNRJ od 1. XII 1948, Službeni list, br. 106, Beograd 1948.

čitave naše obale koje obalno pučanstvo tako slabo iskorišćuje, kao što je to slučaj sa šibenskim. Ovoj su anomalijskoj pojavi mnogostruki i isprepleteni razlozi. Njeni se korijeni nalaze u dalekoj prošlosti. U prvom redu dolaze tu u obzir ustaljena svojstva i zemljoradničko-stočarske navike gorštaka doseljenih iz Bosne i sa Dinare, koje su oni ponijeli sa sobom u novi zavičaj. Rodno diluvijalno tlo od Betine do Murtera na kojem odlično uspijevaju različite kulturne biljke koje

»Ohvalnoga soka sladorisna vide
Srimča nam otoka glas po svitu ide« . . .*,[313]

zatim dolomitne stijene, koje se lako lome i daju dobro tlo i pitku živu vodu (Prvić, Zlarin) bili su važni faktori koji su u mnogome pridonijeli da su stanovnici šibenskog otočja, za razliku od zadarskoga, bili više povezani s kopnom nego s morem. Tek u novije vrijeme, tj. pojavom peronospore (1884) i filoksere (1894) koje su potkraj XIX stoljeća svuda po Dalmaciji nanijele vinogradima goleme štete,[314] dolazi do jačeg razvitka ribolova u odnosu na ranije periode. Tako se na primjer, Murterani, danas najbrojniji ribari na kotaru Šibenik, istom poslije 1890. prvi put pojavljuju u ljetnom ribolovu mrežama stajaćicama (vojgama). »U 1911. godini još nemaju nijedne ljetne potegače, a u 1922. godini svega tri. Otada su sve jače počeli razvijati ljetni ribolov potegačama i plivaricama.«[315] Broj aktivnih plivarica neprekidno je rastao od godine do godine, tako da ih 1956. imamo u općini Tijesno 12 na broju, dok su potegače nestajale i danas nema više nijedne na tom području. Slično Murteru i njegovu razvitku ribarstva postojala je gotovo ista pojava i na drugim otocima, osim općine Zlarin, koja se je mnogo prije počela baviti ribarstvom. Pored otočana, počeli su se i seljaci uza samu obalu, kasno, baviti ribarstvom kao granom privrede. Tako se, na primjer selo Vodice, koje je smješteno uz samo more, počelo aktivnije baviti ribarstvom tek nakon oslobođenja! Sve ove pojave najbolje ilustriraju kasni period razvitka ribarstva u kotaru Šibenik.

Šibenski arhipelag pruža se u obliku trokuta od Kornata do Rogoznice i Žirja. Na tom području nalazi se oko 40 otoka i otočića koji su položeni u tri niza. Karakteristika je tih otoka i otočića da se nalaze veoma blizu polaznih tačaka, što uvelike olakšava mogućnost njihove eksploatacije. Ribolovno područje kotara proteže se od Kornata do rta Ploče. Brojnost i gustoća otočja, koje tvori mnoštvo uvala, kanala i rtova sa bezbroj prirodnih zaklona, pruža ribarskim brodovima odlična skloništa po svakom nevremenu. Zahvaljujući velikom prostranstvu ovoga otočnog skupa, brojnosti njegovih brakova, podmorskih hridina itd. ovdje se uspjela razviti dosta bogata i bujna podmorska flora i fauna. Stoga ti predjeli pred-

* Otok Murter.

[313] *Matić*, T., Pjesme Petra Divnića (1525–1600) u pohvalu grada Šibenika, str. 94–98, knj. 9, »Građa«, Jug. akad. 1920.

[314] Ožanić, o. c., str. 134–135.

[315] Cf. bilješku 265, str. 47.

stavljaju objekte od prvorazrednoga značenja za lov plemenite ribe, dok su glavna lovišta za lov sitne plave ribe nanizana duž otvorenog mora s jugoistočne strane vanjskog otočja. Te se »pošte« protežu od sjevera prema jugu ovim redom: Lučica, Garmenjak, Taljurić, Aba, Sestrica Vela,

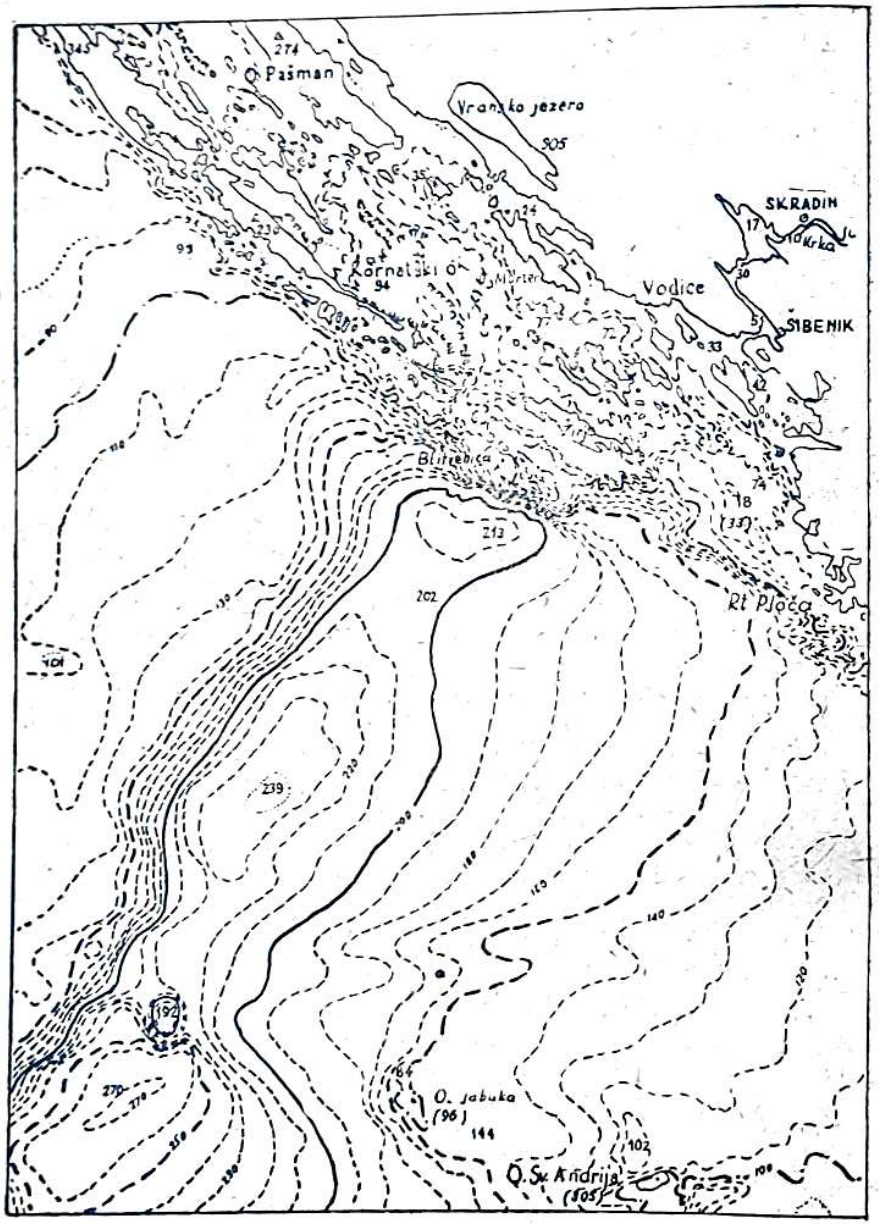

Slika 13. Batimetrijska karta ribolovnih područja kotara Šibenik

Šilo, Obručan, Mrtvac, Balun, Mana, Rašip Veli, Studenjak, Panitula, Lavsa, Piškera, Kasela, Gominjak, Žakan, Garmenjak, Oključ, Lucmarinjak, Kurba Vela i Puh. Tri prva lovišta su u području jugoistočnog dijela Dugog otoka i u ribolovnom pogledu čine jednu cjelinu s Kornatskim poštama. Najbolje pošte za lov srdela na Kornatskom otočju su: Kurba Vela, Oključ, Garmenjak, Žakan, Kasela, Balun, Šilo i Sestrice, dok se srednje pošte nalaze na Lavsi i Panituli. Na svima tim lovištima lovi se srdela, pecature 20 do 30 komada u kilogramu. Pored srdela love se još skuše (Scomber scomber), plavica (Sc. colias), te inćun u mnogo manjim količinama.

Nešto južnije od Kornatskog otočja pruža se otok Žirje, dug 12, širok 7,5 km. Uz Kornatsko otočje on sačinjava najvažniji centar za lov sitne i krupne plave ribe. S južne strane otoka nalaze se njegove bogate pošte koje se šire od sjevera prema jugu ovim redom: Nozdra, Vela glava, Ljuta mala, Ljuta vela, Kruševica, o. Škrovada, Stupica mala i Stupica vela, Kabal i o. Bakul. Na svim ovim poštama pored srdela love se još u znatnim količinama skuša i plavica, a u manjim količinama inćun. Oko Blitvenice i jugoistočno od Žirja prema pučini pored navedenih vrsta znaju se katkada uloviti u velikim količinama trupi i tunji.

Najbolje su pošte za lov srdele smještene s južne strane otoka. Te pošte su: Brak od Kruševice, Velika i Mala Stupica, Kabal, o. Bakul i na sjeveru Vela glava.

Nešto slabiji ulov sitne plave ribe imamo oko Rogoznice i Primoštena. Najbolje pošte na ovom području su: o. Maslinovik, južna strana, brak od Svilana, Fauc, zatim o. Grbavac, te Vela Raduča kod Primoštena.

U unutrašnjem području kanala love se također srdele, samo u mnogo manjim količinama i s manjom pecaturom. Uvala Grebaštice i Šibenski zaljev vrlo su pogodni za lov krupne plave ribe (palamida, trupa i tunja) koja se u pojedinim fluktuacionim godinama znade uloviti u priličnim količinama.

Bogatstvo svih ovih lovišta i pošta relativno je i bazira se na dugogodišnjem iskustvu ribara. Ono znatno varira od godine do godine, kao i u pojedina godišnja doba na istim lokalitetima i, prema tome, predstavljaju samo neki oblik diferencijalne rente koja se temelji na iskustvu ribara. Ona nije postojana i stalna kod plave ribe, iako ribari nastoje da iskoriste njihove povoljne okolnosti, jer frekventnost ribe ne mora biti ista na tim lovištima, »koja imaju izuzetne prednosti«[316] u pojedinim godišnjim dobama. To nam potvrđuje i grafikon (sl. 14) ulova srdele i skuše na najvažnijim položajima lova s vaniske, južne strane Kornatskog otočja i otoka Žirja u VIII i IX mjesecu 1951. i 1952. na istim lokalitetima. Variranje ulova je očevidno, jer je pojava srdele i njeno obilje podvrgnuto velikim kolebanjima od godine do godine, nezavisno o volji čovjeka. Broj upotrebljenih mreža ne igra pritom znatnu ulogu, već pojava ribe, njeno kretanje, pomicanje i dostupnost ulovu. Ova pojava također potvrđuje i ono, što iznosi Mirković u predgovoru knjizi G. Novaka, kad navodi »da ista proizvodna sredstva i isti rad ne daju iste rezultate ni kad

[316] Cf. bilješku 3., Dokumenti za povijest . . ., predgovor M. Mirkovića, str. 7.

se upotrebe u različitim godinama na istome mjestu, ni kad se iste godine upotrebe na različnim mjestima. Diferencijalna renta, koja nastaje od različnog stupnja bogatstva ribe na različnim mjestima, položajima i zonama mora, dobija još jedan specifičan ribolovni vid: ona nastaje kao posljedica stjecaja slučajnih okolnosti u jednoj godini, mraku ili noći, a da se drugih godina na istome mjestu ne postiže.«[317]

Osim pogodnih lovišta na području šibenskog bazena za lov sitne i krupne plave ribe, postoji još jedno vrlo važno ribolovno područje izvan ovih položaja u našem teritorijalnom moru, koje se proteže od Kornatskog otočja, jugoistočni dio, preko svjetionika Blitvenice do hridi Mulo kod Rogoznice. To je poznato područje »Blitvenice«. Dovoljno je za njegovu privrednu važnost navesti da je poduzeće »Jadran« iz Splita, samo god. 1956. sa svojih nekoliko koćara u 834 efektivna ribolovna dana, izvuklo sa tog područja 390.000 kg kvalitetne ribe ili oko 500 kg dnevno po brodu, što predstavlja oko 30% cjelokupnog ulova koćom god. 1956. u FNRJ ili 50% od cjelokupnog ulova bijele, pridnene ribe na području kotara Šibenik u istoj godini. Za razliku od lovina plave ribe, koje su dosta nestalne, ulov bijele ribe pokazuje u tom pogledu izvjesnu sigurnost, a to je vrlo važno kad je u pitanju perspektivni razvitak ribarstva u kotaru Šibenik. Prevelika vezanost uz zemlju, izrazit profesionalni karakter proizvodnje i ne posjedovanje tradicija u ovoj metodi ribolova uzroci su, po našem mišljenju, što se ovaj način ribolova nije uspio razviti i udomaćiti na ovom području kod domaćih ribara.

Unutrašnje vode (kanali i zaljevi) posjeduju također svoje posebne karakteristike. Njihova prevelika zaštićenost, blizina položaja lova, uz posjedovanje sitnih ribolovnih sredstava, tj. brodova i mreža, pogodovala je naročito razvitku poluprofesionalizma, koji je karakterističan za proizvodnju kotara Šibenik, poglavito u zimskom periodu. I ovo unutrašnje područje, kao i ono vanjsko u teritorijalnim vodama, odlikuje se pojedinim bogatijim i siromašnijim lovištima za lov plave i bijele ribe.

Najbolje su pošte za lov srdela u unutrašnjim vodama: Tetovišnjak, Skrižanje, Siromaški orah, Mali mišnjak, Brak Dugoga, Brak od Hrbošnjaka i Sokola. Zimski ribolov, i to pretežno na gire, vrši se oko Skrižanja, s nutarnje strane Kornatskog otočja, Smokvice, Opata, Skulja, Velike i Male Jarte, Tetovišnjaka i Draženaca. Ostale metode zimskog ribolova sitnim obalnim oruđima, u unutrašnjim vodama, obavljaju se još kod Sestrica, Boka, Obonjana i Pegora, te na području Primoštena i Rogoznice kod Lukovnjaka, Stivančice, Fauca, Movra, Vrha od Movra, Ražnja, Račiske luke, Lozica i Vrata od Jazi. Najbolja pošta za zimski ribolov različitim vrstama sitnog alata na ovom posljednjem području, nalazi se kod Movra i Vrha od Movra.

Osim bogatstva ribom, šibenski bazen sa svojim položajima lova posjeduje još jednu isto tako važnu privrednu karakteristiku, povoljnu specijalno za razvitak koćarenja, a ta je neposredna blizina glavnih položaja lova od dobro zaštićenih luka. U sjevernom području postoje dvije takve pogodne luke na otoku Kapriju: luka Gaćice na sjeveroistoku

[317] Ibidem, l. c.

1000
980
960
940
920
900
880
860
840
820
800
780
760
740
720
700
680
660
640
620
600
580
560
540
520
500

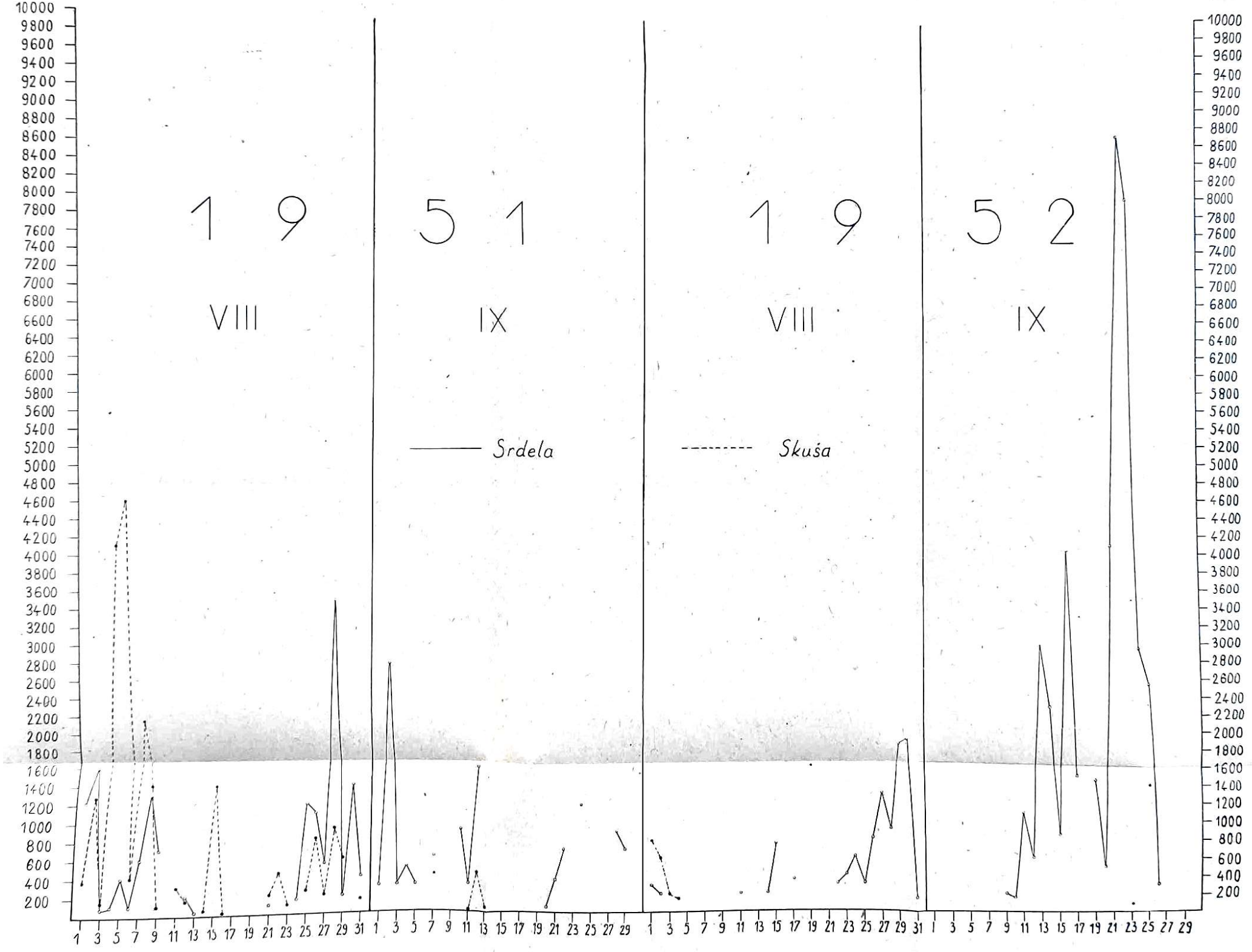
1951
1952
VIII
IX
VIII
IX
Srdela
Skuša

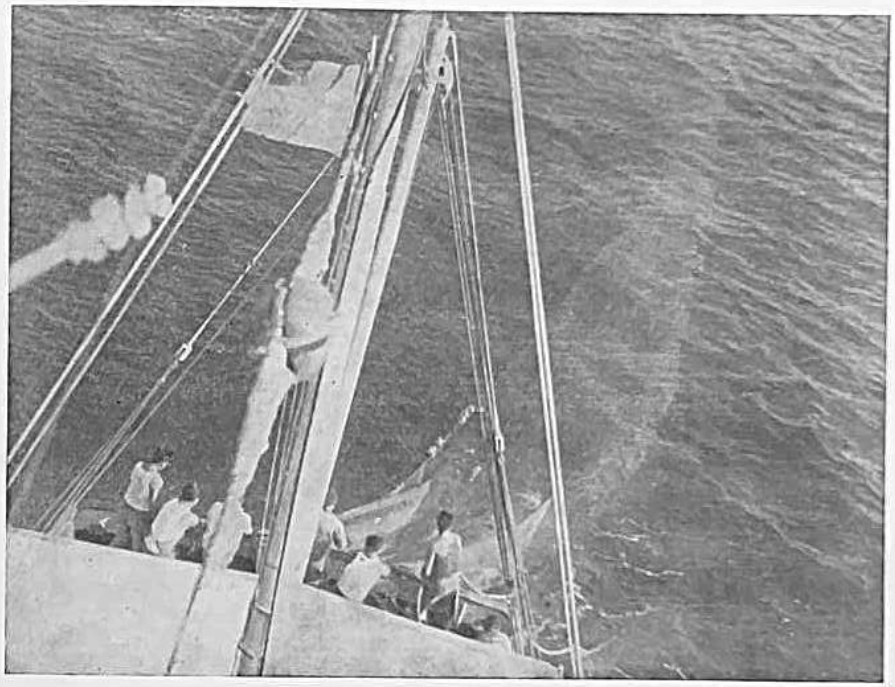

Slika 15. Izvlačenje dubinske povlačne mreže (koće)

otoka i luka Kaprije na jugozapadnoj strani otoka, koja je dobro zaštićena od juga. U južnom dijelu nalazi se još pogodnija luka za sklanjanje brodova u slučaju nevremena, u Rogoznici, koja je također vrlo bliska glavnim položajima lova. Geografsku važnost i prikladnost ove luke za koćarenje na području šibenskog bazena uočili su i talijanski stručnjaci za ribarstvo kad su za vrijeme okupacije planirali mogućnost razvitka ribarstva na istočnoj obali Jadranskoga mora.[318]

c) Glavne vrste riba i metode ribolova

U kotaru Šibenik razlikujemo dvije osnovne vrste ribolova koje domaći, lokalni ribari, odnosno ribari ribolovnih poduzeća izvan kotara odvojeno primjenjuju. Metode njihova obavljanja sastoje se u ovome:

1. *Intenzivan ribolov* odvija se uglavnom iznad tvrdoga, kamenitog dna u obalnom pojasu, unutar dviju morskih milja od obale, otoka, otočića, grebena te iznad podmorskih uzvisina (brakova). Ovu metodu ribolova primjenjuju domaći ribari.

2. *Ekstenzivan ribolov* obavlja se u ostalim područjima, izvan dviju morskih milja od obale, gdje je dno više-manje ravno, većinom muljevito, pjeskovito ili miješano. Ovom se metodom ribolova lovi na kudikamo većim površinama nego onom prvom i njome se pretežno bave ribari ribolovnih poduzeća izvan kotara (koćarenje).

U ekstenzivnom ribolovu najviše dolazi do izražaja koćarenje, a u mnogo manjoj mjeri strukovi (parangali), dakle oba sistema kojima se izlovljavaju znatni prostori od više morskih milja dužine. Kod intenzivnog ribolova nalazimo sve ostale metode i sredstva lova, počevši od udice i ručne mrežice sportskog ribara, pa sve do najvećih stajaćih i pokretnih mrežnih naprava za lov tunja i ostale plave ribe, koje služe privrednom ribolovu i koje k tomu zauzimaju neznatne prostore.

Metode ribolova, koje su namijenjene intenzivnom ribolovu, možemo podijeliti u 3 osnovne kategorije:

1. Stajaće, provizorne sprave (mreže, vrše, strukovi) koje se postavljaju u more da tamo nepomično stoje neko vrijeme, a onda se izvade zajedno s ribom koja se sama uhvatila. Ove se sprave mogu lako premještati s jednoga položaja na drugi. One idu u pasivne naprave, a u kotaru Šibenik ima ih veoma velik broj.

2. Stajaće, fiksne naprave, koje služe preko cijele godine (različita gojilišta) ili sezonski (stajaće tunolovke, mreže za lov jegulja itd.).

3. Pokretne naprave koje se opet dijele na: a) obalne potegače (ljetne trate, zimske potegače, migavice, girarice itd.); b) zatvorne plivarice za lov sitne plave ribe uz pomoć svjetla ili bez njega. Ljetne trate su gotovo potpuno iščezle u kotaru Šibenik i zamijenile su ih plivarice. Druga skupina ribolovnih sredstava najvažnija je i najuspješnija metoda ribolova te se u kotaru Šibenik najviše i prakticira. Ta se sredstva najviše

[318] Podatak prema usmenoj izjavi našega uvaženog ribarstvenog stručnjaka za tehniku ribolova, kap. Luke Ruića, dugogodišnjeg referenta za ribarstvo u bivšoj Pomorskoj upravi u Splitu, a nakon drugoga svjetskog rata šefa odsjeka ribolovne tehnike u Institutu za oceanografiju i ribarstvo u Splitu.

upotrebljavaju za sezonski lov srdela *(Sardina pilchardus)*, skuša *(Scomber scomber)*, plavica *(Scomber colias)* i inćuna *(Engraulis encrasicholus)*. Ulov svih ovih vrsta sačinjava gotovo 80% cjelokupnog ulova kotara.

Ekstenzivna metoda ribolova obavlja se koćarenjem i u mnogo manjoj mjeri strukovima (parangalima). Za razvitak koćarenja bitan je uvjet dobro opremljen brod sa svima potrebnim maritimno-navigacionim karakteristikama. Tehnika lova ove najmlađe i najsuvremenije metode ribolova sastoji se u povlačenju po dnu mreže vrećasta oblika s otvorom od 10 do 15 metara širine i 0,80 do 2 m visine, brzinom od 3 do 6 km na sat. Mrežu vuče motorni brod. Svaki spust traje od 1 do 4 sata povlačenja, a njegova duljina zavisi o samom položaju lova i konfiguraciji dna. Za 10 sati povlačenja, koliko danas iznosi prosječno dnevno povlačenje jednoga koćara »Jadran«-poduzeća na području Blitvenice, jedna mreža može da prijeđe ili »izore« 60 do 90 ha na dan. (Ovdje je uzeta u obzir najveća mreža uz brzinu povlačenja od 6 km na sat).

Drugi ekstenzivan sistem ribolova, tj. ribolov parangalima, sastoji se u polaganju na morsko dno serije od nekoliko stotina do nekoliko tisuća udica s mekom, privezanih s pomoću pramenova oko 1 m duljine na jednu glavnu uzicu u razmacima od 2 do 6 metara. Tako, npr., struk od 1000 udica izlovljava stazu dužine oko 5 km, ali neodređene širine. Ovom se metodom ribolova lovi samo ona riba koja, u potrazi za hranom, naide na udicu s mekom i o nju se zakači. Prema tome, možemo kazati da je prvi ekstenzivni sistem, tj. koćarenje, aktivan i općenit, a da je ovaj drugi više pasivan i selektivan. S obzirom na investicije i pogon, prvi je sistem mnogo skuplji, pozitivniji i sigurniji, a u pogledu rada lakši, dok je drugi znatno jeftiniji, radom teži i manje siguran.

Glavne vrste riba koje se love koćom na području šibenskog bazena od strane ribolovnih poduzeća izvan kotara Šibenik, jesu: oslić *(Merluccius merluccius)* koji je najvrednija vrsta zbog njegove jake raširenosti, velike frekvencije, težine i ukusna mesa. Osim oslića, love se na tom području i druge njemu srodne vrste, kao ugotica mala *(Gadus capelanus)*, i ugotica pučinska *(G. poutassou)*. Prva se javlja u velikim količinama. Poslije oslića na cijeni je najviše trlja *(Mullus barbatus)*. Jako je raširena i oštrulja *(Smaris vulgaris)*, kao i oblica *(Smaris alcedo)*. Mjestimično se lovi u velikim količinama šnjur *(Trachurus trachurus)*, zatim šnjur pučinar *(Trachurus mediterraneus)*, a donekle i bukva *(Boops boops)*. Mnogo su cijenjene ribe: kovač *(Zeus faber)*, grdobina (*Lophius* sp.), odnosno različite platušice (*Lepidorhombus* sp.), ali u mnogo manjem broju primjeraka.

Osim navedenih vrsta lovi se još čitav niz drugih vrsta riba, ali su one od malog ili nikakva ekonomskog značenja.

Od jestivog prilova vrijedni su beskičmenjaci: škamp *(Nephrops norvegicus)*, velika kozica *(Penaeus kerathurus)* i različiti glavonošci kao lignja *(Loligo vulgaris, L. forbesi* itd.), muzgavac *(Eledone moschata)*, sipa *(Sepia officinalis)* itd.

Sve navedene vrste, ulovljene koćom, pružaju dobar plasman na domaćem, a još više na stranom tržištu i predstavljaju vrlo unosan priljev potrebnih deviza našoj platnoj bilansi.

Lov parangalima također osigurava dobru i kvalitetnu ribu. Šibensko područje, naročito Kornatsko otočje, veoma je bogato za lov te plemenite ribe s pomoću parangala. Glavne vrste koje se love tim selektivnim načinom ribolova, jesu: prava raža *(Raja clavata)*, volina *(Raja oxyrchynchus)*, oslić *(Merluccius merluccius)*, ugor *(Conger conger)*, mačka *(Scyliorhinus canicula)*, tabinja (*Phycis* sp.), različite vrste pasa (*Mustelus* sp.), kao i ostale ekonomski manje važne vrste.

I ove vrste, ulovljene parangalima, kao i one koćom, predstavljaju vrlo kvalitetnu ribu koja nalazi siguran plasman kako na domaćem tako i na stranom tržištu i prodaje se uz veoma povoljne cijene.

13. PROIZVODNJA I PROIZVODNA SREDSTVA

a) Ulov

Jednostranost proizvodnje, koja je karakteristična za kotar Šibenik, dovela je do kriza unutar ribarskih zadruga koje nijesu bile u mogućnosti da se naglo preorijentiraju. Sezonska metoda ribolova, vezana uz »sreću« i očekivanje, povlači neminovno za sobom neproduktivnost, ako treba da i dalje čeka ribu na uobičajenim, tradicionalnim poštama, a ona se ne pojavljuje. Svaki promijenjeni pravac njena kretanja znači, u tom pogledu, godine kriza i neimaštine. Ova nepoželjna pojava koja je u prošlosti često pogađala našu pasivnu ribarsku praksu, pogađa još i dan-danas ribarstvo u kotaru Šibenik. Slab ulov srdele od 1954. naovamo, nametnuo je mnogim ribarskim zadrugama u kotaru Šibenik, koje su jednostrano organizirane u svojoj proizvodnji, problem likvidacije ili dalje mehanizacije i investicija. Kao i u ostalim kotarevima, i u kotaru Šibenik – pogotovu dovršenjem nove tvornice za preradbu ribe u Prvić-Luci osjeća se potreba dalje mogućnosti iskorišćivanja plave ribe, prvenstveno u teritorijalnim vodama kotara, a u slučaju njezina nestanka iz tih voda, tamo gdje se ona pojavi.

Ako pogledamo kako se, po sektorima kretala proizvodnja u kotaru Šibenik za posljednjih nekoliko godina, vidjet ćemo kolika je potreba za takvom jednom preorijentacijom u ribolovu. U tabeli XVIII prikazano je takvo kretanje proizvodnje.

Iz strukture kretanja proizvodnje u kotaru Šibenik u posljednje četiri godine izlazi da je općedruštveni sektor veoma slabo zastupan s ulovom plave ribe, a pogotovu pridnene i landovine. Kod zadružnog sektora ulov plave ribe rapidno opada. S opadanjem ulova plave ribe ne raste paralelno ulov ostalih vrsta. Izuzetak u tome čini samo godina 1955. za prid-

Tabela XVIII

Sektor proizvodnje		Godina 1953. kg	1954. kg	1955. kg	1956. kg	Prosječno u %
Općedruštveni	plava	15.676	4.075	52.158	64.967	7,17
	pridnena	—	—	23.861	7.553	2,64
	landovina	—	—	1.466	—	0,64
Zadružni	plava	652.148	270.466	109.030	70.546	57,74
	pridnena	25.270	57.703	121.379	66.454	22,65
	landovina	5.395	2.663	3.195	1.553	5,59
Privatni	plava	266.897	148.174	101.528	153.314	35,09
	pridnena	161.279	162.156	249.977	319.171	74,72
	landovina	33.950	35.764	59.538	75.698	93,77
Ukupno	plava	934.721	422.715	262.716	288.827	100,00
	pridnena	186.549	219.859	395.217	393.978	100,00
	landovina	39.345	38.427	74.199	77.251	100,00
Sveukupno		1,160.615	681.001	732.123	760.056	
Vrijednost ulovljene ribe u din.		51,914.052	35,691.271	59,301.963	67,913.971	

Izvor: Statistički prikaz kotara Šibenik, Biro za statistiku NO-a kotara Šibenik, str. 59 i 60, Šibenik 1955; Prilog statistici poljoprivrede za 1955. i 1956; Ribarstvo I, str. 42, NO kotara Šibenik. Zavod za statistiku, siječanj 1957.

nenu ribu. Nedostatak sredstava za zimski ribolov prisiljava mnoge ribare iz zadružnog sektora da love kao privatnici za vlastite potrebe. Ova pojava ukazuje još jednom na sezonski i jednostrani karakter proizvodnje u kotaru Šibenik. Za razliku od zadružnog sektora, privatni sektor je više orijentiran na lov pridnenih vrsta i landovine, jer ne posjeduje veća ribolovna sredstva za lov sitne i krupne plave ribe ili ribe od koće. Glavno je težište tog sektora, prema tome, usredotočeno na lov pridnenih vrsta (74,72%) i landovine (93,77%). Ovaj veliki procenat bijele ribe, koju lovi privatni sektor, najrječitije govori o kretanju same proizvodnje u kotaru Šibenik. Sitna obalna oruđa jedino su sredstvo tih inokosnih ribara, koja nijesu u stanju da razvijaju profesionalizam, bez kojega je nemoguće zamisliti razvoj ribarstva na jednom području.

Sličnu strukturu kretanja proizvodnje u kotaru Šibenik nalazimo i u općini Tijesno. I ovdje, kao i u kotaru, imamo veliki nerazmjer između ulova plave i bijele ribe kod zadružnog i privatnog sektora. Dovoljno je, u tom pogledu, pogledati podatke ulova u tabeli XIX.

Analizirajući podatke iz tabele XIX a) i b) vidimo da je naročito kod zadružnog sektora broj ribara, upotrijebljenih brodova i ribolovnih dana provedenih u ribolovu po godinama mnogo više angažiran u lovu na plavu nego na bijelu ribu. Zbog nedostatka modernih ribolovnih sredstava za zimski period, kad lov na plavu ribu prestaje, dolazi do problema suviška radne snage u ribarstvu. Kod takva činjeničnog stanja ne preostaje tim ribarima ništa drugo nego da se preorijentiraju u privatne ribare, koji će kako tako životariti do iduće sezone. Rješenje ovoga problema se upravo nameće, jer je riječ o kadru koji je veoma važan za dalji razvitak ribarstva u kotaru. U vezi s time postavlja se pitanje kako i na koji način da se upošli ta suvišna radna snaga u zimskom periodu? Je li moguće za izvjestan dio tih ribara koji su skloni profesionalizmu naći i dalje mogućnost egzistencije u ribarstvu ili nije? Kakva perspektiva postoji pri tom u kotaru Šibenik? Odgovor na ova pitanja pokušat ćemo dati u našim daljnjim izlaganjima.

Tabela XIXa

Ulov ribe po proizvodnim jedinicama od 1952–1956. Narodnog odbora općine Tijesno

Proizvodna jedinica i sektor vlasništva	vrsta ribe	Ulov ribe u tona 1952.	1953.	1954.	1955.	1956.
Zadružni sektor:						
Ribarska proizvođačka zadruga Jezera	plava riba	47	40	45	20	1
	pridnena riba	10	7	5	3	—
OPZ Jezera (SRZ do 1953; od 1953. do 1956. OPZ)	plava riba	90	45	50	20	40
	pridnena riba	13	8	—	—	—
OPZ Betina	plava riba	—	50	30	25	5
	pridnena riba	—	3	2	4	2
OPZ Murter (1952. i 1953. 40% na SRZ)	plava riba	70	50	30	20	6
	pridnena riba	12	—	—	—	1
OPZ Tijesno (1952. i 1953. samo SRZ)	plava riba	40	45	25	6	3
	pridnena riba	2	3	—	—	—
Privatni sektor:						
Ukupno za cijelu općinu	plava riba	180	200	120	70	50
	pridnena riba	120	140	90	140	130

Izvor: Anketa Narodnog odbora općine Tijesno, izvršena u decembru 1956.

Dubinski ribolov povlačnim mrežama, kao tipičan oblik profesionalnog ribolova, uopće ne postoji u kotaru Šibenik. Tu najsuvremeniju metodu ribolova u teritorijalnim vodama kotara obavljaju već nekoliko

Tabela XIXb

Broj aktivnih ribara i upotrebljenih ribolovnih dana po sektorima proizvodnje

Proizvodna jedinica i sektor vlasništva	vrsta ribe	Broj aktivnih ribara					Provedeno aktivnih dana u ribolovu				
		1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.
Zadružni sektor:											
Ribarska proizvođačka zadruga Jezera	plava riba	38	38	37	18	18	110	115	110	80	20
	pridnena riba	5	7	6	4	—	60	30	20	25	10
OPZ Jezera (SRZ do 1953; od 1953. do 1956. OPZ)	plava riba	18	18	18	18	18	118	110	110	90	80
	pridnena riba	6	6	—	—	—	70	40	—	—	—
OPZ Betina	plava riba	—	18	18	18	18	—	110	100	100	50
	pridnena riba	—	3	3	3	3	—	30	20	35	15
OPZ Murter (1952. i 1953. 40% na SRZ)	plava riba	54	54	54	36	36	120	110	100	90	55
	pridnena riba	14	—	—	—	3	80	—	—	—	15
OPZ Tijesno (1952. i 1953. samo SRZ)	plava riba	18	18	18	18	18	115	110	100	80	40
	pridnena riba	3	3	—	—	—	40	45	—	—	—
Privatni sektor:											
Ukupno za cijelu općinu	plava riba	108	108	108	108	90	115	117	112	90	100
	pridnena riba	180	180	160	220	250	200	190	200	220	230

Izvor: Anketa Narodnog odbora općine Tijesno, izvršena u decembru 1956.

godina nakon rata predimenzionirani brodovi »Jadran«-poduzeća iz Splita. Ulov tih nekoliko brodova koji su ribarili na području Blitvenice u periodu od godine 1951–1956. bio je ovaj:

Godina	Ulov (tona)	
1951.	460	Koćarilo je 11 brodova od kojih 5 cijele godine a ostalih 6 samo u zimskom periodu i to povremeno u nekim mjesecima. Ukupno su bila 83,5 radna mjeseca. Prosječan dnevni ulov iznosio je 391 kg. Efektivno se radilo 11 sati dnevno.
1952.	178	Koćarilo je 12 brodova, i to povremeno u zimskom periodu. Ukupno je bilo 38 radnih mjeseci. Efektivno se radilo 10–11 sati dnevno.
1953.	91	Koćarilo je 7 brodova sa cca 17 radnih mjeseci. Efektivno se radilo 10–11 sati dnevno.
1954.	77	Koćarilo je 5 brodova s ukupno 9 radnih mjeseci, samo u XI i XII mjesecu. Prosječni dnevni ulov iznosio je 510 kg. Efektivno se radilo 10–11 sati dnevno.
1955.	240	Koćarilo je 5 brodova stalno, a ostalih 5 samo povremeno. Prosječno se radilo efektivno 10–11 sati dnevno.
1956.	367	Koćarilo je 5 brodova stalno cijele godine, a ostalih 5 samo povremeno. Ukupno je bilo 59 radnih mjeseci ili 784 efektivna radna dana. Prosječni dnevni ulov po brodu iznosio je oko 500 kg. Efektivno se radilo 10 sati dnevno.

Opadanje ulova koćom na području Blitvenice od 1952. do 1955. ima se uglavnom pripisati nepovoljnom odnosu cijena ribe, troškova proizvodnje i nesposobnosti tržišta da primi svu ribu ulovljenu povlačnim mrežama, a ne osiromašenju ribljeg fonda, pa je poduzeće bilo prisiljeno gubitak na ribolovu podmirivati trgovinom i prijevozom.[319] Godine 1956. situacija se znatno izmijenila u prilog koćarenju, što najbolje dokazuje i povećana količina ulova od 37 vagona. Bolji plasman ribe od koće, velik porast cijena zimskoj ribi, koja je prvenstveno bila namijenjena izvozu, pridonjeli su da je koćarenje na istom ribolovnom području odjednom postalo rentabilno.[320] Sposobnost tržišta da primi svu

[319] *Brajčić*, M., Analiza poslovanja privrednih poduzeća u ribolovu, ref. 9, str. 8, Savjetovanje o ekonomskim problemima morskog ribarstva, Zagreb, maj 1959.

[320] Ibidem, str. 7.

Koćar »Ugor« Seljačke radne zadruge u Jezerima, koji se bavio koćarenjem godine 1952. i 1953. na području Blitvenice, pokazao se također nerentabilnim, zbog prevelikih troškova proizvodnje (22 kg nafte i 1,80 kg ulja na sat), preniskih cijena ribi i što je najvažnije neposjedovanja tržišta i dobro organiziranog otkupa koji bi prihvatili ulovljenu ribu. Izmjena cijena ribi, sniženje troškova proizvodnje uz regres, osigurano tržište da primi svu ulovljenu ribu u godini 1956. znatno su izmijenili situaciju u koćarenju i njegovoj rentabilnosti na području šibenskog kotara.

ribu ulovljenu povlačnim mrežama po povoljnoj cijeni osiguralo je egzistenciju ribara na tim brodovima. Njihova prosječna zarada kretala se 1956. oko 20.000 d mjesečno.

Ako usporedimo ulov pridnene ribe i landovine u kotaru Šibenik s ulovom koćarskih jedinica u godini 1956. na području Blitvenice, dobit ćemo ovaj odnos: u kotaru Šibenik ulovljeno je sveukupno pridnene ribe i landovine 77.3 vagona. Pri tom je učestvovalo 177 profesionalnih ribara, 350 poluprofesionalnih ribara sezonskoga karaktera, 272 koji povremeno love ribu za kućnu potrošnju i tržište i 322 koji love samo za kućne potrebe. Prema ukupnom broju ribara koji su učestvovali u proizvodnji, dobivamo da je produktivnost njihova rada, u odnosu na druga zanimanja, minimalna. S druge strane, brodovi ribolovnog poduzeća »Jadran« sa 50–60 profesionalnih ribara i 784 efektivna ribolovna dana ostvarili su lov od 37 vagona ribe ili 47,4% cjelokupnog ulova bijele ribe u kotaru Šibenik. Tome treba još dodati da je kvaliteta ulovljenih vrsta ribolovnog poduzeća »Jadran« kudikamo bolja od kvalitete koju love ribari u kotaru. Dok ovi posljednji pretežno love giru (*Smaris* sp.) u zimskim mjesecima (gotovo 70%), dotle brodovi ribolovnog poduzeća »Jadran« love u području Blitvenice kvalitetnu ribu i rakove od koće (oslić, škamp, trlju, kovača itd.). Produktivnost uloženog rada pri ovoj metodi ribolova pozitivno se odražava na dalje povećanje proizvodnje, jer je ribar, u ovom slučaju, lično zainteresiran na tom povećanju.

Ova usporedba dviju metoda ribolova na području šibenskog bazena koje se pretežno obavljaju u zimskom periodu dovoljna je, po našem mišljenju, da odgovori na pitanje gdje da se uposli višak radne snage u zimskom periodu u kotaru Šibenik, kad lov na plavu ribu prestaje, a zadruge nemaju modernih, ni odgovarajućih sredstava da uposle svoje profesionalne ribare.

b) Broj brodova

Analiza osnovnih sredstava sastoji se u prikazivanju njihova sastava po kategorijama, tj. po osnovnoj namjeni. Struktura njihova kretanja u pojedinim godinama, može nam pomoći pri iznalaženju daljnjih putova razvitka proizvodnje, a s tim u vezi i njezine veličine. Iz jedne takve analize možemo također vidjeti da li postoji u granicama pojedinoga ribolovnog područja više osnovnih sredstava (brodova, alata itd.) nego što je stvarno potrebno za uspješnu proizvodnju, i da li bi svako dalje povećanje ribolovnih sredstava opterećivalo postojeći riblji fond ili ne bi? Bi li realizacija uloženih investicija u ribarstvo mogla biti od koristi zajednici kao cjelini itd. Čitav sklop ovih pitanja nameće se pri analizi osnovnih sredstava kad je potrebno ispitati uvjete i rentabilnost takvih ulaganja u ribarstvo. To je mnogo širi problem, koji je u posljednje vrijeme iskrsnuo na terenu i karakterističan je za čitavo naše ribarstvo i njegov dalji razvitak, a ne samo za ribolovno područje kotara Šibenik. Bit je toga problema: »da li se može i nadalje povećavati broj družina, odnosno proširivati i poboljšavati dostignuta tehnička oprema

našeg ribarstva u postojećim teritorijalnim okvirima i uz sadašnji način ribolova, ili je potrebno prema našim prirodnim i ekonomskim uvjetima prelaziti na šira ribolovna područja, ultramoderna proizvodna sredstva i možda na lov u stranim i udaljenim vodama.«[321]

Ako se analizira struktura kretanja osnovnih sredstava u kotaru Šibenik, pružaju se dvije takve mogućnosti daljeg razvitka, koje se uzajamno nadopunjuju: prvo, postojeći broj brodova na motorni pogon, kao i na jedra i vesla, dovoljan je za uspješnu proizvodnju ljetnog i zimskog ribolova u sadašnjim unutrašnjim vodama kotara, jer osiguravaju vlastitu potrošnju obalnog područja, lokalnog tržišta, prerade i izvoza sitnim obalnim oruđima u zimskom, i modernim u ljetnjem periodu. Međutim, dalji razvitak proizvodnje u kotaru Šibenik, za koju postoje svi prirodni uvjeti, zahtijeva i daljnje proširivanje ribolovnih područja izvan teritorijalnih voda, pogotovu u godinama slabe pojave srdele u šibenskom bazenu. Postojeći brodovi, njihovi kapaciteti i maritimne sposobnosti, nedovoljni su i neprikladni u tom pogledu. Zbog te neprikladnosti rada na pučini ili u udaljenijim vodama izvan kotara nameće se pred proizvodnim tijelima u kotaru kao drugo problem dalje mehanizacije ribolovnih jedinica koje bi bile u mogućnosti da love ribu i izvan teritorijalnih voda kotara. Potrebu za takvom mehanizacijom ribolovnih jedinica u kotaru Šibenik možemo vidjeti i iz dosadašnjeg sastava, odnosno strukture kretanja brodova, koja je prikazana na tabeli XX.

Iz podataka tabele XX vidimo da je dosta nerazmjeran odnos između brodova na jedra i vesla prema onima na motorni pogon. Tako su npr. 1954. postojala 62 broda na motorni pogon i 425 brodova na jedra i vesla, a 1956. 97 brodova na motorni pogon i 273 na jedra i vesla. Taj preveliki broj brodova na jedra i vesla ukazuje da je ribarstvo u kotaru Šibenik još uvijek dosta primitivno. Isto je tako karakteristična činjenica da u čitavu kotaru nema ni jednoga registriranog koćara, toga tipičnog oblika profesionalnog ribolova. Anomalija je utoliko veća, kad imamo na umu da su brodovi »Jadran«-poduzeća iz Splita, na ribolovnom području Blitvenice koja gravitira šibenskom području, ulovili 1956. godine 29,3% cjelokupnog ulova koćom u FNRJ, koji je te godine iznosio 1268 tona.[322]

c) Ribolovni alat

Struktura kretanja ribolovnog alata pokazuje iste osobine kao i broj brodova. Karakteristika sezonskoga karaktera proizvodnje u kotaru Šibenik i ovom prilikom dolazi do izražaja. Broj plivarica za lov sitne plave ribe uglavnom je ostao konstantan za sve tri godine, dok je broj zatvornih plivarica za lov tunja i palamida u opadanju. Raste broj šabakuna za lov tunja, palamida i trupa. Koće za motore preko 25 KS gotovo su potpuno nestale iz upotrebe u kotaru Šibenik, dok je broj mreža za tartane u opadanju. Sitni su priobalni alati, kao npr. migavice, girarice itd. za lov gira i ostalih vrsta, u porastu. Isto je tako u porastu broj udica za pa-

[321] Cf. bilješka 1, str. 71.
[322] *Basioli*, J., Morsko ribarstvo, Rijeka 1957, br. 2., str. 65.

Tabela XX

Struktura kretanja brodova na motorni pogon, jedra i vesla u kotaru Šibenik godine 1954. i 1956.

Na motorni pogon	Godina	Državni	Zadružni	Privatni	Ukupno
Plivaričara-tunolovaca (12 – 27 m)	1954. Br.(KS)	—	2(360)	—	2(360)
	1956. Br.(KS)	1(35)	14(507)	4(58)	19(600)
Leuta (8 – 12 m)	1954. Br.(KS)	—	26(435)	15(149)	41(584)
	1956. Br.(KS)	3(71)	10(177)	17(142)	30(390)
Gajeta (6 – 9 m)	1954. Br.(KS)	—	2(20)	10(78)	12(98)
	1956. Br.(KS)	1(10)	1(6)	27(170)	29(186)
Guca i drugih čamaca	1954. Br.(KS)	—	1(10)	6(51)	7(61)
	1956. Br.(KS)	—	1(8)	18(100)	19(108)
Na jedra i vesla:					
Leuta	1954. Br.	—	4	23	27
	1956.	—	—	10	10
Gajeta	1954. Br.	—	2	248	250
	1956.	—	—	178	178
Guca i drugih čamaca	1954. Br.	—	4	144	148
	1956.	—	2	83	85

Izvor: Statistički godišnjak za godinu 1954, str. 79, Statistički ured NO-a kotara Šibenik, Šibenik, maj 1955. i rezultati provedene ankete potkraj decembra 1956. Provedena anketa sadržava samo broj brodova koji su aktivno učestvovali u proizvodnji, dok su za godinu 1954. dati podaci iz ribarskog registra, bez obzira da li su brodovi bili faktično u proizvodnji ili nisu.

rangale i broj vrša, dok su u opadanju kogoli. Nastale promjene ribolovnog alata dokaz su razvitka sitnoga priobalnog ribolova za lične potrebe i neposredno tržište. Kretanje proizvodnje, prema tome, u šibenskom kotaru, zavisi dobrim dijelom od upotrebe toga sitnoga priobalnog alata koji ne stvara profesionalizam, već poluprofesionalizam, koji raspršuje, a ne koncentrira radnu snagu u ribarstvu. Pri toj metodi ribolova prosjek zaposlenja ribara veoma je nizak. Dohodak ribara je uvelike nerazmjeran s količinom stvarno utrošenog rada u proizvodnji. Izmjenom ekonomske strukture ribolova postići će se da profesionalni kadar u kotaru Šibenik i dalje ostane u ribarstvu. Brojčano stanje ribarskih mreža i pribora na području kotara ponovno ukazuje na tu potrebu. Na tabeli XXI prikazano je to brojčano stanje u godinama 1954. i 1956.

Tabela XXI, kao i tabela XX za brodove, ukazuje da postoji razlika između registriranih i faktično upotrebljenih ribolovnih alata na području kotara u godinama 1954. i 1956. Tu pojavu možemo u prvom redu objasniti slabom pojavom sitne plave ribe i nesposobnošću brodova da odlaze loviti izvan teritorijalnih voda kotara.

Tabela XXI.

Struktura kretanja ribolovnog alata na području kotara Šibenik u 1954. i 1956. godini po sektorima proizvodnje

Broj ribarskih mreža i ostalog pribora u kotaru Šibenik, po sektorima proizvodnje	Godina	Državni	Zadružni	Privatni	Ukupno
Plivarice za sitnu plavu ribu	1954.	— —	23	15	38
	1956.	2	19	17	38
Potegače za sitnu plavu ribu	1954.	— —	— —	2	2
	1956.	— —	— —	2	2
Plivarice za tunje i palamide	1954.	— —	3	2	5
	1956.	2	— —	1	3
Šabakuni za tunje, palamide i trupe	1954.	— —	2	14	16
	1956.	1	3	25	29
Koće za motor preko 25 KS	1954.	—	10	—	10
	1956.	—	—	1	1
Koćice za gire (tartane)	1954.	—	32	24	56
	1956.	—	11	20	31
Migavice i girarice za lov gira i ostale ribe	1954.	—	13	41	54
	1956.	—	6	55	61
Zimske potegače za gire i ostalu ribu	1954.	—	1	16	17
	1956.	—	1	12	13
Kogoli i strašini	1954.	—	2	327	329
	1956.	—	—	241	241
Ostali alati sitni (vojge, popunice, prostice, bukvare i ostale mreže stajačice)	1954.	—	74	1767	1841
	1956.	—	8	1289	1297
Parangali (broj udica)	1954.	—	6000	105.806	111.806
	1956.	—	5000	57.130	62.130
Svjetiljke za veliki ljetnji ribolov i mali pod osti	1954.	—	98	250	348
	1956.	—	46	210	256
Razne vrše i vrše za jastoge	1954.	—	130	1411	1541
	1956.	—	35	630	665
Ludar	1954.	—	—	—	—
	1956.	—	—	2	2

Izvor: Statistički godišnjak za 1954. godinu, str. 80, Statistički ured NO-a kotara Šibenik, Šibenik maj 1955. i rezultati provedene ankete potkraj decembra 1956. Provedena anketa sadrži samo broj ribarskih mreža i pribora koji su aktivno učestvovali u proizvodnji godine 1956. dok su za godinu 1954. dati podaci iz ribarskog katastra, bez obzira da li je dotični ribolovni alat bio faktično u proizvodnji ili nije.

d) Broj ribara

Struktura kretanja broja ribara na jednom ribolovnom području predstavlja vrlo važnu stavku u daljem razvitku, odnosno propadanju ribarstva kao grane privrede. Kod ove strukture kretanja naročito je važno uočiti koje su kategorije ribara u porastu, a koje u opadanju. U kotaru Šibenik mogli smo, u vezi s tim, već kod sastava brodova i ribolovnog alata uočiti progresivan porast sitnih proizvodnih sredstava, a s time i povećanje broja ljudi koji rade tim sredstvima. Broj upotrebljenih leuta i gajeta u godini 1956. znatno je opao prema broju registriranih 1954. Postavlja se pitanje kako se to opadanje broja upotrijebljenih brodova odrazilo na broj ribara po kategorijama? Koje su kategorije ribara naj-

Tabela XXII.

Struktura kretanja broja ribara po kategorijama, po općinama i sektorima proizvodnje u kotaru Šibenik u godini 1954. i 1956.

Narodni odbor općine	Godina	Broj ribara							
		1		2		3		4	
		z	p	z	p	z	p	z	p
Tijesno	1954.	35	124	60	135	—	516	—	516
	1956.	—	—	112	400	13	1900	—	1005
Primošten	1954.	24	116	40	110	—	40	—	61
	1956.	12	72	22	83	22	83	44	248
Zlarin	1954.	61	34	166	18	—	75	—	45
	1956.	1	5	128	60	20	41	—	46
Vodice	1954.	—	—	14	—	—	—	—	—
	1956.	—	—	48	—	—	10	—	—
Skradin	1954.	—	3	—	—	—	2	—	1
	1956.	—	2	—	5	—	—	—	—
Šibenik vanjski + grad	1954.	—	38	—	26	25	171	—	161
	1956.	6	108	5	13	12	66	—	28
Ukupno	1954.	120	315	280	289	25	804	—	784
	1956.	19	187	315	561	67	2100	44	1327
Sveukupno: zadružni + privatni (z + p)	1954.	435		569		829		784	
	1956.	206		876		2167		1371	

1. Profesionalni ribari;
2. ribari koji se bave ljetnim ribolovom;
3. ribari koji povremeno love ribu;
4. ribari koji love samo za kućnu potrebu.

z = zadružni sektor

p = privatni sektor

Izvor: Statistički godišnjak za 1954 godinu, str. 78. Statistički ured NO-a kotara Šibenik, Šibenik maj 1955. i rezultati provedene ankete o broju aktivnih ribara u proizvodnji u toku 1956. koja je provedena potkraj decembra 1956.

više pogođene tom neproduktivnošću proizvodnih sredstava, odnosno slabom pojavom ribe? Tabela XXII može, donekle, pružiti odgovor na postavljeno pitanje. Podaci za godinu 1954. uzeti su iz ribarskog registra, a za 1956. dobiveni su na osnovu provedene ankete. Struktura kretanja je data po sektorima proizvodnje i po općinama, prema administrativno-teritorijalnoj podjeli od 1. IV 1955.

Osim strukture kretanja broja ribara po kategorijama, sektorima proizvodnje i po općinama u kotaru Šibenik interesira nas i njihov sastav po starosti. U tu svrhu smo podijelili dvije kategorije ribara u dvije osnovne skupine, tj. one preko i one ispod 30 godina života. Na tabeli XXIII uneseni su podaci o sastavu ribara po dobi u kotaru Šibenik godine 1956.

Analiza podataka iz tabele XXII i XXIII pokazuje kretanje broja ribara u kotaru Šibenik u 1954. i 1956. godini:

1. Broj profesionalnih ribara konstantno opada. Opadanje je mnogo intenzivnije u 1956. nego u prethodne dvije godine, vjerojatno zbog slabe pojave plave ribe koja je najjače pogodila profesionalne ribare, sezonski orijentirane u njihovoj proizvodnji.

2. Opadanjem broja profesionalnih ribara povećava se broj ribara u ostalim kategorijama. Naročito je znatan porast 3. i 4. kategorije, tj. onih kategorija ribara koji povremeno love za kućnu potrebu i za tržište, kao i onih koji love samo za kućnu potrebu. Povećavanje ovih dviju posljednjih kategorija naročito je karakteristično za dalji razvitak ribarstva u kotaru Šibenik. Sve više nestaje i ono malo profesionalnog duha u ribarstvu, a zamjenjuje ga sve više okazionalni ribolov za lokalne i kućne potrebe.

3. Opadanje broja profesionalnih ribara najjače je izraženo na općini Tijesno i bivšoj općini Zlarin koja je od 1956. administrativno pripojena općini Šibenik. Nestajanje profesionalnih ribara upravo sa tih dviju općina znači da današnji sistem ribolova, odnosno ribolovnih sredstava koja postoje u kotaru, nisu u stanju da osiguraju profesionalnom ribaru egzistenciju od koje bi mogao živjeti on i njegova obitelj. Slaba mehanizacija ribolovnih sredstava, nestašica ribe u domaćim vodama u posljednje tri godine, nemogućnost da se uz postojeća sredstva orijentiraju na drugu, suvremeniju metodu ribolova (npr. koćarenje) najosjetljivije je dovelo u pitanje egzistenciju profesionalnih ribara. Općina Zlarin, koja je pripojena Šibeniku i koja k njemu gravitira zbog male udaljenosti, rješava taj problem na taj način da se njeni ribari zapošljavaju u industriji ili drugim granama privrede. Općina Tijesno, koja je nešto udaljenija od Šibenika, mnogo teže rješava problem suviška radne snage u ribarstvu (ovdje mislim prvenstveno na profesionalni kadar) na vlastitom ribolovnom području i ona odlazi izvan kotara i upošljava se kod drugih ribolovnih poduzeća koja im osiguravaju bolju egzistenciju u ribarstvu. Broj tih ribara koji su uposleni izvan kotara prema podacima provedene ankete potkraj decembra 1956. s općine Tijesno iznosi 40.

Tabela XXIII.

Broj ribara po starosti, općinama i sektorima proizvodnje u kotaru Šibenik

NO općine		1956.									
		1		ukupno	2		ukupno	3		ukupno	4		ukupno
		z	p		z	p		z	p		z	p	
Tijesno	+30	—	—	—	60	250	310	8	900	908	—	510	510
	—30	—	—	—	52	150	202	5	1000	1005	—	495	495
Primošten	+30	9	57	66	16	62	78	16	62	78	32	183	215
	—30	3	15	18	6	21	27	6	21	27	12	65	77
Zlarin	+30	—	—	—	93	40	133	10	30	40	—	41	41
	—30	—	—	—	45	20	65	10	11	21	—	11	11
Vodice	+30	—	—	—	27	—	27	—	10	10	—	—	—
	—30	—	—	—	41	—	41	—	—	—	—	—	—
Skradin	+30	—	2	2	—	5	5	—	—	—	—	—	—
	—30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Šibenik vanjski + grad-bez Krapnja i Grebaštice	+30		3	3	—	—	—	10	30	40	—	15	15
	—30												
Sveukupno	+30	9	62	71	196	357	553	44	992	1036	32	749	781
	—30	3	15	18	144	191	335	23	1029	1052	12	584	596
%	+30			2,91			22,65			42,44			32,00
	—30			0,89			16,74			52,57			29,79

1. Profesionalni ribari (z) zadružni – (p) privatni; 2. koji se bave ljetnim ribolovom; 3. koji povremeno love ribu i 4. koji love za kućnu upotrebu.
+30 = preko 30 godina; —30 = ispod 30 godina života. Izvor: Anketa provedena na terenu potkraj decembra 1956.

14. ANALIZA PROIZVODNJE

Razvitak ribarstva u kotaru Šibenik tijesno je povezan s odgovarajućim promjenama sezonskoga karaktera proizvodnje. Svrha bi te promjene bila da reorganizacijom postojeće proizvodnosti rada pruži ribarima veću mogućnost zaposlenja preko čitave godine. Rezultati ekonomske analize poslovanja »Ribarske proizvođačke zadruge« s. o. j. u Jezerima, iako sasvim općeniti, ukazuju također na potrebu jedne takve izmjene.

Podaci za ovu analizu uzeli su iz završnih računa Ribarske proizvođačke zadruge s. o. j. u Jezerima, općine Tijesno.

Analiza poslovanja Ribarske proizvođačke zadruge s. o. j. »Jezera«

Od svih ribarskih zadruga u kotaru Šibenik, zadruga je u Jezerima najstarija. Osnovana je 9. augusta 1922. Broj članova zadruge pri njezinu formiranju iznosio je 17. Godine 1927. zadruga je imala 53 učlanjena zadrugara.[323] Zadruga je aktivno radila do drugoga svjetskog rata. Nakon oslobođenja dolazi do njene reorganizacije. Godine 1946. zadruga je imala 72 člana zadrugara, 1953. godine 38, a 1. VIII 1956. našla se pred likvidacionom komisijom, jer su njezina likvidna sredstva od godine 1953. mnogo manja od kratkoročnih zajmova.[324]

Nekoliko me objektivnih razloga navelo da za ekonomsku analizu izaberem upravo ovu zadrugu u kotaru Šibenik. Ti su razlozi njen dug život i duga ribarska tradicija, njena isključiva orijentacija na more zbog nedovoljne i škrte zemlje, blizina lovišta od polaznih baza, izrazit sezonski karakter proizvodnje itd. Na osnovu tih razloga mislim da će ona najbolje reprezentirati stanje i kretanje ribarske proizvodnje u kotaru Šibenik nakon oslobođenja.

Usprkos poteškoćama koje proizlaze iz čestih knjigovodstvenih promjena, načina obračunavanja itd. pokušali smo izvršiti kod ove zadruge nekoliko osnovnih ekonomskih analiza kretanja proizvodnje. Te ekonomske analize obuhvaćaju: analizu osnovnih sredstava, analizu radne snage, analizu troškova, analizu financijskog uspjeha i analizu rentabilnosti i ekonomičnosti poslovanja.[325]

a) Analiza osnovnih sredstava

Proizvodna sposobnost zadruge zavisi o ukupnom fondu njenih osnovnih sredstava, njegovom unutrašnjem sastavu (strukturi) i ujegovu daljnjem povećanju. Realnu analizu osnovnih sredstava zadruge teško je dati

[323] Cf. bilješke 268, 269 i 270.
[324] Zadruga je likvidirana 1956. Na početku 1957. formirana je u Jezerima nova OPZ »Školjić« koja se više orijentirala na otkup i trgovinu ribom, a manje na proizvodnju.
[325] Radi usporedne analize ekonomičnosti, rentabilnosti i produktivnosti rada Ribarske proizvođačke zadruge u Jezerima, koristili smo se podacima Ribarske radne zadruge »Proleter« Vela Luka koje je obradio dr I. Žuvela.

zbog neposjedovanja jednoobraznoga principa u knjigovodstvenom prikazivanju. Bez obzira na tu nejednoobraznost prikazivanja osnovnih sredstava, koja uvelike otežava pravilnu analizu, pokušat ćemo iznijeti ovdje jedno takvo kretanje osnovnih sredstava Ribarske proizvođačke zadruge u Jezerima, po godinama i po njihovim osnovnim kategorijama:

Kretanje i struktura osnovnih sredstava 1950–1954.

u 000 – d

Kategorija osnovnih sredstava	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.
Brodovi s motorom	514	601	1350	1418	1418
Mreže, alat i pribor	482	557	972	909	937
Ostali inventar	8	22	200	203	205
Kancelarijski namještaj	10	8	8	10	7
Ukupna vrijednost	1014	1188	2530	2540	2567
Godišnji otpisi	85	69	241	1128	1305
Realna vrijednost	929	1118	2289	1412	1262

Kretanje vrijednosti osnovnih sredstava zadruge možemo uglavnom podijeliti u dva dijela, tj. prije i poslije 1952. godine (1952. došlo je do podizanja općeg nivoa cijena osnovnih sredstava). Međutim, bez obzira na izvršenu revalorizaciju god. 1952. smjer je kretanja osnovnih sredstava retrogradan. Ova je tabela utoliko vrednija što su u njoj date vrijednosti osnovnih sredstava nakon izvršena godišnjeg otpisa. Povećanje tog otpisa od godine do godine najbolje ilustrira faktično stanje osnovnih sredstava. Njihova tekuća upotreba neminovno dovodi do daljnjeg opadanja vrijednosti, a time posredno i do smanjenja same proizvodnje, jer kapacitet postojećih sredstava ne djeluje stimulativno. Kao rezultat toga činjeničnog stanja dolazi do stagnacije proizvodnje koja se očituje u čekanju, a ne traganju za ribom. Dinamika proizvodnje zahtijeva modernija sredstva koja će imati veći radijus kretanja. Vrijednost brodova mora u takvu slučaju biti barem 2–3 puta veća od ostaloga ribolovnog alata i pribora koji su podvrgnuti mnogo bržem razaranju. Analiza ribarske proizvodačke zadruge u Jezerima ne pokazuje taj traženi odnos proizvodnih sredstava. Njena osnovna sredstva 1953. – najrealnije godine za takvu procjenu – pokazuje ovaj odnos:

Tri motorna broda	d	1.418.000.—
Zgrada	„	200.000.—
Mreže:		
plivarica nova	„	358.000.—
plivarica stara	„	293.000.—
obalna koća (tartana)	„	40.000.—
migavica nova	„	83.000.—
migavica stara	„	53.000.—
Fenjeri	„	75.000.—
Ostali ribarski pribor	„	31.597.—
Ukupno	„	2.552.797.—

Iz ove se analize vidi da je unutrašnja struktura osnovnih sredstava zadruge vrlo nepovoljna za razvitak i povećanje proizvodnje. Odnos brodova s motorima prema mrežama, alatu i priboru je 55,8% : 35,8%, tj. 1,6 : 1. Taj isti odnos u Ribarskoj radnoj zadrugi »Proleter« u Veloj Luci iznosio je 1953. godine 64,4% : 30,8%, tj. 2 : 1,[326] iako su lovišta Vele Luke prosječno mnogo bliža bazi nego ona ribarske zadruge u Jezerima.

Vlasništvo osnovnih sredstava većinom pripada zadruzi, koja se od svog postanka uglavnom oslanjala na vlastita sredstva. Prema bilanci od 31. XII 1953. odnos sredstava bio je ovakav:

Odnos imovine:		
Vlastita imovina zadruge	d	2,546.836.—
Udjeli zadrugara	„	7.600.—
Ostale pozicije pasive	„	296.134.—
Ukupno	„	2,850.570.—

Odnos u postocima svake pojedine stavke, prema ukupnoj pasivi, bio je ovaj:

Vlastita imovina zadruge	89,35%
Imovina zadrugara	0,26%
Ostala pasiva	10,39%

Ova orijentacija zadruge na vlastita osnovna sredstva vrlo je pozitivna za ekonomičnost poslovanja zadruge. S druge strane, ta orijentacija na vlastita osnovna sredstva možda je ujedno i kočnica svakom daljem investicionom programu mehanizacije ribolovnih jedinica, iz straha pred obavezama prema zajednici. Kao rezultat toga suvišnog straha zadruga radije posluje s dotrajalim brodovima nego da se upušta u dalje investicije koje bi bile u stanju povećati proizvodnju.

b) Analiza radne snage

Ribolov je glavni izvor dohotka kod većine članova zadruge. Ekonomska je struktura mjesta takva, da poljoprivreda ne može zadovoljiti potrebe domaćinstva. Zbog te nedovoljne zaposlenosti mjesnoga stanovništva u poljoprivredi, dolazi u ljetnoj sezoni ribolova na plavu ribu do jačeg opterećenja upotrebljenih ribolovnih alata nego što je stvarno potrebno. To suvišno gomilanje radne snage po jednom ribolovnom alatu smanjuje njegovu rentabilnost. Kod tog poslovanja ne dolazi do izražaja stvarna produktivnost rada, odnosno njegova ekonomičnost, već više

[326] *Žuvela*, o. c. str. 33.

različiti socijalni ili humanitarni momenti. Tako na primjer: broj ribara uposlenih na jednoj plivarici kretao se kod ove zadruge od 18 do 20. Prosjek njihova zaposlenja u periodu od 1952–1956. iznosio je 116 ribolovnih dana. Nedovoljna ribolovna sredstva, njihov sezonski karakter upotrebe uzrok su premalog broja ribolovnih dana, znatnog pritiska radne snage u ljetnim mjesecima i stagniranja u zimskim. To se najbolje vidi i po broju ribolovnih dana koje su članovi ove zadruge proveli u ribolovu na plavu i pridnenu ribu za period od 1952–1956.

	Godina				
	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.
Plava riba	110	115	110	80	20
Pridnena riba	60	30	20	25	10

Izvor: Anketa provedena u općini Tijesno potkraj decembra 1956.

Ova jednostranost ribolova koja ne pruža dovoljnih mogućnosti da se radno vrijeme ribara produktivno iskoristi, negativno se odražava na samu proizvodnju. Zato je potrebno, radi daljeg povećanja proizvodnje, pristupiti izmjeni strukture ribolovnih sredstava kod većine proizvodnih jedinica u kotaru Šibenik. Ribarima treba pružiti bolju priliku za rad, koja bi omogućila da se godišnja proizvodnost rada po ribaru poveća. Potrebne ribarske družine i njihov rad ne bi se na taj način opterećivali »većim brojem radne snage, nego što je potrebno.«[327]

Opravdanost ovakve nove ribolovne politike u kotaru Šibenik nalazimo i u dosadašnjem radu, njegovoj niskoj produktivnosti i niskom dohotku koji su postizavali članovi ribarske proizvađačke zadruge u Jezerima (adekvatno i u drugim proizvodnim jedinicama). Analizu smo ograničili samo na poslovanje zadruge u 1953. i 1954. godini, tj. na godine njezina deficitarnog poslovanja (godine 1953. gubitak je iznosio 10.998.— d, a u 1954. god. 243.850.—). Kod ove smo se analize poslužili podacima o kretanju aktivne radne snage u zadruzi, njihove ukupne zarade, zarade po članu godišnje i po danu u odnosu na ukupan broj ribolovnih dana. Taj je odnos bio:

Godina	Broj aktivnih članova zadruge	Ukupna zarada d	Na jednog člana otpada		Broj dana provedenih u ribolovu
			godišnje d	na dan d	
1953.	38	612.980.—	16.131.—	111.—	145
1954.	38	653.254.—	17.190.—	132.—	130

[327] Ibidem, predgovor M. Mirkovića, str. 23.

Iz navedenih podataka vidimo da je visina nadnice po ribaru veoma minimalna, kad se ona usporedi s drugim sličnim zvanjima. Kod ovakve niske produktivnosti ljudskoga rada uloženog u ribolov, male i nikakve rentabilnosti proizvodnih sredstava ove zadruge mora neminovno doći do bježanja mladih ljudi iz ribarstva u kojemu oni s postojećim ribolovnim sredstvima ne vide osiguranu egzistenciju. Preveliki broj ljudi po jednom ribolovnom alatu (18–20 na jednu plivaricu) dobrim je dijelom, pored slabe pojave plave ribe, uzrok niske zarade koja ni u kojem slučaju nije dovoljna da osigura egzistenciju ribara i njegove obitelji. Situacija je još bezizglednija kad uzmemo u obzir da se nova ribolovna sredstva, naročito brodovi, ne nabavljaju, a stara se troše i propadaju.

c) Analiza troškova

Poslovanje zadruge obuhvaća tri vrste troškova, i to: 1. troškove za materijal i usluge (proizvodni troškovi); 2. troškove uprave i prodaje (administrativno-upravni troškovi) i 3. troškovi za naknadu utrošenog dijela osnovnih sredstava (amortizacioni troškovi). Uspjeh zadruge i dohodak zadrugara ovise od veličine ovih troškova. Što su oni veći, dohodak je manji i obratno, jer se troškovi prema dohotku odnose u obratnom razmjeru.

Proizvodni troškovi obuhvaćaju nabavljanje pogonskoga goriva, nafte, petroleja, ulja, boje itd., tekuće održavanje osnovnih sredstava (razni popravci), obnove sitnog inventara (mreže, konac), barila za soljenje, soli itd. Svi su ti troškovi razmjerno jednaki s veličinom proizvodnje.

Upravno-administrativni troškovi obuhvaćaju plaće administrativnog i ostalog osoblja, putne izdatke, kancelarijski materijal, najamninu, različite općeupravne nabavke, izdatke oko prodaje proizvoda, poreze, osiguranja itd. Svi su ti troškovi pretežno stalni.

Amortizacijski troškovi obuhvaćaju korištenje inventarnim sredstvima, kao i njihovu upotrebu u toku jedne godine. Ovi troškovi su većinom određeni. Oni jedino variraju kod potrošnih materijala koji se nalaze češće u upotrebi (motori, mreže, fenjeri itd.), dok su kod drugih stalni, bez obzira na njihovu upotrebu (brodovi, zgrade).

Udjel pojedinih troškova, njihovo kretanje i struktura u apsolutnim i relativnim pokazateljima za ribarsku zadrugu u Jezerima, jest ovaj:

Kretanje i struktura troškova 1950 – 1954.

a) u apsolutnim iznosima (d)

Struktura troškova

Godina	Brutto proizvod	Ukupni troškovi	Proizvodni troškovi	Administr. uprav. troškovi	Amortizacija
1950.	678.846	404.834	135.729	184.378	84.727
1951.	820.531	529.652	290.249	233.304	69.099
1952.	737.928	724.259	384.503	99.182	240.574
1953.	1168.491	536.593	366.040	48.373	122.180
1954.	1026.158	616.754	234.854	—	381.900

b) u relativnim odnosima (%)

Struktura troškova

Godina	Udio troškova u brutto-proizvodu	Ukupni troškovi	Proizvodni troškovi	Administr. upravni troškovi	Amortizacija
1950.	59,64	100	33,53	45,54	20,93
1951.	72,23	100	54,80	32,15	13,05
1952.	98,15	100	53,09	13,68	33,23
1953.	45,92	100	68,22	10,88	20,90
1954.	60,10	100	38,24	—	61,76

Što pokazuju prednje tabele? U prvom redu porast brutto-proizvoda, koji je više posljedica izmijenjenog odnosa cijena ribe nego faktične proizvodnje; variranje ukupnih troškova, povećanje proizvodnih troškova u općim crtama, ali ne i po godinama, opadanje administrativno-upravnih troškova i variranje stope amortizacije. Udio ukupnih troškova u brutto-proizvodu varirao je po godinama od 45,92 do 72, 23% (izuzetak čini 1952. godina sa 98,15%). Ponderirani udio ukupnih troškova u brutto-proizvodu zadruge za razdoblje od 1950–1954. iznosio je 64,89%.[328] Ovaj pokazatelj je previsok u odnosu na dohodak (36,11%). Pravilnije poslovanje zadruge treba težiti prvenstveno smanjivanju ukupnih troškova, jer od njihova snižavanja zavisi ne samo uspjeh i prosperitet zadruge već i sam dohodak zadrugara.

Sličnu tendenciju kretanja ukupnih troškova pokazuje i kretanje pojedinih vrsta troškova. Prosječni (ponderirani) udio pojedinih vrsta troškova u ukupnim troškovima za razdoblje od 1950–1954. bio je ovaj:

Proizvodni troškovi	49,4%
Administrativno-upravni troškovi	19,6%
Amortizacija	31,0%
	100,0%

Udio upravno-prodajnih troškova veoma je nizak. Bolja organizacija otkupa ribe u posljednje dvije godine u kotaru Šibenik znatno je smanjila ovu visoku stavku opterećenja zadruge, koja je u većini slučajeva morala svoje proizvode sama otpremati na tržište. Ti neproduktivni troškovi, zajedno s amortizacijskom stopom, uvelike su teretili dohodak zadruge, pogotovu u godinama slabog ulova ribe.

Kod ribarske radne zadruge »Proleter« u Veloj Luci, prosječan (ponderirani) udio pojedinih vrsta troškova u ukupnim troškovima za razdoblje od 1945–1954. pokazivao je ovaj odnos:[329]

[328] *Žuvela*, o. c., str. 49. Ponderirani udio ukupnih troškova u brutto-proizvodu za razdoblje od 1945–1954. ribarske radne zadruge »Proleter«, iznosio je 28,78%.
[329] Ibidem, l. c.

Proizvodni troškovi	65,3%
Upravno-prodajni troškovi	7,2%
Amortizacija	29,3%
	100,0%

Razlika kretanja pojedinih vrsta troškova kod ovih dviju vrsta ribarskih zadruga je očevidna. Proizvodni troškovi su manji kod ribarske proizvođačke zadruge u Jezerima nego one u Veloj Luci, zbog manjeg broja ribolovnih dana, dok su upravno-prodajni troškovi mnogo veći. Amortizaciona stopa je uglavnom podjednaka kod obadvije zadruge. Najveća je razlika, kako vidimo, između ove dvije zadruge kod upravno-prodajnih troškova. Boljom organizacijom otkupa ribe u kotaru Šibenik uspjet će se znatno sniziti ovi dosad neproduktivni troškovi, koji su u znatnoj mjeri utjecali na sniženje dohotka kod zadrugara.

d) Analiza financijskog uspjeha

Analiza financijskog uspjeha zadruge obuhvaća ukupne brutto-prihode, odnos troškova i čistog prihoda u brutto-prihodima.

Glavni su izvori zadružnih prihoda oni od prodaje svježe ribe i nešto malo od prevoznih usluga.

Rezultati financijskog poslovanja zadruge, unatoč negativnom utjecaju promjene cijena prikazani su u ovoj tabeli:

Kretanje i struktura brutto-prihoda 1950 – 1954.

God.	Ukupni prihodi		Troškovi		Čist prihod (dohodak)	
	d	%	d	%	d	%
1950.	678.846	100	404.834	59,6	274.012	40,4
1951.	820.531	100	592.652	72,2	227.878	27,8
1952.	737.928	100	724.259	98,2	13.669	1,9
1953.	1,168.491	100	536.593	45,9	612.980	54,1
1954.	1,026.158	100	616.754	60,1	653.254	39,9

Radi boljeg razumijevanja ove tabele potrebno je istaknuti da se razdoblje od 1950–1952. razlikuje od kasnijeg razdoblja po načinu iskazivanja zarade ribara. Ranije je knjigovodstvo obuhvaćalo samo materijalne troškove, administrativno-upravne troškove i amortizaciju, tako da nije iskazan brutto-prihod, nego samo prihod koji ostaje poslije podmirenja radne snage. U drugom periodu (1953–1954) zarada radne snage ne sačinjava trošak proizvodnje, nego dio čistog prihoda koji se dijeli zadrugarima prema udjelu u radu, a nakon odbitka iznosa predviđenog za zadružne fondove i porez na dohodak.

Prema ukupnom pregledu rashoda i prihoda u toku 1953. stanje bilance zadruge na 31. XII 1953, pokazivalo je gubitak od 10.998 d (rashodi 4,672.368 – prihodi 4,661.370), dok je račun rashoda i prihoda, prema bilanci od 31. XII 1954. pokazivao gubitak od 243.850 d (u ovaj gu-

bitak je unesen i onaj iz prethodne godine). Čist dohodak ribara 1953. i 1954. postignut je, prema tome, na uštrb davanja društvenoj zajednici i zadružnim fondovima.

Udio troškova u ukupnim prihodima kreće se prosječno oko 65%, a čisti prihodi, koji su s njima u funkcionalnom odnosu, oko 35%. Ovaj odnos: čisti prihodi – troškovi vrlo je nepovoljan po dohodak zadrugara, jer iznosi samo 1/3 ukupnog prihoda. Kod ribarske radne zadruge »Proleter« u Veloj Luci, taj je odnos mnogo povoljniji. U razdoblju od 1949. –1954. udio troškova u ukupnom prihodu, kod ove zadruge, iznosio je 29%, a čisti prihodi 71%.[330]

e) Analiza rentabilnosti i ekonomičnosti poslovanja

Konačnu ocjenu uspješnosti poslovanja zadruge u razdoblju od pet godina (1950–1954) možemo dati na osnovu njezine rentabilnosti i ekonomičnosti poslovanja. U ovoj analizi izračunali smo privrednu rentabilnost zadruge i rentabilnost osnovnih sredstava.

Privredna rentabilnost zadruge dobivena je iz kvocijenta dobitka i sredstava uloženih u poslovanje zadruge (troškovi i zarade), a rentabilnost osnovnih sredstava stavljanjem u odnos dobitka i vrijednosti osnovnih sredstava.

Usporedo s privrednom rentabilnošću zadruge u Jezerima prikazat ćemo i rentabilnost ribarske radne zadruge »Proleter« u Veloj Luci za isto razdoblje.[331] Privredna rentabilnost kod obje zadruge bila je ova:

Privredna rentabilnost zadruge (1950–1954).

God.	Troškovi i zarade Din		Dobitak Din		Rentabilnost %	
	Rib. proiz. Jezera	Proleter Vela Luka	Rib. proiz. Jezera	Proleter Vela Luka	Rib. proiz. Jezera	Proleter Vela Luka
1950.	595.198	11,029.308	83.648	1,619.918	14,05	14,69
1951.	698.795	14,037.845	121.736	2,368.426	17,40	16,87
1952.	699.495	14,439.417	38.433	2,763.855	5,49	19,14
1953.	1,158.062	17,148.767	18.918[1]	1,748.151	—	10,19
1954.	1,270.008	16,806.949	243.850[1]	584.350	—	3,48

[1] gubitak

Iz tabele izlazi da ribarska proizvođačka zadruga u Jezerima od god. 1953. posluje s gubitkom. Dobitak od 18.918 d u godini 1953. ne predstavlja čist dobitak. On se odnosi na stavku davanja društvu, tj. porez na dohodak. Preostale stavke raspodjele dohotka ostale su nepodmirene, jer je faktični gubitak u 1953. iznosio 10.998 d.

[330] *Žuvela*, o. c., str. 57.
[331] Ibidem, str. 61.

Analizirajući tabelu dalje vidimo da rentabilnost stoji u upravnom omjeru s dobitkom i neupravnom omjeru s troškovima i zaradama: dok raste dobitak, raste i rentabilnost uz približno jednake troškove i zarade, a kad se troškovi i zarade povisuju, rentabilnost zadruge opada. Ova funkcionalna veza između rentabilnosti s jedne strane i ukupnog ulova, tj. troškovi i zarada, te dobitka s druge strane, postoji kod oba tipa zadruge. Ponderirana privredna rentabilnost zadruge u razdoblju od 1950–1952. iznosila je 12,31% (kod ribarske radne zadruge »Proleter« u Veloj Luci 16,90%).[332] Nakon toga, tj. 1953–54. ribarska proizvođačka zadruga u Jezerima iskazuje deficit u poslovanju, dok je zadruga u Veloj Luci postigla rentabilnost od 6,83%.[333]

Rentabilnost osnovnih sredstava pokazuje koliko jedinica uspjeha otpada na 100 jedinica osnovnih sredstava. Kretanje rentabilnosti osnovnih sredstava za obje zadruge prikazano je u idućoj tabeli:

Rentabilnost osnovnih sredstava 1950–1954.

God.	Vrijednost osnovnih sredstava Din		Dobitak Din		Rentabilnost osnovnih sredstava %	
	Rib. proiz. Jezera	Proleter[334] Vela Luka	Rib. proiz. Jezera	Proleter Vela Luka	Rib. proiz. Jezera	Proleter Vela Luka
1950.	928.130	6,341.370	83.648	1,619.918	9,01	25,55
1951.	1,004.596	6,421.470	121.736	2,368.426	12,12	36,88
1952.	1,462.938	9,833.804	38.433	2,763.855	2,60	28,11
1953.	2,552.297	12,198.895	18.918	1,748.151	—	14,33
1954.	1,262.210	12,363.141	243.850	584.350	—	4,73

Tabela pokazuje da je rentabilnost osnovnih sredstava vrlo mala kod ribarske zadruge u Jezerima. U razdoblju od 1950–1952. ona je iznosila svega 7,91%, dok je kod ribarske zadruge »Proleter« u Veloj Luci iznosila 30,18%. Za period od 1953–54. nije bilo nikakve rentabilnosti osnovnih sredstava kod ribarske zadruge u Jezerima, zbog gubitka u poslovanju, dok je u tom istom razdoblju ribarska zadruga »Proleter« u Veloj Luci pokazivala rentabilnost od 9,53%.

Nizak procenat rentabilnosti osnovnih sredstava kod ribarske proizvođačke zadruge u Jezerima najbolje nam pokazuje slabu proizvodnost ribolovnih proizvodnih jedinica zadruge koje nijesu u mogućnosti da bolje i svrsishodnije iskorišćuju postojeća ribolovna područja, bilo zbog njihova sezonskog i jednostranog karaktera proizvodnje, bilo zbog neodgovarajućih sredstava.

Pored privredne rentabilnosti zadruge važna je također i njezina ekonomičnost poslovanja, koja treba da pokaže racionalnost organizacije

[332] Ibidem, str. 61.
[333] Ibidem, l. c.
[334] Ibidem, str. 61–64.

zadružne proizvodnje. Zbog usporedbe prikazano je također i ekonomsko poslovanje ribarske radne zadruge »Proleter« u Veloj Luci (u zagradi), za razdoblje od 1945–1954. Različiti pokazatelji koje smo utvrdili pri ranijim analizama mogu poslužiti ujedno i kao pokazatelji ekonomičnosti poslovanja zadruge u proteklom periodu. Ti su pokazatelji ovi: Amortizacija osnovnih sredstava zadruge u razdoblju od 1950–1954. iznosila je 12,46% (11,79%), što možemo smatrati povoljnim. Prosječni dohodak članova zadruge 1953–1954. bio je 16.710. d. (98.183 d). Udio troškova u ukupnom brutto-prihodu iznosio je prosječno 64,89% (28,78%), što predstavlja velik procent i znatno opterećenje poslovanja i dohotka zadruge. Ti troškovi iznose gotovo 2/3 ukupnog brutto-prihoda i nećemo pogriješiti ako kažemo da su ukupni troškovi pojeli proizvodnju, a time i dohodak ribara. Ulov po jednoj plivarici kod ribarske zadruge u Jezerima iznosio je u 1951–1952. oko 31 tonu prosječno (92,8 tona). Dohodak zadruge kretao se prosječno oko 35%, a troškovi oko 65% (71% : 29%) od njezina brutto-prihoda. Ekonomičnost poslovanja zadruge ispoljila se u njenoj privrednoj rentabilnosti do 1952. sa 12,31% (kod ribarske zadruge »Proleter« u Veloj Luci, za razdoblje od 1945–1954. ona je iznosila 12,53%), a nakon 1952. s gubitkom. Isti slučaj imamo i s rentabilnošću osnovnih sredstava. Do 1952. ona je iznosila kod proizvođačke zadruge u Jezerima 7,91% (kod ribarske zadruge »Proleter« u Veloj Luci, za razdoblje od 1945–1954. taj je dobitak iznosio 18,66%), dok je nakon 1952. zadruga poslovala s gubitkom.

Usporedba dobivenih pokazatelja, iako dosta relativna, ukazuje na nisku produktivnost rada, nizak dohodak ribara kod ribarske proizvođačke zadruge u Jezerima u odnosu na ribarsku radnu zadrugu »Proleter« u Veloj Luci. Tu veliku razliku u rentabilnosti i ekonomičnosti poslovanja između obje zadruge možemo djelomično protumačiti slabom pojavom ribe u posljednjih nekoliko godina na području šibenskoga kotara i u mnogo većoj mjeri slabom rentabilnošću dotrajalih osnovnih sredstava proizvodnje, sezonski orijentiranih.

15. POTENCIJALNI RAZVITAK PROIZVODNJE

a) Riblji fond

Riblji fond šibenskog arhipelaga možemo podijeliti u dvije zone: 1. unutrašnje vode (kanali i obalni pojas, skupa sa zaljevima) i 2. teritorijalne vode (područje Blitvenice). U svakoj od navedenih zona vrši se danas privredni ribolov. Međutim, potencijalni razvitak proizvodnje u obje zone pokazuje bitne razlike. Dok prva zona sadrži u sebi ograničene mogućnosti povećanja proizvodnje, jer je zavisna o sezonskom pojavljivanju plave ribe, dotle druga zona, čiji riblji fond obiluje ekonomski vrijednim vrstama, posjeduje sve prirodne elemente za razvitak ribolova. Distribucija pojedinih vrsta, odnosno njihova gustoća naselja, različita je u svakoj od navedenih zona, a to se odražava i u različitim metodama ribolova koji se primjenjuju. U unutrašnjim vodama pretežno se lovi plava riba, i to u ljetnjem periodu, dok se u zimskom periodu obavlja lov na gire, bukve, landovinu, te jastoge i hlapove. Sezonski karakter proizvodnje sačinjava bitan elemenat ribolova u obalnom pojasu. Naprotiv, u teritorijalnim vodama šibenskog arhipelaga upotrebljava se specijalna metoda ribolova, koja zahtijeva čisti profesionalizam. Pogodna konfiguracija terena, zatim relativno bogatstvo ribljeg fonda (riba i jestivih beskralježnjaka), neposredna blizina kopna, vrlo dobre prirodne luke itd., uvjetovali su da se razvije dubinski ribolov povlačnim mrežama na ovom području. Razlike koje se očituju u eksploataciji obaju područja, odnosno njihove potencijalne mogućnosti za dalji razvitak proizvodnje analizirat ćemo posebno. Svrha je analize: da se što bolje uoče osnovne karakteristike kako jednoga tako i drugog područja, da ih povežemo međusobno, radi dobivanja potrebnih podataka o stanju ribarstva na području šibenskoga kotara, kao i o eventualnim mogućnostima daljnjeg razvitka.

b) Unutrašnje vode

U unutrašnjim vodama kotara Šibenik obavljaju ribolov uglavnom ribari šibenskog područja. Glavne vrste riba koje su predmet eksploatacije u tim vodama, jesu: srdela, skuša, plavica, šnjur, te krupna plava riba – tunj, polanda i trup. Od bijele ribe najjače su zastupane u lovinama: gira, bukva, a od jestivih rakova: jastog i hlap. U ljetnjem periodu dominira lov sitne plave ribe koja na području šibenskog arhipelaga pokazuje u poslijeratnom periodu, izrazite fluktuacije. Iz podataka ulova (tabela XXIV a) vidljivo je to kolebanje. Dok je, na primjer, 1949. ulov srdele iznosio 1006 tona, taj isti ulov 1955. iznosio je svega 37 tona. Ove izrazite fluktuacije u lovinama sitne ili krupne plave ribe odražavaju se negativno na samo ribarstvo i njegov daljnji razvoj. Budući da ulov plave ribe, u desetgodišnjem prosjeku, sačinjava gotovo 68% cjelokupnog ulova, to nam najbolje ilustrira koliko ribarstvo u unutrašnjim vodama šibenskog arhipelaga zavisi o pojavi i pridolasku plave ribe. Nesigurnost egzistencije, koju povlači za sobom sezonski karakter proizvodnje, morala se negativno odraziti i na ribarstvo kao profesiju. Profesionalni ribar, čija egzistencija zavisi o pojavi ribe, nije na taj način u stanju da prehrani sebe i svoju obitelj, jer mu to prihodi od ribolova ne osiguravaju. Profesionalni kadar, koji je najjače pogođen izostankom ribe, prisiljen je, prema tome, da traži nove mogućnosti zarade izvan ribolova. Ova tendencija bježanja iz ribarstva naročito je naglašena na području šibenskog arhipelaga kod mladih ljudi koji se nerado uklapaju u ribarstvo.

Ukupan ulov plave ribe na području šibenskoga kotara iznosi svega 4,4% ulova FNRJ. On je zaista minimalan. Minimalan ulov u jednu je ruku odraz i ribolovnih sredstava kojima raspolaže šibensko područje. Izostanak plave ribe, naročito srdele, ribari šibenskog područja osjećaju mnogo jače nego ribari ostalih područja izvan kotara, koji raspolažu modernijim tehničkim sredstvima. Budući da su ribari šibenskog pod-

Tabela XXIV a

Ulov plave ribe u kotaru Šibenik u periodu od 1947. do 1956.

Godina	Srdela	Srdelica (papalina)	Brgljun (inćun)	Skuša	Plavica	Šnjur	Iglica	Tunj	Polanda	Trupac	Luc	Ostale plave ribe	Ukupno plave ribe
	(u t o n a m a)												
1947.	171.6	8.4	2.3	57.9	2.8	61.3	2.0	30.0	0.2	11.5	0.3	0.2	348.5
1948.	223.6	28.1	15.3	8.2	44.9	114.2	3.0	30.5	50.8	22.8	2.0	0.5	543.9
1949.	1005.9	5.5	25.7	204.6	45.1	201.6	1.6	12.2	22.5	5.0	3.0	0.4	1533.1
1950.	631.0	9.2	3.8	139.5	129.4	279.4	0.2	51.5	4.0	4.0	2.0	2.0	1255.8
1951.	117.9	15.7	11.8	146.6	62.3	594.7	—	8.8	2.0	4.0	2.0	0.9	966.7
1952.	566.4	8.3	18.0	94.3	311.8	110.0	—	5.5	16.0	1.1	4.1	1.0	1136.5
1953.	788.6	11.7	3.6	135.7	38.5	24.6	2.5	24.3	7.4	0.8	0.3	0.3	1038.3
1954.	266.4	5.9	2.9	59.5	64.8	15.4	0.2	10.9	6.7	3.0	2.2	3.6	441.5
1955.	37.3	7.4	3.4	64.8	78.4	22.1	0.3	9.1	30.5	1.2	0.2	6.4	261.1
1956.	58.0	7.5	2.2	59.0	75.3	19.2	0.3	3.1	4.6	0.3	0.2	4.5	234.2

Izvor: Zavod za statistiku NRH

Tabela XXIV b

Ulov pridnene ribe u kotaru Šibenik u periodu od 1947. do 1956.

Godina	Plosnatice	Oslić	Trlja	Zubatac	Cipal	Jegulja	Lubin	Komarča	Gira	Bukva	Gavun	Salpa	Škrpun i škrpina	Ostale pridnene ribe
	(u t o n a m a)													
1947.	0.3	5.1	3.2	1.0	1.2	4.2	0.1	0.9	54.3	52.9	9.2	0,6	1.1	103.0
1948.	—	—	4.4	1.4	6.5	6.2	0.4	0.4	157.2	129.4	31.7	1.6	2.3	42.0
1949.	0.7	14.4	2.6	3.2	13.0	11.8	1.7	3.1	119.7	98.1	17.2	3.0	1.2	65.9
1950.	0.1	4.1	4.4	6.3	7.5	3.2	1.5	0.9	104.2	87.0	7.9	1.8	2.0	54.6
1951.	0.1	0.1	5.1	7.8	6.4	6.0	0.7	1.4	164.7	30.8	11.5	3.2	2.8	50.8
1952.	0.3	0.2	4.6	6.6	8.9	6.5	1.5	4.0	104.0	93.5	12.1	1.2	3.3	40.4
1953.	1.5	0.7	3.8	4.6	10.9	5.7	1.1	1.7	86.0	27.1	17.4	3.9	2.5	55.8
1954.	2.5	0.1	6.6	5.7	7.4	5.7	1.8	4.5	47.9	66.2	18.6	1.6	4.5	65.8
1955.	0.7	1.2	8.9	4.6	5.8	4.3	2.1	2.0	96.1	172.2	16.4	1.2	10.8	78.6
1956.	0.4	1.1	7.4	3.9	5.2	3.3	0.9	0.8	53.9	155.4	27.0	0.3	7.1	63.1

Izvor: Zavod za statistiku NRH

Opaska: Za godinu 1948, 1949. i 1950 (97, 141 i 135 tona) nijesu eliminirane lovine brodova općedruštvenog sektora koji su bili stacionirani u šibenskim vodama. Navedene količine u zagradi, po godinama, odrazile su se i na količine ulova, naročito oslića i škampa koje su lovili brodovi općedruštvenog sektora i prodavali ih na šibenskoj ribarnici.

Tabela XXIV c

Ulov landovine, rakova i mekušaca u kotaru Šibeniku u periodu od 1947. do 1956.

Godina	Landovina				Rakovi i mekuši								
	Pas	Mačka	Raža prava	Ostala landovina	Škamp	Jastog	Hlap	Rakovica	Lignja	Sipa	Hobotnica	Muzgavac	Školjke
					(u t o n u a m a)								
1947.	1.0	0.5	28.0	12.3	—	3.0	0.3	—	8.4	1.8	6.3	2.0	—
1948.	2.5	3.1	17.6	2.5	22.0	0.1	—	—	8.8	9.9	28,7	7.7	0.1
1949.	2.4	0.5	2.0	1.3	28.5	0.4	0.1	—	6.3	7.0	17.3	2.5	—
1950.	0.9	0.5	1.7	0.9	35.1	—	—	—	7.5	6.4	13.8	1.0	—
1951.	1.4	0.4	1.9	1.6	—	2.0	0.3	—	7.6	8.9	13.5	5.4	—
1952.	2.0	1.7	4.2	2.4	0.5	7.6	0.8	1.3	6.7	5.3	12.5	11.5	0.3
1953.	1.5	1.8	2.1	4.2	0.2	12.9	2.8	0.9	8.7	4.2	8.7	1.4	0.3
1954.	1.2	0.5	3.8	3.1	—	9.2	2.3	0.3	9.4	5.7	12.5	0.2	0.1
1955.	3.0	1.3	2.8	2.9	0.7	14.7	2.0	0.1	19.4	9.3	14.3	3.0	0.7
1956.	2.3	0.5	1.2	1.2	0.5	6.2	0.9	0.1	13.9	7.6	14.9	0.4	0.3

Izvor: Zavod za statistiku NRH

ručja gotovo isključivo vezani za unutrašnje vode kotara, prisiljeni su da čekaju ribu koja pokazuje izrazite fluktuacione periode u lovinama u toku godina.

Ulov pridnene ribe na području šibenskoga kotara neznatan je i sačinjava svega 1,1% ulova FNRJ (tabela XXIV b). Isto je tako neznatan i ulov landovine, rakova i mekušaca (tabela XXIV c).

Ako usporedimo prosječan ulov plave i bijele ribe prije drugoga svjetskog rata (1936–40) na području šibenskoga kotara, s desetogodišnjim prosjekom ulova nakon rata (1947–1956), vidjet ćemo da se ulov ne samo plave nego i bijele ribe znatno povećao. Povećanje ulova vjerojatno je posljedica boljega plasmana i veće potražnje ribe na tržištu poslije rata. Pored boljeg plasmana ribe, zbog veće potražnje, veći ulov nakon rata možemo također pripisati i boljoj tehničkoj opremi (veći broj plivarica, upotreba motora itd.) nego prije rata.

Razvitak turizma koji se predviđa u kotaru Šibenik, zatim nagli industrijski razvitak kotara, povećanje broja nepoljoprivrednog stanovništva itd. zahtijevat će još veće povećanje potrošnje proizvoda mora.

c) Područje Blitvenice

Od unutrašnjih voda proteže se prema otvorenom moru veoma bogato ribolovno područje za dubinski lov povlačnim mrežama (koćama) koje je poznato pod imenom Blitvenica. Pod ribolovnim područjem »Blitvenica« razumijevamo površinu mora od južne strane Kornatskog otočja, južne strane otoka Žirja, hridi Mulo, i do 15 Nm prema pučini. Danas naši komercijalni koćari love samo na uskom pojasu: o. Mažirina, 8 Nm prema jugu, otočić Purara, dok se ostala ribolovna površina po našim koćarima slabo ili nikako ne iskorišćuje.

Kretanje ukupnog ulova brodova »Jadran«-poduzeća na području Blitvenice prikazano je na strani 119. Iz podataka ulova izlazi da je minimalan ulov postignut u 1954. godini (77 tona), a maksimalan u 1956. godini (367 tona), ili drugačije izraženo, umjesto 9,71 tonu prosječno po brodu u 1954. godini, 33,45 tona po brodu u 1955., popeo se taj iznos 1956. na 69,43 tone po brodu ili 7,1 puta više nego 1954. Povećanje ulova u 1955., a naročito u 1956. rezultat je izmjene privrednih instrumenata i reorganizacije naše otkupne mreže. Poboljšanje ovog stanja opaža se naročito 1957., kad je poduzeće »Jadran« iz Splita prvi put nakon 1951. završilo svoju poslovnu godinu s dobitkom od 2,000.000 d od neposredne proizvodnje.[335]

Prema postignutom ulovu na području Blitvenice, za razdoblje od 1947. na ovamo, možemo razlikovati tri karakteristične faze iskorišćivanja dotičnog područja:

Prva faza obuhvaća razdoblje od 1947. do 1951. i ona je karakterizirana naglim pojačanjem koćarenja gotovo na čitavom ribolovnom području Blitvenice.

[335] Cf. bilješku 319, str. 5.

Druga faza je vrlo kratka i ona obuhvaća period od 1952–1954. Ova se druga faza očituje naglim smanjenjem opsega koćarenja, konstantnim opadanjem lovine, povlačenjem brodova na sve uže područje Blitvenice i preorijentacijom brodova na tunolov, prijevoz materijala i slično. Novi privredni sistem u zemlji godine 1952. našao je nepripremljeno i nesređeno morsko ribarstvo. Posljedica toga bila je da ribarska poduzeća općedruštvenog sektora, kao i same zadruge, nisu bili dovoljno stimulirani za povećanje proizvodnje.[336] Brodovi koji su građeni za ribolov radije su se iskorišćivali za prijevoz i druge usluge, zapostavljajući na taj način samu proizvodnju. Period od 1952–1954. možemo prema tome, nazvati razdobljem nesigurnosti i nerentabilnosti proizvodnje u našem ribolovu, a to je ujedno bio i glavni razlog zastoja i stagnacije u razvitku morskog ribarstva duž čitave naše obale.

Treća faza, od 1955. na ovamo, manifestira se ponovnim oživljavanjem koćarenja na području Blitvenice, povećavanjem intenziteta ribolova i broja brodova na uskoj površini, a to je rezultat novih privrednih mjera. To potvrđuje i kretanje ulova na području Blitvenice u godini 1956. (tabela XXV).

Analizirajući podatke tabele XXV vidimo da su dominantne vrste u lovinama na području Blitvenice: šnjur (52,23%), oslić (11,63%), ugotice (4,35%), raže (2,64%), skuše (1,49%), kovači (1,12%), grdobine (1,48%) itd. Od beskralježnaka najjače su zastupani u lovinama: škamp (15,74%) i lignjun (2,99%).

Ispitivanja sadržaja želudaca malih oslića, šnjura, skuša i ugotica pokazala su da su oni bili ispunjeni malim račićima (preko 95% eufauzidima, ostalo su decapodi i nešto malo mizidi). Od eufauzida bio je dominantan *Nyctiphanes couchi*. Zadržavanje ove vrste račića na dubinama iznad 150 metara usko je povezano s obiljem zastupanosti pojedinih vrsta riba. Goleme količine tih račića na području Blitvenice vjerojatno su uzrok zadržavanju malog oslića, šnjura, a kadikad i skuše na tom području gotovo preko čitave godine. Tu usku povezanost između zadržavanja malih oslića i njihove ishrane na određenim lokalitetima konstatirao je i *Hickling*[337] u vodama Atlantika. Umjesto *Nyctiphanes couchi*, karakteristične za područje Blitvenice u srednjem Jadranu, u Atlantiku je dominantna vrsta *Meganictiphanes norvegica*, tj. jedan drugi srodan eufauzid. Važnost ovog organizma u ishrani oslića jest tolika da je moguće pratiti, prema zaključivanjima *Hicklinga*, koncentraciju i zadržavanje oslića u vezi s pomicanjem tih organizama. Međusobna povezanost tih dviju pojava veoma je važna, naročito kod izračunavanja veličine ribljeg fonda u odnosu na potencijalni razvitak proizvodnje.

Analiza lovina komercijalnih koćara na području Blitvenice ukazuje također da je na mnogim lokalitetima, pored oslića, šnjura itd., udio škampa u lovinama veoma značajan. Ranije su mnogi autori tvrdili *(Lo-*

[336] Ibidem, str. 2.

[337] *Hickling*, C. F., Résumé de »The National History of the Hake«, Pts I et II, Rapp. et. Proc. – Verb., Vol. LV, str. 155, Copenhague 1929.

Tabela XXV.

Ulov ribe i jestivih beskralježnjaka brodova »Jadran«–poduzeća – Split na ribolovnom području Blitvenice u 1956.

Vrsta	Mjeseci												Ukupno
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
	kilograma												
Oslić veliki	459	137	1036	1036	1935	2386	551	237	3326	2848	1445	2648	17504
Oslić srednji	144	53	25	20	122	296	55	20	135	41	174	495	1580
Oslić mali	853	288	968	277	44	4	—	3	2616	4913	5500	8077	23543
Šnjuri veliki	958	768	3652	8701	11829	4403	651	167	5860	16666	4746	2126	60527
Šnjuri mali	7699	713	13105	26402	26766	7315	384	1569	11043	7991	13578	14424	130989
Škampi veliki	418	80	758	2125	1092	975	427	39	731	1988	681	1379	10693
Škampi mali	671	504	4267	11023	7480	4542	1476	215	4079	6241	2488	4020	47006
Raža velika	562	178	477	450	717	959	234	76	586	532	263	1217	6251
Raža mala	415	92	221	247	251	204	91	35	420	168	392	895	3431
Mačke velike	26	—	2	2	—	—	8	—	—	11	—	79	128
Mačke male	649	236	360	81	323	718	112	62	270	207	307	1194	4519
Listovi (švoje)	200	74	20	38	154	255	—	—	5	—	—	—	746
Trlje	320	53	68	76	82	89	3	—	23	62	164	481	1421
Grdobine	627	72	189	192	279	597	142	69	788	839	785	862	5441
Skuše	131	21	117	149	244	7	—	62	1385	565	2285	509	5475
Pišmolji	1047	252	606	2617	1942	—	—	—	—	270	—	—	6734
Arbuni	289	38	26	—	5	—	—	—	6	110	166	878	1518
Gire oštrulje	687	114	200	—	3	155	53	26	52	214	239	837	2580
Kovači	136	172	206	127	305	511	99	141	1226	324	356	486	4089
Bukve	—	—	—	4	2	—	26	—	8	57	12	231	340
Ugotice pučinske	70	—	—	313	2706	4121	1192	275	881	136	416	380	10490
Lignjun	571	136	831	1124	482	550	100	170	2563	1620	755	2052	10954
Muzgavci	12	22	81	1121	1132	774	257	—	—	56	41	309	3805
Razna riba i glavonošci	778	316	345	90	314	344	314	103	1010	546	927	1790	6877
Ukupno	17722	4319	27020	56215	58209	29305	6175	3269	37013	46405	35720	45369	366641

renz, 1863) da je škamp glacijalni relikt i da se zadržao jedino u Kvarnerskom zaljevu. Međutim, najnovija ekološka ispitivanja škampa na području otvorenog Jadrana dokazala su da je distribucija norveškog raka usko povezana s muljevitim dnom.[338] (v. sl. 16). Udio škampa u lovini dubinskim povlačnim mrežama u srednjem Jadranu često je mnogo jači od udjela ostalih beskičmenjaka. U mnogim slučajevima on ne zaostaje ni za udjelom oslića. Ovo je posljednje još važnije, ako se uzme u obzir broj primjeraka oslića u kilogramu. Često su to oslići malene dužine koji nijesu još dosegli komercijalnu vrijednost.[339] (v. sl. 17.)

d) Utjecaj intenziteta ribolova na sastav i veličinu ribljeg fonda

Prvo i osnovno pitanje koje se postavlja pri određivanju utjecaja intenziteta ribolova na sastav i veličinu ribljeg fonda glasi: da li su količine ulovljenih vrsta tolike da bi mogle imati znatnog utjecaja na čitavu zalihu riba u moru. Različiti autori koji su se intenzivno bavili ovim problemom slažu se u tome da ribolov može imati negativnih posljedica ako se preintenzivno i neracionalno upotrebljava. Kao najrječitiji dokaz za ovu tvrdnju, nažalost, navode veliki prirodni eksperimenat lovostaje za vrijeme dvaju svjetskih ratova, gdje je došlo do kvantitativnih promjena unutar naselja. Utjecaj lovostaje za vrijeme rata odrazio se na kvantitetu, starost i prosječnu veličinu naselja. Gustoća naselja, na primjer, za vrijeme drugoga svjetskog rata u Sjevernom moru, povećala se gotovo za tri puta u odnosu na prijeratni period intenzivnog iskorišćivanja. Do sličnih kvantitativnih promjena došlo je i u Jadranu nakon drugoga svjetskog rata. Ulov po jedinici napora, za pridnene vrste, povećao se također za nekoliko puta u odnosu na prijeratni period, naročito u Riječkom zaljevu, Kvarneru i Kvarneriću, gdje je intenzitet eksploatacije dubinskim povlačnim mrežama bio najintenzivniji.[340]

Međutim, ima danas ribarstvenih biologa koji se ne slažu s mišljenjem većine da ribolov može ozbiljno ugroziti jedno pridneno riblje naselje. Ovo mišljenje uglavnom zastupaju ribarstveni biolozi američke škole, kao na pr.: *Huntsman, Burkenroad* i drugi.[341] *Huntsman* tvrdi da ogromna reproduktivna moć kod većine riba »omogućava čovjeku da iskoristi velike količine ribljeh populacija u odgovarajućoj sredini, bez bojazni da će isto biti štetno po buduće generacije riba. Ona (tj. ogromna reproduktivna moć kod riba, o. p.) pruža također vjerojatnost da ribolov nikad ne će biti tako intenzivan da bi izazvao opadanje ulova kroz dulji vre-

[338] *Karlovac*, O., An Ecological study of *Nephrops norvegicus* (L.). of the High Adriatic, IZVJEŠĆA-Reports, Vol. V. No. 2c str. 9, Split 1953.

[339] *Karlovac*, O., Norveški rak (Škamp) sa ribarstvenog gledišta, Morsko ribarstvo, br. 2, 1955, str. 30.

[340] *Županović*, Š., Statistical analysis of catches by trawling in the fishing regions of the eastern Adriatic, Acta Adriatica, vol. V. No. 8, str. 37, 38, Split 1953.

[341] *Huntsman*, A. G., Fishery management and research, Journ. du Conseil, Vol. 19, No. 1. str. 44–45, Copenhague 1953. *Burkenroad*, M. D., Some Principles of Marine Fishery Biology, Publ. Inst. Mar. Science, Vol. II, No. 1., str. 181–212, Austin 1951.

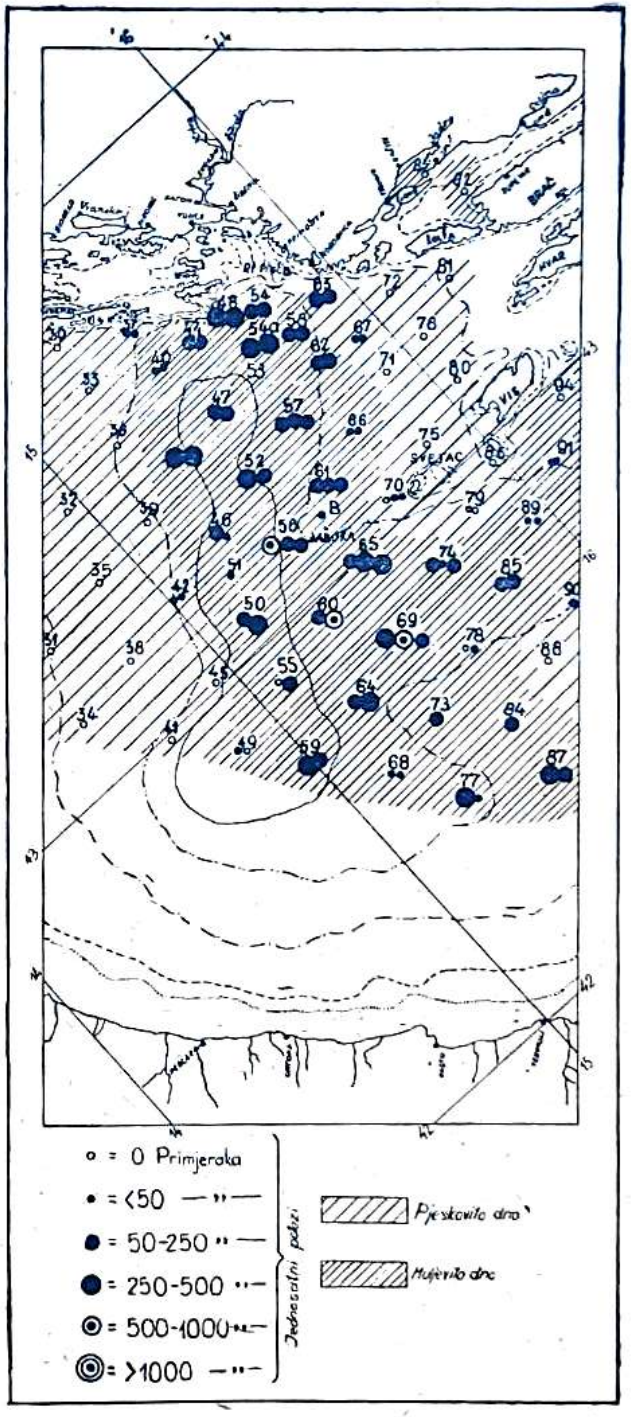

Slika 16.
Relativna gustoća škampa na području Jabučke kotline (prema O. Karlovac, 1953.)

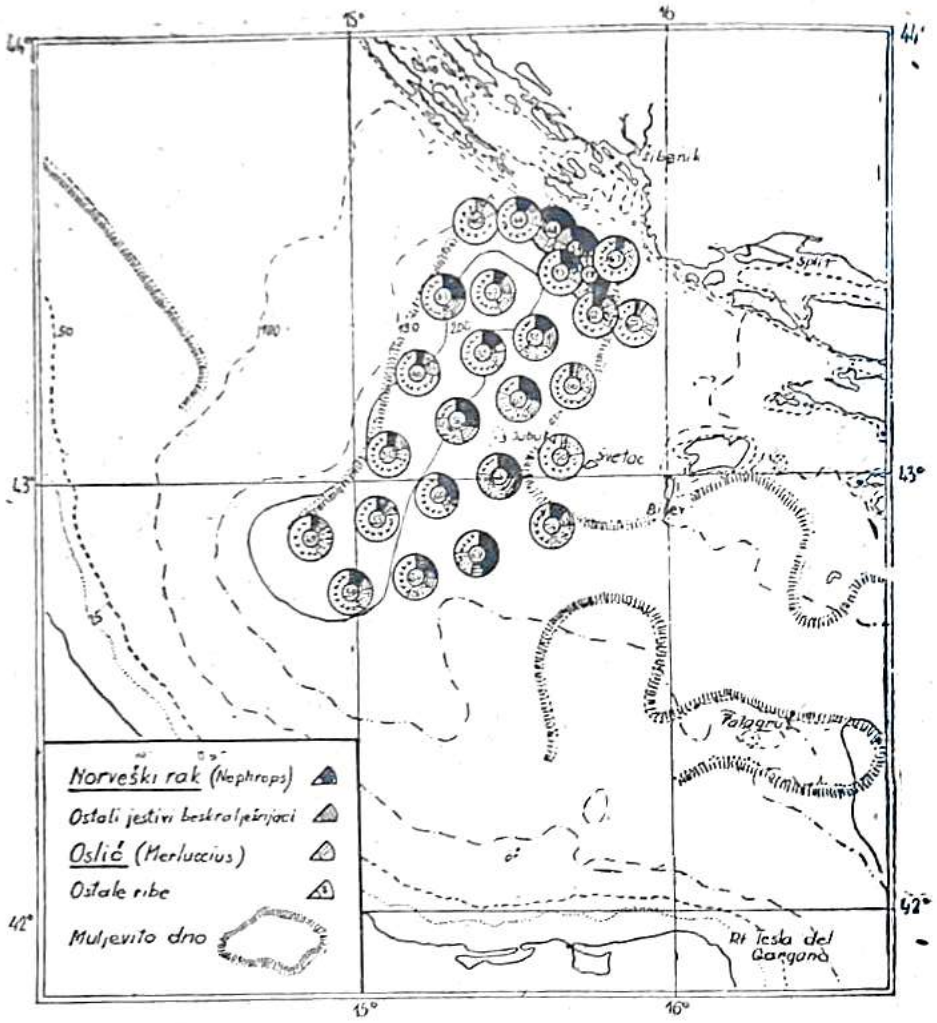

Slika 17. Procentualna raspodjela ekonomski najvažnijih riba i jestivih beskralježnjaka na ribolovnom području Blitvenice

menski period, osim gdje praktički čitav stock može lako biti oduzet.«[342] I zatim »ograničavanje ribolova da bi se povećao budući prinos«[343] nema, prema tome, svoj raison d'etre. *Huntsman* vjeruje da su očevidne promjene koje su se odrazile u prinosu kod nekog velikog ribolova jedino rezultat prirodnih fluktuacija u populacionom broju i da je vrlo jasan odnos ovih promjena s promjenama u intenzitetu ribolova čisto slučajan.

[342] *Huntsman*, ibidem, l. c.

[343] Ibidem, l. c.

Evropska škola *Russela, Grahama* i drugih[344] pobija mišljenje američkanske škole, iako u posljednje vrijeme i ona sve više ostavlja otvoreno pitanje. Kod pravilnog tumačenja ovog problema ne dolaze danas toliko do izražaja razni naučni koliko političko-socijalni momenti. To se moglo primijetiti i na konferenciji UN-a u Rimu 1955. kad se vodila diskusija o pitanju zaštite morskog blaga.[345] Nerazvijene zemlje, koje posjeduju relativno bogato more, a nemaju odgovarajuća tehnička sredstva da se njime koriste, zastupaju princip zaštite morskog blaga, dok tehnički razvijene zemlje, koje posjeduju tehnička sredstva, a nemaju bogato more, zastupaju više princip slobode iskorišćivanja i »nevinost« utjecaja čovjeka na riblji fond. Ova podvojenost mišljenja između razvijenih i nerazvijenih zemalja je ponovno došla do izražaja i na Međunarodnoj konferenciji za kodifikaciju pomorskog prava u Ženevi 1958.[346]

Bez obzira na političke momente, koji u posljednje vrijeme sve više dolaze do izražaja, svrha je ovog rada da ispita koliki je utjecaj intenziteta ribolova na veličinu i sastav ribljeg fonda u njegovu klasičnom obliku kako ga je definirao *Graham* (1939) riječima: »Produktivnost ribljeg fonda ovisi o količini utrošenog rada. Produktivnost najprije raste, a zatim opada, uporedo sa povećanjem ribolovnog napora.«[347]

Prema ovoj starijoj evropskoj hipotezi mora postojati *maksimum* ribolovnog intenziteta iznad kojega će ukupni prinos opadati kako se on budo neracionalno povećavao. Tu tačku prelaza maksimalnog prinosa označavamo u ribarstvenoj biologiji pojmom »kritičkog maksimuma«.

Glavni problem izučavanja utjecaja intenziteta ribolova na sastav i veličinu ribljeg fonda, prema tome, sastojao bi se u određivanju najoptimalnije granice iskorišćivanja jednog ribljeg naselja, a da to ne šteti populaciji kao cjelini. Pri tom određivanju poslužit ćemo se statističkom metodom.

e) Statistička analiza kvantitativnih promjena unutar ribljih naselja na ribolovnom području Blitvenice

Promatranje kvantitativnih promjena unutar naselja, izazvanih različitim intenzitetom eksploatacije, moguće je na dva načina i to:

a) praćenjem promjena sastava različitih grupa na istom području, ili
b) praćenjem promjena sastava jedne te iste vrste u različitim područjima.

[344] *Russel*, E. C., Some theoretical considerations on the »overfishing« Problem, J. Cons. Perm. Int. Expl. Mer, 6,3–27 Copenhague 1931. *Graham*, M., Modern theory of Exploiting a Fishery, and Application to North Sea Trawling, J. Cons. Perm. Int. Expl. Mer, Vol. X. No. 3, str. 264–74, Copenhague 1935.

[345] Report of the International Technical Conference on the Conservation of the living Resources of the Sea, A (conf. 10) 6, United Nations, New York 1955.

[346] International Conference on the Law of the Sea, 1958.

[347] *Graham*, M., The Sigmoid Curve and the Overfishing Problem. Rapp. et Proc. Verb., Vol. CX (2), str. 17, Copenhague 1939.

Kvantitativno praćenje različitih vrsta i grupa riba u odnosu na intenzitet eksploatacije već je sprovedeno na Jadranu. Naročita pažnja kod tog praćenja posvećena je odnosu između koštunjača *(Osteichthyes)* i landovine *(Chondrichthyes)* pri različitom intenzitetu ribolova. Lovostaja daje mogućnost landovini da se nesmetano razvija na račun koštunjača. Takav smo slučaj imali na kraju prvoga svjetskog rata[348] i na svršetku drugoga svjetskog rata.[349] Za vrijeme lovostaje namnožili su se grabežljivci (landovina), dok je broj koštunjača pao. Nakon uvođenja ribolova taj se odnos između koštunjača i landovine mijenja i brzina tog mijenjanja zavisi o intenzitetu eksploatacije. Jedan takav odnos prikazan je u tabeli XXVI.[350]

Tabela XXVI.

Težinski odnos izražen u procentima između različitih vrsta i grupa

Vrste i grupe riba	Nakon intenzivnog ribolova	Za vrijeme lovostaja
Oslić	45	35
Ostale koštunjače	35	35
Landovina	20	30

Analizirajući podatke tabele XXVI, vidimo da sa povećanjem intenziteta eksploatacije nakon drugoga svjetskog rata opada procenat landovine, dok procenat koštunjača raste. Za vrijeme lovostaje imamo obrnut slučaj.

Ako usporedimo ovaj odnos između koštunjača i landovine na ribolovnom području Blitvenice nakon drugoga svjetskog rata, moći ćemo pratiti kako se on mijenjao s intenzitetom ribolova. Da bismo mogli što bolje pratiti taj odnos, podijelili smo čitavo područje Blitvenice u tri karakteristične zone: (v. sl. 18)

A. područje s najintenzivnijom eksploatacijom (postaje 44, 47, 57);
B. područje sa slabijim intenzitetom eksploatacije (postaje 48, 53, 54, 58 i 62);
C. područje s najslabijim intenzitetom eksploatacije (postaje 67, 71).

Kretanje sastava koštunjača i landovine po jedinici napora od jednog sata povlačenja u sve tri zone, prikazano je u tabeli XXVII.

[348] *D'Ancona*, U., Dell' influenza della stasi peschereccia del periode 1914–18 sul patrimonio ittico dell' Alto Adriatico, Memoria CXXVI, Venezia 1926.

[349] *D'Ancona*, U., Rilievi statistici sulla pesca nell'Alto Adriatico Atti dell' Instituto Veneto di scienze, lett ed arti, Tomo CVIII, Venezia 1950.
Zei, M., Raziskovanje s travlom na ribolovnem področju vzhodnega Jadrana, Razprave, knj. IV, Ljubljana 1949.
Županović, Š., cf. bilješku 340.

[350] Cf. bilješku 340.

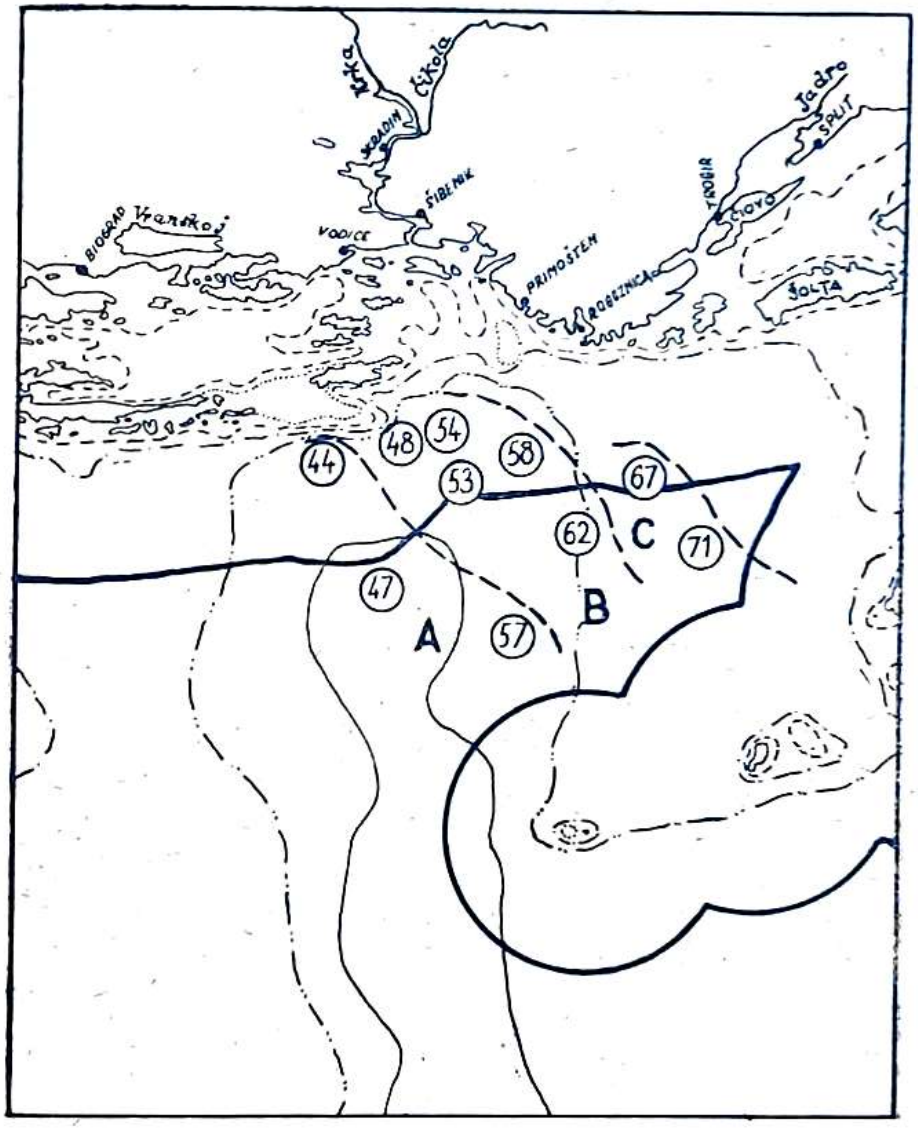

Slika 18. Podjela ribolovnog područja Blitvenice, prema stepenu eksploatacije, u tri ribolovne zone (A, B i C)

Iz analize podataka tabele XXVII izlazi da je težina riba, kao i njihov broj, u pojedinim zonama opadao proporcionalno s intenzitetom ribolova. Da je najveći procenat opadanja registriran na ribolovnom području A, s najintenzivnijom eksploatacijom, a najmanji na ribolovnom području C, gdje je intenzitet ribolova bio najslabije izražen.

Tabela XXVII.

Utjecaj različitog intenziteta ribolova na sastav koštunjača i landovine 1948/49. i 1957. na ribolovnom području Blitvenice[351]

Godina	Zona	Koštunjače		Landovina		Postaja
		kg	broj	kg	broj	
1948/49.	A	66,61	2540	7,45	55	44, 47, 57
1957.		19,32	1273	0,93	2	
1948/49.	B	64,90	3435	17,26	156	48, 53, 54
1957.		47,58	2955	12,97	60	58, 62
1948/49.	C	45,66	1767	23,68	195	67, 71
1957.		39,74	1896	52,15	61	

Stanje ribljeg fonda na području Blitvenice za period od 1948/49–1958/59. prikazano je u tabeli XXVIII. Smjer povlačenja mreže s odgovarajućim jestivim i nejestivim lovinama, prikazan je na ribolovnim kartama 19[351a] i 20 (original).

Iz analize podataka vidljivo je da su lovine 1948/49. na području Blitvenice bile mnogo bogatije nego one u slobodnim vodama. Opadanje ribljeg fonda deset godina kasnije, tj. 1958/59. pokazuje sličnu tendenciju. Najjače decimiranje imamo na području srednjeg otvorenog Jadrana (postaje 43, 46, 47, 50, 57 i 52). Isto tako, ali u nešto manjem opsegu, to je decimiranje konstatirano i u našim teritorijalnim vodama. Stepen opadanja, kako u težini, tako i u broju, za svako područje posebno, prikazan je u tabeli XXIX. Radi komparacije kvantitativnih promjena uzeli smo 1948/49. godinu kao bazu s indeksom 100. Opadanje u težini i broju primjeraka u svakoj zoni posebno ukazuje nam na stepen uništenja ribljeg fonda u dotičnoj zoni. Što je taj minus veći za oba elementa, to je naselje jače decimirano i obratno. Iz podataka tabele XXIX mogli bismo, prema tome, izvesti ove zaključke:

Različiti intenzitet eksploatacije između talijanskih i naših ribara ide na štetu ribljeg fonda u našim vodama. To se naročito odražava u zonama teritorijalnog mora, gdje naši ribari slabo ili nikako ne love (postaje 40, 53, 58, 67, 48 i 54). Opadanje ribljeg fonda u našim teritorijalnim vodama, zajedno sa zaštitnim pojasom, po našem je mišljenju posljedica postepene difuzije ribljih populacija, izazvane različitim intenzitetom ribolova. Brzina te difuzije kod različitog intenziteta ribolova je proporcionalna jačini eksploatacije diferencijalne koncentracije između eksploatiranih i neeksploatiranih područja. Što se jedno područje intenzivnije

[351] *Županović*, Š., Influence de l'intensite d'exploitation sur la composition du stock de poissons. Debats et doc. tech. No. 5, str. 289, FAO, Rome, 1959, Doc. de travail No. 38.

[351a] *Karlovac*, O., Istraživanje naselja riba i jestivih beskralježnjaka vučom u otvorenom Jadranu. IZVJEŠĆA, Vol. V, No. 1, Split 1959.

JADRANSKO MORE

SJEVERNI DIO

RIBOLOVNA KARTA

Razmjera 1:570.000

STANJE 1948-49. God.

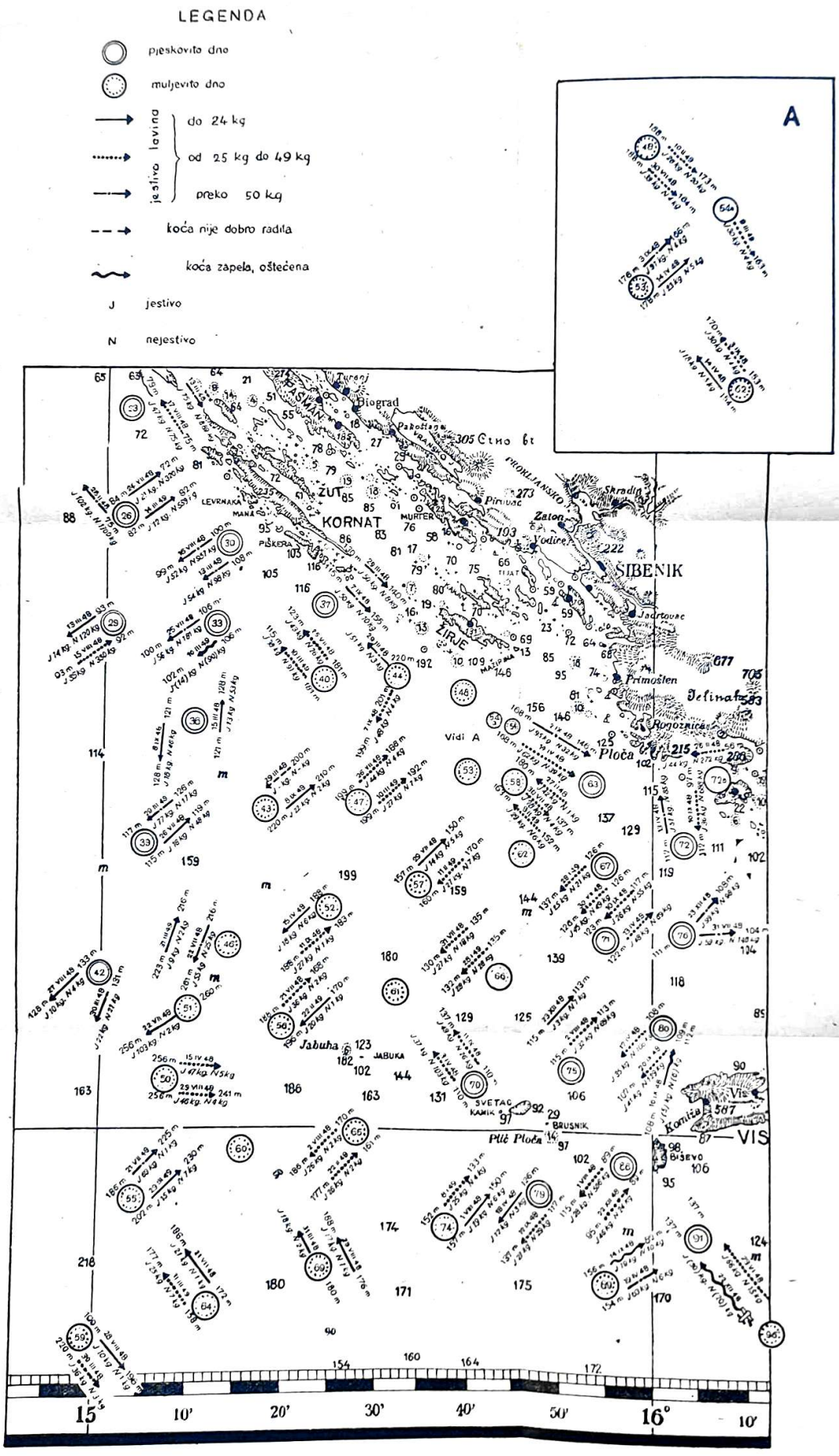

Slika 19. Stanje ribljeg fonda na ribolovnom području Blitvenice 1948–1949. (original)

JADRANSKO MORE

LEGENDA

pjeskovito dno

muljevito dno

do 24 kg

SJEVERNI DIO

RIBOLOVNA KARTA

Razmjera 1:570.000

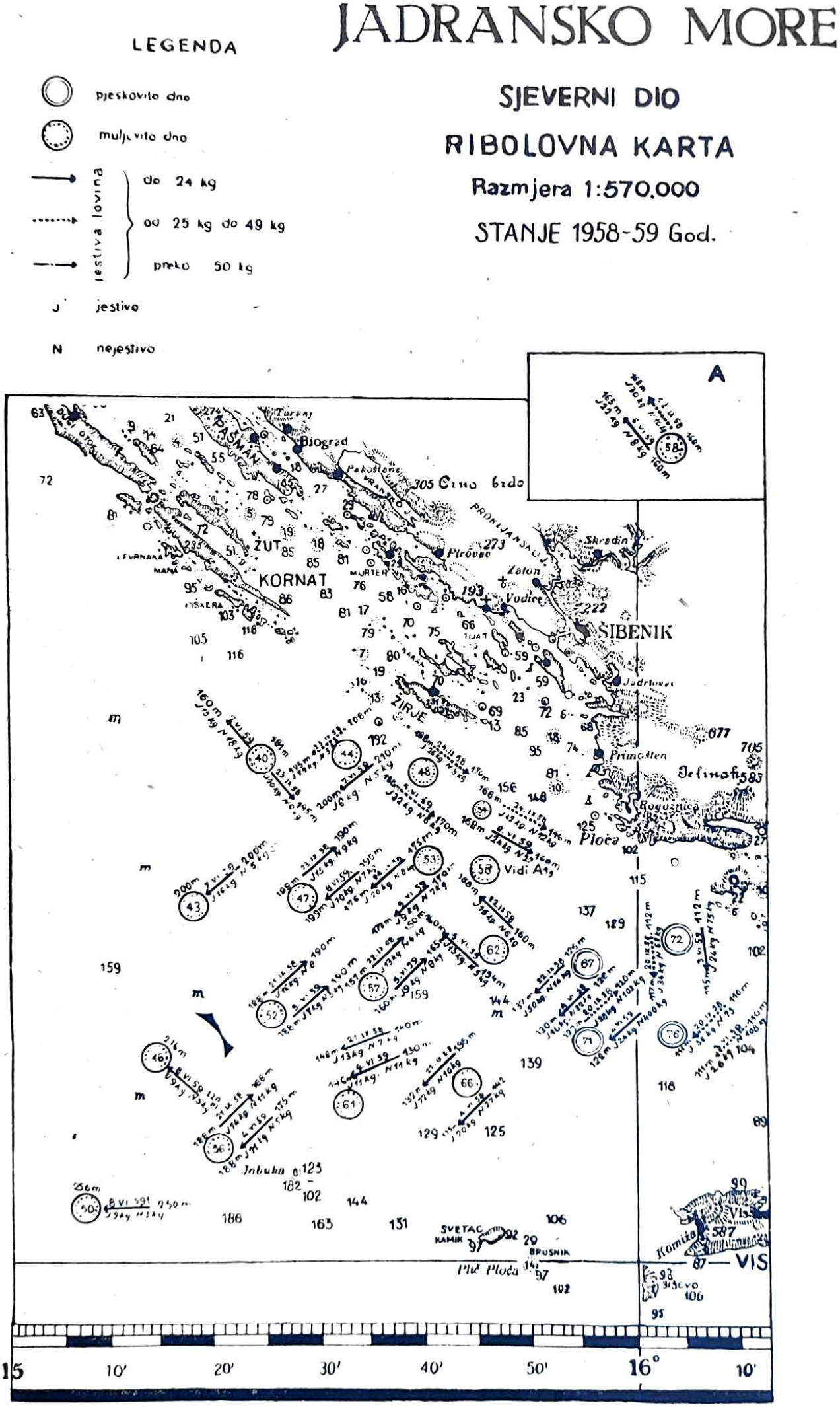

Slika 20. Stanje ribljeg fonda na ribolovnom području Blitvenice 1958–1959. (original)

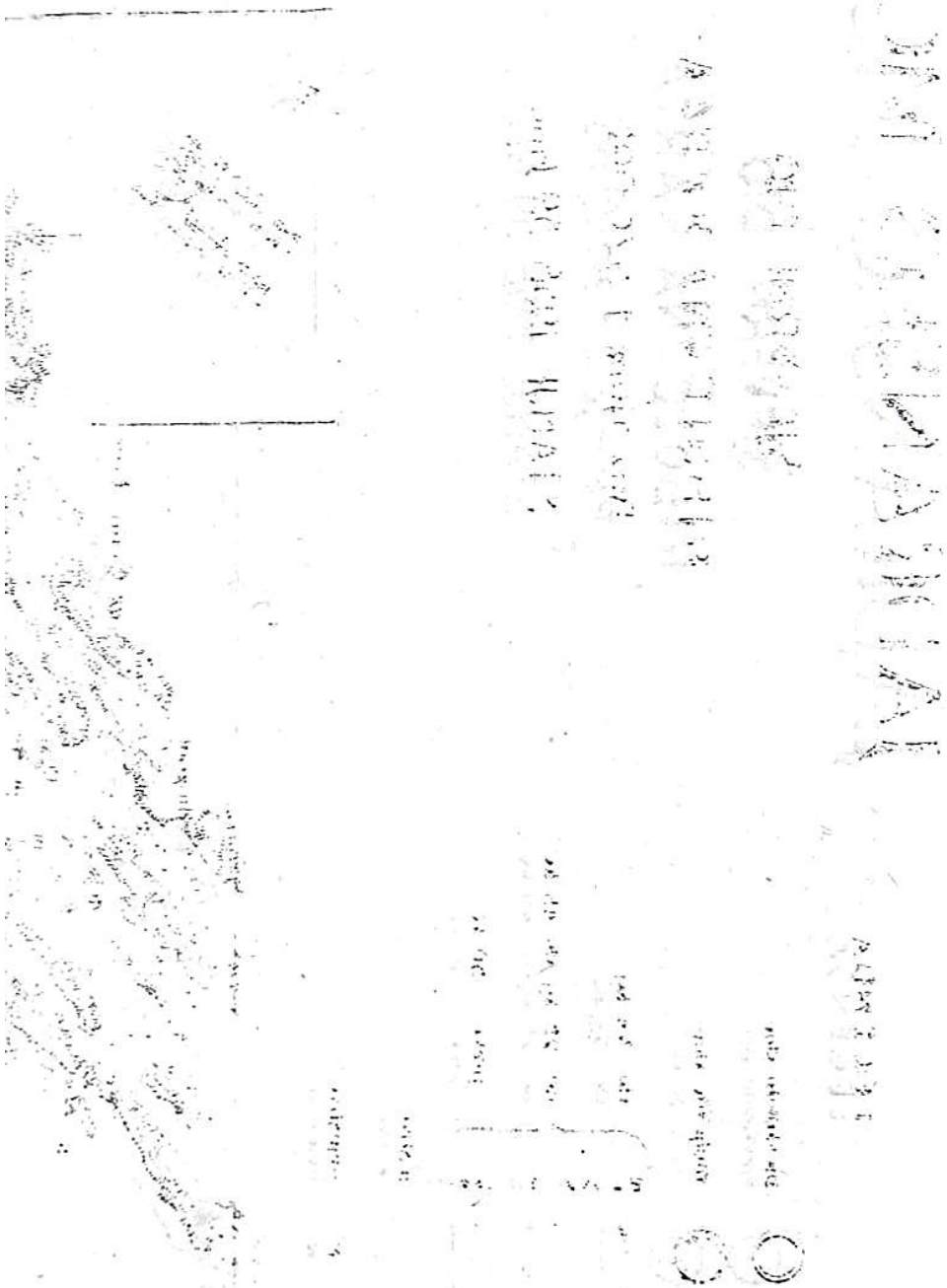

Tabela XXVIII.

Stanje ribljeg fonda na području Blitvenice za razdoblje 1948–1949. do 1958–1959.

Postaja	Ukupno jestive lovine [1]		Razlika	Ribolovne zone
	1948–1949. (»Hvar« ekspedicija)	1958–1959. (*Županović*)		
43	21.6[2]	15.75[2]	—5.85	Slobodne vode
46	63.9	8.02[2]	[3]	Slobodne vode
47	70.5	23.40	—47.10	Slobodne vode
50	92.9	7.52[2]	[3]	Slobodne vode
52	45.4	20.75	—24.65	Slobodne vode
57	40.7	21.25	—19.45	Slobodne vode
62	47.6	26.58	—21.02	Slobodne vode
71	74.34	55.19	—19.15	Slobodne vode
40	81.62	38.56	—43.06	Zaštitni pojas
53	116.3	27.44	—88.86	Zaštitni pojas
58	57.4	51.69	—5.71	Zaštitni pojas
67	70.59	62.47	—8.12	Zaštitni pojas
76	157.95	65.90	—92.05	Zaštitni pojas
44	97.2	35.07	—62.13	Teritorijalne vode
48	67,6	56.51	—11.09	Teritorijalne vode
54	94.68	63.37	—31.31	Teritorijalne vode
56	55.7	23.32	—32.38	Teritorijalne vode
61	27.5	19.74	—7.76	Teritorijalne vode
66	55.0	40.48	—14.52	Teritorijalne vode
72	86.85	65.59	—21.26	Teritorijalne vode

1. Ulov u dva jednosatna poteza.
2. Izvršen samo jedan jednosatni potez.
3. Razlika nije uzeta u obzir zbog nejednakog broja poteza.

iskorišćuje, riba će nastojati da se proširi od mjesta veće gustoće prema mjestu manje gustoće. Postepena difuzija kod riba ima uvijek takav smjer gibanja koji vodi izjednačenju koncentracije ribljih populacija.

Teoretski model takve jedne postepene difuzije ribljih populacija prikazan je na sl. 21. Simboli prikazani na modelu označuju:

P_0 . . . . . netaknutu populaciju (virgin stock);

$P, P_1, P_2, P_3 \ldots P_n$ . . . stepen razređenja populacije zbog različita intenziteta ribolova;

$M_0, S, S_1, S_2, S_3 \ldots S_n$ . . opadanje prosječne veličine populacije u proporciji s intenzitetom ribolova;

d_0 . . . . . prosječna veličina netaknute populacije;

Δd / Δd_n . . . . . razmjer veličine populacije i intenziteta ribolova;

$D, D_1, D_2, D_3 \ldots D_n$ . . . pravac opadanja prosječne veličine populacije.

Tačke D, D_1, D_2, itd., koje sijeku populacionu krivulju P, P_1 . . . paralelne su s intenzitetom ribolova.

Tabela XXIX.

Stepen decimiranja ribljeg fonda na ribolovnom području Blitvenice za razdoblje od 1948–1949/1958–59.

1. Slobodno more	Godina	Težina (kg)	%	Broj	%
prema pučini	1948–49.	335,08	100	14140	100
Postaje 47, 52, 57, 43	1958–59.	102,19	31	7188	51
46, 50	Razlika u %		—69		—49
2. Slobodno more	1948–49.	334,91	100	8862	100
prema kopnu	1958–59.	188,58	56	8312	94
Postaje 62, 66, 71, 76	Razlika u %		—44		—6
3. Zaštitni pojas	1948–49.	336,51	100	8449	100
(zone contigüe)	1958–59.	184,79	55	9366	110
Postaje 40, 53, 58, 67	Razlika u %		—45		+10
4. Teritorijalno mere	1948–49.	83,05	100	3546	100
otoka Jabuke	1958–59.	47,63	57	3422	97
Postaje 56, 61	Razlika u %		—43		—3
5. Teritorijalno more-	1948–49.	290,10	100	8448	100
obalni pojas	1958–59.	158,60	55	7862	93
Postaje 44, 48, 54	Razlika u %		—45		—7

Brojevi postaja su uzeti iz liste postaja ribarstveno-biološke ekspedicije »Hvar« *Karlovac*, O.: Station list of the »Hvar« Fishery biological cruises 1948–1949, Reports, Vol. I. NO. 3. Split 1956.

Raspored postaja prikazan je na slici 22.

Budući da intenzitet ribolova ΔI i ΔI_3 leži u istom pravcu, tada je $M_0D = I_0I = \Delta I$, odnosno $M_0D_3 = I_0I_3 = \Delta I_3$. U trokutima $S\,M_0\,D$ i $S_3\,M_0\,D_3$ jednaki su kutovi kod m_0, te su trokuti slični

$$\sphericalangle\, S\,M_0\,D \sim \sphericalangle\, S_3\,M_0\,D_3$$

pa odatle slijedi da je intenzitet ribolova ΔI i ΔI_3 razmjeran prosječnoj veličini Δd, odnosno Δd_3, tj.

$$\Delta I : \Delta I_3 = \Delta d : \Delta d_3$$

Dobiveni razmjer odnosa intenziteta ribolova i postepene difuzije mogao bi se definirati na ovaj način:

Brzina difuzije ribljih populacija upravno je razmjerna razlici gustoće (koncentracije) ribe i stepenu intenziteta ribolova na pojedinim položajima lova.

Iz ove definicije izlazi da se bogatstvom mora ne koristi onaj koji ga pravno posjeduje, nego onaj koji ga privredno iskorišćuje. Kako more ne sačinjava statičku, nego dinamičku cjelinu, moramo kod njegova

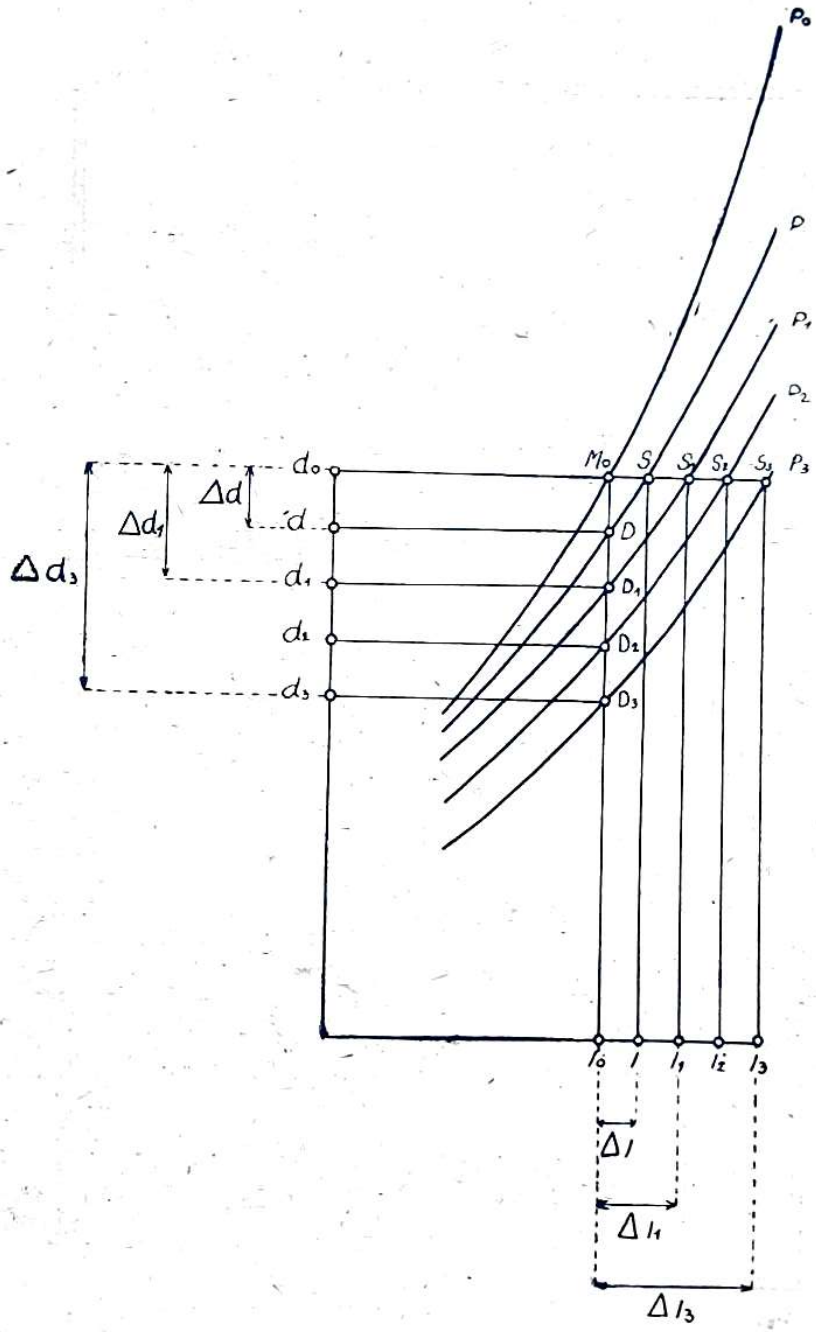

Slika 21. Teoretski model postepene difuzije ribljih naselja

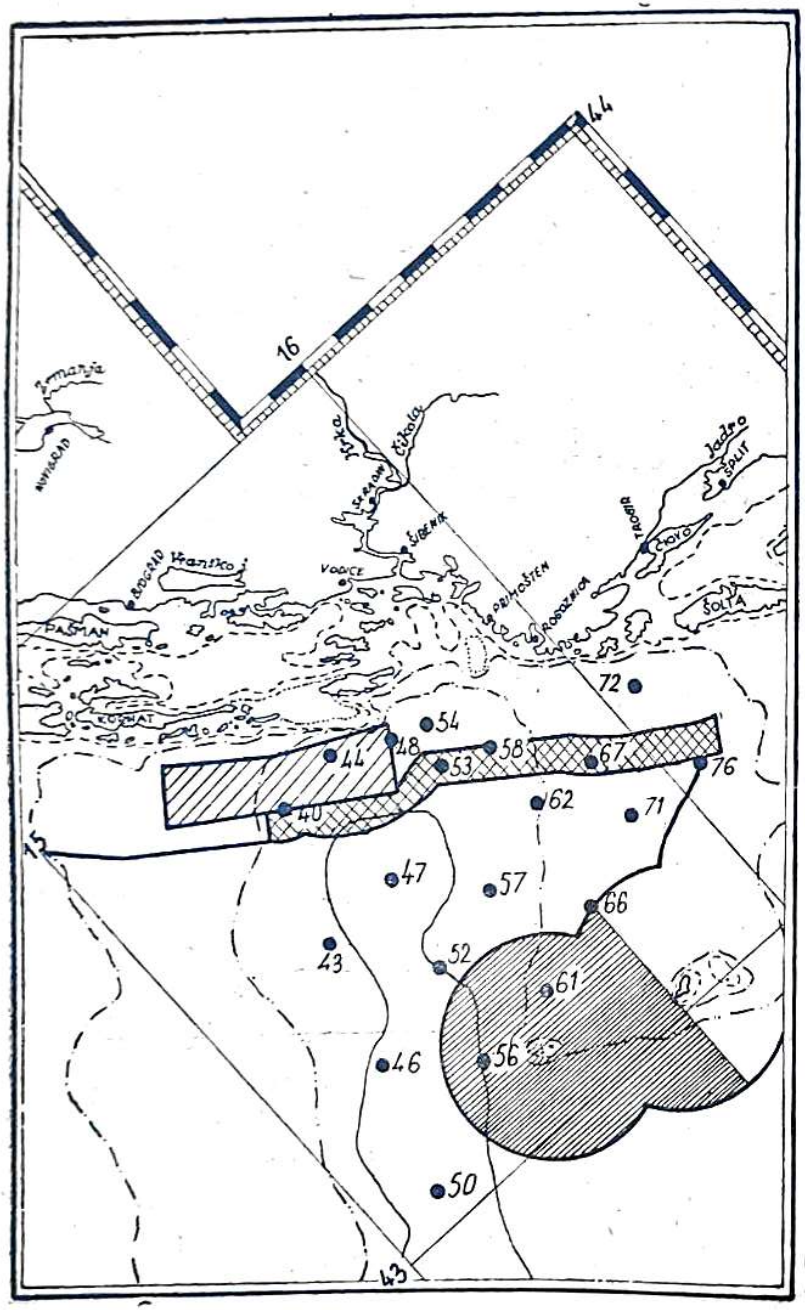

Slika 22. Intenzitet eksploatacije dubinskim povlačnim mrežama (koćama) na ribolovnom području Blitvenice

iskorišćivanja naglasiti da postepena difuzija riba prema područjima manje koncentracije, a većeg intenziteta ribolova neće prestati dokle god bude eksploatacije. Ako ovu definiciju postepene difuzije primijenimo na naše današnje prilike, možemo slobodno kazati da po nacionalnom i međunarodnom pravu mi posjedujemo bogatstvo naših teritorijalnih voda sa zaštitnom zonom, dok se sa bioekonomskog gledišta tim bogatstvom stvarno koriste naši susjedi. Tamo gdje oni iskorišćuju slobodne vode uz neposredan rub naših teritorijalnih voda, a naš intenzitet nije jednak njihovu, difuzija ide njima u prilog.

Ustupanjem ribolovnog područja otoka Jabuke[352] ugovorom o ribolovu talijanskim ribarima mi ugrožavamo riblji fond čitavog područja Blitvenice. Zona slobodnih voda u klinu između našega zaštitnog pojasa i ustupljenih područja teritorijalnih voda otoka Jabuke omogućava talijanskim ribarima da se indirektno koriste i našim ribljim fondom u obalnom pojasu. Stepen tog opadanja zavisit će o intenzitetu ribolova s obje strane. Da je tome tako, neka nam posluže dobiveni podaci na čitavom području Blitvenice, koja je od 1947. podvrgnuta različitom intenzitetu ribolova. Analizirane postaje prikazane su na sl. 22. Intenzitet ribolova, prema tabeli XXIX., kreće se od otvorenih voda (postaje 47, 57, 52, 43, 46 i 50), teritorijalnih voda otoka Jabuke (postaje 56, 61), koje iskorišćavaju talijanski koćari,[353] zatim na postaju 44, koju već nekoliko

[352] Talijansko-jugoslavenskom konvencijom o ribolovu 13. aprila 1949. (v. Međunarodni ugovori FNRJ, sv. br. 1, 1949) bilo je dozvoljeno talijanskim ribarima da love na području otočja Premuda-Dugi otok-Kornat u smjeru jugozapad od sjeverozapadnog rta otoka Premude, pa na svjetionik Veli Rat i Sestrice do otoka Purara u Kornatskom otočju, izuzev u vodama prve dvije nautičke milje u pravcu otvorenog mora; u području otočja Jabuka-Kamik zapadno od meridijana koji prolazi kroz otok Kamik u vodama prve nautičke milje od otoka Jabuke i izuzev prve dvije nautičke milje od otoka Kamik u pravcu otvorenog mora. Protokolom od 26. februara 1951. ovaj ugovor je bio produžen do 30. aprila 1952. (v. Međunarodni ugovori FNRJ, I i II, sv. br. 3. 1952). Pogoršavanjem političkih odnosa između FNRJ i republike Italije nakon 1952. došlo je do prekida obnavljanja ugovora o ribolovu. Novi sporazum je potpisan 1. marta 1956. Ovaj sporazum, koji je obnovljen 1958. i 1959. ostat će na snazi sve do 31. decembra 1961. U čl. 1 toga novog sporazuma otpalo je iskorišćivanje vanjske strane Dugog otoka, dok je i dalje zadržano korištenje područja otoka Jabuke-Kamik u zoni koja graniči na istoku meridijanom koji prolazi kroz otok Kamik, polazeći od početka 3 nautičke milje od obale i uključivo sa desetom nautičkom miljom od obale spomenutih otoka prema otvorenom moru.

[353] »... U cilju što boljeg sagledavanja mogućnosti ulova i načina koćarenja Talijana po otvorenom moru, iznosimo ovdje izvadak o koćarenju jednog talijanskog broda od 110 KS snage motora, prema podacima kako ih je kapetan tog broda bio unio u brodski dnevnik (o koćarenju), u početko 1952. godine. (Dnevnik) Giornale di pesca (del M) P Riccardo, matr. 924, di Ancona. S. L. 35, 61, Sn 12, 02, HP 110, ovjerovljen u S. Benedetto del Tronto 20 Dic. 1951. – Dnevnik se nalazi u poduzeću »Jadran« u Splitu (v. tab. na str. 156.)

Ove podatke treba primiti s velikom rezervom i smatrati ih kao podešene, jer je ovaj brod bio, kao što se vidi u dnevniku od 14. do 18. kolovoza (Mese di agosto 1952 a terra. Fermi per cattura Jugoslavia) uhvaćen od naših organa u nedozvoljenom ribolovu prvi put, pa je zatim nastavio koćarenjem dok nije 1953. ponovo bio ulovljen u nedozvoljenom ribolovu. Može se stoga smatrati da su podaci o ulovu

godina iskorišćavaju brodovi »Jadran« poduzeća iz Splita. Ostale postaje (40, 53, 58, 54, 48 i 67) nijesu toliko predmet direktnog, već više indirektnog iskorišćavanja, a to indirektno iskorišćavanje dolazi naročito do izražaja kod zakona postepene difuzije.

Vode o. Jabuke predstavljaju veoma važno područje lova tunja naših tunolovaca. Godine 1953. na tom području ulovljene su velike mase malih tunja. »Glavno područje ulova bilo je od otočića Jabuke, 20 Nm kurs

umanjeni, što je, čini se, učinjeno pri naknadnom ispravljanju podataka, pošto je brod bio prvi put uhvaćen u nedozvoljenom ribolovu.

Dnevnik počinje s datumom *9 siječnja 1952 godine*

Datum	Sati ribolova	Dubina dna (m)	Ukupni ulov (kg)	Kvalitet I Prima kg	Kvalitet II Seconda kg	Kvalitet III Scarto kg	Područje koćarenja (zona esplorata)
9	16	180	280	30	100	150	Pomo (Jabuka)
10	24	180	280	30	100	150	„
11	24	180	280	30	100	150	„
12	24	180	350	50	100	200	„
13	16	180	280	30	100	150	„
14	(dolazak u 6 sati – polazak u 16 – arrivo ore 6 partenza ore 16)						
15	24	180	350	50	100	250	„
16	24	180	280	30	100	150	„
17	24	180	280	30	100	150	S. Andrea (Svetac)
18	16	180	280	30	100	150	S. Andrea (Svetac)
19	(dolazak u 6, odlazak u 16 sati)						
20	16	180	280	30	100	150	„
	itd.						
	U VELJAČI počinje s datumom 4. II						
4	22	180	85	15	30	40	S. Andrea (Svetac)
5	(In Porto Comissa-u Komiži)						
6	21	180	140	20	70	50	S. Andrea (Svetac)
7	(mare agitato-In Porto Comissa)						
8	21	180	160	30	90	40	Pomo (Jabuka)
9	21	180	90	10	50	30	Pomo (Jabuka)
10	(A terra-u luci)						
11	22	180	180	60	40	80	Pomo (Jabuka)
.....							
18	21	108	250	50	110	90	I. Mulo (o. Mulo)
19	22	108	310	40	150	120	I. Mulo (o. Mulo)
20 i 21	(A Terra)						
22	20	108	240	30	130	80	I. Mulo (o. Mulo)
	(itd.)						

Ali bez obzira na prednje rezerve, mogu se ipak na bazi ovih podataka izvesti neka korisna zapažanja.

Iz dnevnika se vidi prije svega, da je ovaj brod *s motorom od 110 KS* koćario na predjelima Jabuke (Pomo), Sveca (S. Andrea), O. Mulo (I. Mulo), Blitvenice (Lucietta), Biševa (Busi), zatim u predjelima Ortona i Tremiti, dakle po cijelom području

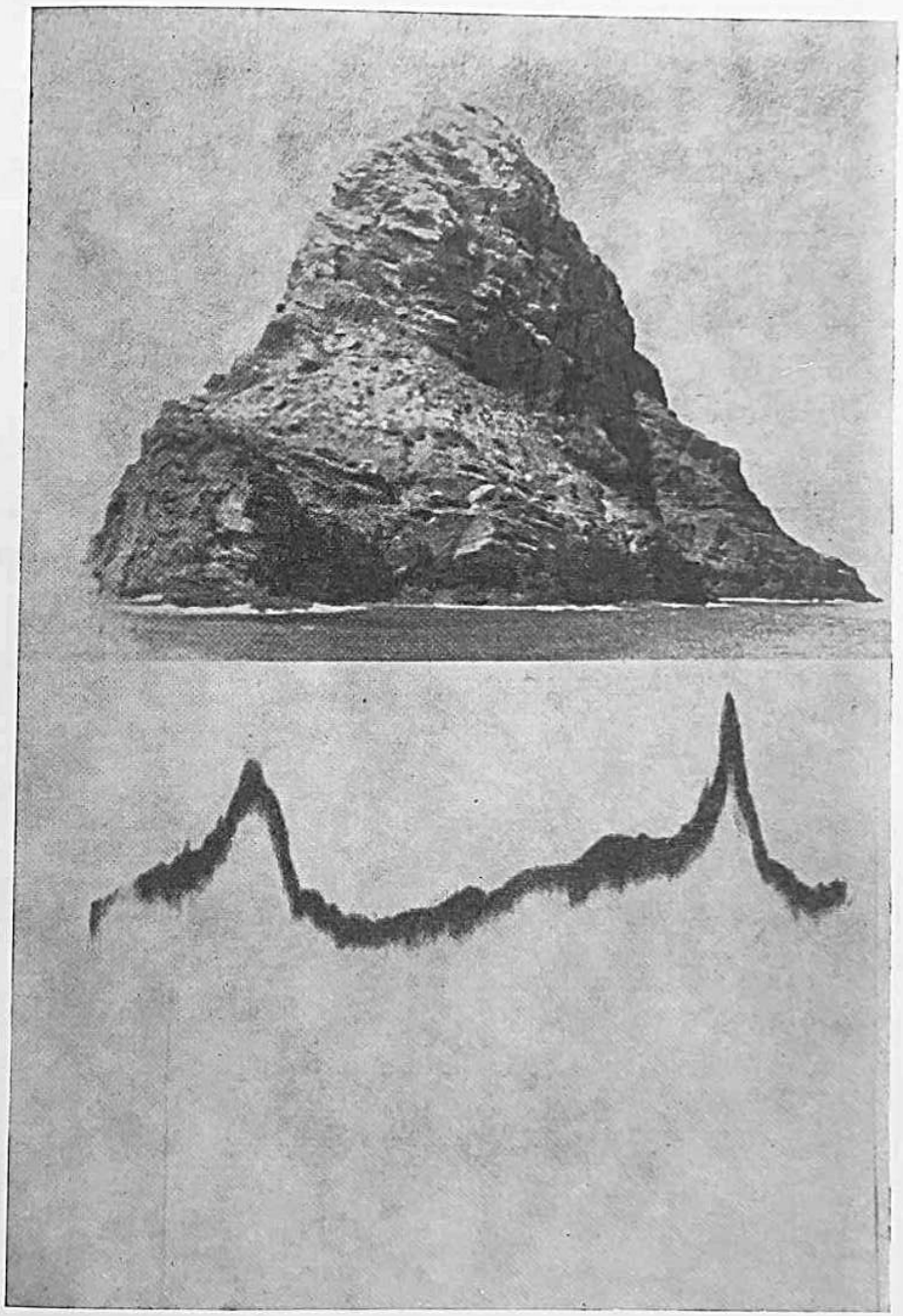

Slika 23. Podmorje otoka Jabuke snimljeno s pomoću ultrazvučnog detektora

Nord-West, ili od svjetionika Blitvenica 20–25 Nm kurs 220–240. Na ovom području ulovljeno je cca 400.000 kg malih tunja«.[354] U tim vodama zadržavaju se i sitne pelagične ribe, sudeći po njihovu povremenom ulovu i nalazu u želucima tunja. Ukoliko je prisutnost tunja u vodama Jabuke vezana prvenstveno za prisutnost sitnih pelagičnih riba, što je vrlo vjerojatno, to količine ovih posljednjih moraju biti znatne. Velike količine sitne plave ribe bile su u tom području zapažene od strane ribara, a zabilježene su i prilikom rada sa ultrazvučnim detektorom. Kako naš lov nekih sitnih pelagičnih vrsta pokazuje u novije vrijeme izvjesnu ekspanziju, može se očekivati da će se i područje Jabuke početi uskoro intenzivnije iskorišćavati i u pogledu sitne plave ribe.

* * *

Područje Blitvenice mnogo je veće nego što ga danas iskorišćuju brodovi »Jadran« – poduzeća. Čitavo ribolovno područje Blitvenice iznosi oko 850 km² ili 85.000 ha površine. Od te ukupne površine brodovi »Jadran« – poduzeća iskorišćuju samo 326 km² ili 38%. To područje eksploatacije prikazano je na sl. 22. Zaštitna zona (zona contigüe) na koju imaju pravo ribarenja naši ribari i koja se proteže 4 Nm od granice teritorijalnih voda prema otvorenom moru, uopće se ne iskorišćuje po našim brodovima. Prema tome je površina koju izoru pojedini brodovi poduzeća »Jadran« velika na uskom pojasu od Kornata do o. Mažirine, para-

otvorenog mora srednjeg Jadrana, a prema navodima u dnevniku ulovljen je u nedozvoljenom koćarenju kod Biševa (Busi).

Prema unesenim količinama ulova izlazi da je brod ulovio koćarske ribe

U siječnju	u 17 dana koćarenja	5.120 kg
U veljači	u 24 dana koćarenja	4.165 kg
U ožujku	u 24 dana koćarenja	6.060 kg
	u 61 dan koćarenja	15.345 kg,

ili da je prosječni ulov po danu koćarenja bio 250 kg ribe.

Kao dnevni ulovi navedene su količine od 160 do 180 kg pretežno, pa od 280 do 310 kg dnevno, a u pojedinim danima 350 kg, 365 kg, 370 kg i 380 kg.« *(Srdar*, S., Morsko bogatstvo Jadrana ..., Zagreb 1960., str. 431–433.)

Prema izvještaju »Komisije za zapljenu ribarskog materijala« NO kotara Šibenik, na ribolovnom području Blitvenice bio je uhvaćen u nedozvoljenom ribolovu slijedeći broj talijanskih koćara:

1955. petnaest sa cca kg. ribe	4.000 po brodu
1956. četrnaest sa cca kg. ribe	3.500 po brodu
1957. jedanaest (do 21. VI) sa cca kg. ribe	1.300 po brodu

[354] *Viličić*, A., Lov tunja na Jadranu, naši tunolovci u 1953, Morsko ribarstvo br. 1–2, str. 6, 1954.

lelno s linijom kopna (oko 130 ha u 10 sati efektivnog rada), a to se odražava i na veličinu ribljeg fonda.[355]

Međutim, to nedovoljno iskorišćivanje naših teritorijalnih voda, zajedno sa zaštitnim pojasom na čitavu ribolovnom području Blitvenice nije nepoznato talijanskim ribarima koji s dozvolom i bez dozvole dolaze ribariti u naše vode. Zato se oni mnogo češće i zalijetaju u te naše vode nego ma gdje drugdje duž naše obale (v. sl. 24).

Uzevši u obzir činjenično stanje, ne preostaje nam ništa drugo nego da ubacujemo nove brodove u eksploataciju tih voda koje su dostupne eksploataciji. Njihov račun rentabilnosti s potrebnim ekonomskim obrazloženjem dat ćemo u idućem poglavlju.

[355] Na tom su uskom području brodovi »Jadran«-poduzeća ulovili od 1947. preko 300 vagona kvalitetne ribe. Podjelom ribolovne površine s postignutim ulovom dobivamo da je ulov iznosio 12 kg ribe po hektaru, dok je isti u prosjeku za čitav Jadran oko 6 kg. Rezultat te eksploatacije na uskom pojasu odrazio se i na veličinu samog naselja. Ulov po jedinici napora od jednog sata povlačenja mreže najbolje nam ukazuje na stanje ribljeg fonda na tom području danas. Rezultat tog intenzivnog lova na maloj površini, tokom godina, pokazivao je ovaj odnos:

Godina	Ulov u 1 sat povlačenja mreže kg
1947.	74,78
.....	.....
1951.	50,74
1952.	46,23
1953.	31,82
1954.	22,65
1955.	20,96
1956.*	22,53
1957–58.	18,39

Primjedba: »Jadran« – poduzeće Split, započelo je s intenzivnom eksploatacijom Blitvenice 1951.Opadanje ulova po jedinici napora u periodu od 1947–1951. vjerojatno je rezultat iskorišćavanja talijanskih ribara. Talijansko-jugoslavenskom konvencijom o ribolovu od 13. IV 1949. dozvoljeno je talijanskim ribarima da love u zonoma izvan prve 2 Nm od otoka Premude (Dugi otok), tj. na području koje zoogeografski graniči s Blitvenicom te je utjecaj njihova iskorišćivanja, po našem mišljenju, imao direktnog utjecaja i na sam riblji fond na području Blitvenice u razdoblju od 1949–1951. na osnovu zakona postepene difuzije ribljih populacija.

* U ovaj ulov po jedinici napora za 1956–1958. nijesu uračunati šnjuri koji sačinjavaju cca 52% od ukupnog ulova. Ovo smo učinili radi toga, da komparacija bude što realnija. Faktični ulov sa šnjurima skupa iznosio bi u tom slučaju 46,76 kg za 1 sat povlačenja 1956., što ne bi odgovaralo stanju ribljeg fonda vrsta, koje su u svim navedenim godinama bile predmet intenzivnog iskorišćivanja.

Slika 24. Položaj i broj talijanskih ribarica uhvaćenih u nedozvoljenom ribolovu u našim teritorijalnim vodama od 5. I do 23. X 1957. godine

16. RAČUN RENTABILNOSTI

Ova je kalkulacija izvršena na osnovu postignutog ulova broda »Ušata« poduzeća »Jadran« na području Blitvenice u 1956. godini i ulova plivaričara »Starikov« ribarske proizvođačke zadruge s. o. j. u Jezerima godine 1952. Efektivnost ulova obaju brodova po mjesecima bila je:

Ušata–1956.			Starikov–1952.			
Mjesec	Broj ribolovnih dana	Ulov kg	Izlazili i lovili	Izlazili i ne lovili	Nevrijeme	Ulov kg
I	11	4977	—	—	—	—
II	5	2977	—	—	—	—
III	15	11325	—	—	—	—
IV	18	9863	4	8	—	308
V	12	7604	9	4	5	10510
VI	—	—	10	10	—	3290
VII	—	—	18	—	2	6300
VIII	5	3359	14	4	2	3950
IX	18	9779	10	2	2	5900
X	21	9006	—	—	—	—
XI	11	4740	—	—	—	—
XII	20	6504	—	—	—	—
UKUPNO:	136	69432	65	28	11	30258
Prosječno na dan		510,5				466
Vrijednost u d		10414880				2118060

Izvor: Podaci za brod »Ušata« uzeti su iz blokova otpremnica poduzeća »Jadran« za 1956., a za brod »Starikov« iz mjesečnih izvještaja ribarske proizvođačke zadruge u Jezerima za 1952.

Koćar »Ušata« ima motor od 240 KS. Novi tip kombiniranog broda za izračunavanje računa rentabiliteta na području šibenskog kotara, imao bi 120 KS. Prema dobivenom koeficijentu regresije od 0,072 kg/KS,[356] standardni tip broda od 18 m trebao bi realizirati ulov za 0,072 × 120 = 8,4 ili okruglo 9 kg ribe manje po 1 satu povlačenja. Ako ovu količinu pomnožimo sa 1360 radnih sati i odbijemo od brutto-proizvoda broda »Ušata«, dobit ćemo faktični ulov standardnog broda na području šibenskog arhipelaga. Ulov toga standardnog broda, prema tome, iznosio bi oko 57.000 kg. Postignuta brutto-vrijednost proizvoda od 57.000 kg, računajući kg po 150 d[357] prosječno, iznosila bi 8,550.000 d.

Ukupan ulov broda »Starikov« u godini 1952. iznosio je 30.258 kg, dok je prosjek po plivarici u kotaru 1952. iznosio svega 26 tona. Vrijednost brutto-proizvodnje »Starikova« bila bi ova: 30.258 kg a 70 d = 2,118.060 ili okruglo 2,100.000 d.

[356] Cf. bilješku 340, str. 25. Ovaj koeficijent pokazuje povećanje ulova za svaku jedinicu povećanje KSe.

Ulov i odgovarajuća vrijednost kombiniranog broda, na osnovu realno postignutih ulova »Ušate« i »Starikova«, iznosila bi:

Kombinirani koćar-plivaričar	Broj ribolovnih dana		Ulov (kg)	Vrijednost (000) d
	na koćarenju	136	57.000	8.550
	na plivaričarenju	100	30.000	2.100
	UKUPNO:	236	87.000	10.650

Vrijednost broda tipa koćar-plivaričar, dužine 18 m, s motorom od 120 KS, prema cijenama u 1956. godini, iznosi:

Vrijednost broda s motorom i opremom	d	17,500.000[358]
Ribolovni alat:		
1 plivarica dim. 350 × 50	d	1,800.000
4 mreže koće a 60.000	d	240.000
Čelično uže 10 mm, 700 met. a 320	d	80.000
Daske širilice za koću	d	80.000
Pribor za svijetlenje	d	250.000
Ostali sitni alat (čamac, retine, itd.)	d	300.000
Ukupno ribolovni alat	d	2,750.000
Sveukupno	d	20,250.000

Ako pretpostavimo da će naš koćar plivaričar biti u proizvodnji 236 dana, i to: 136 dana na koćarenju i 100 dana na plivaričarenju, te da će postignuti ulov od 57 tona pridnene ribe, tj. ribe od koće i 30 tona plave ribe, tada bi njegov račun rentabilnosti u 000 d bio ovaj:

[357] Ova prosječna cijena je bazirana prema cjeniku izvoznog poduzeća »Jadroriba« – Rijeka za 1957.

[358] Vrijednost broda i brodske opreme kod ove kalkulacije uzete su po stvarnoj cijeni koštanja, dok su cijene mreža, ribolovnog alata i pogonskog goriva uzete na bazi regresnog popusta odobrenog ribarskoj privredi.

GODIŠNJI RAČUN RENTABILNOSTI (000 d)

1. Vrijednost proizvodnje			10.650
2. Raspodjela na elemente:			
materijalni i režijski troškovi			
nafta[359] za kočarenje		16.961	
za plivarič.		8.640	
		25.601	
	a 15		384
ulje kg 500 a din 210			105
rasvjetno gorivo			50
gubitak mreže i alata			200
havarija broda i motora			180
higijensko-tehn. zaštita rada			80
osiguranje DOZ 0,75% od vrijednosti broda			131
hranarina za ukrcanje na brod			550
fond za kadrove 2% od fonda plaća			90
upravno-prodajni troškovi			120
kamate na obrtna sredstva			17
doprinos za unapređenje proizvodnje 0,5% od brutto prihoda			53
troškovi sitnog materijala			100
			2.060
Amortizacija			
za zamjenu broda 4%			700
za održavanje broda 1,7%			298
za održavanje mreža i alata 10%			257
			1273
Platni fond			
plaće ribara 50% od netto-prihoda[360]			4503
socijalno osiguranje			385
CIJENA KOŠTANJA			8221
DOBIT			2429

[359] Potrošnja goriva za snagu motora N = 120 KS iznosi:
potrošnja nafte C = 180 gr/KS
potrošnja ulja Cu = 2 gr/KS
potrošnja nafte na sat uz punu vožnju od 9 Nm Cg = 0,18 × 120 = 21,6 kg
potrošnja ulja na sat uz punu vožnju od 9 Nm Cu = 0,002 × 120 = 0,4 kg

Za brzinu od 2,5 do 3,0 Nm, kolika je brzina potrebna za normalno kočarenje, motor će raditi sa 45 KS i s maksimalnim brojem okretaja do 630. Za to vrijeme će trošiti nafte
Cg = 0,18 × 45 = 8,1 kg
ulja Cu = 0,002 × 45 = 0,09 kg

[360] Na brodu se nalazi 10 članova posade ribara, od kojih su 2 kvalificirana, 4 polukvalificirana i 4 nekvalificirana.

RASPODJELA DOBITI

obavezna davanja iz dobiti:	
bolovanje za 7 dana	25
rezervni fond	55
Anuiteti za 25 god. uz 2% kamata	1215
ČISTA DOBIT	1134

RAČUN RENTABILNOSTI

$$R = \frac{\text{dobit}}{\text{osnovna} + \text{obrtna sredstva}} \times 100$$

$$R = \frac{2{,}429.000}{20{,}250.000} \times 100$$

$$R = 11{,}9$$

Iz prednjih se podataka vidi da je planirana investicija, bez obzira na priljev deviza od izvoza, rentabilna za zajednicu i poduzeće, pa prema tome i ekonomski opravdana.

Dobivena rentabilnost pokazuje da će na svakih 100 d uloženih osnovnih sredstava biti postignuta prosječna dobit od gotovo 12 d.

17. PROMET RIBOM U KOTARU ŠIBENIK

Potrošnja ribe vrlo je važan faktor za razvitak proizvodnje. Od nje zavisi, dobrim dijelom, daljnji razvitak ribarstva na jednom ribolovnom području. Nedovoljna potrošnja ribe i njena slaba organizacija mogu uvelike da paraliziraju daljnju proizvodnju, iako je dozvoljen riblji fond mnogo veći od stvarnog iskorišćivanja. S druge strane, prevelika potražnja ribe, odnosno prevelika potrošnja, može da pojača iskorišćivanje ribljeg fonda, da pospješi dalji tehnički razvitak, bez obzira na biološki efekat samog iskorišćivanja. Prvi tip proizvodnje vodi k izumiranju ribarstva kao grane privrede na jednom području, nedovoljnom iskorišćivanju postojećih ribolovnih mogućnosti, što predstavlja veliku štetu za nacionalnu privredu. Drugi tip proizvodnje, koji gura potrošnja, prerada itd., dovodi do osiromašenja ribljih naselja, a time i do opadanja nacionalnog dohotka iz ove grane privrede. Takvu analizu kretanja strukture prometa ribom, s obzirom na različite oblike potrošnje, pokušat ćemo dati u ovom poglavlju za kotar Šibenik. Radi lakšega pregleda prometa ribom u kotaru Šibenik, podijelili smo ga u nekoliko karakterističnih stavki. Njihov će međusobni odnos najbolje pokazati da li su i u kolikoj su mjeri svi ti oblici potrošnje zaista i podmireni sadašnjim načinom i tehnikom ulova, otkupa, transporta i plasmana ribe ili nijesu. Te karak-

teristične stavke jesu: vlastita potrošnja ribara, obalna potrošnja (sela uz obalu), gradska tržnica (ribarnica), promet ribom u unutrašnjem području kotara, soljenje ribe, prerada, izvoz u unutrašnjost naše zemlje, kao i izvoz u inozemstvo.

a) *Vlastita potrošnja ribara*

Ribolov na području kotara Šibenik, kao i duž čitave naše jadranske obale, uglavnom je sezonskog karaktera. Taj sezonski karakter proizvodnje prouzročio je da se ribarstvo kao grana privrede nije moglo dovoljno razviti u profesiju od koje bi mogla živjeti čitava obitelj ribara i da se čitava obitelj posveti samo ribolovu, nego je ribolov i dalje ostao poluprofesija ili dopunsko zanimanje težaka-ribara.[361] Ribarstvo je na taj način postalo kao neka vrsta dopunskog zanimanja koje igra vrlo važnu ulogu kod same prehrane ribara. Hoće li ta prehrana ribom biti veća, odnosno hoće li se vlastita potrošnja ribe od strane ribara povećati, to će zavisiti o sezonskoj pojavi ribe i količina ulova. Kad je godišnji ulov veći, tada je i potrošnja veća i obratno. Ovaj proporcionalni odnos ulova i vlastite potrošnje ribara predstavlja vrlo važan momenat kod same neposredne proizvodnje. Iz tog odnosa proizlazi da ribari najprije zadovoljavaju svoje životne potrebe, a tek onda dolaze na red: neposredna potrošnja obale (sela), gradskog tržišta itd. Takvo jedno kretanje vlastite potrošnje ribara za razdoblje od 1947–1955. u kotaru Šibenik prikazano je u tabeli XXX.[362]

Tabela XXX

Odnos između vlastite potrošnje ribara i ukupnog ulova

Godina	Vlastita potrošnja ribara tona	Vrijednost (000-d)	Ukupan ulov tona	Vrijednost (000-d)	Vlastita potrošnja: ukupan ulov u %
1947.	90	2430	624	16798	14,4
1948.	110	3190	1031	29899	10,7
1949.	140	3640	1957	50882	7,2
1950.	135	3645	1604	43443	8,4
1951.	130	4550	1301	46064	9,0
1952.	104	3536	1480	50253	7,0
1953.	125	5625	1311	50831	8,5
1954.	92	4876	729	38830	12,6
1955.	99	8019	740	60233	13,4
Prosječno:	113,9	4390	1197,4	43026	9,5

[361] Cf. bilješku 1, str. 5.

[362] Prilog statistici poljoprivrede za 1955. i 1956. god. I. Ribarstvo, NO kotara Šibenik, Zavod za statistiku, Šibenik 1957, str. 41.

Najveća vlastita potrošnja ribara u kotaru Šibenik, po količinama, zabilježena je 1949. kad je iznosila 140 tona. Međutim, procentualno najintenzivniju potrošnju imamo u godinama slabog ulova ribe, tj. 1947, 1954. i 1955. Poslije 1949. ukupan ulov ribe više-manje konstantno opada, a usporedo s njim opada i količinska potrošnja ribe od strane ribara. To je opadanje ulova osobina sezonskoga karaktera proizvodnje, koja je uglavnom usredotočena na ulov plave ribe i dopunsku prehranu ribara.

b) *Obalna potrošnja*

Slično vlastitoj potrošnji ribara kreće se i obalna struktura potrošnje ribe u kotaru Šibenik. Inokosni ribari, kojima je ribarstvo dopunska grana zanimanja, glavni su opskrbljivači ribom obalnog pučanstva. U svoje slobodno vrijeme mnogi od njih odlazi na ribanje ne samo za osobne potrebe nego i za prodaju. Sve one količine koje su im suvišne prodaju ili daruju neposredno u selu ili odnose na gradsku tržnicu. Neznatan dio ovih količina transportira se i izvan lokalnih granica kotara. Sezonski karakter proizvodnje ili poluprofesionalizam i ovdje, kao i kod vlastite potrošnje ribara, uvjetuje varijabilnost potrošnje od godine do godine, prema količinama ulova. Budući da je sitna plava riba glavno vrelo prihoda ovog načina proizvodnje, to se i kod njene potrošnje ogleda proporcionalnost ulova – potrošnje. Taj odnos kretanja obalne potrošnje u kotaru Šibenik, prikazan je u tabeli XXXI.[363]

Tabela XXXI

Odnos između obalne potrošnje ribe i ukupnog ulova

Godina	Obalna potrošnja tona	Vrijednost (000-d)	Ukupan ulov tona	Vrijednost (000-d)	Obalna potrošnja: ukupan ulov u %
1947.	218	5886	624	16798	34,9
1948.	632	18328	1031	29899	61,3
1949.	1127	29302	1957	50882	57,6
1950.	799	21573	1604	43443	49,8
1951.	848	29680	1301	46064	65,2
1952.	600	20400	1480	50253	40,5
1953.	294	13230	1311	50831	22,4
1954.	279	14787	729	38830	38,3
1955.	393	31833	740	60233	53,1
Prosječno:	576,6	20558	1197,4	43026	48,2

Najveća obalna potrošnja ribe po količini bila je 1949., što se ujedno poklapa i s najvećim ulovom. Međutim, ako usporedimo procentualnu potrošnju ribe, u odnosu na ukupan ulov, dobit ćemo, da je 1951. po-

[363] Zavod za statistiku, Šibenik, ibidem.

trošnja svježe ribe bila najveća (65,2%), a 1953. najmanja (22,4%). Nizak procenat potrošnje u 1953. upućuje nas na tvrdnju da lokalne potrebe potrošnje svježe morske ribe, u godinama intenzivnijeg izvoza ili preradbe ribe (tendencija posljednjih godina), nijesu dovoljno podmirene te da bi se s povećanom proizvodnjom mogle povećati i potrebe potrošnje na obalnom području šibenskoga kotara koji je veoma deficitaran u pogledu bjelančevina životinjskog porijekla.

Obalna potrošnja ribe po jednom stanovniku u kotaru Šibenik u 1953. (normalnoj godini ulova) bila je 10.9 kg ribe. Ako uzmemo u obzir da je riba na našim otocima glavni artikl ishrane, mišljenja smo da bi se ovaj prosjek potrošnje ribe po stanovniku mogao znatno povećati. Slaba kupovna moć obalnoga seoskog pučanstva sigurno je znatna smetnja povećanju potrošnje ribe. Razvitak turizma, njegova bolja organizacija na području šibenskog arhipelaga mogli bi znatno povećati ne samo kupovnu moć za potrošnju ribe na našim otocima nego i potrošnju kvalitetne ribe u turističke svrhe. Potrebe za ovom kvalitetnom ribom uglavnom bi se podmirivale iz obalnog ribolova, koji pri tom upotrebljava mala, obalna oruđa.

c) *Gradska tržnica (ribarnica)*

Glavni su lokalni potrošači ribe gradske tržnice ili ribarnice. Od njihovih potencijalnih potreba zavisi, u neku ruku, dalji razvitak ribarstva u dotičnom kotaru. Razvitak gradova, njihova opskrba proteinskom hranom treba da predvidi i dalju mogućnost razvoja ribarstva kao takva. Zbog povećanog broja pučanstva dolazi neizbježno i do veće potražnje pojedinih artikala za ishranu. Kako riba sačinjava jedan od važnijih artikala za ishranu pučanstva u kotaru Šibenik, odnosno u gradu Šibeniku, njena će povećana proizvodnja biti usko povezana s povećanom potrošnjom. Osim kretanja potrošnje ribe na gradskoj ribarnici pokušali smo ovdje pratiti i odnos potrošnje ribe prema jednom drugom artiklu ishrane – mesu koji bi riba mogla zamijeniti i koji danas u potrošnji potiskuje ribu. Svako povećanje domaćega konzuma ribe može da bude od direktne koristi za sadašnju fazu pasivnosti naše platne bilance, jer bi se na taj način oslobodile za izvoz znatne količine mesa. Mi smo ovdje pokušali pratiti taj odnos kretanja potrošnje ribe i mesa u gradu Šibeniku u toku 1956. da bismo na osnovu toga kretanja mogli izračunati, odnosno pretpostaviti, koliko bi grad Šibenik, uz normalni prirast pučanstva, mogao povećati svoju potrošnju ribe na uštrb mesu.

U tabeli XXXII prikazan je promet ribom kroz šibensku ribarnicu u toku 1956. po mjesecima:[364]

[364] Ovi podaci o kretanju prometa ribom kroz šibensku ribarnicu u toku 1956. uzeti su iz carinskih blokova »Odjela za komunalne poslove« NO-a grada Šibenika.

Tabela XXXII

Kretanje prometa ribom kroz šibensku ribarnicu u 1956.

Mjesec	Broj dana s ribom	Broj dana bez ribe	Ukupno kg	Vrijednost (000-d)	Prosječno na dan
I	20	11	25558	2888	1278
II	9	20	2379	290	264
III	14	17	25022	3353	1787
IV	19	11	26646	3411	1297
V	25	6	28573	4829	1143
VI	29	1	41476	6429	1430
VII	28	3	30923	4638	1104
VIII	21	10	22706	3565	1081
IX	29	1	20859	3734	719
X	28	3	24131	4175	862
XI	23	7	30302	5030	1317
XII	28	3	16127	2306	576
UKUPNO:	273	93	294702	44648	12858
Prosječno:	22,7	7,8	24559	3720,7	1071,5

Analiza podataka tabele XXXII ukazuje da su ljetnji mjeseci, kad počinje glavna sezona na sitnu plavu ribu, pokazivali veći promet ribom od zimskih mjeseci na šibenskoj ribarnici i to se odražava ne samo u količinama potrošnje nego i po broju dana s ribom i bez nje. Ova činjenica potvrđuje ono što je ranije rečeno, tj. sezonski karakter ribolova u kotaru Šibenik. Zimi, kad prestaje lov na sitnu plavu ribu, donesene količine ribe na ribarnicu manje su, a isto je tako manji i broj dana s ribom mjesečno.

Na osnovu količina koje su donesene i prodane na šibenskoj ribarnici potrošnja ribe po stanovniku, prema popisu od 1. IX 1956., iznosila je 13,9 kg. Za isto razdoblje, potrošnja mesa po stanovniku u gradu Šibeniku bila je 44,5 kg, tj. 1 : 3,2. U gradu Splitu taj je omjer 1956. bio 1 : 3,6 dok je u Zagrebu za dvije godine, tj. 1953. i 1954., u prosjeku iznosio 1 : 12,5 kg po stanovniku.

Postavlja se pitanje, da li se taj omjer potrošnje riba–meso u gradu Šibeniku može izmijeniti? Kad bismo uspjeli da ga smanjimo od 1 : 3,2 na svega 1 : 2,2 mjesečna bi se potrošnja ribe povećala od 24.559 kg mjesečno, koliko je iznosila prosječno 1956., na 44.837 kg mjesečno. Pri izračunavanju toga porasta potrošnje, uzeli smo u obzir 50% povećanje, u odnosu na 1956. plus prosječno povećanje potrošnje ribe u 8 bezribnih dana mjesečno, kao i normalno povećanje broja stanovnika, izmjenu njegove ekonomske strukture, koji predstavljaju također veoma važan faktor u povećanju gradske potrošnje ribe.

Prodaja svježe ribe na ribarnici, po sektorima proizvodnje, uspoređena s potrošnjom ribe i svježega govedeg mesa po stanovniku u pojedinim mjesecima 1956., prikazana je u tabeli XXXIII.

Tabela XXXIII

Prodaja ribe na šibenskoj ribarnici po sektorima proizvodnje u pojedinim mjesecima 1956, uspoređena s potrošnjom svježega goveđeg mesa po stanovniku

Mjesec	Prodaja trgov. poduzeća kg	Prodaja ribarskih zadruga kg	Prodaja privat. ribara kg	Prodaja trgov. poduz. direktno ustanovama u mjestu kg	Ukupno kg	Potrošnja svježe ribe po stanovniku %	Potrošnja svježega goveđeg mesa po stanovniku %
I	1644	716	23198	—	25558	1,2	
II	379	300	1700	—	2379	0,6	1,3
III	3240	1200	20330	252	25022	1,2	
IV	4536	5000	11776	334	21646	1,0	
V	5019	8300	15000	254	28573	1,3	2,3
VI	1721	14200	25200	355	41476	2,0	3,9
VII	2003	13200	15450	270	30923	1,5	4,9
VIII	1778	12330	8560	38	22706	1,1	4,5
IX	2209	6850	11800	—	20859	1,0	3,1
X	2141	8640	13350	—	24131	1,1	2,8
XI	1692	14850	13760	—	30302	1,4	1,9
XII	2686	13441	+ priv. ribari	—	16127	0,8	2,8

Izvor: Podaci Zavoda za statistiku NO-a kotara Šibenik.

Iz podataka tabele XXXIII možemo zaključiti:

1. da su glavni opskrbljivači gradske ribarnice privatni ribari;
2. da je potrošnja ribe veća u ljetnim nego u zimskim mjesecima;
3. da je struktura kretanja potrošnje ribe i mesa u gradu Šibeniku gotovo istovetna, tj. veća ljeti nego zimi.

Osim količina prodane svježe ribe potrebno je ovdje pratiti također i njihovu kvalitetu po kategorijama. Radi toga je potrebno imati podatke o potrošnji ribe prije i nakon drugoga svjetskog rata. Budući da ne posjedujemo statističkih podataka o potrošnji i kvaliteti ribe za šibensku ribarnicu prije drugoga svjetskog rata, to smo za tu usporedbu upotrijebili raspoložive podatke splitske ribarnice u godinama 1930. i 1956. Pri toj analizi poslužit ćemo se analogijom kretanja potrošnje ribe na ribarnici za oba grada, pretpostavljajući istu ili sličnu pojavu. Prema statističkom iskazu donesene i prodane ribe na općinskoj ribarnici grada Splita za godinu 1930. i 1956. prodane količine po kategorijama bile su ove:

Tabela XXXIV

Statistički iskaz donesene i prodane ribe na općinskoj ribarnici Split za godinu 1930. po kategorijama[365]

Mjesec	I vrsta kg	II vrsta kg	III vrsta kg	IV vrsta kg	V vrsta kg
I	152	514	5600	2572	20423
II	115	1247	2404	2651	17414
III	203	7353	4935	3216	22079
IV	463	4247	5650	2328	41345
V	165	548	4857	2801	50351
VI	124	3046	7418	5854	17418
VII	403	3279	13908	11769	16991
VIII	691	7585	10111	8562	18374
IX	306	9396	3263	4929	16710
X	307	4847	3222	7324	21986
XI	214	2493	5758	3993	15547
XII	1497	2230	7350	4647	15072
UKUPNO:	4640	44775	74476	60646	273710

Tabela XXXV

Statistički iskaz donesene i prodane ribe na općinskoj ribarnici Split za godinu 1956. po kategorijama[366]

Mjesec	I vrsta kg	II vrsta kg	III vrsta kg	IV vrsta kg	V vrsta kg
I	5	100	60	85	1060
II	—	40	27	—	1232
III	3	24	3	5	170
IV	10	65	50	70	1705
V	45	170	60	320	2818
VI	52	175	880	670	3145
VII	—	195	1122	175	4670
VIII	80	115	505	205	5368
IX	65	80	235	270	5015
X	45	105	118	170	4631
XI	3	105	18	10	524
XII	—	122	18	70	3426
UKUPNO:	308	3996	406	2050	33774

Izvor: Zavod za statistiku NO-a kotara Split

[365] Ovi podaci nalaze se u rukopisu kod Instituta za oceanografiju i ribarstvo u Splitu, a predao ih je Institutu Mazija, upravnik ribarnice u Splitu 12. I 1931.

[366] Pojedine vrste po kategorijama u 1930. godini neznatno se razlikuju od kategorija svrstanih po cjeniku »Udruženja morskog ribarstva Jugoslavije« za 1956. Kategorije po vrstama zadržali smo i mi ovdje, onako kako su one bile svrstane god. 1930. radi lakše usporedbe.

Ove se količine odnose samo na ribu što su je na ribarnicu dopremili ribari s terena splitske općine. To su uglavnom privatni ribari. Ukupna količina koja je donesena i prodana na splitsku ribarnicu kudikamo je veća te iznosi 765.701 kg ili 307.454 kg više nego 1930.

Ako umjesto apsolutnoga kretanja količina ribe po kategorijama iznesemo njeno relativno kretanje, dobit ćemo za razdoblje od 26 godina ovaj odnos:

Godina	I vrsta	II vrsta	III vrsta	IV vrsta	V vrsta
1930.	1,0	9,8	16,3	13,2	59,7
1956.	0,8	3,2	7,6	5,1	83,3

Iz prikaza relativnoga kretanja potrošnje ribe po kategorijama na splitskoj ribarnici (adekvatno i na šibenskoj!) možemo vidjeti da su u mnogo većem procentu zastupane slabije kvalitete ribe u godini 1956. nego u 1930. Ova činjenica govori da na naše ribarnice danas dolazi uglavnom riba lošije kvalitete, tj. sve ono što nije za izvoz. Iako je ovaj odnos u kvaliteti ribe na splitskoj ribarnici bitno izmijenjen, potrošnja ribe po stanovniku, za razdoblje od 26 godina, neznatno se izmijenila. Dok je ona 1930. iznosila prosječno 10,5 kg po stanovniku, dotle je 1956., prema popisu stanovništva od 31. III 1953., iznosila 11,2 kg po stanovniku ili 0,7 kg više.[367]

d) *Promet ribom u unutrašnjem području kotara Šibenik*

Ako od ukupnog broja pučanstva u kotaru Šibenik, prema teritorijalnoj podjeli u godini 1956., odbijemo grad Šibenik i obalno područje, onda ćemo prema popisu od 1. IX 1956. dobiti ostatak od 68.000 stanovnika, što predstavlja oko 67% od obalnog pučanstva zajedno s gradom Šibenikom. Kako čitav kotar sačinjava jedan jedinstveni prehrambeni bazen, to bismo trebali očekivati, s vremenom, i veću potrošnju ribe u unutrašnjosti kotara. Slabe komunikacione veze, nedostatak transportnih sredstava, pomanjkanje leda i laka pokvarljivost ribe, pogotovu u ljetnoj sezoni, dobrim su dijelom uzroci, što se potrošnja ribe u unutrašnjosti kotara veoma slabo razvila. Osim nekoliko crkvenih svetkovina u ostale je dane u godini potrošnja ribe u neposrednom zaleđu grada Šibenika više nego minimalna. Dok je Zagreb, kao najveći potrošni centar ribe u unutrašnjosti naše zemlje, trošio prosječno 2,7 kg ribe po stanovniku godine 1953/1954., dotle je neposredno zaleđe kotara

[367] Grad Split (bez Solina, Kaštel Sućurca, Splita vanjskog i Slatina) je imao, prema popisu od 31. marta 1931. godine, 43.711 stanovnika (Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. god., Knjiga II, str. 82, Beograd 1938), a na osnovu popisa od 31. marta 1953. godine 60.059 stanovnika (Zavod za statistiku NO-a kotara Split).

Šibenik 1956. konzumiralo nešto više od 0,2 kg po stanovniku. Potrošnja ribe po stanovniku ne samo da je minimalna već je i ispod same potrošnje morske ribe po stanovniku u cijeloj našoj zemlji, te je 1955. iznosila 0,387 kg.[368]

Ova slaba potrošnja svježe morske ribe u unutrašnjem području kotara Šibenik dovoljan je razlog da se pronađu načini kako da se ona poveća. Kod toga treba posebnu pažnju posvetiti boljoj organizaciji prevoza, redovitijem snabdijevanju tržišta, kao i samoj propagandi za potrošnju ribe, itd.

e) *Soljenje ribe*

U kotaru Šibenik postoje dvije solionice i to jedna u Jezerima, a druga u Prvić–Luci. One su se, prema stanju u 1956., nalazile u sastavu kombinata »Kornat« – Šibenik. Soljenje ribe ima dvojaku svrhu. Prvo: soljena riba predstavlja pogodan način transporta i izvoza ribe i na udaljena tržišta, kamo svježa riba, zbog svoje lake pokvarljivosti, ne može da dospije. Drugo: u danima velikog ulova sitne plave ribe, kad tvornice nijesu u stanju da prerade svu dostavljenu količinu, bilo zbog nedovoljnih kapaciteta, neposjedovanja hladnjača itd., privatni ribari, zadruge ili specijalne solionice prisiljene su da sole ribu kako bi je mogli sačuvati za naknadnu preradbu u nesterilizirane proizvode (filete) u danima kad nema ribe. Zbog premalenog i prilično zastarjelog kapaciteta tvornice za preradu ribe u Rogoznici, soljenje ribe u kotaru Šibenik je povećano. Soljenje je intenzivnije u godinama bogatijim ulovom, što uvelike otežava i opterećuje samu proizvodnju. Nemogućnost prihvata i prodaje ribe u proteklom periodu, pomanjkanje soli, barila itd. razlozi su što više puta potencijalne mogućnosti proizvodnje, pogotovu na šibenskom području, nijesu mogle doći do izražaja. Ovaj nedostatak se može dobrim dijelom izbjeći boljom organizacijom otkupa i prihvata ribe, posjedovanjem hladnjača, većim kapacitetom prerade itd., za što sve u kotaru Šibenik postoje realni uvjeti. U vezi s time potreban je samo rigorozniji zahvat u odnose potencijalnog razvitka proizvodnje i postojeće mogućnosti otkupa, prihvata i preradbe ribe, tj. njezina pravilnijeg prometa, pa se vjerojatno neće nikad više dešavati slučajevi kao što su se desili u kotaru Šibenik kad je 30. i 31. augusta 1951. zbog slabe organizacije otkupa trebalo ponovno baciti u more oko 25 tona svježih šnjura, veličine 5–6 komada u kilogramu.

Najveće količine posoljene ribe, u odnosu na ukupan ulov, imamo 1949. i 1950., kad je ulov tih godina u kotaru Šibenik bio najveći. Procentualno prema ulovu najviše je posoljeno 1947., a najmanje 1951. Znatne količine srdela posoljene su i 1952. i 1953.

Odnos soljene ribe, prema ukupnom ulovu u kotaru Šibenik prikazan je u tabeli XXXVI.

[368] Cf. bilješku 263, str. 141.

Tabela XXXVI

Odnos kretanja soljenja ribe i ukupnog ulova u kotaru Šibenik

Godina	Soljeno tona	Vrijednost (000-d)	Ukupan ulov tona	Vrijednost (000-d)	Soljeno: ukupan ulov u %
1947.	110	2970	624	16798	17,6
1948.	70	2030	1031	29899	6,8
1949.	268	6968	1957	50882	13,7
1950.	263	7101	1604	43443	16,4
1951.	42	1470	1301	64064	3,2
1952.	258	8872	1480	50253	17,4
1953.	226	10170	1311	50831	17,2
1954.	62	3286	729	38830	8,5
1955.	33	2673	740	60233	4,5
Prosječno:	148	5060	1197,4	43026	12,4

Izvor: Zavod za statistiku NO-a kotara Šibenik.

Ako usporedimo ukupan ulov ribe u kotaru Šibenik i Split u 1936–40., 1947–51. i 1950–54., tj. u petogodišnjem prosjeku prije i nakon drugoga svjetskog rata, s posoljenom ribom za isto razdoblje, dobit ćemo ovaj omjer:

Kotar	Ukupan ulov u tonama			Soljeno (u tonama)		
	1936–40.	1947–51.	1950–54.	1936–40.	1947–51.	1950–54.
Šibenik	571	1304	1286	129	151	170
Split	766	1507	1549	180	199	260

Odnos ukupnog ulova i soljenja ribe u kotaru Šibenik i Split prije i nakon drugoga svjetskog rata uglavnom je podjednak. Jedino u petogodišnjem prosjeku 1950–54. prosječno je više posoljeno u kotaru Split nego u kotaru Šibenik. U jednom i u drugom kotaru ulov i soljenje pokazuju jednaku tendenciju porasta nakon drugoga svjetskog rata. Ulov u kotaru Šibenik za razdoblje 1936–40. : 1950–54. porastao je za 126%, a u kotaru Split za isto vremensko razdoblje 102%; dok je soljenje u kotaru Šibenik poraslo za 32%, dotle je ono u kotaru Split iznosilo 44%.

f) Prerada ribe

Prva i do danas jedina aktivna tvornica[369] za preradu ribe u kotaru Šibenik, podignuta je u Rogoznici 1905., i to je d. d. »Neptun«. Uređaji

[369] Potkraj 1957. puštena je u proizvodnju nova tvornica za preradbu ribe u Prvić-Luci. Moderni tehnički uređaji omogućuju ovoj tvornici da preradi znatne količine

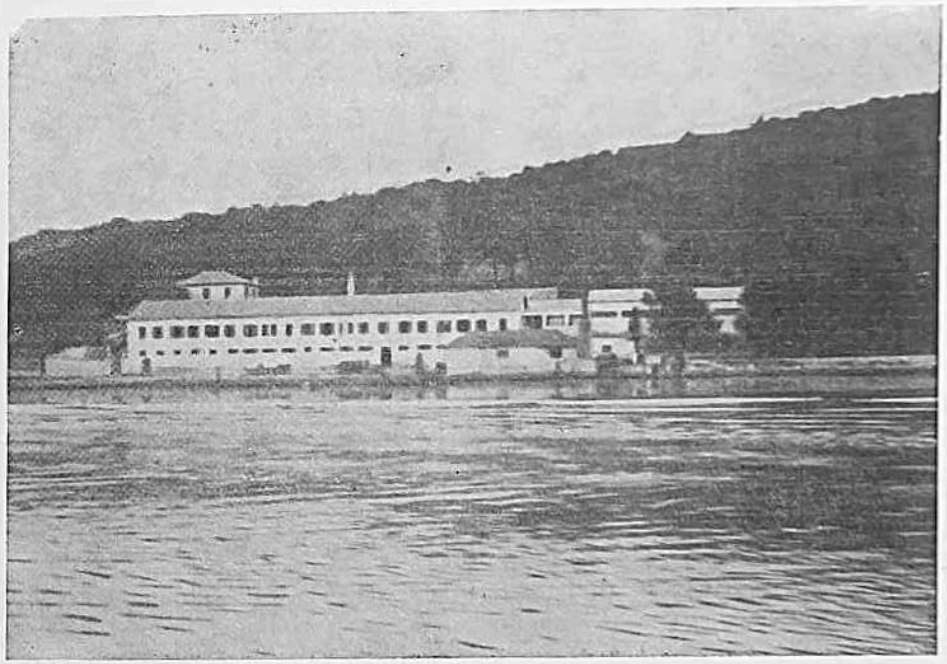

Slika 25. Tvornica sardina u Rogoznici

u toj tvornici dosta su zastarjeli. Njezin kapacitet, nakon reorganizacije i montiranja novih zatvarača, iznosi oko 200 tona godišnje ili 2–3 tone dnevno.

Prema podacima Zavoda za statistiku NRH ulov ribe u kotaru Šibenik kretao se po godinama ovako:

Tabela XXXVII

Ulov sitne i krupne plave ribe (u tonama) na području šibenskog kotara

Godina	Srdele i srodnika	Tunja i srodnika	Ukupno
1936–40. (prosjek)	300	21	321
1946.	247	5	252
1947.	300	43	343
1948.	429	111	540
1949.	1409	32	1441
1950.	1212	84	1296
1951.	986	18	1004
1952.	1108	25	1385
1953.	1005	50	1055
1954.	415	30	445
1955.	213	10	223

Prosječan ulov za razdoblje od 1946–1955. iznosio je 798 tona.

nabavljene sirovine. Kretanje proizvodnje ove tvornice za razdoblje od 1957. do 1960. bilo je:

Vrsta	Konzervirano			
	godina			
	1957.[1] tona	1958. tona	1959. tona	1960. tona
Srdela	13,72	79,55	46,61	155,24
Inćun			0,46	
Skuše		1,11		2,21
Šnjuri			4,10	48,54
Skuše fileti	0,20			
Palamida	17,63	53,03		37,53
Papalina	7,51	27,04	20,52	
Lignje	1,54	3,22	0,92	
Gof		2,07		
Tunj	1,11	0,04	151,10	117,92
Bukve				1,97
Lokarde				1,76
Sardine odresci				4,26
Ukupno gotovih proizvoda:	41,71	166,06	227,97	365,17

[1] Od 1. IX do 31. XII 1957. bio je samo probni pogon.

Usporedimo li prosječan ulov sitne plave ribe u kotaru Šibenik s kotarom Split prije nove teritorijalne podjele, dobit ćemo ovaj omjer:

Kotar	Ukupan ulov					
	1936–1940.		1947–1951.		1950–1954.	
	tona	%	tona	%	tona	%
Šibenik	335	8,0	875	11,4	934	13,1
Split (grad i kotar)	510	12,2	957	12,5	948	13,3

Postotak se odnosi na ulov sitne plave ribe u Dalmaciji. Analizirajući podatke ulova vidimo da, dok je kotar Šibenik zabilježio povećanje od 8,0 na 13,1% u ukupnom ulovu sitne plave ribe u Dalmaciji, dotle kotar Split više-manje stagnira.

Još potpuniju sliku dobivamo ako usporedimo proizvodnju ribljih konzervi u kotaru prije i nakon drugoga svjetskog rata s kotarom Brač–Split. Usporedba je izvršena samo za dvije godine i to: 1940. i 1954. Odnos proizvodnje ribljih konzervi u te dvije godine bio je:

Kotar	1940.		1954.		Indeks
	Proizvedeno		Proizvedeno		1954–1940.
	tona	%	tona	%	
Šibenik	21,4	2,1	195,5	10,5	914
Brač–Split	153,2	15,3	281,9	15,2	184

Iz navedenih podataka proizlazi da se je proizvodnja ribljih konzervi u kotaru Šibenik povećala od 2,1 na 10,5%, dok je u kotaru Brač–Split neznatno pala u odnosu na ukupnu proizvodnju u Dalmaciji. Kretanje preradbe ribe u poslijeratnom periodu u odnosu na ukupan ulov na području kotara Šibenik, dat je u tabeli XXXVIII.

Analizirajući podatke tabele XXXVIII vidimo da su najveće količine ribe bile prerađene god. 1953., iako je ulov bio najveći god. 1949. Prosječan procenat preradbe prema ukupnom ulovu iznosio je za razdoblje od 1947–1955. svega 15,4%, što predstavlja dosta nizak procenat stvarnih mogućnosti proizvodnje u normalnim godinama. Zbog toga se nakon oslobođenja i nametnula potreba podizanja još jedne tvornice za preradbu ribe, koja je započela s proizvodnjom tek potkraj 1957. Ukupni kapacitet obiju tvornica za preradbu ribe iznosi oko 700 tona.

Tabela XXXVIII

Odnos između preradbe, ulova svježe sitne i krupne plave ribe i ukupnog ulova za razdoblje od 1947–1955.

Godina	Prerađeno tona	Ukupan ulov plave ribe tona	Preradba: ukupan ulov plave ribe u %	Ukupan ulov ribe tona	Preradba: ukupan ulov u %
1947.	26	343	7,6	624	4,2
1948.	104	540	19,3	1031	10,1
1949.	139	1441	9,6	1957	7,1
1950.	153	1296	11,8	1604	9,5
1951.	101	1004	10,1	1301	7,8
1952.	163	1385	11,8	1480	11,0
1953.	248	1055	23,5	1311	18,9
1954.	200	455	44,9	729	27,4
1955.[1]	55	223	24,7	740	7,4

[1] U ovu količinu uneseno je i 36.873 kg palamide, uvezene iz Turske.

18. PROMET RIBOM IZVAN KOTARA ŠIBENIK

a) Izvoz ribe u unutrašnjost zemlje

Potrošnja ribe u unutrašnjosti zemlje minimalna je, kad se ona usporedi s ostalim zemljama u svijetu koje imaju ribarstvo kao granu privrede. Ta potrošnja po stanovniku iznosila je 1939. jedva 0,275 kg, a 1955. tek 0,387 kg.[370] Bolja organizacija otkupa, uledivanja, transporta ribe itd., koja je provedena nakon oslobođenja, nije još do danas uspjela dovoljno povećati potrošnju u unutrašnjosti naše zemlje. Međutim, postoje znatne mogućnosti da se ta potrošnja poveća. To uvelike zavisi o dobroj organizaciji raznih potrošnih centara, tj. što redovitijeg snabdijevanja tržišta ribom. Radi toga su nakon rata i iskrsla različita otkupna poduzeća za promet ribom, kojih je dužnost da plasiraju što je moguće veće količine svježe morske ribe u unutrašnjost zemlje ne bi li se na taj način uspjela povećati potrošnja po stanovniku.

Prije drugoga svjetskog rata glavni konzumenti morske ribe u svježem stanju bili su jedino gradovi Zagreb, Ljubljana i Beograd. Izvoz ribe po količinama i u pojedinim mjesecima u ta tri naša najvažnija centra za potrošnju svježe morske ribe kroz splitsku ribarnicu god. 1930. prikazan je u tabeli XXXIX.

[370] Cf. bilješku 263, str. 141.

Tabela XXXIX

Statistički iskaz izvoza ribe u unutrašnjost zemlje kroz splitsku ribarnicu u god. 1930.

Mjesec	Zagreb kg	Ljubljana kg	Beograd kg
I	1458	940	535
II	2005	1265	890
III	2805	1640	655
IV	3050	2020	845
V	2840	1620	355
VI	3615	2055	430
VII	4385	415	180
VIII	3050	835	430
IX	2745	1325	240
X	9238	7643	450
XI	4896	5020	625
XII	9345	4200	736
UKUPNO:	49432	28978	6376

Izvor: Arhiv Instituta za oceanografiju i ribarstvo, Split.

Iz kretanja izvoza ribe kroz splitsku ribarnicu u unutrašnjost zemlje god. 1930. proizlazi da su se glavne količine izvozile u unutrašnjost zemlje u zimskim mjesecima, tj. u X, XI i XII mjesecu koji zajedno sačinjavaju 49,7% ukupnog izvoza. Kod tog izvoza prvenstveno je došla u obzir kvalitetna bijela riba koja se lovi u zimskim mjesecima.[371]

Nakon drugoga svjetskog rata potrošnja i snabdijevanje unutrašnjosti naše zemlje ribom znatno su se povećali. Ona se izvozi gotovo u sve naše republike. Na prvom mjestu po potrošnji svježe ribe nalazi se i nakon oslobođenja NR Hrvatska. Ukupna potrošnja svježe morske ribe u FNRJ od 1948–1955. iznosila je prosječno 10.253 tone, a sama NR Hrvatska konzumirala je od te ukupne količine 9588 tona ili 93,5%. Osim NR Hrvatske, potrošnja svježe ribe nakon drugoga svjetskog rata proširila se i u druge republike, kao npr. u Bosnu i Hercegovinu, te i one predstavljaju važan latentni izvor potrošnje naše svježe morske ribe, ako se prijevozu ribe u unutrašnjost zemlje bude posvećivala veća pažnja.

Prikaz takva kretanja izvoza svježe morske ribe u god. 1956. iz Splita po republikama prikazan je u tabeli XL.

Izvoz svježe morske ribe iz Splita god. 1930. u unutrašnjost zemlje iznosio je 84.786 kg ribe, dok se 1956. taj izvoz povećao na 499.712 kg ili 589% više. Uz još redovitije snabdijevanje tržišta, potrošnja ribe u unutrašnjosti zemlje mogla bi se znatno povećati. Pri tom povećavanju

[371] Uzrok slabog plasiranja ljetne ribe u unutrašnjost zemlje su visoke željezničke tarife za unutrašnjost. Budući da je ljetna riba bila vrlo jeftina (oko 1,50 d po kg), nije se isplatilo, s obzirom na visoku tarifu III. 3, 4, otpremati jedan veći dio ljetnjeg ulova. Cf. bilješku 259, 68.

Tabela XL

Kretanje izvoza svježe morske ribe iz Splita po republikama u god 1956.

Mjesec	NR Hrvatska		NR Srbija		NR Slovenija		NR BiH	
	kg	(000-d)	kg	(000-d)	kg	(000-d)	kg	(000-d)
I	32595	2531	237	38			2530	142
II	8952	1476	55	17			345	53
III	29526	3330	135	39			432	53
IV	43092	5461	4400	389	915	192	378	39
V	72052	7249	5068	512			3748	324
VI	35984	2800	4579	375			3031	275
VII	21944	1948	2862	280			2894	296
VIII	20353	1923	—	—			4718	669
IX	37346	3291	—	—			2642	281
X	51219	3758	107	29			1101	141
XI	45591	4098	266	51			1700	150
XII	58585	4300	57	18			675	61
Ukupno:	457239	42162	17766	1748	915	192	23792	2484

Izvor: Zavod za statistiku NO-a kotara Split.

važnu ulogu ima »uspostavljanje lanca hladnoće (nove tvornice leda duž obale i novi kamioni hladnjače)«, što »pruža tehničke mogućnosti za izdašniju opskrbu unutrašnjeg tržišta.«[372]

Slične tendencije kretanja izvoza svježe morske ribe u unutrašnjost zemlje prije drugoga svjetskog rata imamo i u kotaru Šibenik. U tabeli XLI prikazano je to kretanje prometa ribe željeznicom sa stanice Šibenik u svakomu pojedinom tromjesečju za razdoblje od 1936–1940.

Analizirajući podatke tabele XLI vidimo da su i ovdje, kao i u kotaru Split, veće količine ribe izvezene u zimskim nego u ljetnim mjesecima. Uzrok tom nerazmjeru leži u visokim tarifama za prijevoz ribe koja se još uvijek smatrala luksuznim artiklom.[374] Budući da je ljetnoj ribi cijena vrlo niska, to se trgovcima ribom nije isplatilo prevoziti je u unutrašnjost zemlje. Radi toga je bilo traženo od strane splitske T. I. komore na februarskom zasjedanju želj. tarifskog odbora u Beogradu god. 1935. da se snize željezničke tarife od 1. aprila do 31. oktobra za 50%. Kao razlog tom traženju navedeno je da ribari bijedno žive i da imaju malene prihode.[375] Kako je plava riba osnovno vrelo prihoda tih ribara u ljetnom

[372] Izvještaj Udruženja morskog ribarstva Jugoslavije u godini 1955, str. 23, Rijeka 1956.

[374] Cf. bilješku 259, str. 68.

[375] Ibidem, str. 67. U predstavci splitske T. I. komore za sniženje želj. tarife ljetnoj ribi bilo je navedeno, da »od ukupnog ulova, koji po prilici zadnjih godina iznosi godišnje oko 35 milijuna dinara, na pojedinog ribara poprečno otpada zarada godišnje oko 1800 Din, što je vrlo malo za uzdržavanje obitelji«.

Tabela XLI

Promet svježe morske ribe željeznicom sa stanice Šibenik za razdoblje od 1936–1940.[373]

Godina	1. I – 31. III		1. IV – 30. VI		1. VII – 30. IX		1. X – 31. XII		Ukupno U sand. kg	U konte-nerima kg	Sveukupno kg
	U običnim sanducima kg	U konte-nerima kg	U običnim sanducima kg	U konte-nerima kg	U običnim sanducima kg	U konte-nerima kg	U običnim sanducima kg	U konte-nerima kg			
1936.	24670	—	20521	1295	15040	3003	42182	5271	102413	9569	111982
1937.	36841	1760	28687	2777	19741	4875	42188	7030	127457	16738	143899
1938.	37476	3425	28391	6410	23787	5709	43290	7713	132944	23257	156201
1939.	51390	2085	28796	4135	33456	4635	48606	8297	162248	19152	181400
1940.	39076	—	32392	2596	23305	4185	37692	3742	132465	10523	142988
UKUPNO:	189453	7270	138787	19213	115329	22407	213958	32053	657527	79239	736470

[373] Jadranski ribar, br. 5, str. 8, 1936; br. 1, str. 7, 1937; br. 7, str. 7, 1937; br. 10, str. 8, 1937; br. 1, str. 4, 1938; br. 4, str. 8, 1938; br. 12, 1938; br. 2. str. 7, 1939; br. 5, 1939; br. 7, str. 6, 1939; br. 10, 1939; br. 2, str. 7, 1940; br. 7, str. 4, 1940, br. 10, str. 6, 1940. i br. 1, str. 3, 1941.

periodu, a obala nije u stanju da »konsumira ili preradi ovu ribu, nije u stanju ni da plasira u unutrašnjosti jedan veći dio ljetnog ulova, obzirom na visoku tarifu III, 3,4.«[376] Ministarstvo saobraćaja nije uvažilo predstavku splitske komore i umjesto da olakša približavanje tržišta u unutrašnjosti zemlje našim produktima mora, dok se ovaj artikl ne udomaći na domaćem tržištu, ono ga je svojom tarifnom politikom još više udaljivalo. Takva tarifska politika nije, logično, mogla da razvije naviku za potrošnju ribe u unutrašnjosti zemlje prije drugoga svjetskog rata.[377] Posljedica je takve politike, da se potrošnja ribe razvila samo u nekoliko važnijih gradova, koji su imali izvjesne povlastice iz pozicije 50 aneksa za prijevoz ribe sa stanica Sušak, Šibenik i Split.[378]

Kretanje otpreme svježe morske ribe sa željezničke stanice Šibenik u pojedina mjesta u unutrašnjosti zemlje prikazano je u tabeli XLII.

Iz podataka tabele XLII izlazi da su najvažniji centri za potrošnju svježe morske ribe bili gradovi Zagreb, Beograd, Celje, Ljubljana, Maribor, Knin i Banja Luka. U ostalim mjestima potrošnja ribe u unutrašnjosti bila je minimalna. Ta potrošnja svježe morske ribe u unutrašnjosti zemlje nije se mnogo izmijenila ni poslije drugoga svjetskog rata.

Kretanje izvoza svježe morske ribe sa kotara Šibenik nakon drugoga svjetskog rata u unutrašnjost zemlje pokazivalo je ovaj odnos:

	Godina								
	1947.	1948.	1949.	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.	1955.
Izvoz (tona)	140	100	250	164	130	184	161	75	60
Ukupan ulov	624	1031	1957	1604	1301	1480	1311	729	740
Izvoz: Ukupan ulov u %	22,4	9,7	12,8	10,2	10,0	12,4	12,3	10,3	8,1

Izvor: Zavod za statistiku NRH.

Najveća količina ribe sa kotara Šibenik izvezena je u unutrašnjost zemlje god. 1949., a to se ujedno poklapa i s najvećim ulovom. Drugi jači izvoz imamo god. 1952., dok je najslabiji izvoz bio, u proteklom devetgodišnjem periodu, god. 1955. kad je ulov ribe bio najslabiji.

Otkupom ribe u kotaru Šibenik bave se ova poduzeća, zadruge i privatnici: »Kornat« – Šibenik, »Riba« – Split, »Ribar« – Zadar, tvornica

[376] Ibidem, str. 68.

[377] Ibidem, str. 71. Riba se pakovala u kontenerima ili u sanducima s ledom. Ovako pakovanje sadrži 40% mrtvoga tereta što znači da se za 120 kg ribe plaća podvoz od 200 kg. Male pošiljke od 50 kg, kojih je bilo veliki broj, relativno su bile još više opterećene tim mrtvim teretom. Sve je to skupa jako podizalo cijenu ribi u unutrašnjosti zemlje, te nije čudno što se riba smatrala delikatesom i luksuznim artiklom.

[378] *Bošković, S.*: Trgovina ribom u srednjem Primorju. Naši ribarstveni problemi, str. 68. Zagreb, 1935.

Tabela XLII

Promet svježe morske ribe željezničom sa željezničke stanice Šibenik (u kg)

Mjesto	Godina						Ukupno	%
	1935.	1936.	1937.	1938.	1939.	1940.		
Beograd	26652	43343	58476	64064	69883	64528	326946	40.31
Zagreb	21861	37208	49246	51163	78288	52133	289899	35.75
Maribor	5092	7448	6431	7720	6543	5450	38684	4.77
Celje	5159	5382	6279	10384	5683	5178	38065	4.69
Ljubljana	8134	5576	4228	4856	3894	3240	29928	3.69
Knin	3468	4671	4327	2027	701	1700	16894	2.08
Banja Luka	1508	3145	3367	2481	2912	2066	15479	1.91
Subotica	1405	972	1567	2040	1878	1565	9427	1.16
Split	—	—	—	1769	4106	1164	7039	0.87
Novi Sad	1886	1308	1886	1151	284	481	6996	0.86
Sisak	752	464	1862	1315	—	1505	5898	0.73
Rakek	157	441	1098	713	1681	173	4263	0.53
Bjelovar	264	454	980	877	584	120	3279	0.40
Varaždin	67	344	607	1115	809	113	3055	0.38
Zenica	—	—	651	432	896	629	2608	0.32
Novo Mesto	16	501	714	658	406	30	2325	0.29
Drniš	118	237	626	368	194	30	1573	0.19
Karlovac	375	169	—	242	136	394	1316	0.16
Duga Resa	—	—	—	391	182	682	1255	0.15
Zemun	218	148	390	147	190	—	1093	0.13
Čakovec	—	—	—	611	304	—	915	0.10
Ostala mjesta	488	139	1164	1136	719	397	4043	0.48
Ukupno	77620	111950	143899	155660	180273	141578	810980	99.96

za preradu ribe u Zadru i Salima, Poljoprivredna zadruga u Jezerima i privatni otkupljivači u Jezerima. Otkupno poduzeće »Riba« – Split, koja ima svoju otkupnu stanicu u Šibeniku, otkupilo je na području kotara Šibenik u godini 1956. 3766 kg rakova i školjkaša u vrijednosti od 1,773.983 d, 1759 kg tunja i srodnika u vrijednosti od 366.262 d i 22202 kg ostale ribe u vrijednosti od 3,456.551 d. Od te ukupne količine izvezeno je u unutrašnjost zemlje 5783,65 kg u vrijednosti od 689.601 d, dok je sva ostala količina izvezena u inozemstvo. »Ribar« iz Zadra otkupio je 1956. na području kotara Šibenik oko 20 vagona razne ribe, dok za tvornice ribljih konzervi u Zadru i Salima nemamo nikakvih podataka. Poljoprivredna zadruga u Jezerima i privatni otkupljivači koji otpremaju ribu u unutrašnjost zemlje otkupili su 1956. oko 7000 kg ribe od kojih gira sačinjava 70%, lignja 20%, a ostalih 10% jastozi. Glavno otkupno poduzeće u Šibeniku »Kornat«, izvezlo je 1955. i 1956. u unutrašnjost zemlje, ove količine ribe s odgovarajućim vrijednostima:[379]

Mjesec	Godina			
	1955.		1956.	
	kg	(000-d)	kg	(000-d)
I	5984	846	2699	619
II	6463	690	1886	371
III	24408	2351	5373	984
IV	2644	296	9774	1386
V	25397	2526	5212	387
VI	5974	539	2251	456
VII	1828	159	2509	489
VIII	2166	440	1138	186
IX	1162	280	2210	510
X	1952	370	2710	469
XI	5173	730	1089	258
XII	4041	619	387	150
UKUPNO:	87192	9846	37238	6265

Izvor: Završni računi poduzeća »Kornat« za 1955. i 1956.

Osim NR Hrvatske, glavnog konzumenta svježe morske ribe sa područja kotara Šibenik, poduzeće »Kornat« je uspjelo da plasira neznatne količine ribe u godini 1956. i u Beograd (3087 kg). Ovo proširenje tržišta poduzeća »Kornat« u unutrašnjost naše zemlje vrlo je važno za samu proizvodnju na šibenskom području.

Za razliku od izvoza splitskih poduzeća nakon drugoga svjetskog rata, a splitske ribarnice prije rata, otkupno poduzeće »Kornat« – Šibenik otkupljuje glavne količine ribe u ljetnim, a ne u zimskim mjesecima.

[379] Od 1957. na ovamo otkupom ribe na području kotara Šibenik bave se jedino poduzeće »Kornat« – Šibenik i Opća poljoprivredna zadruga »Školjić« u Jezerima.

Ova pojava ukazuje, a prijeratni izvoz sa stanice Šibenik potvrđuje mogućnost većeg izvoza u unutrašnjost zemlje s područja kotara Šibenik u zimskim mjesecima, ukoliko bi uspjelo bolje organizirati otkupnu mrežu, transport ribe itd., kao i povećati samu proizvodnju modernijim ribolovnim sredstvima.

Tabela XLIII pokazuje kako se kretao otkup ribe po vrstama otkupnog poduzeća »Kornat« – Šibenik god. 1953. koju možemo smatrati normalnom godinom ulova na području kotara Šibenik. Istu pojavu koju smo mogli konstatirati u izvozu 1955. i 1956. s kotara Šibenik u unutrašnjost zemlje možemo konstatirati i sada, a to je: da se riba pretežno otkupljuje u većim količinama u ljetnim, nego u zimskim mjesecima. Izmjenom strukture ribolovnih sredstava u zimskoj sezoni ne samo da će se povećati proizvodnja za koju postoje realne mogućnosti u kotaru Šibenik nego i sam otkup ribe, ako se bude bolje i svrsishodnije organizirao.

Tabela XLIII

Otkup ribe otkupnog poduzeća »Kornat« – Šibenik u 1953. godini na području kotara Šibenik

Mjesec	Bijela riba kg	Tunj kg	Sitna plava riba kg	Ukupno kg
I	5610			5610
II	7356			7356
III	7827	10658		18505
IV	36587		26930	63517
V	27813		46834	74647
VI	18092		75268	93360
VII	25057	2205	70943	98250
VIII	15661	5913	48026	69600
IX	2298	27066	33320	62985
X	19438		12774	32212
XI	11780			11780
XII	10364			10364
UKUPNO:	188183	45887	314096	548166

Izvor: Iz bilance otkupnog poduzeća »Kornat« za god. 1953.

Ako od navedene količine otkupljene ribe odvojimo tunja i sitnu plavu ribu, koje su uglavnom namijenjene tvornicama za preradu, onda ćemo dobiti količine bijele ribe koje su otkupljene. Iz podataka tabele XLIII proizlazi da je u ljetnim mjesecima otkupljeno 125.808 kg bijele ribe ili 67%, a u zimskim mjesecima 62.375 kg ili 33%. Boljom organizacijom ribolovne politike u kotaru Šibenik, izgradnjom modernijih brodova za dubinski ribolov povlačnim mrežama, pogotovu u zimskim mjesecima kad je ribarnica gotovo prazna, a izvoz smanjen, ulovljene količine mo-

gle bi se znatno povećati, jer za to postoje objektivne mogućnosti na području kotara Šibenik gdje je riblji fond kudikamo veći od stvarnog iskorišćivanja.

b) Izvoz ribe u inozemstvo

Mogućnost plasmana ribe u inozemstvo nakon drugoga svjetskog rata dosta je porasla. Veliki broj otkupnih poduzeća uzduž naše obale (15 na broju), preko izvoznih poduzeća »Jadroriba« – Rijeka, »Riba« – Izola i »Ribič« – Piran, transportiraju kvalitetnu ribu uz povoljne cijene u druge zemlje.[380] Iako izvoz ne predstavlja sigurnu bazu za razvitak proizvodnje, on je ipak u danima konjukturnih ulova veoma koristan, jer rješava mnoge probleme naše riblje proizvodnje koja prelazi momentane domaće potrebe. Međutim, kod izvozne politike sva su naša poduzeća orijentirana na izvoz u inozemstvo. Zbog potrebe za devizama moramo se »pomiriti za sada time da jastoga, zubaca, komarče i drugu plemenitu ribu pretvorimo u devize, umjesto da ih iznesemo na domaće tržište.«[381] Takva je politika naročito potrebna agrarnim zemljama, »koje su po pravilu nedovoljno industrijski razvijene« i kod kojih »trgovinska bilanca predstavlja izvanredno važnu poziciju. Kod tih zemalja stanje platne bilance zavisi neposredno i prvenstveno od stanja trgovinske bilance, jer one ili uopće nemaju ili su minimalne pozicije izvoza kapitala ili prihoda od kapitala uloženog u inostranstvu, a priliv deviza po drugim aktivnim stavkama je razmjerno malen i nedovoljan za pokriće razlike. Za takve zemlje, među koje spada u sadašnjoj fazi razvoja i FNR Jugoslavija, ostvarenje povećanja izvoza, pitanje aktivne trgovinske bilance postaje prvenstveni zadatak cjelokupne privredne politike.«[382] U sadašnjoj fazi pasive naše platne bilance, pored priljeva potrebnih deviza zemlji, naša bi se izvozna politika ribom trebala pozitivno odraziti i na samu proizvodnju, kad bi imala direktnog interesa od prometa ribom koja je namijenjena izvozu. U protivnom slučaju dolazi do disproporcija između prometa ribom i same neposredne proizvodnje. Dok posljednja životari ili je u deficitu, dotle prva, bez obzira na siromašne godine ulova koje pritištu proizvodnju, posluje s dobitkom. Čini se da izvoz ribe kako je danas postavljen ne stimulira dovoljno proizvodnju. Ako je ova naša postavka ispravna, mogli bismo zaključiti da je naš izvoz ribom više radi dobiti otkupnih poduzeća nego radi daljeg razvitka same proizvodnje. Ekonomska analiza poslovanja »Ribarske proizvađačke zadruge« u Jezerima, ribarskoga kombinata »Kornat« – Šibenik i izvoznog poduzeća »Jadroriba« – Rijeka, koju smo izvršili u ovom radu, to potvrđuje. Otkupna poduzeća umjesto pomoćnika stimuliranja proizvodnje uspjela su se razviti u samostalno poslovno tijelo kojemu je prvenstveni cilj:

[380] »Jadroriba« – Rijeka likvidirana je 1957, a isto tako i »Ribič« – Piran.

[381] Izvještaj o radu Udruženja morskog ribarstva Jugoslavije u godini 1955, str. 22, Rijeka, april 1956.

[382] *Srdar*, S., Da li FNR Jugoslavija postaje agrarno-uvozna i industrijski izvozna zemlja, Ekonomske monografije, br. 1, str. 7, Zagreb 1953.

samo zadovoljenje vlastitih potreba. Sam izvoz je za njih postao nekom vrstom poslovnog ventila dobrih zarada od kojega proizvodnja ima malo koristi. Slabo se vodi računa o proširenju izvoza, osvajanju novih tržišta ribe, ispitivanju optimalnih mogućnosti potrošnje pojedinih gradova u zemlji i u inostranstvu, a kao rezultat nepoznavanja situacije na tržištu došlo je u nekoliko slučajeva i do izigravanja pojedinih naših otkupnih poduzeća u inozemstvu.[383]

»Konjukturne zarade na izvozu izazvale su, razumljivo, jagmu za vrednijim vrstama ribe i rakova. Ostvareni viškovi pružili su sredstva otkupnim poduzećima da povećaju svoju otkupnu mrežu, nastojeći svako da proširi svoj otkup na što širem području, u želji da dođe do što većih količina onih vrsta ribe koje su interesantne za izvoz. U toj jagmi ribarstvo je imalo najmanje koristi, jer su ostvareni viškovi cijena otišli na sve glomazniji otkupni aparat i dezorganizacija tržišta postajala je sve veća. Umjesto da djeluje stimulativno na povećanje proizvodnje, međusobna konkurencija otkupnika odrazila se i u tom pravcu negativno.«[384]

Prije drugoga svjetskog rata glavni konzumenti naše svježe morske ribe bili su: Trst, Venecija, Rim, Beč i Graz. Nakon rata Italija je i dalje ostala glavnim potrošačem naše svježe morske ribe (98%). Postoji tendencija da se naša izvozna politika proširi i na Austriju, srednju i zapadnu Evropu. (Ove poslednje su naročito zainteresirane na uvozu rakova.) Plasman ribe od 10. IV 1955. do 10. IV 1956. u sjevernu Italiju, zatim od 1. VI 1955. do 10. IV 1956. u Bari, te od 1. I 1955. do 10. IV 1956. u Austriju i od maja 1956. u Belgiju i Švicarsku, bio je ovaj:

Plasman ribe u sjevernu Italiju od 10. IV 1955. do 10. IV 1956.

Način i mjesto prodaje	kg	%	Vrijed. u tis. Lit.	%	Prosječna cijena po kg Lit.
Skladište Trst	365.000	42,23	169.150	51,50	468
Ribarnica Trst	268.535	31,07	88.293	27,00	329
Ribarnica Venecija	181.852	21,00	53.495	16,18	294
Ostale ribarnice[1]	48.774	5,70	17.483	5,32	358
UKUPNO:	864.161	100,00	328.421	100,00	380

[1] Ostale ribarnice odnose se na Milano, Torino i Napulj. Na ta tržišta otprema se riba, kad se ne može drugdje prodati. Cijene su dosta visoke, ali se smanjuju s troškovima prijevoza i provizijom od 12% koja se daje trgovcima u tim gradovima.

[383] Firma »Virmapesca« A. Mastronardija u južnoj Italiji prevarila je naša otkupna poduzeća za vrijednost od 7 milijuna Lit. u godini 1952. Izvještaj o radu »Jadroribe« za vrijeme od 10. aprila 1954. do 10. aprila 1956, str. 63 (šapirografirano), Rijeka.

[384] *Novak*, R., Problemi izvoza morske ribe, Morsko ribarstvo, br. 12, str. 335, Rijeka 1955.

Izvoz u Bari od 1. VI 1955. do 10. IV 1956.

	Tona	%	Vrijednost u tis. Lit.	%
»Ribarsko« – Budva	40,2	46,5	4308	36,5
»Jakljan« – Dubrovnik	0,6	0,7	407	3,4
»Jadran« – Split	22,8	26,4	2635	22,3
»Riba« – Split	19,6	22,7	3972	33,6
»Primorac« – Split	3,3	3,7	493	4,2
UKUPNO:	86,5	100,00	11815	100,00

Po kg ribe postignuta je cijena od 136,58 Lit.

Izvoz u Austriju od 1. I 1955. do 10. IV 1956.

	kg	A. O. S.
»Riba« – Rijeka	1,156.50	295,27
»Riba« – Split	14,70	16,66
»Ribar« – Crikvenica	99,95	21,97
»Ribar« – Zadar	40,60	35,87
»Jakljan« – Dubrovnik	38,00	9,88
UKUPNO:	1,349.75	379,65

Belgija u V mjesecu 1956.	kg	B. frs.
»Riba« – Split	200	20.000
Švicarska u V 1956.	18	216 S. frs.

Po glavnim vrstama bilo je izvezeno u Trst:

	1954. tona	%	Godina Od 1. I 1955. do 10. IV 1956. tona	%	Ukupno od 10. IV 1954. do 10. IV 1956. tona	%
Industrijske ribe	247	29,5	147,2	13,8	394,2	20,7
Riba od koće	271	32,3	522,9	49,1	793,9	41,7
Ostala riba	257	30,7	323,9	30,4	580,9	30,5
Jastozi i hlapovi	63	7,5	70,9	6,7	133,9	7,1
UKUPNO:	838	100,00	1064,9	100,0	1902,9	100,0

Izvor: Svi podaci izvoza uzeti su iz »Izvještaja o radu 'Jadroribe' za vrijeme od 10. aprila 1954. do 10. aprila 1956, str. 7, 12 i 65.

Kod izvoza ribe po glavnim vrstama u Trst potrebno je istaknuti povećanje izvoza ribe od koće, koji je porastao od 1954. do 1956. za 16,8%. To je naročito važno kad imamo na umu dalji razvitak dubinskog ribolova povlačnim mrežama.

Izvoz svježe morske ribe orijentiran je do sada sa 98% na talijansko tržište pa je, prema tome, i zavisan o njemu, njegovim karakteristikama i promjenama. Da bi se ta zavisnost smanjila, potrebno je osvojiti neko novo tržište koje nije jako udaljeno i koje se može kamionima-hladnjačama lako snabdijevati svježom ribom. Takvo jedno novo i najpogodnije tržište za našu svježu ribu moglo bi biti – Austrija. To novo tržište nije nam strano, jer smo davno prije drugoga svjetskog rata otpremali na njega svoju ribu. Radi bolje ilustracije tih odnosa, prikazat ćemo ovdje statistiku izvoza ribe kroz splitsku ribarnicu u godini 1930.

Tabela XLIV

Statistika izvoza ribe u inozemstvo god. 1930. kroz splitsku ribarnicu

Mjesec	Trst kg	Venecija kg	Rim kg	Beč kg	Graz kg
I	2485	988	1325	615	115
II	3760	1640	965	540	495
III	5006	2070	625	785	860
IV	8400	1080	350	840	550
V	4325	585	175	400	365
VI	4050	860	305	200	105
VII	2960	890	320	180	505
VIII	6320	2085	850	435	850
IX	19765	5055	430	295	1420
X	12666	5900	532	515	780
XI	10855	3630	345	180	530
XII	17315	1514	224	180	270
UKUPNO:	98267	26297	6446	5270	6845

Izvor: Arhiv Instituta za oceanografiju i ribarstvo, Split.

Glavne količine ribe izvezene su prije drugoga svjetskog rata u zimskim mjesecima, dok su se nakon rata glavne količine izvozile u ljetnim mjesecima. Ovdje imamo sličnu pojavu kao i kod izvoza ribe u unutrašnjost zemlje prije i nakon oslobođenja.

Izvoz ribe u inozemstvo prije drugoga svjetskog rata sa stanice Šibenik bio je minimalan. Tako je, na primjer, 1935. izvezeno u Beč 76 kg, 1937. godine 296 kg, dok je 1940. izvezeno u Budimpeštu 620 kg, a u Celovec 224 kg.[385]

Kretanje izvoza svježe morske ribe u inozemstvo iz kotara Šibenik, za razdoblje od 1947–1955. bilo je:

[385] Jadranski ribar, br. 8, str. 6, 1938; br. 7, str. 4, 1940. i br. 10, str. 6, 1940.

Tabela XLV

Izvoz svježe morske ribe iz kotara Šibenik u inozemstvo, usporeden s ukupnim ulovom (u tonama)

Godina	1947.	1948.	1949.	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.	1955.	Ukupno
Izvoz	40	15	33	95	50	171	257	21	55	737
Ukupan ulov	624	1031	1957	1604	1301	1480	1311	729	740	10777
Izvoz: ukupan ulov u %	6,4	1,5	1,7	5,9	3,8	11,6	19,6	2,9	7,4	6,8

Izvor: Zavod za statistiku NO-a kotara Šibenik.

Godina najboljeg izvoza bila je 1953., a najslabijega 1948. Iz usporedbe izvoza s ukupnim ulovom ne dobivamo korelacioni odnos, kao što smo imali slučaj kod vlastite potrošnje ribara, obalne potrošnje, izvoza u unutrašnjost zemlje itd. Uzrok ovoj promjeni sigurno je bolja mogućnost plasiranja ribe u pojedinim godinama, bez obzira na njezin ulov.

Perspektiva našeg izvoza morske ribe leži, prema tome, u što boljem plasmanu tzv. konjukturne ribe (bijela plemenita riba i rakovi), a još više u povećanju proizvodnje i izvozu lovina povlačnih dubinskih mreža (koća).[386] Ranijih godina glavnu stavku u našem izvozu svježe morske ribe držala je sitna i krupna plava riba (srdela, inćun, skuša i tunj). Jačanje domaće potrošnje ribe, a još više snažan razvoj i utrostručeni kapaciteti naše industrije ribljih konzervi izbrisat će potpuno ove vrste ribe iz izvozne liste.[387]

Izvoz ribe u inozemstvo s područja kotara Šibenik u toku 1956. po mjesecima, uspoređen s ukupnim ulovom prikazan je na tabeli XLVI.

Analizirajući podatke tabele XLVI vidimo da je izvoz ribe iz kotara Šibenik, po mjesecima, u toku 1956. prvi put pokazivao veći izvoz u zimskim nego u ljetnim mjesecima prosječno. Razlog toj promjeni ne leži u izmjeni strukture kretanja samog izvoza kao takva, nego u prirodnom fenomenu nestašice i slabog ulova ribe u ljetnim mjesecima u kotaru Šibenik. Promjena je ipak važna utoliko što ukazuje na mogućnost daljeg povećavanja izvoza ribe i u zimskom periodu, pogotovu s razvitkom dubinskog ribolova povlačnim mrežama u kotaru Šibenik.

Prosječan izvoz ribe iz kotara Šibenik god. 1956. uspoređen s ukupnim ulovom iznosio je svega 6,28%. Taj nizak procenat izvoza također govori da se izvoz svježe morske ribe iz kotara Šibenik može znatno povećati ako se poveća i proizvodnja, naročito ribe od koće, koja sve više osvaja vanjska tržišta.

[386] Cf. bilješku 384, str. 334.

[387] Ibidem, l. c.

Tabela XLVI

Izvoz ribe u inozemstvo u toku 1956. s kotara Šibenik, po mjesecima, usporeden s ukupnim ulovom

Mjesec	Izvoz		1956 Ukupan ulov		Izvoz: Ukupan ulov u %
	tona	(000–d)	tona	(000–d)	
I	6,0	747	39,0	3412	15,38
II	2,8	475	25,1	3343	11,16
III	3,9	639	54,5	6711	7,16
IV	3,3	643	47,0	5700	7,02
V	2,3	654	96,0	8174	2,40
VI	4,0	1547	83,8	6809	4,77
VII	8,1	2483	104,0	8606	7,79
VIII	4,1	1921	79,6	8064	5,15
IX	1,4	301	64,8	5124	2,16
X	4,0	730	66,3	6575	6,03
XI	3,5	619	79,0	6226	4,43
XII	8,6	1564	88,9	7024	9,67
UKUPNO:	52,0	12323	828,0	75768	
Prosječno:	4,3	1026,9	69,0	6314	6,28

Izvor: Zavod za statistiku NRH, podaci otkupnog poduzeća »Kornat« – Šibenik i »Riba« – Split.

19. ANALIZA POSLOVANJA TRGOVINE RIBOM

a) Analiza poslovanja ribarskog kombinata »Kornat« – Šibenik

Ribarski kombinat za ulov, promet i preradu ribe »Kornat« u Šibeniku formiran je 1951. U sklopu toga kombinata nalaze se: tvornica za preradu ribe u Rogoznici, otkupne stanice na Rijeci i u Puli, te predstavništvo u Zagrebu.[388] Glavnu stavku poslovanja kombinata »Kornat« sačinjava promet ribom, dok su mu prerada i ulov nuzgredne grane.

Poduzeće raspolaže sa 3 mala broda-tunolovca s odgovarajućim mrežama-tunolovkama, zatim 1 brodom s plivaricom, 1 brodom sa šabakunom i migavicom, te još jednom mrežom plivaricom. Brutto-produkt ribolova ostvaren je 1955. s 8,324.895 d.[389]

[388] Od 1957. na ovamo, poduzeće »Kornat« – Šibenik bavi se jedino otkupom ribe i proizvodnjom (spužvarstvo i neznatno lovom ribe), dok se preradba izdvojila kao samostalno poduzeće za preradbu ribe »Dalmacija«. Isto su tako reorganizacijom otkupne mreže otpala i predstavništva na Rijeci, u Puli i u Zagrebu.

[389] Od 1957. poduzeće »Kornat« posjeduje samo 1 mali tunolovac s potrebnom opremom za lov ribe.

Promet ribom, kako smo to već naglasili, sačinjava glavnu stavku poslovanja ovog poduzeća. Na terenu kotara Šibenik, otkupljeno je preko centrale u Šibeniku i direktno pod tvornicu ova količina ribe u razdoblju 1953–1956.:

Godina	Ukupno kg	Dato tvornici za preradbu kg	Prerađeno kg	Neprerađeno kg
1953.	548.166	421.865	306.000	115.865
1954.	442.882	252.901	205.314	47.587
1955.	304.712	68.678	68.678	—
1956.	206.318	103.072	103.072	—

Izvor: Bilanca poduzeća »Kornat« – Šibenik.

Opadanje otkupa ribe u razdoblju 1953–1956. posljedica je slabe pojave plave ribe u kotaru Šibenik u tim godinama. Za vrijeme ljetnje sezone poduzeće otkupljuje ribu s brodovima (portulatama) direktno od ribara na lovištima. Za otkup bijele ribe ono ima ugovor sa zadrugama koje vrše otkup ribe za poduzeće, dok plavu ribu otkupljuje samo. Poduzeće je otkupljivalo od proizvođača ribu po utvrđenim cijenama[390] i razliku u cijenama otkup-prodaja ne dijeli s proizvođačima. Poduzeće nije vezano nikakvim ugovorom s ribarima. Većina ribara sa šibenskog područja prodaje svoju ribu ovom poduzeću.

Troškovi otkupa, prihvata i plasmana ribe iznosili su:

God. 1955.

1. Troškovi otkupa, prihvata i plasmana ribe od lovišta do ribarnice u Šibeniku po 1 kg	d	22,56
2. Prosječna cijena na ribarnici po 1 kg		115,41
3. Troškovi otkupa, prihvata i plasmana ribe u unutrašnjost zemlje po 1 kg		35,17
4. Prosječna prodajna cijena po 1 kg		112,93
5. Troškovi otkupa, prihvata i plasmana ribe fčco jugogranica po 1 kg		59,10
6. Prosječna prodajna cijena sa koeficijentom i kursnom razlikom po 1 kg		286,89

God. 1956.

1. Troškovi otkupa, prihvata i plasmana ribe od lovišta do ribarnice u Šibeniku po 1 kg	d	14,20
2. Prosječna prodajna cijena na ribarnici po 1 kg		136,43

[390] Od 1957. uvedene su slobodne cijene za prodaju ribe.

3. Troškovi otkupa, prihvata i plasmana ribe u unutrašnjost zemlje po 1 kg		27,49
4. Prodajna cijena (prosječna) po 1 kg		184,36
5. Troškovi otkupa, prihvata i plasmana ribe fcco jugogranica po 1 kg	d	59,10
6. Prosječna prodajna cijena s koeficijentom i kursnom razlikom po 1 kg		296,23

Izvor: Troškovi otkupa, prihvata i plasmana ribe od lovišta do ribarnice i u unutrašnjost zemlje, kao i njihove prosječne prodajne cijene dobiveni su direktno od poduzeća »Kornat« – Šibenik, dok su troškovi otkupa, prihvata i plasmana ribe fcco jugo-granica i prosječna prodajna cijena uzeti iz Izvještaja o radu »Jadroribe« za vrijeme od 10. aprila 1954. do 10. aprila 1956, str. 27 i 30, Rijeka.

Razlike u troškovima otkupa između 1955. i 1956. nastaju zbog većeg broja unajmljenih brodova god. 1955. koji su neproduktivno ležali u luci i uzimali led u većim količinama, očekujući ribu.

Udara ipak u oči velika razlika između ukupnih troškova ribe do šibenske ribarnice i njene prosječne cijene po 1 kg u god. 1955. od onih u unutrašnjosti zemlje. Kod prve su troškovi manji, a prosječna cijena ribi veća, dok je kod druge obratno. Ovu trgovinsku anomaliju možemo protumačiti jedino time što na tržišta u unutrašnjosti zemlje dolazi masovnija riba slabije kvalitete, koja je ujedno i jeftinija.

Ostvareni brutto-produkt otkupne centrale u Šibeniku iznosio je 1954. godine 42,300.760 d. Kod ostalih je pogona ostvareni brutto-produkt po količini i vrijednosti bio:

Sjedište	tona	Vrijednost (d)
Zagreb	860	150,420.000
Rijeka	445	39,654.078
Pula	108	8,880.171

Obračunska kalkulacija po pojedinim pogonima god. 1954. pokazuje ove rezultate:

I. Prihodi:

Tvornice sardina-Rogoznica	d	159,550.414
Otkup i trgov. Šibenik, Rijeka i Pula	„	113,518.123
Izvozno predstavništvo Zagreb	„	150,592.572
Svega prihodi:	„	1.423,661.109

II. Cijena koštanja:

Tvornice sardina-Rogoznica	d	133,199.384
Otkup i trgov. Šibenik, Rijeka i Pula	„	107,052.032
Izvozno predstavništvo Zagreb	„	137,850.760
Svega cijena koštanja	d	378,102.176

III. Dobit:

Tvornice sardina-Rogoznica	d	26,351.030
Otkup i trgov. Šibenik, Rijeka i Pula	„	6,466.091
Izvozno predstavništvo Zagreb	„	12,741.811
Svega dobit:	d	45,558.932

God. 1955. kad je ulov ribe u kotaru Šibenik još više podbacio nego u 1954., obračunska kalkulacija ribarskog kombinata »Kornat« – Šibenik, bila je:

1955.	Sjedište poduzeća	Pogon Zagreb
1. Realizacija proizvoda i usluga	d 176,818.465	337,239.766
2. Izvanredni prihodi	„ 7,618.287	1,902.046
Ukupan prihod	d 184,430.752	339,141.812
3. Cijena koštanja	d 172,725.467	315,345.001
4. Izvanredni rashodi	„ 339.150	1,037.834
Ukupno cijena koštanja	d 173,064.617	316,382.835
Ukupno prihodi	d 184,430.752	339,141.812
Ukupno cijena koštanja	d 173,064.617	316,382.835
DOBIT:	d 11,366.135	22,758.977

Postignutom dobiti poduzeće se u prvom redu, pored određenih davanja zajednici, koristilo za sebe. Činjenica koja nas ovdje najviše interesira jest: odnos između otkupnog poduzeća »Kornat« sa sjedištem u Šibeniku s jedne strane i neposredne proizvodnje s druge strane. Dok prvo, iako neproduktivno u svom poslovanju, zato što se bavi prometom ribe prvenstveno, ostvaruje dobit, dotle sama proizvodnja, jedini stvaralac vrijednosti i viška vrijednosti, u svom poslovanju pokazuje gubitak. Taj odnos između proizvođača i otkupnog poduzeća na području kotara Šibenik pokazivao je ovu disproporciju:

Poduzeće ostvaruje glavninu svoga dohotka od prometa ribom putem izvoza. Od 10. IV 1954. do 10. IV 1956. »Kornat« – Šibenik je izvezao preko »Jadroribe« – Rijeka 115,8 tona ribe, ostvarivši netto-zaradu po toni 98.297 d ili ukupno 11,383.000 d dobiti.[391]

Cijena koštanja ribe i njena dinarska realizacija u izvozu god. 1954. bila je po 1 kg	d	134,33
Troškovi od lovišta do granice	„	46,00
Troškovi »Jadroribe«	„	13,10
Cijena koštanja fcco jugogranica	„	189,68
Realizacija s koeficijentom i kursnom razlikom	„	286,89
Netto-dobit na izvozu iznosila je po 1 kg	„	97,21
ili 51,24% od cijene koštanja		

[391] Cf. bilješku 383, str. 31.

Od 1. I 1955. do 10. IV 1956. otkupna cijena koštanja

po 1 kg bila je:[392]	d	135,08
Troškovi od lovišta do granice	„	46,00
Troškovi »Jadroribe«	„	13,10
Cijena koštanja fcco jugogranica	„	197,14
Realizacija s koef. i kursnom razlikom	„	296,23
Netto-dobit na izvozu iznosila je po 1 kg	„	99,10

ili 50,26% od cijene koštanja fcco jugogranica

Otkupna centrala »Kornat« – Šibenik izvezla je preko izvoznog poduzeća »Jadroriba« – Rijeka od 1. I 1955. do 10. IV 1956. godine 54.026 kg ribe

			Ukupna vrijednost
Otkupna cijena koštanja po 1 kg	d	121,42	6,560.016
Troškovi od lovišta do granice	„	46,00	2,485.196
Troškovi »Jadroribe«	„	13,10	707.741
Cijena koštanja fcco jugogranica	„	180,52	9,752.953
Realizacija s koef. i kursnom razlikom	„	296,23	16,004.122
Netto-dobit na izvozu			7,251.169

ili 74,35% od cijene koštanja fcco jugogranica.

Iz ove kalkulacije izlazi da je ribar proizvođač po 1 kg ribe dobio brutto-zaradu od 121,42 d, dok je poduzeće »Kornat« ostvarilo netto-dobit od 115.71 d. Ova disproporcija u zaradi između proizvođača i posrednika govori dosta jasno zašto su, pored pasivne platne bilance naše vanjske trgovine, sva naša izvozna poduzeća prvenstveno orijentirana na izvoz. To je zato što im on osigurava najbolju zaradu, od koje proizvođač nema nikakve koristi.

Udruženje morskog ribarstva Jugoslavije, u svojim nastojanjima da se sredi tržište morske ribe, pristupilo je potkraj 1955. reorganizaciji otkupne mreže. U tom prijedlogu Udruženja stajalo je, među ostalim, da otkupne cijene »treba da pokrivaju kalkulativne produkcione troškove ribolova, a postignuti viškovi, nakon podmirenja neophodnih i opravdanih troškova distribucije, ulažu se u fond za unapređenje ribarstva, koji će formirati Kotarski narodni odbori.«[393] Ova reorganizacija otkupa, kako ju je zamišljalo Udruženje morskog ribarstva Jugoslavije, potpuno bi odgovarala potrebama ribarstva, jer bi se, na taj način, konjukturne zarade pojedinih otkupnih poduzeća, koje daje dobro organizirani izvoz, kanalizirale izravno u korist unapređenja morskog ribarstva i podizanja proizvodnje, kojemu cilju treba težiti čitava naša ribarska privreda.[394]

[392] Ibidem, str. 25–30.
[393] Cf. bilješku 384, str. 335.
[394] Ibidem, l. c.

20. OPĆE TENDENCIJE RAZVOJA RIBARSTVA U KOTARU ŠIBENIK

Kad u ekonomiji govorimo o privrednoj strukturi nekoga kotara ili neke zemlje, tada se pod tim pojmom razumije »neko konkretno stvarno stanje narodnog gospodarstva, stvarnost koja postoji u dijelovima gospodarstva (sektori), u poljoprivredi, obrtu, industriji, trgovini, prometu, međunarodnom gospodarskom kapacitetu i u narodnom gospodarstvu kao cjelini. Stvarnost narodnog gospodarstva opredijeljena je stanjem proizvodne tehnike, stupnjem razvitka i društvenim odnosima.«[395]

Kako poljoprivredna i industrijska djelatnost u kotaru Šibenik sačinjavaju dva najvažnija privredna sektora, to je i struktura razvoja privrede kao cjeline u ovom kotaru zavisna u prvom redu od »stanja i odnosa u njima i između njih i njihovim odnosima prema narodnom gospodarstvu kao cjelini«.

Međutim, da bismo mogli ustanoviti stvarno stanje između te dvije osnovne privredne djelatnosti u kotaru Šibenik, poslužit ćemo se podacima o njihovu kretanju u pojedinim razdobljima. Iz analize kretanja u prošlosti dobit ćemo mnogo jasniji uvid ne samo u sadašnje stanje nego i u opće tendencije razvoja privrede u kotaru Šibenik, a specijalno na području šibenskog arhipelaga, koji nas interesira u ovom radu.

Privredna zaostalost koja je karakterizirala predratnu ekonomiju čitave naše zemlje ostavila je svoj pečat i na privredi kotara Šibenik. Povoljan geografski smještaj, prirodna bogatstva i povoljni klimatski uslovi nijesu pružili u prošlosti ovom kraju mogućnost brzoga privrednog razvoja. Poljoprivredna proizvodnja, kojom se bavilo gotovo 75% stanovništva kotara (prema popisu od 1931.), sačinjavala je glavnu i osnovnu privrednu djelatnost. Agrarna prenapučenost, neracionalna obrada, rascjepkanost zemljišta, oskudica kapitala, pomanjkanje poljoprivrednih kredita, a sve su to pratile razne zaraze osnovnih poljoprivrednih kultura, sve je to uzrokovalo da je poljoprivreda postala nerentabilna, a poljoprivrednik je jedva životario. Kao posljedicu tog stanja u poljoprivredi šibenskog kotara imamo neprekidnu tendenciju »smanjenja proporcionalnog zaposlenja ljudi u poljoprivredi prema ostalim zanimanjima; odatle i bježanje sa zemlje kao trajna, stalna, sekundarna pojava u kapitalističkim zemljama.«[396] Uzrok toj pojavi leži u nejednakoj vrijednosti utrošenog rada u poljoprivredi u odnosu na ostale djelatnosti. Ta tendencija bježanja dolazi naročito do izražaja u razvijenijim kapitalističkim zemljama, u kojima oskudica radne snage u ostalim privrednim djelatnostima izvan poljoprivrede apsorbira sav taj višak radne snage. Međutim, u zemljama s izrazito agrarnom strukturom, kakva je bila naša zemlja u prošlosti, zaposlenje suvišne radne snage u poljoprivredi postaje ekonomski i društveni problem. Istu ekonomsku situaciju kao i u čitavoj

[395] *Mirković, M.*, Ekonomska struktura Jugoslavije 1918–1941, Zagreb, gl. I, str. 5 i 6, 1950.
[396] Ibidem, str. 7.

zemlji imamo također i u kotaru Šibenik. Nemogućnost zaposlenja izvan poljoprivrede, zbog nerazvijene industrije, prisilila je mnoge stanovnike šibenskoga kotara, a naročito pasivnoga šibenskog arhipelaga, da iseljivanjem u razvijenije kapitalističke zemlje rješavaju donekle taj problem agrarne prenapučenosti. Počeci takva kretanja u kotaru Šibenik sežu u doba velikih poljoprivrednih nedaća, kao npr. pojava peronospore 1884. filoksere 1894. i slično. Do mnogo jačih seoba pučanstva dolazi istom 1910., tj. nakon poznate vinske krize, koja je 1908. pogodila poljoprivrednike Dalmacije. Stalno smanjivanje obradive površine po glavi stanovnika u kotaru Šibenik porastom pučanstva još više je potenciralo tendenciju iseljivanja. Godine 1910. ukupna obradiva površina (oranice, vrtovi, voćnjaci, vinogradi i livade) iznosila je 27.773 ha, a ukupan broj stanovnika 59.884. To znači da je na 1 stanovnika otpadalo 0,47 ha obradive površine. Godine 1938. obradiva površina u kotaru Šibenik iznosila je 27.566 ha, a ukupan broj stanovnika 70.044 ili 0,39 ha obradive površine na 1 stanovnika. Ova tendencija smanjivanja obradive površine na 1 stanovnika pokazuje još jaču tendenciju nakon Oslobođenja. Prema popisu od 31. III 1953., u kotaru Šibenik bilo je svega 21.484 ha obradive površine i 74.139 stanovnika ili 0,29 ha obradive površine na 1 stanovnika. Smanjivanje te površine po 1 stanovniku u posljednjih pedeset godina bilo je mnogo jače izraženo na otocima šibenskog arhipelaga nego u unutrašnjosti kopna. Oskudica zemlje pogodne za obradivanje prisilila je najbolju radnu snagu na našim otocima da iseljivanjem u prekomorske zemlje traže zaradu i mogućnost egzistencije. Kako se kretalo to iseljivanje u posljednjih 78 godina na području šibenskog arhipelaga, kao i intenzitet samog iseljivanja u pojedinim vremenskim razdobljima, možemo najbolje vidjeti iz popisa stanovništva, koje je prikazano na sl. 26.[397]

Numerički odnos tog kretanja, u svakom pojedinom karakterističnom periodu, bio je ovaj:

Razdoblje	1880–1900.	1900–1931.	1931–1958.	1880–1958.
Prirodni prirast	3247	4491	1627	9365
Stvarni porast	2799	726	—872	2653
Manjak	448	3765	2499	6712

Ukupni manjak u navedenom periodu, kako vidimo, iznosio je 6712 stanovnika, što predstavlja preko 55% ukupnog stanovništva u god. 1958. na području šibenskog arhipelaga. Prema stupnju iseljivanja u svakom periodu možemo zaključiti, iako indirektno, o većim ili manjim ekonomskim krizama koje su pogađale od vremena do vremena otočko pu-

[397] *Friganović*, M.: Stanovništvo šibenskog Primorja. Prilog poznavanju depopulacije naših otoka (rukopis).

čanstvo šibenskog arhipelaga. Tako je npr. najjače iseljivanje konstatirano u razdoblju između 1900–1931. Ako uzmemo u obzir da je to period propadanja jedrenjaka, vinskih kriza, otpuštanja naših pomoraca s austrijskih Lloydovih parobroda, velike svjetske krize 1929–30., onda neće biti teško objasniti tu specifičnost iseljivanja.

Iz navedenih podataka, koji su ustanovljeni službenim popisima od 1880 do 1958., mogli bismo zaključiti da prema broju iseljenog stanovništva (cca 7000) područje šibenskog arhipelaga spada u predjele s vrlo izraženom tendencijom emigriranja.

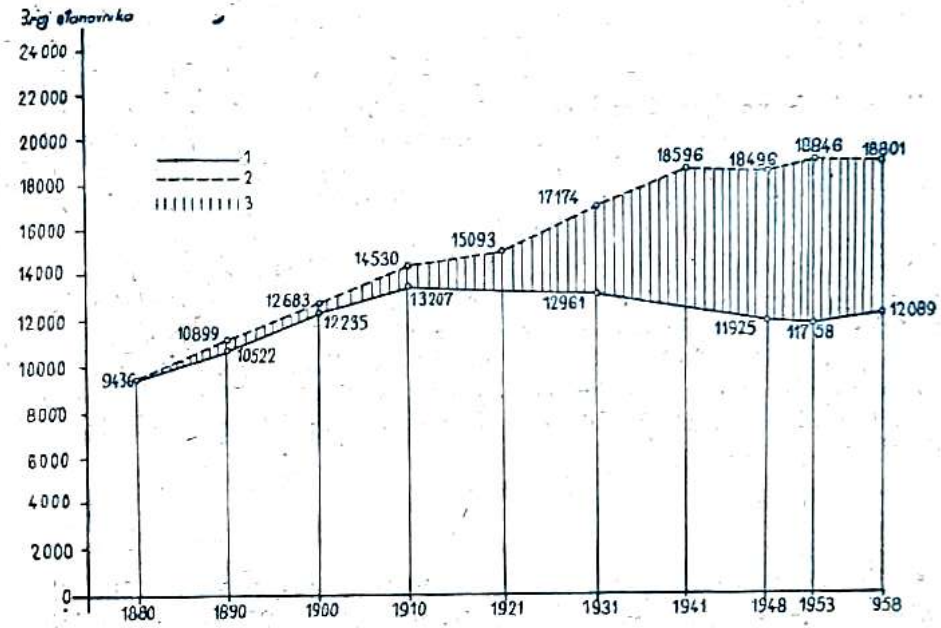

Slika 26. Prirodni prirast i popisima utvrđeno kretanje stanovništva Šibenskog arhipelaga (M. Friganović)

Legenda: 1. Kretanje stan. po popisima
2. Prirodno kretanje
3. Manjak (iseljeno) stanovništvo

Postavlja se pitanje, koji su bitni razlozi toj jako izraženoj emigraciji? Odgovor treba potražiti u prvom redu u odnosu prirodnog prirasta i stvarne naseljenosti, prema skučenoj obradivoj površini na otocima šibenskog arhipelaga. Strah od agrarne prenapučenosti, u uvjetima primitivne agrarne aktivnosti, tjerao je naše otočane da iseljivanjem ublažuju taj svoj problem hiperprodukcije radne snage.[398] Budući da postojeća industrija u kotaru Šibenik nije bila u mogućnosti da apsorbira suvišak

[398] Cf. bilješku 51, str. 443.

radne snage koja je pridolazila sa sela, ona se iseljivala. Stalan porast agrarne gustoće (od 120 u 1854. na 166 u 1953.) na otocima šibenskog arhipelaga u uvjetima primitivne poljoprivrede nije se mogao ničim ublažiti osim iseljivanjem. Jedina jača industrija u kotaru Šibenik bila je u rukama stranoga kapitala (»Sufid« – Šibenik). Godine 1929. Francuzi su kupili tu tvornicu od Talijana, preorijentirali njenu produkciju, a zatim je zatvorili, jer je svojom jeftinom radnom snagom postala jaki konkurent njihovim tvornicama kalcijskog karbida i kalcijskog cijanamida u sjevernoj Africi. Strani kapital ni ovaj put nije osjetio težinu besposlenih u kraju koji je i inače bio prenaseljen poljoprivrednim stanovništvom. Godine 1935. započeta je gradnja tvornice aluminijuma u Lozovcu kraj Šibenika. Istom pred rat (1938) oko 400 radnika našlo je zaposlenje u poduzeću koje je tada pušteno u pogon. Ostala se industrija osnivala na domaćem kapitalu i bila je mnogo manjeg opsega. Od ukupno zaposlenih u industriji u kotaru Šibenik 1939. godine 73%, tj. 898 radnika i službenika otpada na industriju koja je u rukama stranoga kapitala ili pod njegovim utjecajem, a samo 27% (238 radnika i službenika) na onu domaćega kapitala.[399]

Osnovne su značajke predratne industrije kotara Šibenik, prema tome, nedovoljna razvijenost industrije, nedovoljno korištenje prirodnim bogatstvima (izvori elektroenergije, bogata nalazišta boksita, vapnenca i ugljena) utjecajem industrijskog kapitala, specijalno onog inozemnog, sa svima negativnim posljedicama koje je strani i domaći kapital donosio radničkoj klasi, tjerale našu najbolju radnu snagu da emigrira iz zemlje.[400]

* * *

Rat i ratna pustošenja još su više naškodili privredi kotara Šibenik. Industrija, iako slabo razvijena, bila je opustošena. Okupator je odnio ili uništio sva važnija postrojenja. Poljoprivreda je ostala zapuštena, zbog nemogućnosti obrade za vrijeme okupacije.

Obnova zemlje nakon rata osjetila se u kotaru Šibenik. U vrlo kratkom vremenu popravljena su sva oštećena postrojenja i puštena u pogon dva najveća industrijska poduzeća tog područja (tvornica ferolegura i elektroda – Šibenik i tvornica glinice i aluminijuma – Lozovac). Tim dvjema velikim poduzećima, uz mnogo manjih, pridružila se još i tvornica lakih metala »Boris Kidrič« u Ražinama kraj Šibenika.[401]

[399] Statistički godišnjak za godinu 1954, NO kotara Šibenik, Statistički ured, str. 198, 199, Šibenik 1955.

[400] Ibidem, str. 199.

[401] Nagli razvitak teške metalurgije u kotaru Šibenik nakon rata, izazvao je brzo mehaničko kretanje stanovništva kotara, a to se najbolje vidi i po kretanju radne

Nagli razvitak industrije na području šibenskog bazena, a naročito teške metalurgije, utjecao je znatno na opću privrednu strukturu samoga kotara. To mijenjanje strukture u kotaru Šibenik izazvalo je sasvim novu vrstu emigracije stanovništva s otoka šibenskog arhipelaga. Dok je u prošlosti suvišak radne snage na našim otocima rješavan putem iseljivanja u druge zemlje, dotle sama emigracija nakon rata dobiva sasvim nov oblik kretanja, tzv. mehaničkoga kretanja, unutar samoga kotara. Jedan takav oblik kretanja strukture stanovništva može nam najbolje pružiti popis stanovništva u samom gradu Šibeniku.

Prema podacima triju dosadašnjih popisa stanovništva pokazuje se da postoji tendencija porasta ukupnog broja industrijskog stanovništva – zbog brzog razvitka teške metalurgijske industrije u gradu Šibeniku – u apsolutnim brojevima. Ta struktura kretanja stanovništva u gradu Šibeniku po osnovnim zanimanjima, u posljednja tri popisa, kretala se ovako:

Struktura stanovništva grada Šibenika 1931., 1948. i 1953.:

Godina	1931.	1948.	1953.
Poljoprivrednici	6.500	1.449	1.199
Radnici i službenici	3.500	10.649	10.900
Ostala zanimanja	6.767	3.255	6.860
UKUPNO:	16.767	15.353	18.959

Izvor: Zavod za statistiku NO-a kotara Šibenik

Problem viška stanovništva u poljoprivredi, u koju je uključeno i ribarstvo, zbog agrarne prenapučenosti rješava se danas u kotaru Šibenik porastom radnih mjesta u granama i područjima djelatnosti izvan poljoprivrede i ribarstva. Normalno kretanje koje prati industrijalizaciju pokazuje se u povećanju gradskog stanovništva u gradu Šibeniku, koji sve više dobiva fizionomiju jakoga industrijskog centra. Potrebnu radnu snagu za svoju industriju apsorbira grad Šibenik uglavnom sa svog pod-

snage u općini Šibenik sa stanjem od 1. X. – Radna snaga po općinama, poduzećima i kvalifikacijama 1956–1960. godine, Zavod za statistiku NO-a kotara Šibenik, 1960, 1961:

Godina	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.
Industrija radnici	3952	4763	5246	5504	5730
Industrija službenici	583	676	764	828	854
Ukupno	4535	5439	6010	6332	6584

ručja, tako da ne postoji izvan kotara nikakvo mehaničko kretanje stanovništva, već je ono pretežno bazirano na prirodnom prirastu samoga kraja.[402] Ako analiziramo taj prirast između dva posljednja popisa stanovništva i to onog od 1948. i 1953., tj. u godinama stabilizacije, dobit ćemo ove odnose:

Porast stanovništva

	Broj stalnog stanovništva 31. III. 1953.	Broj stalnog stanovništva 15. III. 1948.	Porast + ili — u %
Kotar Šibenik	74.139	68.643	8,0
Općine:			
Djevrske	6.286	5.910	6,4
Primošten	3.783	3.728	1,5
Rogoznica	2.977	2.839	4,9
Skradin	7.895	7.271	8,6
Šibenik	18.959	16.287	16,4
Šibenik vanjski	16.184	14.836	9,1
Tijesno	8.227	8.207	0,2
Vodice	5.762	5.361	7,5
Zlarin	4.066	4.204	—3,3

Izvor: Statistički godišnjak za 1954, Statistički ured NO kotara Šibenik, str. 23, Šibenik 1955.

Najveći porast stanovništva ima sam grad Šibenik, svakako kao posljedicu nove industrije koja je apsorbirala radnu snagu iz vanjskih općina, tj. 16,4%. Najmanji porast imaju općina Zlarin – 3,3% i Tijesno 0,2%. Ove dvije posljednje općine naročito su karakteristične za dalji razvitak ribarstva u kotaru Šibenik, jer glavni ribarski profesionalni kadar dolazi uglavnom iz tih općina. Pod općinu Zlarin spadali su, prema administrativno-teritorijalnoj podjeli kotara od 1. IV 1955. otoci: Žirje, Kaprije, Prvić–Luka i Šepurina, dok su pod općinu Tijesno spadali: Murter, Kornati, Tijesno sa Jezerima, te Pirovac i Betina. Ovaj premali prirast općine Tijesno ili retrogradan razvoj općine Zlarin ne znači da uopće nema prirasta u tim općinama, već iz tih mjesta, kao izrazito ribarskih (Jezera, Kaprije, Žirje), emigrira radna snaga u grad i time povećava porast gradskog stanovništva. Najslabiji porast u općini Zlarin i Tijesno ukazuje da ribarsko stanovništvo tih otoka s današnjim sistemom ribolova i ribarske proizvodnje nije u mogućnosti da ribarstvom sebi osigura egzistenciju te rado napušta ovu granu privrede i odlazi u grad, povećavajući tako prirast gradskog stanovništva, a pogotovu radnu snagu potrebnu novoj industriji. Premalena produktivnost ljudskog rada uloženog u ribolov, njegova nestabilnost i sezonski karakter, premala rentabilnost proizvodnih sredstava u današnjem opsegu itd. u odnosu na

[402] Cf. bilješku 399, str. 197.

druga zanimanja tjera mlade ljude u druga zvanja. Odatle neprestana tendencija smanjivanja proporcionalnog zaposlenja ljudi u ribarstvu, slično kao i u poljoprivredi,[403] prema ostalim zanimanjima, a to se odražava i u činjenici bježanja iz ribarstva dokle god postoje mogućnosti zaposlenja mladim ljudima u druge grane privrede izvan ribarstva. Kako brzo nestaje profesionalni kadar u ribarstvu u kotaru Šibenik, neka posluže podaci bivše općine Zlarin. Prema popisu od godine 1954. i provedene ankete po kategorijama ribara potkraj 1956. brojno stanje ribara u općini Zlarin, koja je po najnovijoj teritorijalnoj podjeli kotara od 1956. pripala općini Šibenik i koja svojim prirodnim smještajem potpuno gravitira gradu Šibeniku, pokazuje ovo kretanje:

Bivša općina Zlarin

Kategorija ribara	1954.		1956.		Razlika
	Zadružni ribari	Privatni ribari	Zadružni ribari	Privatni ribari	
Profesionalni	61	34	1	5	—89
Koji se bave ljetnjim ribolovom	166	18	128	60	+ 4
Koji povremeno love ribu		75	20	41	—14
Koji love samo za kućnu potrebu		45		46	+ 1
UKUPNO:	227	172	149	152	—98

Na osnovu podataka provedene ankete od decembra 1956., struktura ribara po kategorijama i starosti iznad ili ispod 30 godina života, pokazuje u kotaru Šibenik ovaj odnos:

80% profesionalnih ribara ima preko 30 godina života;

64% ribara, koji se bave ljetnim ribolovom, ima više od 30 godina života;

49% ribara koji povremeno love ribu ima više od 30 godina;

57% ribara koji love samo za kućnu potrebu, također je iznad 30 godina.

Iz takva kretanja podataka (pod pretpostavkom da vjerno odražavaju faktično stanje u kotaru Šibenik, jer su vršeni na osnovu ankete), nameću se ova razmatranja:

U kotaru Šibenik ne samo da opada broj ribara, naročito na otocima koji najviše gravitiraju Šibeniku nego i struktura po godinama života

[403] Cf. bilješku 396.

pokazuje nepovoljnu tendenciju razvoja ove grane privrede. Profesionalnih ribara nestaje ili odlaze na posao u druga poduzeća izvan kotara, kao npr. iz općine Tijesno, a procenat po godinama života – iznad ili ispod 30 godina – veoma je slabo zastupan s mlađim ljudima, koji se nerado uklapaju u ribarstvo. Budući da je sezonski karakter proizvodnje glavno obilježje ribarstva u kotaru Šibenik, a isto je skopčano sa priličnim nuzzaradama, ukoliko se »ukaže« riba, to se i veći broj mlađih ljudi uklapa sezonski u ribarstvo, da bi štogod poviše zaradili, iako su mnogi od njih uposleni na drugim mjestima izvan ribarstva. Međutim, kod treće i četvrte kategorije ribara, tj. onih koji povremeno love ribu ili samo za kućnu potrebu, postoji znatniji broj mlađih ljudi koji se i pored nasljedne sklonosti ribarstvu ne posvećuju njemu kao profesiji, nego iz čiste razonode ili ličnih i prehrambenih potreba. Ove dvije posljednje kategorije ribara najbolje ilustriraju tendenciju mlađih ljudi prema ribarstvu kao profesiji, koji još i dalje žive na selu, a uposleni su u gradu. Dalji razvitak industrije u gradu ili u kotaru Šibenik, još će više ispoljavati ovu tendenciju među mlađim ljudima na otocima šibenskog arhipelaga, jer im industrija omogućava sigurniju egzistenciju od ribarstva u postojećim uvjetima. Kroz ovu prizmu moramo promatrati i opću tendenciju daljeg razvoja ribarstva u kotaru Šibenik.

Do prekida te politike emigriranja ribara s otoka šibenskog arhipelaga u grad doći će istom onda kad ribar bude izjednačen po svojim prihodima s ostalim srodnim profesijama. Tada će i on gledati na ribarstvo drugačijim očima. Izmjena ekonomske strukture proizvodnje, razvitak dubinskog ribolova povlačnim mrežama, širenje tržišta ribom i njegova sposobnost da primi svu ulovljenu ribu povlačnim mrežama po cijeni koja će omogućiti i »rentabilnost investicija i visoki dohodak ribara«,[401] osnovni su problemi koji u kotaru Šibenik čekaju svoje rješenje.

Porast gradskog stanovništva znači da će sve veći broj ljudi izvan poljoprivrede i ribarstva trošiti ribarske proizvode. S povišenjem životnog standarda količina potrošnje ribe u gradu i u kotaru Šibenik sve će se više od godine do godine povećavati. Na ovaj faktor moramo računati u budućnosti kad se govori o daljem razvitku ribarstva u kotaru Šibenik. S porastom potrošnje svježe morske ribe stvorit će se na taj način solidna baza za razvitak ribarstva kao profesije, ukoliko to možda onda već ne bude prekasno!

21. ZAKLJUČCI

Dalji razvitak ribarstva u kotaru Šibenik zavisi u prvom redu o međusobnom odnosu između proizvodnje i potrošnje ribe. Kad govorimo o potencijalnom razvitku proizvodnje u kotaru Šibenik, onda moramo držati na umu tehnički momenat povećanja proizvodnje. Postojeća ribolovna sredstva u tom su slučaju nedovoljna i mogu se podijeliti na

[404] Cf. bilješku 1, str. 10.

dva osnovna dijela: 1. ribolovna sredstva za plivaričarenje i 2. ribolovna sredstva za koćarenje. Današnji broj plivarica dovoljan je za postizavanje normalnog ulova u godinama dobre pojave ribe. Svako daljnje povećavanje broja plivarica u okviru postojećih teritorijalnih voda značilo bi nepotrebno opterećivanje investicionog fonda. Međutim, kod lova plave ribe ne dolaze u obzir samo domaće vode, koje su prvenstveno predmet iskorišćivanja domaćih ribara, nego i udaljene vode, tj. lov plave ribe tamo gdje se ona pojavi. Za takvu su novu organizaciju povećanja proizvodnje, međutim, potrebna i odgovarajuća tehnička sredstva koja danas u kotaru Šibenik ne postoje. Postojeći leuti za lov plave ribe ne odgovaraju za lov u udaljenim vodama izvan kotara. Radi toga neophodno je potrebno mijenjati samu strukturu osnovnih sredstava (brodova). Prijelaz na takvu novu ribarstvenu politiku značilo bi za kotar Šibenik pristupiti daljim investicijama i mehanizaciji ribolovnih jedinica. Ribari bi se u tom slučaju razdijelili u dvije skupine: jedna bi ostala loviti u bližim, unutrašnjim vodama kotara, a druga bi trebala prijeći na otvoreno more i udaljene vode, kad se riba na šibenskom bazenu ne pojavi. Ovaj je problem važan s dvojake strane. Prvo, što se s tim modernim načinom lova i traganja za ribom industrijski kapaciteti kontinuirano snabdijevaju sirovinom. Drugo, što se time za samu našu privredu bolje iskorišćuju proizvodne mogućnosti našeg mora, koje bi inače ostale neiskorištene jer se radi o ribi selici kao što je to naša srdela. Kad je situacija takva s pojavljivanjem sitne plave ribe, a naročito srdele, i da uz to ne bi dolazilo do zastoja u radu preradivačke industrije, potrebno je, po našem mišljenju, pristupiti daljnjem moderniziranju i mehanizaciji ribarskih jedinica, koje bi bile u stanju da love ribu u stranim i udaljenim vodama. Tu u prvom redu dolazi u obzir izgradnja nekoliko modernih koćara plivaričara, koji bi vršili kombinirani ribolov. Ovaj kombinirani tip broda naročito bi bio povoljan za ribolov u šibenskom bazenu koji, pored plivaričarenja, posjeduje i bogata lovišta pridnene ribe odlične kvalitete. Blizina lovnih položaja nameće potrebu izgradnje nekoliko takvih moderno opremljenih brodova. Kako je ulov pridnene ribe više-manje konstantan preko čitave godine, a troškovi od lovišta do baze minimalni kad se usporede s drugim lovištima, pogotovu se ukazuje potreba izgradnje tih brodova. Iz podataka o broju brodova u kotaru Šibenik koje smo iznijeli u poglavlju 13. mogli smo vidjeti da na čitavom kotaru nema nijednoga registriranog koćara. Koćarenjem se bave u teritorijalnim vodama šibenskog bazena jedino brodovi poduzeća »Jadran« iz Splita. Ti su brodovi predimenzionirani za ribolov, što uvelike povećava njihove troškove i time snizuje njihovu rentabilnost. Manji bi tip broda u tom pogledu pokazivao mnogo veću rentabilnost, zbog manjih režijskih troškova.

Postojeća struktura brodova i ribolovnog alata u kotaru Šibenik ukazuje da je svakako potrebno što prije pristupiti investicijama u ribarstvo, ako želimo dalji razvitak ribarstva u tom kotaru. Povoljni prirodni uslovi, tj. blizina lovišta, dobro zaštićene luke, relativno bogatstvo pod-

ručja i njegova velika eksploataciona površina, specijalno za koćarenje itd., najvažniji su uvjeti za ekonomsku isplativost ovakva pothvata. Ta potreba novih investicija u ribarstvo još je urgentnija, ako uzmemo u obzir da su postojeći brodovi u kotaru Šibenik vrlo slabih maritimnih sposobnosti, a ribolovni alat sitan i jednostran. Uz ta nedovoljna tehnička sredstva nemoguće je razvijati profesionalizam u ribarstvu i sama je po sebi logična činjenica da upravo taj profesionalni kadar najrapidnije nestaje iz kotara. Postojeća ribolovna sredstva u kotaru ne osiguravaju mu egzistenciju i on je prisiljen da napušta ribarstvo i odlazi u druga privredna zvanja, koja mu osiguravaju bolju egzistenciju. Ekonomska analiza poslovanja Ribarske proizvođačke zadruge u Jezerima u razdoblju od 1950–1954. najbolje to potvrđuje. Ukupni troškovi u brutto-proizvodu kod te zadruge iznosili su gotovo 2/3 ukupnog prihoda, a to se odrazilo negativno na dohodak ribara, koji je iznosio svega 1/3 ukupnog prihoda. Slaba pojava sitne plave ribe, nedovoljna i zastarjela proizvodna sredstva, specijalno brodovi, slaba orijentacija na zimski ribolov i njegovu intenzifikaciju, zbog sezonskoga karaktera proizvodnje, kao i sezonski orijentiranih sredstava za lov plave ribe itd. doveli su do neminovnoga gubitka u poslovanju zadruge, koji je bio sve veći što je ulov više opadao. U isto vrijeme kad proizvodnja u kotaru Šibenik pokazuje gubitak u svom poslovanju, otkupno poduzeće »Kornat« – Šibenik realizira dobit. Kod takva činjeničnog stanja, ali gledano u perspektivi, nije čudo što proizvodnja s njezinom današnjom tehnikom ulova i načinom prijevoza svježe morske ribe ne zadovoljava postojeće i sve veće potrebe bilo to domaće ili izvozne. Za takvo stanje u kotaru Šibenik dobrim je dijelom odgovorna i slaba organizacija prometa ribom, koja ne pokazuje velikog interesa za bilo kakvo proširenje tržišta ribom, već radije nastoji »zaparložiti« proizvodnju, otkupljujući samo nužne količine ribe, koje joj osiguravaju monopol otkupa. Iz prednje analize prometa ribom u kotaru Šibenik od 1947–1956. mogli smo se o tome uvjeriti. Ako umjesto apsolutnih odnosa potrošnje u kotaru Šibenik, koji su prikazani u poglavlju 17, iznesemo njihovo relativno kretanje po vrstama i godinama, vidjet ćemo da još uvijek postoje velike latentne mogućnosti povećanja proizvodnje, ukoliko bude bolje organiziran promet ribom. Taj relativni odnos potrošnje prikazan je u tabeli XLVII.

Analizirajući procentualni odnos u tabeli XLVII između pojedinih oblika potrošnje u kotaru Šibenik i izvan njega, dolazimo do zaključka da promet ribom veoma varira od godine do godine i prema pojedinim vrstama potrošnje. Osnovna je činjenica, prema prije navedenim podacima, da obalna potrošnja zajedno s vlastitom potrošnjom ribara sačinjava gotovo 58% od ukupne proizvodnje u kotaru Šibenik u proteklom devetgodišnjem periodu. Na drugom mjestu po potrošnji ribe dolazi soljenje, što dobrim dijelom dokazuje da se dostavljene količine plave ribe ne mogu neposredno preraditi (ovo vrijedi prije izgradnje nove tvornice za preradu ribe u Prvić–Luci), već su prisiljeni istu soliti, kako bi je sačuvali za proizvodnju nesteriliziranih konzervi. Radi bolje uspo-

Tabela XLVII

Godina	Vlastita potrošnja ribara	Obalna potrošnja	Izvoz unutar FNRJ	Izvoz u inozemstvo	Prerada	Soljenje
1947.	14,4	34,9	22,4	6,4	17,6	4,2
1948.	10,7	61,3	9.7	1,5	6,8	10,1
1949.	7,2	57,6	12,8	1,7	13,7	7,1
1950.	8,4	49,8	10,2	5,9	16,4	9,5
1951.	9,0	65,2	10,0	3,8	3,2	7,8
1952.	7,0	40,5	12,4	11,6	17,4	11,0
1953.	8,5	22,4	12,3	19,6	17,2	18,9
1954.	12,6	38,3	10,3	2,9	8,5	27,4
1955.	13,4	53,1	8,1	7,4	4,5	7,4
Prosječno:	9,5	48,2	11,7	6,8	12,4	11,0

redbe i lakšeg pregleda kretanja potrošnje ribe u kotaru Šibenik i izvan njega uzet ćemo ovdje samo tri karakteristične godine i to: 1949. kad je ulov plave ribe bio najveći, 1953. kad je ulov bio normalan, i 1955. kad je ulov bio ispod desetgodišnjega prosjeka. Struktura kretanja potrošnje ribe u ove tri godine bila je:

Godina	Vlastita potrošnja ribara	Obalna potrošnja	Izvoz unutar FNRJ	Izvoz u inozemstvo	Prerada	Soljenje
1949.	7,2	57,6	12,8	1,7	13,7	7,1
1953.	8,5	22,4	12,3	19,6	17,2	18,9
1955.	13,4	53,1	8,1	7,4	4,5	7,4

Od 1949. do 1955. vlastita potrošnja ribe u odnosu na ukupnu proizvodnju raste od 7,2 na 13,4%. Obalna potrošnja je najveća 1949., a najmanja 1953. Izvoz ribe unutar FNR Jugoslavije opada od 1949. do 1955., dok izvoz u inozemstvo varira, tj. najveći je u 1953., a najmanji u 1949. Soljenje ribe najveće je 1953., a najmanje 1955. Prevelik procenat soljenja u 1953. usko je povezan s povećanjem prerade, koja je najveća u god. 1953. Iz ovog odnosa strukture kretanja pojedinih vidova potrošnje proizlazi da obalna potrošnja rapidno pada, ako su ostale vrste potrošnje povećane i vice versa. Ova činjenica ukazuje na mogućnost daljeg povećavanja potrošnje na samoj obali, ukoliko se i ostale stavke povećaju u svom iznosu. Obratno, ukoliko ne postoji mogućnost proširenja ostalih oblika potrošnje, naročito izvoza unutar i izvan zemlje, onda neminovno mora doći do stagnacije i smanjenja proizvodnje, jer ne postoji organizirano tržište koje bi bilo u stanju da dnevno apsorbira svu potencijalnu mogućnost razvitka proizvodnje, s obzirom na postojeći riblji fond, fluktuacione godine ulova itd. Primijenimo li postojeće stanje na ribar-

stvo kotara Šibenik, dobit ćemo da je s daljim proširenjem tržišta za našu svježu morsku ribu potrebno automatski povećati ne samo potencijalnu proizvodnju na području šibenskog bazena nego isto tako i lokalnu potrošnju i izvoz, koji u sebi sadrže dovoljno latentnih mogućnosti. Da bi se to zaista i provelo, potrebno je mnogo bolje organizirati otkup, promet i prodaju ribe na području kotara Šibenik.

Rezimiramo li ova naša razmatranja o odnosu između proizvodnje i potrošnje u kotaru Šibenik nakon drugoga svjetskog rata, mogli bismo izvesti ove zaključke:

1. Analiza položaja lova, glavnih vrsta riba i metoda ribolova ukazuje da postoje svi prirodni uslovi za dalji razvitak ribarstva kao grane privrede u kotaru Šibenik, mnogo povoljniji od mnogih ribolovnih područja duž naše obale gdje je ono danas mnogo bolje razvijeno.

2. Dosadašnja proizvodnja ribe u kotaru Šibenik nije bila u stanju da podmiri sve oblike potrošnje koji se ukazuju.

3. Sezonski karakter proizvodnje prouzročio je da je ribarstvo u kotaru Šibenik, kao grana privrede, zadržalo i dalje prvenstveno svoj poluprofesionalni karakter, koji predstavlja važnu dopunsku stavku u prehrani samih ribara. Ova tendencija naročito dolazi do izražaja u povećanoj potrošnji ribe po ribaru i u obalnoj potrošnji u godinama obilatijeg ulova ribe.

4. Obalna potrošnja ribe najvažniji je oblik potrošnje u kotaru Šibenik i ona sačinjava zajedno sa vlastitom potrošnjom ribara oko 58% od ukupne proizvodnje. Veliko variranje obalne potrošnje, u toku nekoliko uzastopnih poslijeratnih godina ukazuje na mogućnost daljeg povećavanja obalne potrošnje, naročito u godinama intenzivnijeg izvoza i prerade ribe.

5. Opskrba ribom na gradskoj ribarnici u Šibeniku nedovoljna je. Ovo naročito vrijedi za zimski period. Dovoljno je napomenuti ovom prilikom da je 1956. šibenska ribarnica bila bez ribe 93 dana, što iznosi u prosjeku oko 9 vagona ribe manje. Glavni snabdjevači ribom na gradskoj ribarnici privatni su ribari.

6. Soljenje ribe predstavlja u poslijeratnom periodu većih ulova važnu stavku prometa ribom u kotaru Šibenik. Ta činjenica ukazuje na nedostatak i nedovoljnost postojećih kapaciteta da prerade svu dostavljenu količinu, te da ju je potrebno soliti za mrtvu sezonu. Puštanjem u pogon nove tvornice za preradu ribe u Prvić–Luci, procenat soljenja ribe opada.

7. Izvoz ribe u unutrašnjost zemlje varira iz godine u godinu. Usporedba potrošnje ribe prije i poslije drugoga svjetskog rata u unutrašnjosti naše zemlje pokazuje nam da su se odnosi uveliko izmijenili, tj. povećao se mnogo izvoz u gotovo sve naše republike. Boljom organizacijom transporta, redovitijim snabdijevanjem tržišta, borbom za smanjenjem otkupnih i prijevoznih troškova uspjet će se znatno povećati potrošnja svježe morske ribe u unutrašnjosti zemlje, a time ćemo također biti u mogućnosti da osiguramo još veću stabilnost domaćeg tržišta za potencijalni razvitak proizvodnje.

8. Izvoz ribe u inozemstvo iz kotara Šibenik, s obzirom na postojeći riblji fond, ima dovoljno uvjeta da se razvije. Proširenje izvoza ribe i izvan Italije, a naročito rakova na tržište srednje i zapadne Evrope, moglo bi veoma stimulativno djelovati na samu proizvodnju kotara Šibenik.

9. Prerada ribe, pored izvoza svježe ribe u kotaru Šibenik, uz objektivno proširenje postojećih kapaciteta, ima sve mogućnosti da poveća svoju proizvodnju, a time i siguran priljev deviza našoj zemlji od ove grane preradivačke industrije, koja je 1956. postigla promet od 1000 milijuna deviznih dinara.

10. Izmjena ekonomske strukture ribarstva, tj. razvijanje profesionalizma, koji omogućava dubinski ribolov povlačnim mrežama, uz realnu ekonomsku podlogu, a koji se još do danas uopće nije razvio, omogućit će ribarstvu da dobije sasvim drugu fizionomiju. Dosadašnja niska produktivnost rada, koju povlači za sobom sezonski karakter proizvodnje, mala ili nikakva rentabilnost proizvodnih sredstava, u odnosu na druga zvanja i profesije, ne nagoni mlađe ljude da se posvećuju ribarstvu kao profesiji, već radije napuštaju ribarstvo i odlaze u druge profesije koje im osiguravaju sigurniju egzistenciju.

11. Do prekida ove politike emigriranja mlađih ljudi u druga zanimanja doći će istom onda kad ribarstvo bude izjednačeno po svojim prihodima s ostalim srodnim profesijama. Dokle god bude ribarstvo u kotaru Šibenik, a isto tako i poljoprivreda, uz jednaku količinu rada postizavalo mnogo manje tržne vrijednosti, »prema tome i daleko manji dohodak nego u makom drugom zanimanju«, dotle će mlađi ljudi bježati od ribarstva.

12. Porast gradskoga stanovništva znači da sve više nepoljoprivrednog stanovništva, zbog naglog razvitka industrije treba opskrbljivati zdravom i za zdravlje čovjeka vrlo korisnom proteinskom hranom kao što je riba. Sa povećavanjem životnog standarda količina potrošnje ribe će se znatno povećati. Sa porastom potrošnje svježe morske ribe stvorit će se i solidna baza za razvitak ribarstva kao profesije u kotaru Šibenik, ali pitanje je da li će se i tada mlađi ljudi rado uklapati u ribarstvo kao profesiju ako se industrija i pomorstvo budu i dalje tako rapidno razvijali.

13. Ekonomska analiza poslovanja »Ribarske proizvođačke zadruge« u Jezerima i otkupnog poduzeća »Kornat« – Šibenik ukazuje na potrebu reorganizacije otkupa i prometa ribom. Organiziranje ribara-proizvođača u razne poslovne saveze, koji bi na sebe preuzeli otkup i distribuciju ribe na zadružnom principu, bila bi, po našem mišljenju, najbolja forma za uzajamno i stimulativno povezivanje proizvodnje s jedne strane i prometa ribom s druge strane.

LITERATURA

Antoljak, S.: Bune pučana i seljaka. Zagreb 1956.

Basioli, J.: Ribolov u Kornatskom arhipelagu nekad i sada. Morsko ribarstvo br. 2.

– Lovina morskog ribarstva FNRJ – 1956. Morsko ribarstvo br. 2. Rijeka 1957.

Belamarić, V.: Priručnik za ribare. Šibenik 1909.

– Gospodarsko i ribarsko razmatranje. Zadrugar 1908, br. 11.

Bollettino Agrario della Dalmazia (Gospodarski list Dalmatinski) Zadar 1. marta 1875. God. IV. No. 5.

Bošković, S.: Trgovina ribom u srednjem Primorju. Naši ribarstveni problemi. Zagreb 1935.

Brajčić, M.: Analiza poslovanja privrednih poduzeća u ribolovu. Ref. 9. Savjetovanje o ekonomskim problemima morskog ribarstva. Zagreb 1959. (šapirografirano).

Brunelli, V.: Forma matricule Marianorum et Piscatorum Jadre. Dubrovnik 1882.

Burkenroad, M. D.: Some Principles of Marine Fishery Biology. Publ. Inst. Mar. Scienze, Vol. II. No. 1. Austin 1951.

Buljan, M.: Utjecaj šume na produkciju u priobalnim vodama. Morsko ribarstvo br. 9. Rijeka 1959.

– Zanimljiva oceanografija. Split 1960.

Calvi, L.: La Dalmazia nel suo commercio nell'Adriatico fino al periodo moderno. Rivista Dalmatica 1925, sv. I.

– Il »Dazio della Pescaria, Beccaria e Legne«. La rivista Dalmatica, Anno VIII, fasc. II. Zadar 1925.

Čolak, N.: Iz prošlosti našeg ribarstva. Morsko ribarstvo br. 2. Rijeka 1956.

D'Ancona, U.: Dell'influenza della stasi peschereccia del periode 1914–18 sul patrimonio ittico dell'Alto Adriatico. Memorie CXXVI. Venezia 1926.

– Rilievi statistici sulla pesca nell'Alto Adriatico. Atti dell'Istituto Veneto di scienze, lett, ed arti. Tomo CVIII. Venezia 1950.

D'Erco, R.: Le Voighe (rukopis u gradskoj biblioteci u Splitu). Die Seefischerei an der adriatischen Küste Oesterreichs. Stat. Monatschrift, IV Jahr. 1878; XIII Jahr. 1887.

Difnico, F.: Historia della guerra di Dalmazia tra Veneziani, e Turchi ... dal'anno 1645 alla pace, e separazione delli confini ... (rukopis u gradskoj biblioteci u Splitu).

Dubinski ribolov – historijsko-pravna, ribarstveno-politička i ekonomska građa, priredio B. Stulli, knj. 3. Prinosi proučavanju ekonomike ribarstva i ribarstvenog prava. Zagreb 1960.

Dulibić, B.: Borba murterskih seljaka za »staro pravo«. Šibenska revija, 4–5, sept. 1955.

Dupouy, A.: La pêche maritime et la Pêcheur en Mer. Paris 1955.

Faber, G. L.: The fisheries of the Adriatic and the Fish thereof. A report of the Austro-Hungarian Sea-Fisheries. London 1883.

Folium Dioecesanum organum Curiae Episcopalis Sibenicensis, Annus III, N-rus 10.
Fortis, A.: Viaggio in Dalmazia, Vol. Sec., Venezia 1774.
Friganović, M.: Utjecaj društvenih zbivanja na naseljenost u poljima gornje Krke. V. kongres geografa FNRJ. Cetinje 1959.
– Stanovništvo šibenskog primorja. Prilog poznavanju depopulacije naših otoka (rukopis).
Graham, M.: Modern theory of Exploiting a Fishery, and Application to North Sea Trawling. J. Cons. Perm. Int. Expl. Mer, Vol. X. No. 3. Copenhague 1935.
– The Sigmoid Curve and the Overfishing Problem. Rapp. et Proc.–Verb., Vol. CX (2) Copenhague 1939.
Hickling, C. F.: Résumé de »The National History of the Hake«, Pts I et II, Rap. et Proc.–Verb., Vol. LV Copenhague 1929.
Huntsman, A. G.: Fishery management and research. Journal du Conseil, Vol. 19, No. 1. Copenhague 1953.
Jadranski ribar 1936–1941. god.
International Conference on the Law of the Sea 1958.
Ivanišević, F.: Ribarsko udruženje. Zadrugar 1921, br. 7.
Izvještaj o radu »Jadroribe« za vrijeme od 10. aprila 1954. do 10. aprila 1956. Rijeka 1957 (šapirografirano).
Izvještaj Udruženja morskog ribarstva Jugoslavije u godini 1955. Rijeka 1956.
Kaer, P.: Preti e frati nella guerra coi turchi sotto Sebenico, da documenti inediti del XVI secolo. Rivista Dalmatica, Vol. VI., fasc. V. Zadar 1904.
– Povijesne crtice grada Šibenika, knj. 2.
Karlovac, O.: An ecological study of *Nephrops norvegicus* L. of the High Adriatic. Izvješća – Reports, Vol. V. No. 2c, Split 1953.
– Norveški rak (škamp) sa ribarstvenog gledišta. Morsko ribarstvo, br. 2. 1955.
– Istraživanja naselja riba i jestivih beskralježnjaka vučom u otvorenom Jadranu, Izvješća, Vol. V. No. 1. Split, 1959.
Katurić, M.: Prinosi za povijest našega ribarstva. Smotra dalmatinska 1902/XV, br. 89.
Korošec, J.: Neolitska naseobina u Danilu Bitinju. Zagreb 1958.
Kostrenčić, M.: Naert historije hrvatske države i hrvatskog prava, I. Zagreb 1956.
Kraglski Dalmatin br. 1. 1806. i br. 37. 1807.
Krisch, A.: Die Fischerei im Adriatischen Meere. Pola 1900.
Lorini, P.: Ribanje i ribarske sprave pri istočnim obalama Jadranskoga mora. Beč 1903.
– Ribarstvo na pučini. Zadrugar 1918, br. 1.
Ljubić, Š.: Ogledalo povijesti jugoslavenske, II. Rijeka 1859.
– Monumenta Comm. et Relat. Tom III – Statuta et leges civitatis Scardonae – Zagreb 1882–1883.
Marchesetti, C.: La pesca lungo le coste orientali dell'Adria. Trst 1882.
Marčić, L.: Doseljavanje i iseljavanje na zadarskim i šibenskim ostrvima. Glasnik Geografskog društva, sv. XV. Beograd 1929.
Matić, T.: Pjesme Petra Divnića (1525–1600) u pohvalu grada Šibenika, knj. 9. Građa Jug. akad. 1920.
Međunarodni ugovori FNRJ, sv. br. 1. 1949. i I, II, sv. br. 3. 1952.
Memorie di Sebenico: Scritti inediti del dott. Federico Antonio Galvani. Parte seconda. Apendice I. Annona. II N. Cronista, Anno IV. 1896.
Miagostovich, V.: Per una Cronaca Sebenicese. Rivista Dalmatica, Anno. V., fasc. II. Zadar 1911.
– Per una Cronaca Sebenicese. Rivista Dalmatica, fasc. 1. Vol. 1. Zadar 1909.
Milić, N.: Zaštita ribljeg bogatstva i ribarstva na Jadranu, knjiga I. Prinosi proučavanju ekonomike ribarstva i ribarstvenog prava. Zagreb 1955.
Mirković, M.: Naš pomorski ribolov. Novosti 1940.
– Ekonomska struktura Jugoslavije 1918–41. Zagreb 1950.
Naši ribarstveni problemi. Ribarske konferencije održane prigodom ribarskog sajma Zagrebačkog zbora od 11–20. maja 1935.

Novak, G.: Dim(os) i Herakleia. Bulićev zbornik (Strena Buliciana). Zagreb/Split 1924.
– Dokumenti za povijest ribarstva na istočnoj obali Jadranskoga mora, sv. I. otoci Vis i Hvar. Zagreb 1952.
Novak, R.: Problemi izvoza morske ribe. Morsko ribarstvo br. 12. Rijeka 1955.
Operato dell'Estimo Censuario Distretto di Sebenico. Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, Split (rukopis).
Ožanić, S.: Poljoprivreda Dalmacije u prošlosti. Split 1955.
Parenzo, A.: Un'inchiesta sulla pesca in Istria e Dalmazia (Decreti, relazioni, lettere) 1764–1784. Venezia 1894.
Paštrović, I.: Ribarski priručnik 1913. God. I. Trst 1912.
Perić, J.: Ribarstvo u Dalmaciji. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. XXIX, 2. Zagreb 1934.
Pisani, P.: La Dalmatie de 1797 à 1815. Paris 1893.
Prilog statistici poljoprivrede za 1955 i 1956. God. I. Ribarstvo. Zavod za statistiku NO-a kotara Šibenik. Šibenik 1957.
Protocollo delle Seduto della Commissione Centrale per la Pesca Marittima, tenute a Trieste nei giorni 11 e 12 Giugno 1907 i Protocollo delle Sedute della Commissione Centrale per la Pesca Marittima, tenute a bordo del piroscafo erariale »Pelagosa« nei giorni 26, 27, 28 e 29 Giugno 1911 ed a Trieste nei giorni 28 e 29 Maggio 1912. Trst. 1912.
Radica–Bošković: Plasiranje ribe. Privrednička riječ. God. II, br. 23, 1929.
Rapporti sullo stato della Dalmazia al fine di decembre del proved. gener. V. Dandolo negli anni 1806, 1807, 1808 i 1809 (rukopis u Arheološkom muzeju u Splitu).
Radna snaga po općinama, poduzećima i kvalifikacijama 1956–1959. g. Zavod za statistiku NO-a kotara Šibenik 1960. i Radna snaga po općinama, poduzećima i kvalifikacijama sa stanjem 1. X 1960. Zavod za statistiku NO-a kotara Šibenik 1961.
Razvojni put ljetnih mreža plivarica na našoj obali. Morsko ribarstvo, br. 12, 1960.
Report of the International Technical Conference on the Conservation of the Living Resources of the Sea A (Conf. 10) 6, United Nations, New-York 1955.
Ribar, br. 2 i 3, 1925. i br. 2, 1926.
Rubić, I.: Naši otoci na Jadranu. Split 1952.
Russel, E. C.: Some theoretical considerations on the »overfishing« Problem. J. Cons. Perm. Int. Expl. Mer. Copenhague 1931.
Sabalich, C.: La Dalmazia nel commercio della Serenissima. Zadar 1907.
Schmarda, K. L.: Die Maritime Production der Österreichischen Küstenländer. Öst. Revue, Bd. VI. 1864.
Skok, P.: Kako bizantinski pisci pišu slavenska mjesna i lična imena. Starohrvatska Prosvjeta. Nova serija 1, 3–4 juli – dec. Zagreb/Knin 1927.
– Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu. Split 1933.
– Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Toponomastička ispitivanja. Zagreb 1950.
Srdar, S.: Morsko bogatstvo i njegovo iskorišćavanje. Zagreb 1960.
– Da li FNR Jugoslavija postaje agrarno-uvozna i industrijski izvozna zemlja. Ekonomske monografije br. 1. Zagreb 1953.
Statistika morskog ribarstva 1931, 1936 i 1940. god.
Statistički godišnjak za 1954. godinu. Statistički ured NO-a kotara Šibenik. Šibenik 1955.
Stošić, K.: Sela šibenskog kotara. Šibenik 1941.
– Šibenski škver, galija i galijoti. Šibenska revija, 4–5. sept. 1955.
– Povijest Šibenika (rukopis u gradskom muzeju u Šibeniku).
Strgačić, A.: Dva priloga poznavanju prošlosti ribarstva na Dugom otoku. Zadarska revija, br. 4, 1955.
– Ribanje i ribarski obrt u Dalmaciji druge polovine XVIII stoljeća gledani očima jednog zapadnog naturaliste. Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. IV–V. Zagreb 1958.

Šišić, F.: Hrvatska povijest, sv. I. Zagreb 1925.
– Neke stranice iz novije naše historije (1797–1811). Hrvatsko kolo, knj. I. Zagreb 1909.
Šižgorić, J.: De situ Illyriae et Civitate Sibenici a. 1487. Grada za povijest književnosti hrvatske, knjiga 2, Zagreb 1889.
Šrajber, G.: Opšti osvrt na naše morsko ribarstvo. Jadranska straža, 1927, br. 9.
Šupuk, A.: Šibenski glagoljski spomenici. Zagreb 1957.
Thomazi, A.: Histoire de la pêche. Paris 1947.
Tilić, I.: Proizvodnja i potrošnja morske ribe u odnosu na stanovništvo. Morsko ribarstvo, br. 5. Rijeka 1956.
Viličić, A.: Lov tunja na Jadranu, naši tunolovci u 1953. Morsko ribarstvo, br. 1–2, 1954.
Vinja, V.: En marge d'un livre de Skok. Le noms adriatiques d'*Oblata melanura*. C. V. et de *Seriola dumerilii* Risso. Annales de l'Institut français de Zagreb No. 4–5, 1955/56.
– Etymologie populaire comme déformatrice des noms grecs et latins dans la nomenclature ichtyologique de l'Adriatique oriental. Godišnjak I. Balkanološkog instituta. Sarajevo 1956.
– Otkud našem narodu imena riba i kako ih on usvaja i prilagoduje. Morsko ribarstvo br. 9. Rijeka 1957.
Volumen statutorum, legum et reformationum civitatis Sibenici cum tabula rubricarum. Venetiis, apud Nicolaum Morettum 1608.
Zadrugar 1908, br. 12 i 1922, br. 5.
Zakon o obalnom moru FNRJ. Službeni list br. 106. Beograd 1948.
Zjačić, M.: Spisi šibenskog notara Slavogosta. Starine, knj. 44, 1952.
Zei, M.: Raziskovanje s travlom na ribolovnom področju vzhodnega Jadrana, Razprave, knj. IV., Ljubljana 1949.
Zlatović, S.: Izvješće o Bosni g. 1640. Starine Jug. akad. knj. 23, 5.
– Franovci. Zagreb 1888.
Zoričić, M.: Teritorijalno more. Zagreb 1953.
Županović, Š.: Statistical analysis of catches by trawling in the fishing regions of the eastern Adriatic. Acta Adriatica, Vol. V. No. 8. Split 1953.
– O važnosti dubinskog lova i ribarstveno-biološka statistika. Ribarski godišnjak, 1951.
– Influence de l'intensité d'exploitation sur la composition du stock de poissons. Débats et doc. tech. No. 5. FAO, Rome 1959.
– Produktivnost i intenzitet eksploatacije Jadrana. Anali Jadranskog instituta sv. 3. Zagreb 1961.
– O uzrocima fluktuacije u lovinama srdele na istočnoj obali Jadranskoga mora. Anali Jadranskog instituta, sv. 4. (pripremljeno za štampu).
Žuvela, I.: Ribarska radna zadruga »Proleter«, Vela Luka. Zagreb 1956.

SADRŽAJ

Predgovor 5

I DIO

RIBARSTVO U PROŠLOSTI

1. Postanak, razvoj i administrativna podjela kotara Šibenik u prošlosti . . . 13
2. Prvi tragovi ribolova 15
3. Ribolov i ribarska terminologija 17
4. Ribolov do turskih provala (1500) 23
5. Turske provale, naseljivanje otoka i ribarstvo kao privredna djelatnost do propasti Mletačke Republike (1500–1797) 30
6. Ribarstvo za prve austrijske uprave (1797–1805) 50
7. Ribarstvo za francuske uprave (1806–1813) 53
8. Ribarstvo za druge austrijske uprave (1813–1918) 60
9. Ribarstvo između dva svjetska rata (1918–1941) 74
10. Problemi morskog ribarstva u prošlosti 83

II DIO

RIBARSTVO NAKON DRUGOGA SVJETSKOG RATA (1947–1956)

11. Ekonomski aspekt morskog ribarstva Jugoslavije 93

I Stanje ribarstva danas

a) Proizvodnja 94
b) Proizvodne snage u ribarstvu 95
c) Ribolovni alati 97

II Problemi plasmana (potrošnje) proizvoda ribarstva i učinci tržišta na ribolovnu proizvodnju

a) Promet ribom 102
b) Proizvodnja i potrošnja morske ribe u odnosu na stanovništvo . . 104
c) Prerada ribe 105

12. Ribarstvo šibenskog područja (1947–1956) 107
a) Ribolovno područje 107
b) Položaji lova 108
c) Glavne vrste riba i metode ribolova 113

13. Proizvodnja i proizvodna sredstva 115
a) Ulov 115
b) Broj brodova 120
c) Ribolovni alat 121
d) Broj ribara 124

14. Analiza proizvodnje 127

Analiza poslovanja Ribarske proizvođačke zadruge s. o. j. Jezera 127
a) Analiza osnovnih sredstava 127
b) Analiza radne snage 130
c) Analiza troškova 131
d) Analiza financijskog uspjeha 133
e) Analiza rentabilnosti i ekonomičnosti poslovanja 134

15. Potencijalni razvitak proizvodnje 136
a) Riblji fond 136
b) Unutrašnje vode 137
c) Područje Blitvenice 141
d) Utjecaj intenziteta ribolova na sastav i veličinu ribljeg fonda . . 144
e) Statistička analiza kvantitativnih promjena unutar ribljih naselja na ribolovnom području Blitvenice 147

16. Račun rentabilnosti 160

17. Promet ribom u kotaru Šibenik 163
a) Vlastita potrošnja ribara 164
b) Obalna potrošnja 165
c) Gradska tržnica (ribarnica) 166
d) Promet ribom u unutrašnjem području kotara Šibenik 170
e) Soljenje ribe 171
f) Prerada ribe 172

18. Promet ribom izvan kotara Šibenik 175
a) Izvoz ribe u unutrašnjost zemlje 175
b) Izvoz ribe u inozemstvo 183

19. Analiza poslovanja trgovine ribom 188
a) Analiza poslovanja ribarskog kombinata »Kornat« – Šibenik . . . 188

20. Opće tendencije razvoja ribarstva u kotaru Šibenik 193

21. Zaključci 200
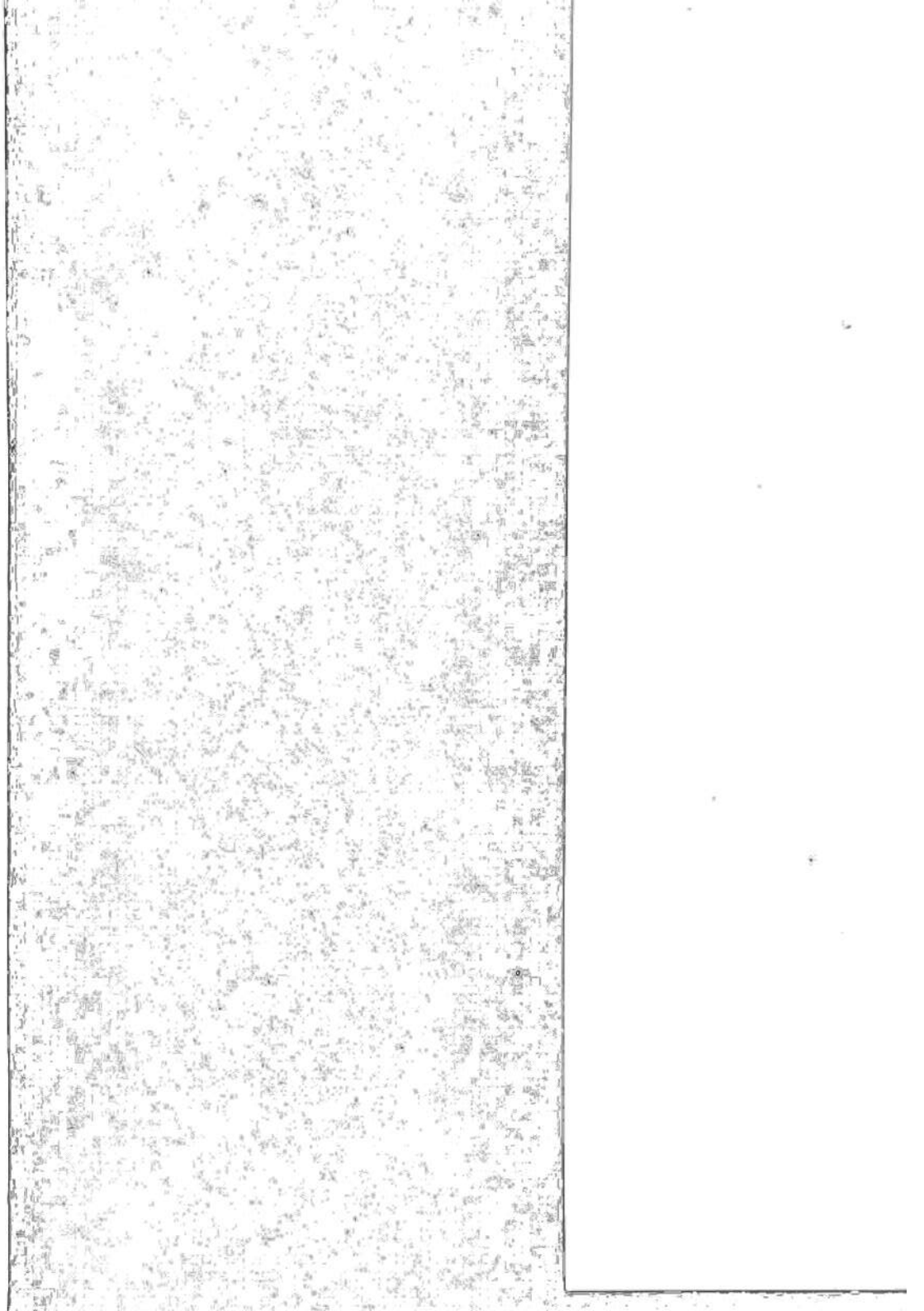
Literatura 207